

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Disertační práce

Metternich a německá otázka v letech

1840–1848

Mgr. Barbora Pásztorová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Historie

Disertační práce

Metternich a německá otázka v letech

1840–1848

Mgr. Barbora Pásztorová

Vedoucí práce:

doc. PhDr. Miroslav Šedivý, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2017

Na tomto místě bych velmi ráda poděkovala svému školiteli doc. PhDr. Miroslavovi Šedivému, Ph.D. za cenné rady, odborné připomínky, vedení práce a neskonalou trpělivost. Rovněž můj dík patří prof. Ulrike von Hirschhausen, prof. Wolfovi Dietrichu Grunerovi a prof. Karlu Vocelkovi za jejich ochotu a přínosné rady. (Ich möchte auch Frau Prof. Ulrike von Hirschhausen, Herrn Prof. Wolf Dietrich Gruner und Herrn Prof. Karl Vocelka für ihre Ratschläge danken.)

Prohlašuji, že jsem disertační práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, říjen 2017

.....

Obsah

1 Úvod	1
2 Metternich a německá otázka v letech 1815–1840	12
3 Rýnská krize	38
4 Šlesvicko-holštýnská otázka	57
5 Hospodářské vztahy Rakouska a Německa	75
6 Občanská válka ve Švýcarsku	91
7 Nacionální a konstituční otázka v Německu	112
8 Závěr	136
9 Použité prameny a literatura	143
9. 1 Nevydané prameny	143
9. 2 Vydané prameny	144
9. 3 Literatura	145
10 Resumé	161

1 Úvod

Klemens Wenzel Nepomuk Lothar kníže Metternich-Winneburg-Ochsenhausen, který působil od roku 1809 jako ministr zahraničí Rakouského císařství a od roku 1821 jako jeho kancléř, usiloval po celou dobu svého působení u kormidla rakouské diplomacie o to, aby ochránil Evropu před další revolucí. Jeho cílem se proto stalo nastolení rovnováhy sil a statu quo v Evropě a vytvoření takového státního systému, který by se opíral o posvátnou nedotknutelnost smluv a respektování práva. Jedním z hlavních pilířů tohoto systému se měl stát Německý spolek, volný a nezrušitelný svazek pětatřiceti suverénních států a čtyř svobodných měst. Kníže jej na Vídeňském kongresu v roce 1815 konstitoval tak, aby byl dostatečně silný na to, aby mohl vzdorovat tlaku Francie a Ruska, kontrolovat liberální a nacionální hnutí a zachovat rakouskou hegemonii, avšak ne natolik mocný, aby mohl svými ambicemi ohrožovat sousední státy.

Metternich se po mnoho let snažil uklidňovat národní a revoluční tenze, hájit princip legitimacy a zachovat stabilitu a mír, poněvadž se domníval, že revoluční násilí by bylo smrtelnou hrozbou pro evropský řád, jenž byl vytvořen v roce 1815 na Vídeňském kongresu, a současně by vedlo k vnitřnímu pnutí v habsburské monarchii kvůli soupeření Němců s ostatními národy. Celý život vedl kampaň proti velkým nacionálním, liberálním a demokratickým hnutím a potlačoval všechny pokusy o revoluci, a to především v Německu. Byl přesvědčen, že pro zachování integrity mnohonárodnostní podunajské říše bylo zapotřebí zabránit politickým inovacím v sousedních zemích a potlačit politické aspirace jednotlivých národů, především mezi Němci a Italy.

V tomto svém úsilí Metternich nepolevil ani ve 40. letech 19. století, kdy však byl vystaven hned několika zkouškám. Předně se musel vyrovnat s faktem, že německý nacionalismus již nyní bylo možné prohlásit za masové hnutí a jako takové jej nyní bylo prakticky nemožné přehlížet. Ve zkoumaném období se navíc německé střední vrstvy staly sebevědomou silou, opustily revoluční radikalismus a přiklonily se k liberalismu a jeho konkrétním a reálným cílům. Omrzela je reakce, monarchie a byrokracie. Řešením se měla stát jednota a svoboda v německém národním státě. Navzdory tomu se kníže i nadále snažil usměrňovat vypjatý nacionalismus a za pomoci aplikování uklidňovací politiky předejít jeho eskalaci do ozbrojených konfliktů v Evropě. Navázal tak na svoji mírovou usmiřovací politiku předchozích let. Metternich představoval určitý způsob

chování – umírněnost, klid a usměrňování – ten však byl v době nacionalismu odmítnut. Výsledkem bylo několik válečných konfliktů následujících let.

Na tom, že Metternich již nebyl s to německému národnímu hnutí úspěšně čelit, jak to dokázal v letech po Vídeňském kongresu, měl značný podíl nástup Fridricha Viléma IV. na pruský trůn v červnu 1840, neboť právě s ním se pojily velké naděje a očekávání německého liberálního národního hnutí. Během 20. a 30. let 19. století se kancléři sice podařilo upozadit rakousko-pruský dualismus, a to prostřednictvím politické shody Vídně a Berlína namířené proti snahám o politickou liberalizaci Německa. Ovšem s nástupem Fridricha Viléma IV. se situace začala měnit a podunajská monarchie postupně ztrácela svůj vliv na politický vývoj Německého spolku, v němž se o vedoucí roli začalo pomalu hlásit Prusko. To navíc na rozdíl od Rakouska prosazovalo reformy a aktivní politiku, čímž si postupně získalo mocenský náskok. Zatímco Rakousko se za Františka I. a ještě více za jeho nástupce Ferdinanda I., kdy císařství v podstatě řídila Státní konference, v první řadě snažilo zachovat stávající řád a nebylo ochotno provádět prakticky žádné reformy a omezit systém celních bariér, Prusko profitovalo z vlastního Celního spolku.

Hlavním cílem této disertační práce je analýza Metternichova postoje k německé otázce v letech 1840–1848. Jedná se o období, které ve vztahu k jeho německé politice nebylo ze strany českých i zahraničních historiků doposud zpracováno. Současně je logicky vymezeno dvěma předělovými událostmi, a to Rýnskou krizí z roku 1840, která stimulovala vývoj v Německu s negativním dopadem na Metternichův vliv v rámci Německého spolku, a březnovou revolucí v roce 1848, která vedla k jeho pádu a současně odstartovala přelomové změny ve střední Evropě. Samotné revoluční události však již nejsou předmětem této práce, neboť Metternich byl nucen již na počátku tohoto neklidného období rezignovat na post kancléře a následně odejít do londýnského exilu. Takto vymezený časový rámec však není zcela striktně dodržován, a to mimo jiné z důvodu nezbytného nastínění Metternichovy německé politiky před rokem 1840.

Rýnskou krizí je nutné začít mimo jiné také proto, že politický život v Německu, který byl prostřednictvím Karlovarských dekretů a později i takzvaných šedesáti článků z předchozího období téměř zcela umlčen, získal novou vzpruhu, a co je ještě důležitější, nový podnět získal i německý nacionalismus. V průběhu těchto necelých devíti let Metternich ztratil kontrolu nad německými opozičními hnutími včetně toho národního a současně jednoznačnou podporu svého nejdůležitějšího spojence

v německém prostoru, Pruska, které za vlády Fridricha Viléma IV. začalo provádět politiku nezávislejší na Rakousku. Z toho pramení i jedna z otázek, kterou si tato práce klade za cíl zodpovědět: proč Metternich ve 40. letech 19. století začal ztrácet vliv na politické dění v Německém spolku.

Jelikož Metternich konstitoval Německý spolek jako jeden z pilířů evropského mírového uspořádání, je v této práci nahlíženo na zkoumanou problematiku především v evropské rovině, což znamená z hlediska evropských krizí té doby, mezi něž patřily především Rýnská krize, šlesvicko-holštýnská otázka, anexe Krakova a švýcarská občanská válka (*Sonderbundkrieg*). Byla to totiž především tato mezinárodní dimenze, která výrazným způsobem ovlivňovala formování německé otázky ve 40. letech 19. století. Rovněž prezentování Metternichovy německé politiky v širším kontextu je naprostou nezbytností pro pochopení jeho názorů a jednání.

Práce je rozdělena do šesti kapitol, které jsou řazeny částečně v tematickém a částečně v chronologickém sledu. První kapitola analyzuje Metternichovu německou politiku v období mezi lety 1815 a 1840. Toto časové vymezení je však spíše rámcové, neboť kapitola je uvedena již okolnostmi zániku Svaté říše římské a ukončena ustanovením Německého celního spolku v roce 1834. Především nastiňuje okolnosti formování Německého spolku, přibližuje jeho geopolitický význam a vnitřní strukturu a především se věnuje využívání Německého spolku Metternichem jakožto nástroje k potlačování revolučních tendencí v souvislosti s Wartburskou slavností, vraždou německého dramatika Augusta von Kotzebue či Hambašskou slavností a útokem na frankfurtskou hlídku. Tato témata zde však nejsou uvedena samoúčelně, nýbrž vytváří nezbytné tematické základy, na kterých je vystavěna hlavní část této práce.

Po úvodní kapitole přichází na řadu samotné jádro práce spočívající v pěti samostatných kapitolách (kapitoly tři až sedm). Třetí kapitola analyzuje okolnosti vypuknutí Rýnské krize, její průběh a následné řešení. Zvláštní pozornost je věnována především Metternichově německé politice během Rýnské krize a blízkovýchodní krize obecně a jeho snaze uklidňovat vypjatý německý nacionalismus, zabránit vyprovokování války s Francií a blokovat pruský militantní přístup, ohrožující obojí – evropský mír i rovnováhu sil v Německu. Závěr této kapitoly pak zkoumá otázku obrany Německého spolku a vrcholí Metternichovou snahou demonstrovat výhody volně spojeného a čistě defenzivního Německého spolku pro zachování suverenity německých vládců i evropského míru.

Další, v pořadí již čtvrtá kapitola jen zaměřena na postoj Metternicha ke šlesvicko-holštýnské otázce. Protože se však v českém prostředí jedná o poměrně neznámou problematiku, bylo nezbytné ji uvést podrobným vysvětlením její geneze. Začíná proto vymezením šlesvicko-holštýnské otázky, a to konkrétně územním, historickým, právním, jazykovým a politickým, a následně pokračuje objasněním vzednutí dánského a německého národního hnutí ve 40. letech 19. století, a to především v souvislosti s Rýnskou krizí a jazykovou a nástupnickou otázkou v Dánsku. Hlavní část této kapitoly se soustředí na uveřejnění takzvaného otevřeného dopisu dánského krále Christiana VIII. dne 8. července 1846 a Metternichův postoj k tomuto aktu, poněvadž až teprve v souvislosti s touto událostí byl kancléř požádán, aby se k celé záležitosti vyjádřil.

Pátá kapitola zkoumá hospodářské vztahy mezi Rakouskem a dalšími německými státy, především Pruskem, přičemž je do ní zcela logicky včleněna i otázka rakouské anexe Krakova, neboť ten měl díky své geografické poloze a bezcelní politice velký význam pro zahraniční obchod členských států Německého spolku. Jádro této kapitoly se zabývá otázkou hospodářského rozvoje německého prostoru, výstavbou železnice, pokusy kancléře o připojení Rakouska k Celnímu spolku a mimo jiné jsou zde nastíněny také některé Metternichovy plány na vytvoření alternativního obchodního propojení Rakouska s jižním Německem a Jaderským a Středozezemním mořem.

Následující, tedy šestá, kapitola se věnuje problematice občanské války ve Švýcarsku, která vypukla v roce 1847 mezi katolickými a protestantskými kantony. Metternich vnímal spor ve Švýcarsku jako věc Rakouska proto, že se domníval, že usilování liberálních a radikálních (protestantských) kantonů o jednotný spolkový stát by mohlo působit jako podnět pro větší angažovanost německých nacionalistů. Kapitola analyzuje příčiny vypuknutí občanské války, její průběh i výsledky. Stěžejním je však v této části práce především Metternichova snaha přimět ostatní velmoci, zejména Francii, aby společně s Rakouskem intervenovaly do vnitřních záležitostí Švýcarska a zabránily jeho přeměně v jednotnější stát, a jeho úsilí využít za tímto účelem vojenskou pomoc států Německého spolku. V závěru jsou rovněž zhodnoceny důsledky Metternichovy diplomatické porážky, a to jak pro něj samotného, tak i pro Rakousko.

Poslední kapitola zkoumá nacionální a konstituční otázku v Německu. První část se zabývá nejprve vzednutím německého nacionalismu v době Rýnské krize, což se projevilo především v rámci takzvaného hnutí písni o Rýnu, výstavbou národních

památníků, nárůstem spolkové činnosti a pořádání slavností různého druhu, a Metternichovou reakcí na toto dění. Zvláštní pozornost je věnována také otázce tisku a cenzury, a to především z toho důvodu, že se v letech 1840–1848 začaly množit publicistické útoky proti Metternichovi, jehož jméno se stalo symbolem zpátečnictví, a Rakousku, jež se stalo hlavním objektem liberální a demokratické nenávisti. Druhá část pak analyzuje opětovné zaktivizování politického života v Německu a zejména otázku pruského ústavního slibu. V této kapitole jsou rovněž nastíněni snahy o reformování Německého spolku a okolnosti blížící se revoluce.

Metternich vedl po celý svůj život kampaň proti nacionalismu, liberalismu a demokracii. Minimálně v rámci střední Evropy hájil monarchistický princip před republikanismem, potlačoval všechny pokusy o revoluci a oponoval politickému sjednocení Německa a Itálie. Není proto nijak překvapující, že zejména historikové z doby rozkvětu liberalismu ve 2. polovině 19. století viděli v Metternichovi reakcionáře, nepřítele svobody a představitele zadržovací politiky, který nepochopil modernizační síly své doby. Jedním z cílů předložené práce proto bude také pokus o přehodnocení tohoto tradičního černobílého vnímání Metternichovy německé politiky, které je dle nejnovějších poznatků badatelů, především těch zahraničních, neudržitelný.

Disertační práce je primárně založena na archivním výzkumu v Haus-, Hof- und Staatsarchiv ve Vídni, v Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz v Berlíně, v Bayerisches Hauptstaatsarchiv v Mnichově, v Hauptstaatsarchiv Dresden v Drážďanech, v Landeshauptarchiv Schwerin ve Schwerinu, v Národním archivu v Praze a v Rigsarkivet v Kodani.

V Rakouském státním archivu ve Vídni byly prostudovány především politické zprávy rakouských vyslanců v Berlíně, Mnichově, Drážďanech, Karlsruhe, Stuttgartu a Kodani. Mimořádný význam pro tento výzkum však měly především Metternichovy instrukce těmto vyslancům, a to i navzdory jejich omezenému množství. Za zmínku jistě stojí rovněž korespondence Metternicha s rakouským vyslancem v Německém spolku Joachimem Eduardem hrabětem von Münch-Bellinghausen z let 1839 až 1841. Pro zkoumané téma byly značným přínosem zejména ty dopisy, v nichž Metternich informuje Münch-Bellinghausena o svých plánech v souvislosti s orientální krizí a objasňuje svůj názor na osobnost pruského krále Fridricha Viléma IV. v době Rýnské krize. V Berlíně se nachází především zprávy pruského vyslance v Kodani a ve Vídni pruskému králi. Z Kodaně byl panovník informován mimo jiné také o šlesvicko-

holštýnské otázce. Z politických zpráv z Vídně bylo možné získat informace o Metternichově mínění o vztahu mezi Rakouskem a Pruskem, o jeho názoru na orientální krizi a s ní související dění v Německu, o následnictví v Dánsku či o událostech v Polsku. V Mnichově byly podrobeny důkladnému studiu především politické zprávy bavorského vyslance ve Vídni určené bavorskému králi. Ty byly cenným zdrojem informací, neboť bavorský vyslanec v nich zpravoval svého panovníka o rozmluvách, které vedl s Metternichem, a o názorech, které mu kancléř sdělil, a to především v souvislosti s Rýnskou krizí, děním ve Švýcarsku, šlesvicko-holštýnskou otázkou nebo událostmi v Haliči. Za zmínku z dokumentů nacházejících se v archivu v Drážďanech stojí především depeše saského vyslance ve Vídni saskému ministrovi zahraničí z 24. dubna 1842 týkající se rozvoje železnice.

V Rodinném archivu Metternichů – Acta Clementina se nachází mimo jiné část královské korespondence (AC 1 – Korespondence královská), která je ovšem co do počtu listin velmi skromná. Za pozornost stojí například dopis, který zaslal ruský car Mikuláš I. Metternichovi poté, co se dozvěděl o jeho abdikaci, a v němž vyjadřuje své politování nad touto skutečností. Ve Schwerinu jsou uloženy především depeše určené státnímu ministrovi Meklenburska-Střelicka Ottovi von Dewitz, které jej zpravovali o dění ve Švýcarsku či o šlesvicko-holštýnské otázce. Archiv v Kodani jsem osobně nenavštívila, obdržela jsem však z tohoto archivu naskenovaný dokument, a to konkrétně depeši, v níž Metternich informuje dánského vyslance u Spolkového sněmu o svém postoji k významu Rýnské krize pro Německý spolek.

Vedle podrobné analýzy archivního materiálu nebyly ponechány stranou ani vydané prameny, přičemž nejpřínosnější byly spisy z Metternichovy pozůstalosti, které shromáždil a vydal kancléřův syn Richard, jmenovitě se jedná o šestý a sedmý díl *Aus Metternichs nachgelassenen Papieren*¹ z roku 1883. Jednotlivé díly jsou řazeny chronologicky, přičemž každý rok je pak zvlášť rozdělen na další části, mimo jiné to jsou zápisky z deníku kněžny Melanie, výtahy z politické a soukromé Metternichovy korespondence či depeše a politické zprávy rakouských vyslanců adresované kancléři. Dále měla značný přínos pro výzkum kniha *Quellen zur Ära Metternich*², v níž Elisabeth Droß shromáždila prameny vztahující se k Metternichově době. Z níž byly čerpány především dokumenty úřední proveniencí. Podobně tomu bylo i v případě

---

¹ METTERNICH-WINNEBURG, Richard (ed.), *Aus Metternichs nachgelassenen Papieren*, Band VI–VII, Wien 1881–1884.

² DROß, Elisabeth (ed.), *Quellen zur Ära Metternich*, Darmstadt 1999.

knihy *Deutsche Geschichte in Quellen und Darstellung, Band 7. Vom Deutschen Bund zum Kaiserreich 1815–1871*³, v níž Wolfgang Hardtwig a Helmut Hinze shromáždili prameny k období mezi lety 1815 a 1871. Rovněž byla použita i řada dobových publikací, například knihy německého historika Johanna Gustava Droysena⁴, a několik dobových spisů, pamfletů a básní.

Disertační práce je založena rovněž na studiu odborné literatury. Cenným zdrojem informací byly především Metternichovy biografie, kterých existuje již velké množství. Nutno dodat, že období let 1840–1848 s ohledem na německou politiku kancléře stojí mimo hlavní zájem historiků. Většina těchto publikací končí svůj výklad této problematiky rokem 1834 nebo se období po tomto roce věnuje jen velmi okrajově a povrchně.

V českém odborném prostředí se zabývá Metternichem ve větší míře pouze historik Miroslav Šedivý, který se však věnuje především jeho politice v souvislosti s východní krizí a v poslední době se zabývá také jeho italskou politikou s ohledem na evropský státní systém v letech 1830–1848. V zahraničí je zájem o rakouského kancléře poněkud větší. V roce 2016 vyšla jeho nejnovější biografie z pera německého historika Wolframa Siemanna *Metternich. Stratege und Visionär. Eine Biografie*⁵. Tato publikace byla pro tuto práci přínosnou především z hlediska analýzy Metternichovy německé politiky v době formování Německého spolku, ovšem k období 1840–1848 se v této knize moc informací nenachází.

Doposud nejrozsáhlejší Metternichova biografie z roku 1925 s názvem *Metternich. Der Staatsmann und der Mensch*⁶ pochází z pera Heinricha Ritter von Srbik. Srbik, jehož teze je dodnes obecně přijímanou, dospěl k závěru, že kancléř byl mužem mnoha chyb a nedostatků, ale zároveň politickou osobností daleko vzdálenou slepému reakcionářství. Dle jeho názoru byl spíše konstruktivním evropským státníkem, jehož program pro Rakousko a Evropu byl postaven na systému principů, které byly konzervativní, nikoliv však reakční. Rovněž vyzdvihl pozitivní stránky Metternichova systému, týkající se zajišťování evropského míru. Srbik se ve své knize zabývá

---

³ HARDTWIG, Wolfgang, HINZE, Helmut (ed.), *Deutsche Geschichte in Quellen und Darstellung, Band 7. Vom Deutschen Bund zum Kaiserreich 1815–1871*, Stuttgart 2003.

⁴ DROYSEN, Johann Gustav, *Kleine Schriften*, Berlin 1864; DROYSEN, Johann Gustav, SAMWER, Carl Friedrich Lucian, *Die Herzogthümer Schleswig-Holstein und das Königreich Dänemark. Aktenmäßige Geschichte der dänischen Politik seit dem Jahre 1806*, Hamburg 1850.

⁵ SIEMANN, Wolfram, *Metternich. Stratege und Visionär. Eine Biografie*, München 2016.

⁶ SRBIK, Heinrich Ritter von, *Metternich. Der Staatsmann und der Mensch*, Band II, München 1925.

Metternichovou německou politikou o něco podrobněji, a to i obdobím mezi lety 1840 a 1848. Ovšem stále se jedná o biografii starou již téměř sto let a vyžadující značně kritický přístup.

Důležitým zdrojem informací byla pro tuto práci kniha *Metternich a Rakousko. Pokus o hodnocení*⁷ britského profesora Alana Skeda, a to v souvislosti s jeho výkladem Metternichových obav z revoluce, které byly úzce spojené s jeho německou politikou, neboť se kníže velmi obával právě vypuknutí revoluce v Německu. Metternichova obava z revoluce byla podle Skeda nepochybně oprávněná. Nejednalo se o žádné paranoidní přeludy, nýbrž o obavy, které podle jeho názoru pociťovaly široké vrstvy společnosti. Rovněž oponuje tradičnímu výkladu, podle kterého byla Evropa první poloviny 19. století vydána na milost a nemilost silám, kterým Metternich nemohl ani rozumět, ani je kontrolovat. Sked prohlašuje, že pokud historikové odbývali jeho obavy jako neopodstatněné a raději ho interpretovali jako reakcionáře, neschopného pochopit působení pokrokových sil historie spolu se vzestupem nové kapitalistické střední třídy, ukázalo se, že oni sami upadali do iluzí a že Metternich byl mnohem jasnozřivější, když předvídal další nebezpečí. Sám si samozřejmě dobře uvědomoval zvyšující se význam veřejného mínění a módní oblibu liberalismu, ale prostřednictvím mezinárodních akcí dokázal organizovat kontrolu tisku a univerzit, a tak omezovat vliv těchto faktorů.

Samotné německé politice Metternicha se do větší míry doposud věnovali pouze dva američtí historici, a to Enno Kraehe (*Metternich's German Policy. Volume I. The Contest with Napoleon, 1799–1814* a *Volume II. The Congress of Vienna. 1814–1815*⁸) a Robert D. Billinger Jr. (*Metternich and the German Question. States' Rights and Federal Duties. 1820–1834*⁹). Kraehe se v druhém svazku své práce věnuje otázce Metternichovy německé politiky na Vídeňském kongresu. Uvádí, že ji rakouský státník v oné době zakládal na zachování existujících německých vlád, včetně těch třetího Německa, v nichž viděl jedinou alternativu bránící anarchii a soupeření mezi mocnostmi. Dle jeho názoru musí být Metternich počítán za vůdčího zastávce německé jednoty na kongresu ve Vídni. Přestože neměl na mysli národní Německo založené na sebeurčení lidu, usiloval o zachování Německa jako celku. Kraeho teze silně kontrastuje s tradičními historickými interpretacemi, když tvrdí, že Metternichova

---

⁷ SKED, Alan, *Metternich a Rakousko. Pokus o hodnocení*, Brno 2014.

⁸ KRAEHE, Enno E., *Metternich's German Policy. The Congress of Vienna. 1814–1815*, II., Princeton 1984.

⁹ BILLINGER, Robert D. Jr., *Metternich and the German Question. States' Rights and Federal Duties. 1820–1834*, Newark (Delaware) 1991.

německá politika byla soustředěna na zachování Rýnského spolku jako neutralizovaného narázníku v Evropě, což bylo dle jeho mínění Metternichovým cílem spíše než poražení Napoleona nebo obnovení Svaté říše římské, ve které by Habsburkové byli císaři a Metternichové říšskými knížaty.

Billinger se ve své knize zabývá povahou Metternichova řešení německé otázky a do jaké míry ho bylo možné považovat za úspěšné mezi lety 1820 a 1834. Kníže dle jeho názoru propagoval zvláštní druh německého federalismu, který kombinoval respektování státních práv jednotlivých německých vládců s voláním po splnění spolkových povinností a spolupráci. Jeho úspěchem podle Billingera bylo, že byl opakovaně schopen přesvědčit německé vládcy, že to nejlepší pro jejich monarchistickou suverenitu spočívá v jejich loajalitě vůči účelu a postavení Německého spolku. Metternich stimuloval nové vidění německého nacionalismu: federalistického, monarchistického a pacifistického velkoněmeckého nacionalismu, který měl sloužit jak partikulárním zájmům německých vládců, tak německým a evropským zájmům Rakouska. Billinger zastává názor, že se Metternich snažil učinit z Německého spolku školu nacionalismu pro německé vládcy. Jeho ideologie německého nacionalismu byla navržena tak, aby zachovala mezinárodní mír a monarchistickou suverenitu ve střední Evropě prostřednictvím ochrany monarchistické suverenity v jednotlivých německých státech. Obě zmíněné publikace se sice zabývají Metternichovou německou politikou, ovšem ta první pouze do roku 1815, ta druhá do roku 1834.

Dalším významným zdrojem informací pro mě byly publikace věnující se Rýnské krizi a to s alespoň částečným ohledem na Metternichovu politiku. V českém prostředí se věnuje Rýnské krizi již zmiňovaný Miroslav Šedivý, který na toto téma napsal již několik článků a především dvě publikace *Metternich, the Great Powers and the Eastern Question*¹⁰ a *Crisis among the Great Powers. The Concert of Europe and the Eastern Question*¹¹, v nichž se ztotožňuje s Billingerem, který ve své studii *They Sing the Best Songs Badly. Metternich, Frederick William IV, and the German Confederation during the War Scare of 1840–1841*¹² dospěl k názoru, že pro Metternicha byl německý nacionalismus v době Rýnské krize přijatelný, dokonce

---

¹⁰ ŠEDIVÝ, Miroslav, *Metternich, the Great Powers and the Eastern Question*, Plzeň 2013.

¹¹ ŠEDIVÝ, Miroslav, *Crisis among the Great Powers. The Concert of Europe and the Eastern Question*, London, New York 2017.

¹² BILLINGER, Robert D. Jr., *They Sing the Best Songs Badly. Metternich, Frederick William IV, and the German Confederation during the War Scare of 1840–1841*. In: RUMPLER, Helmut (ed.), *Deutscher Bund und deutsche Frage 1815–1866*, München 1990, s. 94–113.

žádoucí, pokud byl přínosem pro jednotu a bezpečnost Německého spolku, a že rakouský kancléř oceňoval fakt, že se Němci byli schopni spojit za účelem obrany proti společnému nepříteli. Billinger rovněž zastává názor, že se Metternich vši silou snažil zabránit vyprovokování války s Francií, a proto se pokoušel mírnit šovinistické projevy německých nacionalistů a válečnou paniku v rámci Německého spolku. Německou jednotu chtěl využít jako prostředek pro zachování evropského míru a statu quo, neboť s Rýnskou otázkou nenakládal jako s německým, nýbrž s evropským problémem. Šedivý, který je mimo jiné také autorem knihy *Zrod německého nacionalismu*¹³, se rovněž domnívá, že Metternich v době Rýnské krize neměl nic proti německému patriotismu a jeho poezii.

Důležitým zdrojem informací byla pro tuto práci také kniha německého historika Haralda Müllera s názvem *Im Widerstreit von Interventionsstrategie und Anpassungszwang. Die Aussenpolitik Österreichs und Preussens zwischen dem Wiener Kongress 1814/15 und der Februarrevolution 1848*¹⁴, a to především její druhý díl věnovaný období mezi lety 1840 a 1848. Müller uskutečnil rozsáhlý výzkum především v Haus-, Hof- und Staatsarchiv ve Vídni a ve své práci se věnuje jak Rýnské krizi, tak otázce Krakova, Šlesvicko-Holštýnska i občanské válce ve Švýcarsku, a to především s ohledem na zahraniční politiku Rakouska a Pruska.

Zvolené metody disertační práce korespondují se stanoveným cílem zpracování tématu, což je zejména analýza nevydaných archivních pramenů (zejména politické korespondence mezi Metternichem a rakouskými vyslanci v zahraničí), která bude doplněna o analýzu vydaných pramenů (dokumentů úřední i soukromé povahy či pamfletů), a o reflexi hlavních interpretačních závěrů, k nimž došli jednotliví badatelé, zvláště v otázce jednotlivých evropských krizí a role Metternicha v nich.

Na tomto místě pokládám za nezbytné objasnit používané termíny německá otázka, Německo a nacionalismus. Německou otázku definuji jako souhrn problémů, které se týkaly teritoriální, politické, hospodářské a společenské organizace území, obývaných německy hovořícím obyvatelstvem, a které byly podmíněny nejen vnitroněmeckými rozpory, nýbrž také evropskými mocenskými vztahy. V případě Německa půjde o geografický pojem označující území Německého spolku. Jedná se

---

¹³ ŠEDIVÝ, Miroslav, *Zrod německého nacionalismu*, Plzeň 2013.

¹⁴ MÜLLER, Harald, *Im Widerstreit von Interventionsstrategie und Anpassungszwang. Die Aussenpolitik Österreichs und Preussens zwischen dem Wiener Kongress 1814/15 und der Februarrevolution 1848. Studien zur Geschichte Band XII, Band I, II*, Berlin 1990.

tedy o území přesahující hranice současné Spolkové republiky Německo. Termín nacionalismus bude v této práci používán v neutrální významové rovině jako synonymum pro národní hnutí s politickým programem, kdy jedním z jeho požadavků je vytvoření národního státu na území, které tento národ obývá.

2 Metternich a německá otázka v letech 1815–1840

Po vítězství spojenců v bitvě národů u Lipska v říjnu 1813 se Napoleonův hegemoniální systém v Evropě zhroutil. Nyní bylo nutné vytvořit na evropském kontinentě takové politické uspořádání, které by zde po více jak dvacetiletém období válek a revolucí znovu zajistilo mír a stabilitu. Tímto úkolem byl pověřen kongres, který se sešel ve Vídni. Konal se od 1. října 1814 do 9. června 1815 a účastnilo se jej 50 členů panovnických rodů a 250 diplomatů.¹⁵ Na Vídeňském kongresu byl coby hlavní pilíř evropského mírového uspořádání vytvořen Německý spolek – volný a nezrušitelný svazek pětatřiceti suverénních států a čtyř svobodných měst (Hamburk, Brémy, Lübeck a Frankfurt). Okolnosti utváření tohoto spolku byly do značné míry ovlivněny hlubokými politickými a společenskými změnami spojenými se zánikem Svaté říše římské a existencí Rýnského spolku.¹⁶

Zánik říše v roce 1806 byl logickým vyústěním Napoleonových snah posílit středně velké německé státy a získat je na svoji stranu v boji proti Rakousku a Prusku. Tyto dvě německé velmoci se již v rámci mírových jednání s Francií v Basileji (1795), Campo Formiu (1797) a Lunéville (1801) zřekly říšských oblastí na levém břehu Rýna a tím přiznaly Francii přirozenou hranici na této řece. Důsledkem bylo vydání takzvaného *Základního výnosu o říšské deputaci (Reichsdeputationshauptschluss)* v únoru 1803. Na základě tohoto dokumentu mělo dojít k odškodnění těch německých knížat, která byla v důsledku výše uvedených mírů postižena ztrátou území. Základní výnos omezil počet teritorií bezprostředně poddaných říši zejména ve prospěch jihoněmeckých států a Pruska a stal se zároveň předzvěstí konce tohoto územně roztržitého a etnicky různorodého svazku států. Když se v roce 1805 Napoleon obrátil proti Rakousku,

---

¹⁵ SLADKOVSKÁ, Eva, *Kongresy Svaté aliance*. In: Historický obzor 9, 1998, 11/12, s. 242.

¹⁶ K Vídeňskému kongresu více v: BOTZENHART, Manfred, *Reform, Restauration, Krise. Deutschland 1789–1847*, Frankfurt am Main 1985; BRIDGE, Francis Roy, *The Habsburg Monarchy among the Great Powers 1815–1918*, New York, Oxford, Munich 1990; BUFFET, Cyril, *Berlín*, Praha 1999; DOERING-MANTEUFFEL, Anselm, *Die Deutsche Frage und das Europäische Staatensystem 1815–1871*, München 2001; GEISTHÖVEL, Alexa, *Restauration und Vormärz 1815–1847*, München, Wien, Zürich 2008; HOLBORN, Hajo, *Deutsche Geschichte in der Neuzeit*, Band II, München 1970; KOCH, Rainer, *Deutsche Geschichte 1815–1848. Restauration oder Vormärz?*, Stuttgart, Berlín, Köln, Mainz 1985; KRAEHE, *Metternich's German Policy*; LANGEWIESCHE, Dieter, *Europa zwischen Restauration und Revolution 1815–1849*, München 1993; NIPPERDEY, Thomas, *Deutsche Geschichte 1800–1866. Bürgerwelt und starker Staat*, München 1998; SCHOEPS, Hans-Joachim, *Dějiny Pruska*, Praha 2004; SCHULZ, Matthias, *Das 19. Jahrhundert. 1789–1914*, Stuttgart 2011; ŠEDIVÝ, Miroslav, *Metternichovo pojetí mezinárodních vztahů. Systém vídeňského kongresu*. In: SCHELLE, Karel, VESELÁ, Renata, TAUCHEN, Jaromír, ŠEDIVÝ, Miroslav (ed.), *Stát a právo v době Metternichově*, Ostrava 2009. s. 61–71; MÜLLER, Helmut, KRIEGER, Karl Friedrich, VOLLRATH, Hanna, a kol., *Dějiny Německa*, Praha 1995.

postavila se na jeho stranu i řada německých vládců, v první řadě ti, kteří díky Základnímu výnosu rozšířili svá území. Jednalo se o panovníky Bavorska, Württemberska, Bádenska a nasavská knížata. Ti pak byli v prešpurském míru, který následoval po rakouské porážce v bitvě u Slavkova v prosinci 1805, odměněni za svoji profrancouzskou politiku povýšením, Bavorsko a Württembersko na království a Bádensko na velkovévodství. Tato mírová smlouva nemluvila více o Svaté říši římské nebo o Německé říši, pouze o německém spolku, o konfederaci suverénních německých států.¹⁷ Metternich se o tom zmiňuje ve svých pamětech takto: „V roce 1805 byla zničena nejen Německá říše, ale [rovněž] německé pojmenování zmizelo z mapy.“¹⁸

Napoleonovy snahy připoutat jihoněmecké a středně velké německé státy těsněji k Francii vedly k ustanovení nového politického tělesa ve střední Evropě. V červenci 1806 podepsalo šestnáct jihoněmeckých a západoněmeckých států spolu s Napoleonem Akt Rýnského spolku, jímž se zřekly Svaté říše římské i jejího císaře, vyhlásily suverenitu a postavily se pod ochranu francouzského císaře. Dne 6. srpna 1806 se František II. na nátlak Napoleona vzdal německé císařské koruny a prohlásil říši za zrušenou. Metternich byl přesvědčen o tom, že nyní se Německo rozpadlo na čtyři části: rakouskou a pruskou monarchii, státy Rýnského spolku a oblasti, které si jako departementy přivlastnil francouzský císař.¹⁹

V Prusku a Rakousku byl Rýnský spolek značně kritizován a považován za produkt zrady německých panovníků a jejich kolaborace s Napoleonem. Reprezentanti třetího Německa jej však vnímali jako životaschopné a užitečné vyjádření německé jednoty.²⁰ V rámci tohoto nového institucionálního subjektu jim bylo navíc umožněno zahájit reformní politiku, která během několika následujících let dala Německu zcela novou tvář, stala se výrazným krokem k přeměně Německa na moderní stát a jejíž důsledky jsou podle německého historika Wolfa Dietricha Grunera znatelné dodnes.

---

¹⁷ GRUNER, Wolf D., *Die deutsche Frage in Europa 1800–1990*, München 1993, s. 54; BOTZENHART, s. 27–28; BILLINGER, Robert D. Jr., *Good and True Germans. The Nationalism of the Rheinbund Princes. 1806–1814*. In: DUCHHARDT, Heinz (ed.), *Reich oder Nation? Mitteleuropa 1780–1815*, Stuttgart 1998, s. 114.

¹⁸ METTERNICH, Prince Clemens von, *The Autobiography. 1773–1815*, Welwyn Garden City 2004, s. 161.

¹⁹ Již v roce 1804 však přijal jako František I. dědičný titul rakouského císaře. DOERING-MANTEUFFEL, Anselm, *Die Deutsche Frage und das Europäische Staatensystem 1815–1871*, München 2001, s. 1; NIPPERDEYs. 13; SIEMANN, *Metternich. Stratege und Visionär*, s. 508; OERGEL, Maïke, *Revolutionaries, Traditionalists, Terrorists? The Burschenschaften and the German Counter-Cultural Tradition*. In: GILES, Steve (ed.), *Counter-cultures in Germany and Central Europe*, Oxford, Wien 2003, s. 64.

²⁰ Rýnský spolek byl menším Německem, takzvaným třetím Německem, bez Rakouska a Pruska.

Svým členům poskytl Rýnský spolek suverenitu, chránil je před Rakouskem a Pruskem, nabízel jim jistotu pokračování německého politického a kulturního růstu prostřednictvím jednoty v různosti, stejně jako příležitost konsolidovat a rozšířit státy jednotlivých knížat třetího Německa. Změny, k nimž v tomto spolku došlo, se zřetelně promítly i do otázky formování budoucí organizační podoby Německa. Nové sebezpečetí států třetího Německa zapříčinilo, že ztratily zájem na obnovení Svaté říše římské, neboť se za žádnou cenu nechtěly vzdát svojí nově nabyté suverenity.²¹

V září 1813 se v Teplicích konala schůzka, jejímž primárním cílem bylo ustanovení v pořadí již šesté protinapoleonské koalice. Na tomto setkání byla zároveň nadnesena otázka, jak naložit s poraženým Rýnským spolkem. Pruští státníci Karl August kníže Hardenberg a Wilhelm von Humboldt v této souvislosti představili svoji ideu německé správní rady (*Deutschen Verwaltungsrat*). Ta měla vládnout nad podrobeným územím Rýnského spolku a v jejím čele měl stanout pruský reformátor a státní ministr z let 1807–1808 Heinrich Friedrich Karl svobodný pán vom und zum Stein. Správní rada měla sloužit jako prusko-rakouský okupační orgán s dalekosáhlými oprávněními zasahovat do záležitostí rozličného charakteru a především určit novou organizaci poměrů států Rýnského spolku. Metternich proti tomuto návrhu rozhodně protestoval z několika důvodů. Dostal se mu totiž do rukou pamětní spis, zhotovený na konci srpna 1813 Steinem pro cara Alexandra I. a Humboldta, jenž hlásal etnický, mocensko-politicky zaměřený německý nacionalismus a v němž bylo Prusko prezentováno jako stát, jemuž příslušela vůdčí role v Německu. Stein navíc hrozil okupací, mediatizací a vyvlastněním německých států ještě dlouho předtím, než válka proti Napoleonovi byla vůbec vybojována. V důsledku toho kníže důrazně žádal odstranění pojmu „podrobení“ z cílů aliance, a ač již nemohl zabránit jmenování Steina do čela správní rady, podařilo se mu alespoň značně omezit její účinnost.²²

---

²¹ GRUNER, Wolf D., *Der deutsche Bund 1815–1866*, München 2012, s. 13–14; BILLINGER, *Good and True Germans*, s. 106–107, 110 a 123; ŠEDIVÝ, *Zrod německého nacionalismu*, s. 75 a 79.

²² Stein již v takzvaném petrohradském memorandu z roku 1812 žádal jednotný, silný národní stát všech Němců. Mezi lety 1812 a 1815 podpořen Humboldtem a několika národními publicisty usiloval o národně státní řešení německé ústavní otázky; z války proti Napoleonovi mělo Německo vzejít jako silnější a větší jednotný stát s centrální výkonnou mocí a národní reprezentací coby legislativním orgánem, neboť jen tak mohlo znovu dosáhnout své nezávislosti a národnosti a ubránit svoji polohu mezi Francií a Ruskem. Toto řešení sice bylo podle Grunera v zájmu Evropy a německého národa, ovšem silná, centrálně organizovaná říše s monarchistickou špičkou však nebyla v zájmu evropských mocností ani většiny německých států. GRUNER, *Der deutsche Bund*, s. 17; SIEMANN, *Metternich. Strategie und Visionär*, s. 437–438 a 507–508.

Rakouský státník si velmi dobře uvědomoval význam států Rýnského spolku, zvláště velkých jihoněmeckých království Bavorska a Württemberska, jakožto důležitých hráčů ve středoevropském prostoru. Pokud totiž měla být v Evropě po porážce Napoleona nastolena rovnováha sil, což bylo jeho prvotním cílem, měla zahrnovat jak Francii, tak i třetí Německo složené ze suverénních nezávislých států, neboť právě tyto země měly pomoci Rakousku vyvážit expandující vliv Ruska a Pruska. S Rýnským spolkem proto nemělo být nakládáno jako s podrobeným územím, nýbrž měla být jeho knížatům zaručena suverenita i do budoucna.²³ Z výše uvedených důvodů Metternich podmínil přistoupení Rakouska k protinapoleonské alianci tím, že se státy propuštěné z Rýnského spolku neměly stát pouze nezávislými, nýbrž Německo jako takové mělo být napříště organizováno jako spolek států. Tím zároveň zaručil spojencům, že Habsburkové nemají žádné ambice obnovit Svatou říši římskou.²⁴

Během tří zářijových dní Metternich vypracoval celkem čtrnáct smluv o přistoupení k protinapoleonské koalici určených pro knížata Rýnského spolku. Ta se na jejich základě zavázala poskytnout koalici vojáky a přijmout podíl na válečných nákladech. Na oplátku měla být uznána jejich dříve nabytá suverenita. V říjnu 1813 byla tak především z Metternichovy iniciativy podepsána smlouva z Riedu mezi spojenci Ruskem, Pruskem a Rakouskem na jedné straně a Bavorskem na straně druhé. Ta definovala jako nejdůležitější válečný cíl rozpuštění Rýnského spolku a garantovala v tajném prvním článku plnou a bezpodmínečnou suverenitu Bavorska.²⁵ Bavorské království bylo od počátku klíčem pro Metternichovu německou politiku. Na základě mírových smluv z Prešpurku (1805) a Schönbrunn (1809) získalo Bavorsko na úkor Rakouska Vorarlbersko, Tyrolsko, Salcburk a Innskou čtvrt.²⁶ Na to Vídeň nikdy nezapomněla. Kníže byl přesvědčen o nutnosti odstranit přítomnost Bavorska z rakouských zemí a kompenzovat ho velkoryse v regionu soutoku Rýn-Mohan, čímž by se stalo jak hrází proti Francii, tak protiváhou vůči Prusku.²⁷

Podle smlouvy z Riedu mělo Bavorsko obdržet velkovévodství Würzburg, Frankfurt a zejména pevnost Mohuč, kterou nespočet memorand nazýval klíčem k

---

²³ BILLINGER, *Metternich and the German Question*, s. 180; BILLINGER, *Good and True Germans*, s. 128; DOERING-MANTEUFFEL, s. 2–3.

²⁴ SIEMANN, *Metternich. Stratege und Visionär*, s. 517.

²⁵ Tamtéž; BERGLAR, Peter, *Metternich. Kutscher Europas. Arzt der Revolutionen*, Göttingen 1973, s. 45.

²⁶ SIEMANN, Wolfram, *Clemens Fürst von Metternich und das Königreich Bayern unter Ludwig I.* In: SCHMID, Alois (ed.), *Bayern, mitten in Europa*, München 2005, s. 283–284.

²⁷ KRAEHE, *Metternich's German Policy*, s. 27–28.

Německu. Zahnutí Mohuče do rakouské nabídky Bavorsku mělo více důvodů, především to byla snaha zabránit pruské dominanci v této strategické životně důležité oblasti, a co bylo ještě významnější, dosáhnout toho bez použití rakouských jednotek. Bavoři nijak zvlášť netoužili vzít na sebe náklady spojené se zachováním nejmocnější pevnosti Německa, ale za každou cenu si chtěli udržet Prusy co nejdále od těla a kontrolovat ústí Mohanu.²⁸ Právě smlouva z Riedu byla příčinou Metternichova nařčení starší národní německou historiografií z podporování dílčích zájmů jednotlivých států a zrady impulsů, které měly vést k větší německé národní jednotě. V listopadu 1813 pak následovalo podepsání smlouvy z Fuldy s Württemberskem, po které již úplné zhroucení Rýnského spolku bylo jen otázkou času.²⁹ V důsledku aliančních smluv z Teplíc, smlouvy z Riedu, konvence o správní radě a nakonec přistoupení Bádenska k protinapoleonské alianci tak bylo již před zahájením samotného Vídeňského kongresu rozhodnuto o vytvoření spolku států, jmenovitě Německého spolku.

Do kongresových jednání ve Vídni na podzim 1814 vstupoval Metternich s pevným přesvědčením zabránit jak obnovení Svaté říše římské, tak vytvoření německého národního státu.³⁰ Kniže ve svých pamětech na několika stranách vysvětluje, proč znovuoživení říše nepřicházelo v úvahu. Domníval se totiž, že Německo ztratilo elementy nezbytné pro znovuzřízení starých podob. Navíc Rýnský spolek poskytl německým knížatům suverénní práva, která ve Svaté říši římské náležela císaři a říši. Kdyby měla být říše znovu obnovena, tito vládci by jí byli nuceni postoupit zpět svoji nově nabytou suverenitu. To by však bylo možné jen za vyvinutí určitého nátlaku, jehož důsledkem by podle něj nebylo nic jiného než nevyhnutelná kolize mezi suverénní hlavou říše a svrchovaností jednotlivých států.³¹

Proti nacionalistům, požadujícím jednotný německý stát, Metternich namítal, že *„jenom národy, jejichž části prokázaly v průběhu dějin vůli k překonání rozdělovacích momentů ve prospěch politické jednoty, si zaslouží pojmenování národ v plném slova smyslu a mají právo na zachování své státní kontinuity“*.³² Podle Metternicha se to

---

²⁸ Tamtéž, s. 29–30 a 35.

²⁹ SIEMANN, *Metternich. Stratege und Visionär*, s. 433–435; BERGLAR, s. 45.

³⁰ Obnovení staré říše nepřicházelo v úvahu ani pro Františka I., poněvadž jen stěží by vedle sebe mohly existovat dvě císařské hodnosti a jemu ležela na srdci v první řadě ta rakouská. Navíc ani netoužil po říšské koruně, v níž spatřoval pouze symbol a připomínku nefungujícího nadstátního útvaru. ŠEDIVÝ, *Zrod nacionalismu*, s. 80; CECIL, Algernon, *Metternich 1773–1859. A Study of His Period and Personality*, London 1938, s. 127; RIEBEN, Hans, *Prinzipiengrundlage und Diplomatie in Metternichs Europapolitik 1815–1848*, Aarau 1942, s. 40.

³¹ METTERNICH, *The Autobiography*, s. 161–162.

³² HERRE, Franz, *Metternich*, Praha 1996, s. 193.

týkalo Francie, ale nikoli Německa a Itálie, a proto varoval: „*Plánovitě sjednocování přirozeně a historicky oddělených národů je požadavek špatně pochopeného přirozeného práva a vedl by k vytvoření neživotaschopných států. Pokud zůstanou oddělené, nebude to žádné neštěstí pro ostatní ani pro ně samotné. I odděleně a bez národní vlády mohou zůstat nacionální a jejich nacionální rozvoj by měl být podporován.*“³³ Rovněž prohlašoval: „*Ve společné vlasti existují od jejího vzniku oddělené národní hlasy, provinciální patriotismus je německému občanovi nejbližší; zachvátí ho, sotva opustí kolébku, a třicet generací neskýtá důvod, proč ho neuctívat jako nejbližší a nejpřirozenější, neboť Branibořan i Rakušan, Bavor i obyvatel Hesenska jsou zároveň Němci. Bylo to tak včera a bude to i zítra, neboť žádný Bavor nechce být Rakušanem, žádný Rakušan Prusem, žádný Prus Bavorem, žádný Bavor Württemberčanem a nikdo ve všech německých zemích nechce být Prusem, pakliže jim už není.*“³⁴

Ve vztahu k němectví však Metternich nebyl jednoznačným nepřítelem, ostatně sám se narodil v Koblenci a pokládal se za Němce.³⁵ Což také dal jasně najevo v červnu 1813, když se před ním Napoleon chlubil v drážďanském paláci Marcelino, že během ruského tažení umírali převážně jen Němci, odvětil mu Metternich: „*Zapomínáte, sire, že hovoříte s Němcem.*“³⁶ Německo v době mezi zánikem Svaté říše římské a ustanovením Německého spolku však pro něj bylo pouhým geografickým pojmem a termín „německý národ“ abstraktní koncepcí. Zajímalo jej pouze v souvislosti s vytvořením středoevropského obranného společenství jako bariéry proti Francii a Rusku a základního kamene rovnováhy sil na kontinentu. To podle Billingera však neznamená, že se rakouský státník nezajímal o německou otázku z německé perspektivy. Byl to říšský kníže s cítěním pro společnou německou vlast, avšak takovéto úvahy byly pouze částí jeho velmocenské politiky.³⁷

V první řadě bylo hlavním zájmem knížete vidět Rakousko, jak přežije. Domníval se totiž, že vznik německého národního státu by mohl vyvolat touhu rakouských Němců se k tomuto státnímu celku připojit, čímž by došlo k rozpadu

---

³³ Tamtéž.

³⁴ Tamtéž, s. 191.

³⁵ SIEMANN, *Metternich. Stratege und Visionär*, s. 514; SIEMANN, Wolfram, *Metternich ‚Hierzulande‘ und die Bedeutung der Nationalitäten in seiner politischen Weltsicht*. In: BUDIL, Ivo, ŠEDIVÝ, Miroslav (ed.), *Metternich a jeho doba. Sborník příspěvků z konference uskutečněné v Plzni ve dnech 23. a 24. dubna 2009, Plzeň 2009*, s. 46–47.

³⁶ METTERNICH, *The Autobiography*, s. 190.

³⁷ BILLINGER, *Good and True Germans*, s. 131.

habsburského soustátí na německou a neněmeckou část. Rovněž si byl vědom i ničivého potenciálu, který by mohl německý národní stát mít pro evropský mír kvůli jeho značné síle i přirozené tendenci národních států k prosazování vlastních geopolitických a hospodářských zájmů na úkor jiných národů. Takovýto vývoj by mohl v Evropě opět rozpoutat sérii válek.³⁸ Sjednocující řešení bez zahrnutí německé části Rakouska do jednotného německého státu bylo pro Metternicha nemyslitelné; jeho přítomnost v německém prostoru byla pro Vídeň pevným dogmatem až do revoluce v roce 1848, respektive do prohrané války s Pruskem v roce 1866. Rovněž alternativa rozpadu říše do svazku středních a malých suverénních států ve střední Evropě platila pro rakouského státníka za vyloučenou z geopolitických důvodů, neboť tato uskupení by byla příliš slabá na to, aby úspěšně čelila hegemoniálnímu tlaku Francie, Ruska a Pruska.³⁹

Zpočátku Metternich podporoval ideu kondominia Rakouska a Pruska nad Německem s Mohanem jako hranicí mezi sférami vlivu, neboť v něm spatřoval možnost zajištění a posílení mocensko-politického postavení Rakouska ve střední Evropě. Ovšem tato představa se stala neprosaditelnou, když evropské velmoci rozhodly, že pro německou ústavní otázku bude v rámci kongresu zřízena německá komise, v níž budou zasedat vedle obou německých velmocí také Hannovera a jihoněmecká království Bavorsko a Württembersko. Každý člen komise měl jiné plány a představy o budoucím uspořádání německého prostoru. Velká Británie a Hannovera usilovaly o zřízení fungujícího spolkového státu. Zájem Ruska a Francie bylo ustanovení co nejvolnějším svazku německých států, neboť by se jim tak otevřel manévrovací prostor pro uplatnění politického vlivu. Jihoněmecké státy odmítaly každou ústavní formu, která by jakkoli omezila jejich suverenitu a územní integritu. Württembersko dokonce předstoupilo s návrhem na vytvoření vlastního jižního spolku s Bavorskem, Bádenskem a Nasavskem. Důvodem byly obavy z pruských hegemoniálních snah.⁴⁰

Tyto snahy se projevíly v souvislosti s požadavkem Alexandra I. na celé Varšavské velkovévodství, který vznesl již během osvobozovacích válek. Prusko žádalo

---

³⁸ LANGSAM, Walter Consuelo, *The Napoleonic Wars and German Nationalism in Austria*, New York 1930, s. 189; BILLINGER, *Metternich and the German Question*, s. 18; ŠEDIVÝ, *Zrod nacionalismu*, s. 95–96; RUMPLER, Helmut, *Eine Chance für Mitteleuropa. Bürgerliche Emanzipation und Staatsverfall in der Habsburgermonarchie*, Wien 2005, s. 205.

³⁹ SIEMANN, Wolfram, *Staatsmann zwischen Restauration und Moderne*, München 2010, s. 58; SIEMANN, Wolfram, *Der preußische Staatsgedanke im Horizont der Politik Metternichs. Einsichten und Perspektiven*. In: *Bayerische Zeitschrift für Politik und Geschichte* 9, 2011, 3, s. 182.

⁴⁰ GRUNER, *Der deutsche Bund*, s. 17–20.

za polská území odstoupená Rusku odškodnění v Sasku, a to z toho důvodu, že saský král byl považován za zrádce, neboť příliš dlouho váhal s připojením se k protinapoleonské koalici.⁴¹ Myšlenku dělení Polska Metternich nejprve odsoudil, neboť takový čin byl podle jeho mínění proti mezinárodnímu právu i politickému rozumu. Domníval se, že logičtější řešením bylo vytvořit větší nárazníkový stát mezi Ruskem na jedné straně a Rakouskem a Pruskem na straně druhé. V Prusku sice spatřoval přirozeného spojence, s jehož pomocí měla být vytvořena geopoliticky přiměřená protiváha vůči Francii a Rusku, ale zároveň si byl vědom jeho úsilí o konsolidaci a kontinuální zvětšování území pruského státu na úkor států sousedních. Proto, aby nedošlo k narušení důvěryhodnosti plánovaného federativního uspořádání německého prostoru, Německého spolku, musela být blokována pruská rozpínavost. Díky Metternichovo úsilí se podařilo Prusko přimět, aby se spokojilo pouze s polovinou Saska, přičemž ta druhá byla ponechána saskému králi.⁴² Kníže dokázal obratně využít obav německých knížat z pruských hegemoniálních snah a společně s třetím Německem vytvořit protiváhu Prusku. Idea dvojí hegemonie Rakouska a Pruska v Německu však zůstala podle Siemanna v podstatě zachována.⁴³

Během jednání německé komise Metternich zůstával věcný a orientovaný na konsens, což jej v očích všech zúčastněných činilo věrohodným, ani nepodleh tlaku mediatizovaných knížat, v jejichž čele stanul jeho otec, a neprosazoval ze své pozice pouze jejich zájmy.⁴⁴ Osud mediatizovaných knížat, k nimž patřili i Metternichové, mu však nebyl lhostejný, proto například navrhl, aby jim byl přiznán přinejmenším kolektivní hlas ve spolkovém shromáždění. Oproti svému otci však měl před očima větší horizont, než jakým byla Svatá říše římská, a to horizont evropský.⁴⁵ Jeho cílem na

---

⁴¹ DESMOND, Seward, *Metternich. Der erste Europäer. Eine Biographie*, Zürich 1993, s. 108–109; ŠEDIVÝ, Jaroslav, *Metternich kontra Napoleon*, Praha 1998, s. 183–188.

⁴² Ve druhém únorovém týdnu roku 1815 bylo v sasko-polské otázce dosaženo shody. Umožnil to obrat cara, neboť ten se začal více než o Polsko a Sasko zajímat o osud ortodoxních křesťanů pod sultánovou vládou. Bylo dohodnuto, že Polsko bude znovu parcelováno. Rakousko si mělo ponechat Halič a Tarnopol, Prusko se muselo vzdát části svých dřívějších polských držav ve prospěch Ruska, ale získalo zpět Poznaňsko, včetně města Toruň a Poznaň, a přístav Gdaňsk. Zbytek Varšavského velkovévodství se stal Polským královstvím, jež bylo personální unií spojené s Ruskem jako takzvané Kongresové Polsko. Krakov byl ustanoven jako svobodné město. Tři pětiny Saska, včetně Drážďan a Lipska, byly vráceny Fridrichu Augustovi, zbývající dvě pětiny byly postoupeny Fridrichu Vilémovi III., který zároveň získal mnohá území na levém břehu Rýna a ve Vestfálsku. To, co zbylo ze Saska, vytvořilo nárazníkový stát podél okraje rakouské říše. SIEMANN, *Metternich. Strategie und Visionär*, s. 502–504; PALMER, Alan, *Metternich. Councillor of Europe*, London 1972, s. 135–136 a 140–142; ŠEDIVÝ, *Metternich kontra Napoleon*, s. 183–188; DOERING-MANTEUFFEL, s. 5; BOTZENHART, s. 80.

⁴³ SIEMANN, *Metternich. Strategie und Visionär*, s. 517.

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ Tamtéž, s. 522–526.

Vídeňském kongresu bylo zachování Německa jako celku, a to včetně režimů dřívějšího Rýnského spolku. Byl přesvědčen, že oslabení existujících německých vlád by vytvořilo mocenské vakuum, které by bylo schopno zaplnit pouze Prusko.⁴⁶ Původně si nepřál zcela volný svazek německých států, neboť ten by byl ve své obranyschopnosti stejně nemohoucí jako Svatá říše římská, nýbrž chtěl Německo se silnějším centrálním aparátem. Především měl v úmyslu posílit postavení Habsburků prostřednictvím předsednictví v nadstátním německém útvaru, jež měl být životaschopnější a lépe odpovídající nové době než stará říše. Nakonec se především díky němu podařilo nalézt kompromis, který byl přijatelný pro všechny německé státy.⁴⁷

Řešení, které Metternich nabídl pro německý problém rozdrobenosti a nejistoty, nebyla přetvořená říše, ale spolek německých knížat a svobodných měst, zasvěcený zachování bezpečnosti jednotlivých německých států.⁴⁸ Je důležité mít na paměti, že federativní uspořádání spolku bylo vhodné jak pro okolní státy, tak především pro jeho vlastní členy. Německý spolek vytvořil společný prostor, který umožnil rozvoj členských států při zachování jejich odlišného charakteru. Pro německé vlády byl navíc jedinou možnou alternativou k politickému vakuu, jež mohlo zaplnit Prusko i Rakousko, a centralizovanému Německu, v jehož prospěch by se museli vzdát svých suverénních práv.⁴⁹

Dne 8. června 1815, tedy v předvečer podepsání Závěrečných akt Vídeňského kongresu, se Metternichovi podařilo získat souhlas všech německých vlád s *Německými spolkovými akty* (*Deutsche Bundesakte*), na jejichž základě byl vytvořen Německý spolek a která byla následně včleněna do *Závěrečných akt Vídeňského kongresu* (*Schlussakte des Wiener Kongresses*),⁵⁰ čímž získala existence tohoto středoevropského

---

⁴⁶ KRAEHE, *Metternich's German Policy*, s. 396.

⁴⁷ RIEBEN, s. 39; ŠEDIVÝ, *Zrod nacionalismu*, s. 79–81.

⁴⁸ BILLINGER, *Metternich and the German Question*, s. 18–19.

⁴⁹ ŠEDIVÝ, *Zrod nacionalismu*, s. 89; GRUNER, *Die deutsche Frage*, s. 67.

⁵⁰ Do Závěrečných akt byla v tuto chvíli zahrnuta pouze obecná ustanovení Spolkových akt – články 1–11, jež vytvořily předpoklady pro existenci, bezpečnost a akceschopnost Německého spolku uvnitř i navenek. Zvláštní ustanovení – články 12–20, měly být teprve prodiskutována, obsahově vyloženy a nakonec přijaty spolkovým sněmem ve Frankfurtu nad Mohanem. Tato ustanovení obsahovala body důležité pro další vývoj a funkčnost spolku a vnitřní utváření národa. Z důvodu vágních formulací však byla často špatně pochopena a blokovala částečně z ideologických, egoistických a zájmově-politických důvodů rozvoj je spolku. Zmínit lze například článek 13 („Každý stát vytvoří ústavu, jejímž základem bude zastupitelský sbor“) nebo článek 19 („Členové spolku si vyhradují právo jednat při prvním setkání spolkového shromáždění ve Frankfurtu o obchodu a dopravě mezi různými spolkovými státy, stejně jako o lodní dopravě a na Vídeňském kongresu přijatých principech.“). DROB, s. 41 a 44; GRUNER, *Der deutsche Bund*, s. 23 a 31–32.

nadstátního útvaru mezinárodněprávní garanci.⁵¹ Je nutné zdůraznit, že právě tato garance se v budoucnu stala zdrojem mnoha konfliktů mezi spolkem a neněmeckými mocnostmi, které coby garanční mocnosti viděly příležitost zasahovat do spolkových záležitostí. Německý spolek vznikl jako volný a nezrušitelný svazek pětatřiceti suverénních států a čtyř svobodných měst (Hamburk, Brémy, Lübeck a Frankfurt), které přežily mediatizaci spojenou s vydáním Základního výnosu. Oba největší členové – Rakousko a Prusko – do něj patřily jen tím územím, které bylo dříve součástí říše. Ke spolku náleželi i panovníci jiných zemí: dánský král jako vévoda holštýnský, britský král jako král hannoverský a nizozemský král jako velkovévoda lucemburský.⁵²

Podle článku 2 Spolkových akt bylo účelem Německého spolku zachování vnější a vnitřní bezpečnosti všech jeho členů a udržení nezávislosti a neporušitelnosti teritoriální integrity jednotlivých německých států.⁵³ Jediným spolkovým orgánem se stala stálá konference zplnomocněných vyslanců členských států ve Frankfurtu nad Mohanem, označovaná na základě vzpomínky na Říšský sněm (*Reichstag*) jako Spolkový sněm (*Bundestag*). Sněmu předsedal rakouský císař, respektive jím delegovaný prezidiální vyslanec a skládal se ze dvou částí: užší a širší rady. Způsob rozhodování byl nastaven tak, aby zabránil diktátu Rakouska a Pruska. Suverénní práva členů spolku byla omezena pouze překážkami v uzavírání zahraničních aliancí a příslibem ústavy, založené na zastupitelském sboru pro každý členský stát (článek 13).⁵⁴ Státy Německého spolku mohly mít vlastní daně, měnu i armádu, zavázaly se však, že mezi sebou nebudou válčit. Spory mezi jednotlivými státy měly být řešeny diplomatickou cestou. Nikdo navíc nesměl zvětšovat své územní državy na úkor druhých a všichni si museli navzájem pomáhat proti revolučním rejdům a pokusům o převrat existujících vlád. Co však zcela chybělo, byla centrální vláda a stálá spolková armáda. Rovněž nebyly ustanoveny ani žádné prostředky k vynucování výnosů, jež Spolkový sněm vydával.⁵⁵

---

⁵¹ CECIL, s. 134; PALMER, s. 146–147; ŠEDIVÝ, *Zrod nacionalismu*, s. 88; GRUNER, *Der deutsche Bund*, s. 23.

⁵² Metternich hovořil o Německém spolku vždy jako o evropské, nikoli německé instituci a dokonce prohlásil, že jak Rakousko, tak Prusko jsou evropské mocnosti, které se náhodou staly členy tohoto spolku, podobně jako v něm byli zastoupeni králové Nizozemí a Dánska prostřednictvím Lucemburska a Holštýnska. GRIMM, Dieter, *Deutsche Verfassungsgeschichte. 1776–1866. Vom Beginn des modernen Verfassungsstaats bis zur Auflösung des Deutschen Bundes*, Frankfurt am Main 1988, s. 65; HOLBORN, s. 141; SKED, Alan, *Úpadek a pád habsburské říše*, Praha 1995, s. 32–33.

⁵³ DROß, s. 37.

⁵⁴ PALMER, s. 147; ŠEDIVÝ, *Zrod nacionalismu*, s. 82.

⁵⁵ LANGSAM, s. 196; ŠEDIVÝ, *Zrod nacionalismu*, s. 89.

Metternich zakládal Německý spolek jako součást evropského systému a hlavní pilíř evropského mírového řádu. Geopolitický význam tohoto nadstátního útvar spočíval především v ochraně střední Evropy před hegemoniálními snahami Ruska a Francie. Jeho potenciál byl dostatečně silný na to, aby dokázal čelit jejich tlaku, současně však ne natolik, aby mohl mít vlastní mocenské ambice a představovat tím nebezpečí pro sousední státy. Důvodem byla absence centrální vlády. Kdyby na místo Německého spolku vznikl národní stát s centrální vládou, v jejímž čele by stanul císař, jak to žádal například Stein, a který by dokázal využít veškerý potenciál této země, evropský mír by byl ohrožen. Takováto představa byla nepřijatelná pro všechny ty, kteří usilovali o mír, stabilitu a prosperitu evropského kontinentu.⁵⁶ Již roku 1816 hájil mírovou roli Německého spolku právě poukazováním na negativní důsledky existence centralizovaného státu göttingenský historik Arnold Ludwig Hermann Heeren: „*Kdyby byl tento stát velkou monarchií se silnou politickou jednotou; vyzbrojený všemi materiálními státními silami, kterými Německo disponuje – jak by vůbec bylo možné, aby tento stát setrval v klidu? [...] Mohl by vůbec takový stát dlouho odolávat pokušení přisvojit si nadvládu nad Evropou, pro kterou by se cítil být oprávněn svojí polohou a mocí? [...] Zrod jediné a neomezené monarchie v Německu by v Evropě zakrátko pohřbil svobodu.*“⁵⁷

Rakouský státník si přičítal zásluhu, že se mu podařilo takovýto spolek vytvořit. Někteří jej za to chválili, jiní odsuzovali. Patrioti, kteří toužili po svobodnějším Německu, pochybovali, že Německo najde ve spolkových stanovách záruku své politické a občanské svobody. Nacionalisté jako Joseph Görres považovali Německý spolek za „*porod kleštěmi, mrtvý plod, odsouzený [k záhubě] dřív, než se zrodil*“.⁵⁸ Hrabě Johann Philipp von Stadion, Metternichův předchůdce na postu ministra zahraničí Rakouska, a jeho podporovatelé kritizovali knížete, že selhal v zajištění německé císařské koruny pro Františka I. Metternich však byl spokojen s dosaženým výsledkem, neboť jako prezident spolku měl rakouský vládce potenciálně více autority nad německými zeměmi než jakýkoli jiný habsburský císař od konce třicetileté války.⁵⁹ I během let 1848 a 1849 byl Metternich stále názoru, že pokud Rakousko jako říše mělo

---

⁵⁶ ŠEDIVÝ, *Zrod nacionalismu*, s. 88; GRUNER, *Der deutsche Bund*, s. 25–26.

⁵⁷ GRUNER, Wolf D., *Deutschland in Europa 1750–2007. Vom deutschen Mitteleuropa zum europäischen Deutschland*, Klausenburg 2009, s. 129.

⁵⁸ HERRE, *Metternich*, s. 195–196.

⁵⁹ PALMER, s. 146–147.

zůstat zachováno a současně se chtělo podílet na politickém celku Německa, nebylo myslitelné žádné jiné řešení než Německý spolek.⁶⁰

Svoji geopolitickou roli plnil Německý spolek úspěšně po celé období mezi lety 1815 a 1848, a to i navzdory skutečnosti, že během této doby čelil několika problémům. Ten hlavní byl spojen s jeho obranyschopností. Spolek sice nepředstavoval pro Evropu hrozbu, mimo jiné z důvodu absence stálé spolkové armády a centrální vlády, ovšem oproti Svaté říši římské na tom byl v otázce své obranyschopnosti daleko lépe. Defenzivní charakter spolku znamenal, že v době míru neexistovalo ani aktivní spolkové vojsko ani vojenské vrchní velení. Články Spolkových akt týkající se míru a války však v případě útoku zvenčí jasně stanovovaly povinnost všech členských států spolek bránit a především poskytnout společné spolkové armádě vojenský kontingent. Kromě toho bylo také stanoveno, že budou vybudována spolková opevnění a financována poplatky jednotlivých členských států. Pevnostmi se v roce 1815 staly Mohuč, Lucemburk a Landau. Obranyschopnost Německého spolku byla považována všemi jeho členy za životně důležitou, proto byla značná pozornost soustředována na vytvoření efektivní vojenské organizace.⁶¹ Již v roce 1815 navrhlo Prusko pevnou vojenskou organizaci. Tehdy sice muselo svůj požadavek stáhnout, neboť to byly především jihoněmecké státy, kdo se při formování Německého spolku vzpíral každé vojenské organizační formě, která by omezila jejich suverénní práva, ale znovu na své plány navázalo v pozdějších letech, zejména v době Rýnské krize. V první řadě bylo nutné nalézt kompromis mezi vojenskou svrchovaností spolku a jednotlivých členských států. V letech 1821 a 1822 byla nakonec schválena spolková válečná ústava, která stanovovala povinnost vytvoření deseti spolkových armádních sborů. Čeho se však stále nedostávalo, bylo společné vojenské velení. To mělo být jmenováno pouze v případě mobilizace.⁶²

Co se týče otázky možného uzavření vojenské aliance mezi Rakouskem a Pruskem na jedné straně a Německým spolkem na straně druhé, byl Metternich jednoznačně proti. Domníval se totiž, že jestliže již existovala spolková ústava, která zaručovala pomoc v případě útoku na spolkového člena, nebylo nutné uzavírat ještě vojenskou alianci. Díky možnosti využít Německý spolek z vojenského hlediska

---

⁶⁰ SIEMANN, *Metternich. Strategie und Visionär*, s. 519.

⁶¹ ŠEDIVÝ, *Zrod nacionalismu*, s. 90; GRUNER, *Der deutsche Bund*, s. 46–48; SIEMANN, *Metternich. Strategie und Visionär*, s. 634–635.

⁶² GRUNER, *Der deutsche Bund*, s. 46–48.

disponovaly Rakousko a Prusko výhodou, kterou neměla žádná jiná evropská velmoc. O tuto exkluzivitu by však přišly, pokud by z Německého spolku učinily svého aliančního partnera, neboť následně by se otevřela i jiným evropským mocnostem možnost vstoupit s Německým spolkem do aliance. Následkem takového vývoje by spolek ztratil svůj mírový charakter. Kníže rovněž zamítl návrh, který Prusko vzneslo v lednu 1818 a na jehož základě navrhovalo včlenění svých východních provincií do Německého spolku. Zastával totiž názor, že si Rakousko i Prusko měly uchovat svoji samostatnost, neboť pokud by se oba státy „rozplynuly“ v Německém spolku, přestaly by být samostatnými evropskými mocnostmi a důsledkem by bylo narušení rovnováhy sil a míru v Evropě. Navíc z logických důvodů nebylo proveditelné, aby se součástí Německého spolku staly například italské državy Rakouska.⁶³

Na tomto místě je důležité zdůraznit, že pro habsburskou monarchii byla po Vídeňském kongresu prvotní její role ochránce Itálie. Během kongresových jednání se Rakousko vzdalo některých menších enkláv v severním Německu a Rakouského Nizozemí (Belgie). Jako kompenzaci za tato tři ztracená území obdrželo nově Lombardsko, Benátsko, Istrii a Dalmácii. Vraceny mu byly Tyroly a Salcburk.⁶⁴ V okamžiku, kdy kongres ve Vídni skončil, se František I. mohl těšit z rozsáhlé říše, která navíc byla teritoriálně kompaktní.⁶⁵ Orientace na Itálii a opakovaná účast Rakouska na konfliktech na Apeninském poloostrově měla negativní důsledek na rakouské angažmá v Německém spolku, v němž postupně začalo přebírat roli „ochránce německých států“ Prusko. To navíc s novým uspořádáním z roku 1815 zvětšilo své územní državy o saské a rýnské provincie, a tím zvýšilo podíl německy hovořící části svého obyvatelstva. Vlastnictvím území důležitých pro industrializaci Německa si navíc zajistilo ekonomickou výhodu proti Rakousku ve střední Evropě. Jeho hlavní nevýhodou však byla nekompaktnost pruského území.⁶⁶

O potřebě zlepšení spolkové obrany a užší spolupráci německých vlád s Pruskem se začalo hovořit pod dojmem hrozby vypuknutí války mezi konzervativními mocnostmi a Francií v roce 1831. Tehdy začali jihoněmečtí králové, podporováni svými vlastními a dále pak pruskými ministry, diskutovat o možnosti zformování jihoněmecko-pruského neutralitního paktu, který měl zároveň vytvořit základ pro rozvoj

---

⁶³ SIEMANN, *Metternich. Stratege und Visionär*, s. 631–635.

⁶⁴ PALMER, s. 155.

⁶⁵ BRIDGE, s. 26.

⁶⁶ GRUNER, *Der deutsche Bund*, s. 27–28.

užších ekonomických a politických vazeb. Důvodem bylo přesvědčení, že budoucnost německých států spočívala v úzkých vztazích s Pruskem, poněvadž Rakousko bylo příliš zapojeno do záležitostí Itálie, Polska a Osmanské říše a nevěnovalo nezbytnou pozornost německým problémům a nemělo být brzy schopno plnit svou dřívější roli ochránce evropského míru, řádu a legitimacy. Naopak mezi německými panovníky převládalo přesvědčení, že Rakousko bude samo potřebovat pomoc Německého spolku, aby zachovalo svoji vlastní existenci.⁶⁷ Pruské mocenské špičky rázem pochopily, jak by mohly válečnou paniku využít ve svůj vlastní prospěch. Na jaře 1831 byl pruský generál August Rühle von Lilienstern vyslán na diplomatickou misi do jižního Německa, kde vedl rozhovory s bavorským králem Ludvíkem I., který projevil nadšení pro úzkou spolupráci dvorů v Mnichově a Berlíně. Rovněž v Bádensku a Württembersku panovala shoda o potřebě zlepšení spolkové obrany a užší spolupráce s Pruskem. Rakousku se však nakonec poměrně snadno podařilo pruské iniciativy zmařit, neboť jak přímá hrozba z Francie pomíjela, ochota jihoněmeckých suverénů vyměnit svobodu rozhodování za bezpečí se vytrácela.⁶⁸

Po Vídeňském kongresu se stala jádrem Metternichovy německé politiky snaha o ovládnutí Německa prostřednictvím morální shody německých států a úzké spolupráce s Pruskem. Protože němečtí vládcí byli závislí na radách svých rádců, bylo hlavním cílem knížete získat pod svůj vliv především vlivné konzervativce na německých dvorech a ty následně pobídnout, aby přijali „správný“, tedy rakouský, kurz. Skrze muže, jako byli Wilhelm Ludwig Sayn-Wittgenstein v Prusku, polní maršál Karl Philipp princ von Wrede v Bavorsku či rakouský vyslanec Heinrich Eduard von Schönburg-Hartenstein ve Württembersku, byl kníže opakovaně schopen separovat monarchy od rad svých vlastních ministrů. Do značné míry mu byla v jeho snahách nápomocna i nerozhodnost pruské politiky, která si neuměla vybrat mezi bezpečností zajištěnou buď na státním základě prostřednictvím sjednocení Německa, nebo na kabinetní bázi prostřednictvím přátelství s Rakouskem. Navíc docházelo obecně v posledních letech druhé dekády 19. století k posilování konzervativních tendencí, což mělo mimo jiné za následek i postupnou odluku pruského krále Fridricha Viléma III. od reformní strany a Hardenberga a jeho přechod do konzervativního tábora. Rakousko a

---

⁶⁷ BILLINGER, *The War Scare of 1831 and Prussian-South German Plans for the End of Austrian Dominance in Germany*. In: *Central European History* 9, 1976, 3, s. 205.

⁶⁸ SCHROEDER, Paul W., *Austria and Prussia. 1813–1848. Pause in the Rivalry or Shift in the Paradigm?* In: DUCHHARDT, Heinz (ed.), *Reich oder Nation?* Stuttgart 1998, s. 93–94.

Prusko držela pohromadě přinejmenším zpočátku politická shoda směřovaná proti státním a stavovským emancipačním snahám, která zároveň dokázala na nějaký čas přehlušit i antagonismus mezi oběma německými velmocemi.⁶⁹ Vnitřní mocenské struktury Německého spolku, určované rakousko-pruským dualismem, se pokoušely čelit v první řadě střední a malé německé státy, a to tím, že se různými způsoby snažily zformovat třetí sílu, jakýsi spolek ve spolku, ovšem bez úspěchu.⁷⁰

Německý spolek byl Metternichem navržen tak, aby jeho klíčovou přitažlivostí pro německé státy byla ochrana jejich státních práv a suverenity. Výměnou za to žádal pouze to, aby plnily své spolkové povinnosti, zejména v pozdějších letech, kdy cítil, že jsou rakouské zájmy ohrožovány nejprve vměšováním velmocí a následně revolučními tendencemi uvnitř Německa. Na Vídeňském kongresu nebyla revoluční otázka prioritou. Do popředí zájmu evropských mocností a Metternicha se dostala až v souvislosti s narůstající činností německých nacionalistů, především pak s takzvanou Wartburskou slavností v říjnu 1817 a atentátem na německého dramatika Augusta von Kotzebue v březnu 1819.⁷¹ V důsledku těchto událostí začal Metternich uplatňovat taktiku, v rámci níž se snažil zvyšovat strach německých vládců z revoluce za účelem přijetí Rakouskem inspirovaných spolkových povinností, které omezovaly vnější vměšování do spolkových záležitostí a současně stabilizovaly tento celek proti revoluční nerovnováze uvnitř jeho hranic.⁷² Německý spolek tak brzy získal protirevoluční funkci a stal se obrannou hrází dynastických legitimit proti liberálnímu, národnímu a demokratickému hnutí.⁷³

Když v červenci 1789 vypukla Velká francouzská revoluce, bylo Metternichovi šestnáct let. Jako student ve Štrasburku viděl na vlastní oči, jak jedná revoluční dav a uvědomil si, že svou životní práci by měl věnovat odporu proti revoluci ve všech jejích

---

⁶⁹ BILLINGER, *Metternich and the German Question*, s. 176–177; DERNDARSKY, Michael, *Habsburg zwischen Preussen und Deutschland*. In: RUMPLER, Helmut (ed.), *Deutscher Bund und deutsche Frage 1815–1866*. München 1990, s. 298; KISSINGER, Henry, *Obnovení světového řádu. Metternich, Castlereagh a potíže s mírem v letech 1812–1822*, Praha 2009, s. 272–274.

⁷⁰ WEBER-FAS, Rudolf, *Deutschlands Verfassung. Vom Wiener Kongreß bis zur Gegenwart*, Bonn 1997, s. 27.

⁷¹ V říjnu 1817 iniciovaly buršenshafty, německé studentské spolky, konání slavnosti na hradě Wartburg v Durynsku k příležitosti 300. výročí Lutherova revolučního aktu a 4. výročí bitvy národů u Lipska. Jednalo se o první národní politickou manifestaci v Německu v ponapoleonském období, během níž však došlo i k nechvalně proslulému spálení knih a symbolů reakce. Atentát na Kotzebueho spáchal Karl Ludwig Sand, student teologie a člen buršenshaftu. K otázce organizovaného nacionalismu více v ŠEDIVÝ, Miroslav, *Zrod německého nacionalismu*, Plzeň 2013 nebo v PÁSZTOROVÁ, Barbora, *Zrod buršenshaftů. Příspěvek k rané historii německého nacionalismu*. In: Acta Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni, 2014, 2, s. 79–98.

⁷² BILLINGER, *Metternich and the German Question*, s. 17.

⁷³ WEBER-FAS, s. 27.

formách.⁷⁴ Celý život kníže bojoval i proti nacionalismu, neboť si uvědomoval, že byl revoluční povahy a vedl k zániku států složených z různorodých národností, jakým bylo i Rakouské císařství. Na druhou stranu neviděl důvod, proč by stát neměl dovolit svým poddaným ponechat si své národní zvyky a tradice. Kníže kladl větší důraz na rasu než na národnost. Rozlišoval v Evropě mezi germánskou, románskou a slovanskou rasou. Domníval se, že každá z nich měla své vlastní charakteristické rysy a že národy byly větvemi těchto tří ras. Ovšem jen ty národy si zasloužily být nazývány národy, které historicky demonstrovaly svou touhu a ambici žít pohromadě v politické jednotě bez ohledu na jazyk, tradice nebo původ. Plánované spojení přirozeně a historicky oddělených lidí bylo mylnou představou a zneužitím ideje přirozených práv.⁷⁵ Pro Metternicha nebyla národnost základem politické organizace. Vnímal ji jako živou historickou sílu a podporoval ji. Odmítal však používat kategorii národnosti jako strukturální pojem pro utváření státu.⁷⁶

Rakouský státník si nepřál žádné sjednocení Němců v jednotném národním státě, protože však byl sám německé národnosti, dokázal pochopit, i když ne prominout, německý nacionalismus.⁷⁷ Navíc se domníval, že nikdo až na nesnáze působící střední třídu nikdy nemyslel na nucené politické sjednocení na národnostním principu. Masy byly dle jeho názoru ve své podstatě apolitické, tedy zcela lhostejné k národní jednotě, zabývaly se pouze zajištěním živobytí, proto si nepřály žádnou změnu do té doby, dokud byly spokojeny ekonomicky. Mohly však být lehce svedeny fanatiky a snadno přiměny požadovat věci, které ve skutečnosti nechtěly. Z tohoto důvodu musel stát dohlížet na intelektuály a chránit lid před vlivem agitace. Lid se podle knížete nestaral o vysoce znějící principy, chtěl mír, který mohl být nejlépe udržen spoluprací vlád. Za ideální vládní formu považoval federalismus, neboť věřil, že preferoval neomezenou rozmanitost institucí, která byla nejsilnější garancí proti zavedení revolučních novot a současně nastolení despotismu. Každý stát, který byl tvořen z různých částí, musel být federalizován, aby mohly být plány narušitelů míru, kteří agituji za sjednocení, zablokovány. Německý spolek měl proto sloužit k potlačování agitace za jednotný německý národní stát.⁷⁸

---

⁷⁴ ŠEDIVÝ, *Metternich kontra Napoleon*, s. 19–20; SKED, *Metternich a Rakousko*, s. 12.

⁷⁵ LANGSAM, s. 186–187.

⁷⁶ SIEMANN, *Metternich ‚Hierzulande‘*, s. 46–47.

⁷⁷ HERRE, *Metternich*, s. 197.

⁷⁸ LANGSAM, s. 188.

Zavraždění Kotzebueho nabídlo Metternichovi vítaný podnět pro nasazení silových prostředků Německého spolku a jeho členů proti studentským spolkům (buršenshaftům), které byly tehdy nositeli nacionálních myšlenek. V Kotzebueho vraždě viděl kníže znamení hrozícího nebezpečí blížící se revoluce v německých zemích a vůbec nepochyboval o tom, že vrah jednal na popud a z rozkazu tajné společnosti.⁷⁹ Viděl napříč Německem propojená spiknutí zaměřená na zrušení monarchistické formy státu. Věřil, že svržení existujících institucí bylo cílem gymnastů, studentů, notoricky špatných profesorů a hord novinářů, mimo jiné v zájmu splnění článku 13 ve smyslu vydání reprezentativních ústav ve všech německých státech.⁸⁰ Ve světle nedávných událostí mohl Metternich monarchům dokázat, že se vůbec nemýlil, když varoval před všemi těmi, kteří sní o německé národní jednotě.⁸¹ Navrhoval využít strach z liberálních a nacionalistických lidových nálad k vytvoření monarchistické solidarity mezi německými suverény. Jeho hlavním zájmem bylo zachování rovnováhy sil v Německu, a tím i v Evropě. Tuto rovnováhu však podle něj nejvíce ohrožovaly ústupky, které spolkové státy činily liberálním a nacionalistickým myšlenkám doby. Kníže se obával, že Německý spolek byl ve vážném nebezpečí, neboť byl ohrožen nacionalistickou agitací, zastupitelskými ústavami v jižním Německu a obhajováním nacionalismu a republikanismu německým tiskem. K tomu navíc hrozilo, že i Prusko zavede reprezentativní ústavu, což by podle jeho názoru mělo za důsledek kompletní svržení všech existujících institucí.⁸²

Protirevoluční hysterii, která ovládla německé dvory v souvislosti s Wartburskou slavností a atentátem na Kotzebueho, se rakouský státník rozhodl využít k urovnání otázek týkajících se liberálních ústav v Německu.⁸³ Ústavní záležitost byla o to delikátnější a choulostivější, neboť zahrnovala stále nedokončenou organizaci

---

⁷⁹ GEBHARDT, Armin, *Staatskanzler Metternich. Eine Studie*, Marburg 2009, s. 60.

⁸⁰ SRBIK, Heinrich Ritter von, *Honest Leader Against Revolution*. In: KRAEHE, Enno E., *The Metternich Controversy*, New York, Chicago, San Francisco, Atlanta, Dallas, Montreal, Toronto, London, Sydney 1971, s. 85.

⁸¹ HOHLWEIN, Hans, *Aufbruch in die neue Zeit. Von Metternich bis Marx*, Stuttgart 1969, s. 119.

⁸² BILLINGER, *Metternich and the German Question*, s. 21.

⁸³ Liberální ústavy byly vyhlášeny v Sasko-Výmarsku (1816), v Bavorsku a Bádensku (1818), ve Württembersku (1819) a v Hesensko-Darmstadtsku (1820). Do roku 1830 dostalo ústavu 15 spolkových států, do roku 1848 všechny kromě Rakouska a Pruska. Jestliže však monarcha z různých důvodů poskytl svému lidu ústavu, podrobil sám sebe jen marginálním omezením moci. Na monarchistickém principu se nic nezměnilo. Stávající státní moc připustila pouze určitou modifikaci panství, kdy lidové zastoupení, které reprezentovalo staré stavy, mělo spolu rozhodovací právo při povolování státního rozpočtu a tím i na určování daní. Svrchovanou moc nad zákonodárstvím si však stále ponechával monarcha, v jehož kompetenci zůstávalo také vojsko, byrokracie a diplomacie. VORLÄNDER, Hans, *Die Verfassung. Idee und Geschichte*, München 1999, s. 63–64; BERGLAR, s. 52–54.

Německého spolku a nedefinovaný význam článku 13 Spolkových akt, na jehož základě měla být členským státům spolku poskytnuta ústava. Ve Vídni a Berlíně panovalo přesvědčení, že tím byly myšleny staré stavovské ústavy garantující existenci stavovských zemských sněmů, nikoli moderní reprezentativní ústavy. Z Metternichova pohledu měl reprezentativní princip za určitých podmínek ničivý účinek, neboť předpokládal vazbu na národ, což pro habsburskou monarchii znamenalo na národnost. Metternich proto vykládal článek 13 programově jako symbolické vyjádření dobré vůle, jehož praktické uskutečnění mělo být ponecháno na úsudku každé z vlád.⁸⁴ Pro knížete bylo v první řadě důležité zajistit, že vídeňská vláda nebude vázána povinností poskytnout reprezentativní ústavu. Rakousko si muselo zachovat vůči spolku určitou nezávislost. Přičemž nešlo ani tolik o zachování nezávislého postavení jako velmoci, ale spíše o zachování podstatně odlišné státní a společenské formy.⁸⁵ Je důležité zdůraznit, že se Metternich neobracel proti etablovaným ústavám, jako byla například ta britská. Spíše se obával nových ústav, které podle jeho mínění nutně musely vést k chaosu.⁸⁶

Rakouský státník zpočátku přinejmenším předstíral, že se v záležitosti atentátu na Kotzebueho chce spolehnout na Spolkový sněm ve Frankfurtu nad Mohanem.⁸⁷ Na druhou stranu však měl v úmyslu ukázat, že důležité sporné záležitosti bylo možné lépe řešit na základě ryze kabinetní diplomacie. Chtěl názorně předvést bezmoc spolku, aby si ostatní panovnické dvory uvědomily, že jejich jedinou ochranou bylo Rakousko.⁸⁸ V první řadě usiloval o dosažení úmluvy s vlivnými státy uvnitř Německého spolku, která měla být poté předložena Spolkovému sněmu ke schválení. Domníval se, že pokud Rakousko a Prusko a společně s nimi Bavorsko, Württembersko a snad ještě Bádensko, Meklenbursko a Nasavsko dospějí ke společnému rozhodnutí, bude snadné přimět ostatní státy spolku, aby se podrobily jejich vůli.⁸⁹

V červenci 1819 se Metternich setkal s pruským králem Fridrichem Vilémem III. v Teplicích. Ten byl v době teplické schůzky značně znepokojen, neboť se právě dozvěděl o plánech německých nacionalistů, které byly prozrazeny při posledním

---

⁸⁴ SIEMANN, *Staatsmann zwischen Restauration und Moderne*, s. 59–62; KISSINGER, s. 276.

⁸⁵ RUMPLER, *Eine Chance für Mitteleuropa*, s. 205.

⁸⁶ DESMOND, s. 219.

⁸⁷ SAUVIGNY, Guillaume de Bertier, *Metternich. Staatsmann und Diplomat für Österreich und den Frieden*, Gernsbach 1988, s. 347.

⁸⁸ KISSINGER, s. 278.

⁸⁹ HOHLWEIN, s. 121.

domácím vyšetřování.⁹⁰ Mimo jiné proto souhlasil se vším, co kníže řekl a žádal. V konvenci, evidentně navržené Metternichem a týkající se obecných principů spolkové politiky obou velmocí, obě strany prohlásily, že je jejich povinností jakožto evropských mocností dohlížet na politickou existenci spolku, zatímco jakožto německých spolkových států bylo jejich povinností starat se o bezpečnost spolkové ústavy. Prusko se rovněž zavázalo, že pro zastoupení národa nezavede žádný všeobecný systém lidové reprezentace, která by se neshodovala s geografickým a vnitřním uspořádáním jeho území.⁹¹

Výsledkem následující karlovarské konference ze srpna 1819, jež byla svolána za účelem vyřešení problému šířící se revoluční doktríny v německém tisku a na univerzitách, byly čtyři zákony, známé jako Karlovarské dekrety.⁹² Pro Metternicha velký význam dekretů nespočíval v jejich represivním charakteru a krátkodobém efektu na podvratnou činnost studentů a tisku, ale v prostředcích, které ustanovily pro spolkovou spolupráci za účelem zmaření revoluce.⁹³ Karlovy Vary znamenaly pro Metternicha nejvyšší vrchol, kterého dosáhl ve své evropské a německé politice v období po roce 1815. Byl to právě on, kdo byl na konferenci vůdcem, kdo vnucoval své názory Německu a zajistil Rakousku vůdčí roli v míře, jaké se tento stát nikdy netěšil v dějinách Svaté říše římské.⁹⁴ Rakouskému státníkovi se podařil husarský kousek: Rakousko, nejzranitelnější stát, se jevilo jako zdroj síly. Mocnost, která mohla z

---

⁹⁰ TREITSCHKE, Heinrich von, *Reactionary Exploiter of Germany*. In: KRAEHE, Enno E., *The Metternich Controversy*, New York, Chicago, San Francisco, Atlanta, Dallas, Montreal, Toronto, London, Sydney 1971, s. 73–74.

⁹¹ Tamtéž, s. 74–75.

⁹² Univerzitní zákon přikazoval kontrolu všech německých univerzit mimořádnými zemskými zplnomocněnci. Ti měli na univerzitách dohlížet na chování a vystupování profesorů a studentů. Všichni vysokoškolští profesori, kteří zneužíváním svého vlivu na mysl mládeže, šířením škodlivého, nebezpečného nebo základy stávajícího státního zřízení podvracejícího učení, projevíli nezpůsobilost k vykonávání jim svěřeného úřadu, měli být zbaveni svých postů a nesměli být znovu zaměstnáni v žádném jiném spolkovém státě. Tajné či nepovolené studentské spolky byly zakázány. Tiskový zákon zaváděl předběžnou cenzuru všech novin, časopisů a jiných spisů s rozsahem do dvaceti archů, tedy 320 stran. Rozsáhlejší publikace měly podléhat dodatečné cenzuře. Německé vlády si musely rovněž vzájemně slíbit, že žádnému editorovi, který se stane nechvalně proslulým, nebude dovoleno ujmout se editorství nových listů, a že zredukuje počet novin, jak jen to bude možné. Třetí zákon zřizoval Ústřední vyšetřovací komisi v Mohuči, jejímž úkolem bylo vyšetřovat a zkoumat stav, původ a šíření demagogie a její potírání. Nakonec čtvrtý zákon, takzvaný exekuční řád, dával Německému spolku možnost zakročit proti svým členům, pokud neplnili své povinnosti a nevystupovali proti revolučním hnutím. Dne 16. srpna 1824 byly Karlovarské dekrety bez odporu prodlouženy. HARDTWIG, HINZE, s. 71–81; ANGELOW, Jürgen, *Geräuschlosigkeit als Prinzip. Preußens Außenpolitik im europäischen Mächtekoncert zwischen 1815 und 1848*. In: PYTA, Wolfram (ed.), *Das europäische Mächtekoncert. Friedens- und Sicherheitspolitik vom Wiener Kongreß 1815 bis zum Krimkrieg 1853*, Köln, Weimar, Wien 2009, s. 48–49; HARTAU, Friedrich, *Clemens Fürst von Metternich*, Reinbek bei Hamburg 1991, s. 101–102.

⁹³ SCHROEDER, Paul W., *Metternich's Diplomacy at its Zenith 1820–1823*, Austin (Texas) 1962, s. 15; BILLINGER, *Metternich and the German Question*, s. 23.

⁹⁴ SRBIK, *Honest Leader Against Revolution*, s. 87.

Karlovarských dekretů získat nejvíce, se nakonec projevila jako nejnezištnější smluvní strana. Karlovarská konference skončila spontánním potvrzením rakouské převahy. Přestože Metternich dával najevo nezájem, stal se v důsledku toho faktickým ministerským předsedou celého Německa.⁹⁵ Podle Srbika však rakouský státník zapomínal, že ačkoli byl vskutku nejaktivnějším a intelektuálně nejdůležitějším z německých konzervativců, mohl být jako jediný efektivní, protože protirevoluční ideál, který reprezentoval, byl převládajícím evropským fenoménem.⁹⁶

Charakter jednání v Teplicích a Karlových Varech naplnil jihoněmecké vládcy obavami z vyhlídky možné dominance Rakouska a Pruska v Německém spolku. V týdnech předcházejících vídeňské konferenci, jež se uskutečnila ve dnech 25. listopadu 1819 až 15. května 1820, se proto stále více hovořilo o tom, že když již byl spolek ustanoven mezinárodním kongresem, měly být změny v jeho charakteru zodpovědností všech členů Aliance čtyř. Tuto alianci tvořily čtyři velmoci – Rakousko, Velká Británie, Rusko a Prusko, které v září 1813 v Teplicích vytvořily v pořadí již šestou protifrancouzskou koalici a které se pak následně v březnu 1814 v Chaumontu dohodly na konečném zúčtování s Napoleonem, novém uspořádání záležitostí po jeho pádu a také na tom, že budou společně hájit vytvořený mírový řád. Pokud se tedy na konferenci ve Vídni mělo jednat o změnách v charakteru Německého spolku, měli být vedle Rakouska a Pruska přítomni i zástupci Ruska a Velké Británie. Takto argumentoval král Vilém I. Württemberský, když zpochybňoval kompetenci vídeňské konference k prodiskutování a urovnání německých záležitostí. Byl přesvědčen o potřebě ochrany suverenity menších německých států, a proto žádal o podporu pro nadcházející konferenci svého švagra Alexandra I. Metternich se naopak usilovně snažil přesvědčit ruského monarchu, že Karlovarské dekrety jsou nejen řádné a benevolentní, ale také nejsou starostí neněmeckých mocností.⁹⁷

Výsledkem vídeňské konference byl dokument o 65 člancích, který však byl velmi vzdálený přáním Metternicha, neboť opozice Württemberska a Bavorska našla podporu u Prusů, kteří neměli zájem podporovat rakouskou převahu v Německém spolku. Všechny strany se sice shodly na zachování monarchického principu, ale Metternich se nakonec musel vzdát plánu na reformu článku 13. Z tohoto důvodu byly ústavy, které již byly v některých státech vydány, uznány za nedotknutelné. V žádném

---

⁹⁵ KISSINGER, s. 283.

⁹⁶ SRBIK, *Honest Leader Against Revolution*, s. 88.

⁹⁷ PALMER, s. 186–187; SCHROEDER, *Metternich's Diplomacy*, s. 19–20; SAUVIGNY, s. 351.

případě však nesměly omezovat suverenitu vládců, což znamená, že vycházely ze suverenity panovníka a nikoli lidu.⁹⁸

Jihoněmecké státy se tak v letech 1819 a 1820 úspěšně vzepřely Metternichově útoku proti liberálním ústavám. Rakousko mohlo v roce 1820 toliko prosadit, že v německých spolkových státech nebudou schváleny žádné další reprezentativní ústavy. Již tehdy se ukázalo, že Metternichův státní zájem neodpovídal představám jihoněmeckých ústavních států ani jejich pojetí vlastního státního zřízení. Proto se v nadcházejících letech s ohledem na své ústavy a porušení jejich státní suverenity snažily obcházet spolkové dekrety. Jako suverénní spolkoví vládcí byli sice ochotní plnit své závazky vůči spolku a spolkovým zákonům, nebyli však připraveni uznat podřízení svých států spolkovému zákonodárství. Odpor jihoněmeckých ústavních států vůči Metternichově spolkové politice do značné míry oslabil postavení Rakouska v německém prostoru.⁹⁹

Během první poloviny 20. let 19. století, v době kdy bylo Rakousko více zaujato záležitostmi mimo spolek, se snažily německé státy znovu prosadit svoji nezávislost. Nejdůležitějšími zastánci partikularistického přesvědčení, kteří viděli odpověď na německou otázku v takzvaném trialismu – alternativě třetího Německa k rakouské i pruské mocenské převaze, byli Vilém I. Württemberský a jeho zástupce na spolkovém sněmu baron Karl August von Wangenheim. Metternich si neustále zoufal nad laxností cenzury v jihoněmeckých státech a dospěl k názoru, že pouze nová spolková akce je může donutit, aby plnily své povinnosti vůči spolku. Cítil se proto nucen znovu zopakovat svůj úspěch z Karlových Varů prodloužením dekretů v roce 1824. Na konci května 1824 se setkal s nejlivnějšími poradci bavorského krále knížetem von Wrede, hrabětem Aloisem von Rechberg a baronem Georgem Friedrichem von Zentner. Metternich byl potěšen, když Zentnera našel v konzervativní náladě. Otec bavorské ústavy a původně oponent Karlovarských dekretů byl nyní ochoten nechat se vmanévrovat do vypracování návrhů na obnovení těchto dekretů. Na změnu jeho názorů měly vliv především vnitřní bavorské záležitosti, v první řadě problém bavorského ministerstva se získáním souhlasu sněmu ohledně nového státního rozpočtu a odhalení

---

⁹⁸ ANGELOW, *Geräuschlosigkeit als Prinzip*, s. 50–51; SAUVIGNY, s. 351–352; SCHROEDER, *Metternich's Diplomacy*, s. 18–19; PALMER, s. 188; BILLINGER, *Metternich and the German Question*, s. 25.

⁹⁹ GRUNER, *Süddeutsche Geschichtslandschaften zwischen regionaler, gesamtstaatlicher und europäischer Integration. 1789–1993. Teil 1. 1789–1848*. In: *Blätter für deutsche Landesgeschichte* 149, 2013, s. 100–101.

spiknutí mezi členy bavorského pluku v Erlangenu, jehož cílem bylo vytvoření republikánského Německa s voleným císařem. V srpnu 1824 členové Spolkového sněmu jednohlasně schválili spolková nařízení, která naznačovala pokračující přijetí rakouského řešení německé otázky. Metternich cítil, že konečně učinil spolek silným článkem v konzervativním řetězu, který vytvořil mezi velmocemi na kongresech v Opavě (1820), Lublani (1821) a Veroně (1822).¹⁰⁰

Úspěch Metternichovy odpovědi na německou otázku v letech 1819 až 1824 byl závislý na úspěchu jeho systému v celé Evropě a na vedoucí roli Rakouska v evropském velmocenském koncertu. Ta však začala po roce 1824 slábnout a spolu s ní i ochota německých států přijímat spolkové povinnosti na úkor svých vlastních státních práv.¹⁰¹ Období mezi lety 1824 a 1830 bylo v Německu charakterizováno novým prosazováním státních práv před spolkovými povinnostmi. Upadající strach z revoluce mezi německými vládci, mezinárodní izolace Rakouska a vznik nového spojení v Německu mezi Berlínem, Mnichovem a Stuttgartem učinily pokračující přijetí Metternichova řešení německé otázky v předvečer červencové revoluce ve Francii roku 1830 velmi nejistým. Německé státy se začaly poohlížet po alternativách, které tehdy nabízelo především Prusko a jihoněmecké státy. Ty se snažily nejprve samostatně a potom společně rozšířit svoji nezávislost a sílu vytvořením německých celních unií. Nejprve pruský Celní spolek, potom Jihoněmecká unie a nakonec kombinace obojího vytvořily nový základ pro alternativní řešení německé otázky v hospodářské oblasti. To ovšem bylo jen stěží kompatibilní s rakouskými zájmy a Metternichovou politikou, neboť obsahovalo užší definici německého území a nové formy ústav pro německé státy.¹⁰²

Po červencové revoluci z roku 1830 sledoval Metternich politický vývoj v jihoněmeckých státech s narůstajícím znepokojením. V Bavorsku, Bádensku a Württembersku byli měšťané nespokojeni se stávajícími stavovskými zastoupeními a zemskými sněmy a požadovali stále více práv, především svobodu tisku. V Bádensku bylo požadováno zrušení cenzury nejen pro velkovévodství, nýbrž pro celé Německo. Liberálové těchto států začali opět hlasitě a naléhavě hovořit o německé jednotě. Pod

---

¹⁰⁰ BILLINGER, *Metternich and the German Question*, s. 25–26 a 30–34; SIEMAN, Wolfram, *Deutschlands Ruhe, Sicherheit und Ordnung. Die Anfänge der politischen Polizei 1806–1866*, Berlin 1985, s. 73.

¹⁰¹ BILLINGER, *Metternich and the German Question*, s. 18.

¹⁰² Tamtéž, s. 38; BREUILLY, John, *Austria, Prussia and the Making of Germany, 1806–1871*, London 2002, s. 32; RÜRUP, Reinhard, *Deutschland im 19. Jahrhundert 1815–1871*, Göttingen 1992, s. 164.

tíhou událostí uvažoval kníže dokonce o dočasném rozpuštění Německého spolku a o neutralizaci třetího Německa.¹⁰³

Metternich chtěl posílit a současně využít konzervatismus jihoněmeckých dvorů. Jednou z cest, jak toho dosáhnout, bylo pozvat zástupce Württemberska a Bavorska, aby participovali na rakousko-pruském vyšetřování německé podvratné činnosti.¹⁰⁴ Domníval se, že pokud se budou jihoněmečtí komisaři podílet na tomto šetření, jejich králové uvidí realitu nebezpečí, před kterým dlouhodobě varoval.¹⁰⁵ Důležitým krokem pro prosazení tohoto plánu bylo získat podporu Pruska. Za tímto účelem považoval nejprve za nutné potlačit inovativní vliv Johanna Eichhorna, od května 1831 hlavy německé sekce pruského ministerstva zahraničí a obhájce expandujícího pruského celního spolku. V tomto směru se mu podařilo přimět Fridricha Viléma III. k rozhodnutí, na jehož základě Eichhorn napříště sdílel veškeré instrukce před jejich rozesláním s ministrem královského domu Sayn-Wittgensteinem, který zcela podléhal kancléřovu vlivu.¹⁰⁶ Metternichovi se rovněž podařilo přesvědčit pruského krále, aby ukončil nezávislé prusko-jihoněmecké vojenské plánování a vstoupil do předběžné shody s dalšími hlavními kontinentálními mocnostmi, Rakouskem a Ruskem. Velmi se mu ulevilo, neboť si byl jist, že prusko-jihoněmecké vojenské diskuse byly vedeny nikoli v duchu plánů na obranu Německa tváří v tvář francouzské revoluční vládě, nýbrž ve smyslu ústavní reorganizace Německého spolku pod záštitou Pruska.¹⁰⁷ Určité ulehčení mu přinesly i novinky o kompletní výměna ministerstva v Mnichově na konci roku 1831 a propuštění jeho nejvytrvalejšího jihoněmeckého oponenta hraběte Josepha von Armansperg, před jehož liberálními a frankofonními tendencemi varoval Ludvíka I. již od jara 1831.¹⁰⁸

Dalším podnětem pro znovuzahájení protirevoluční politiky se pro Metternicha stala radikalizace národního hnutí v Německu v důsledku červencové revoluce a Hambašské slavnosti z května 1832. Aby předešel rozšiřování revolučního požáru v jihozápadním Německu, prosadil na konci června 1832 ve Spolkovém sněmu společně s Pruskem předem sladěný návrh usnesení o šesti člancích, které znovu potvrdily platnost Karlovarských dekretů a ustanovily princip, že státní zákony nesměly

---

¹⁰³ HOHLWEIN, s. 206–207; GRUNER, *Die deutsche Frage*, s. 78.

¹⁰⁴ BILLINGER, *Metternich and the German Question*, s. 144.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 20.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 148.

¹⁰⁷ BILLINGER, *The War Scare of 1831*, s. 203 a 216.

¹⁰⁸ BILLINGER, *Metternich and the German Question*, s. 111.

být v rozporu s duchem spolkové legislativy.¹⁰⁹ V Karlových Varech Metternich zjistil, že nikdy nemůže přesvědčit vlády Bavorska a Württemberska, aby odvolaly své zastupitelské ústavy, ve Vídni však byl schopen dosáhnout toho, že souhlasily s články, které zavázaly všechny německé vládcy udržet si efektivní kontrolu nad svou suverénní mocí. Kromě toho je také přesvědčil, aby souhlasili s opatřeními umožňujícími zasahování spolku do vnitrostátních záležitostí členských států.¹¹⁰ Přijetí těchto článků bylo odůvodněno přesvědčením, že červencová revoluce ve Francii a Habsburská slavnost zvýšily obavu států třetího Německa z „hydry revoluce“ a že bez ochrany ze strany spolku považovaly svoji existenci za ohroženou. Francie a Velká Británie jakožto garanční mocnosti Německého spolku musely proti šesti článkům zasáhnout. Jejich protesty však byly vnímány celým spolkem jako vměšování se do německých vnitřních záležitostí. Britsko-francouzská intervence ovšem nezůstala bez účinku. Když se revoluční nebezpečí v Německu jevílo jako zažehnané, přispěly protesty k tomu, že spolková nařízení nebyla ve středních a menších německých státech aplikována v plném rozsahu.¹¹¹

Metternichova německá politika v roce 1833 spočívala v zaměření se na praktické využití morálních vítězství předchozích let. Byl přesvědčen o tom, že členové Německého spolku měli pro své vlastní dobro i pro dobro Habsburků vystupovat společně proti projevům revoluce. Parlamentní opozice měla být zmařena dodržováním legislativy a monarchistických principů Německého spolku a otevřeným revoltám mělo být předcházeno spolkovým vyšetřováním či spolkovými armádami.¹¹²

Důvodem pro další spolkovou akci byl pokus o převrat ve Frankfurtu nad Mohanem z 3. dubna 1833. Toho dne zaútočilo asi padesát povstalců, příslušníků buršenshaftu a obyvatel města, proti dvěma stanicím městské stráže. Jednalo se o první krok v jejich plánu na zajištění členů Spolkového sněmu a vyvolání celoněmecké revoluce. Veřejnost se však k jejich podniku nepřidala a útočníci se brzy rozutekli.¹¹³ Pokus o převrat ve Frankfurtu nad Mohanem sice ztroskotal, přesto však musel být hodnocen jako pokus o revoluci.¹¹⁴ Kancléř cítil, že přišel čas pro zásah Německého spolku proti

---

¹⁰⁹ HOHLWEIN, s. 210–211; SIEMAN, *Deutschlands Ruhe, Sicherheit und Ordnung*, s. 73.

¹¹⁰ BILLINGER, *Metternich and the German Question*, s. 24.

¹¹¹ GRUNER, *Die deutsche Frage*, s. 80.

¹¹² BILLINGER, *Metternich and the German Question*, s. 143.

¹¹³ HOHLWEIN, s. 212; BILLINGER, *Metternich and the German Question*, s. 144–145; ADLER, Hans (ed.), *Literarische Geheimberichte. Protokolle der Metternich-Agenten*, Band I, 1840–1843, Köln 1977, s. 5.

¹¹⁴ SIEMANN, *Staatsmann zwischen Restauration und Moderne*, s. 88.

německým revolucionářům. Společně s pruským státníkem Fridrichem Ancillonem se mu podařilo přimět Spolkový sněm k vytvoření nové ústřední vyšetřovací komise, která měla zasahovat proti svobodomyšlným Němcům.¹¹⁵ Na začátek roku 1834 svolal Metternich do Vídně ministerskou konferenci, jejímž výsledkem bylo šedesát článků, v nichž byla zpřesněna a shrnuta všechna represivní opatření Německého spolku. Tato konference znovu potvrdila nadřazenost knížat nad parlamentními institucemi a zajistila ustanovení spolkového smírčího soudu, kterým měl dělat rozhodčího mezi německými vládami a jejich sněmy.¹¹⁶

Metternichovu spolkovou politickou činnost do roku 1834 lze označit za úspěšnou, v hospodářském ohledu mu však nebyl podobný úspěch souzen, neboť nedokázal zabránit vzniku Německého celního spolku, v němž se pod vedením Pruska spojila většina německých států vyjma Rakouska. V Německém spolku se tak začalo přesouvat hospodářské těžiště na stranu Pruska, což nemohlo zůstat bez politických důsledků.¹¹⁷ V hospodářské rovině se jasně ukázal rozdíl mezi Pruskem, které navzdory vnitropolitické změně kurzu nadále prosazovalo reformy a aktivní politiku, a Rakouskem, které za Františka I. a ještě více za Ferdinanda I. bylo ve vnitropolitických záležitostech pasivní.¹¹⁸ Selhání rakouského vedení na ekonomické frontě vedlo k otevření cesty pro několik soupeřících regionálních nebo maloněmeckých alternativ řešení německé otázky.¹¹⁹ Prusku, usilujícímu o konsolidaci vlastního území, se podařilo vytvořit obchodní a celní jednotu a tím i hospodářskou jednotu uvnitř Německého spolku. Základem bylo splynutí dvou celních spolků, prusko-hessenského z roku 1828 s bavorsko-württemberským z téhož roku, kterého se podařilo dosáhnout přes mezistupeň prusko-jihoněmecké obchodní smlouvy z roku 1829 nakonec v roce 1834. Právem je Celní spolek vnímán jako podstatný precedens pro národní a státněpolitické sjednocení Německa pod pruským vedením.¹²⁰ Zejména jihoněmecké státy nevstoupily do Celního spolku z lásky k Prusku, nýbrž proto, že se ukázalo, že nemohla být očekávána žádná iniciativa Spolkového sněmu v otázce článku 19, podle kterého mělo dojít k jednání o obchodu a dopravě mezi spolkovými státy, ani iniciativa nebo dokonce řešení ze strany Rakouska, jež by nabídly nějakou alternativu k pruskému konceptu.

---

¹¹⁵ MAY, Arthur J., *The Age of Metternich 1814–1848*, New York 1967, s. 73; HOHLWEIN, s. 213.

¹¹⁶ PALMER, s. 271.

¹¹⁷ HERRE, *Metternich*, s. 285; RUMPLER, *Eine Chance für Mitteleuropa*, s. 206.

¹¹⁸ DERNDARSKY, *Habsburg zwischen Preussen und Deutschland*, s. 302.

¹¹⁹ BILLINGER, *Metternich and the German Question*, s. 41.

¹²⁰ BERGLAR, s. 67–68.

Metternich, který měl zájem na podpoře živností a průmyslu, uměl odhadnout význam Celního spolku již v době jeho geneze. Viděl v něm skutečně významnou událost té doby. Byl si vědom nevýhod, které plynuly z obchodně-politického vyloučení Rakouska z německého prostoru, pro produkci a průmysl v Rakouském císařství. Za ještě povážlivější než ty obchodní považoval důsledky politické. Rostoucí převaha jedné mocnosti mohla narušit stabilitu i podstatu Německého spolku, jež pramenila ze systému rovnováhy. Cílem Pruska bylo oslabení vlivu Rakouska v Německu a snaha přimět německé dvory, aby se orientovaly nikoliv na Vídeň, nýbrž Berlín. Při několika příležitostech mezi lety 1834 a 1841 se kancléř pokoušel o zmírnění rakouských cel v naději, že dosáhne přijetí Rakouska k Celnímu spolku, neboť by se tím Rakousko stalo protiváhou pruské moci. Nejprve však musel ustoupit odporu Františka I. a později převaze svých politických nepřátel ve Státní konferenci. Navíc mu bylo jasné, že s ohledem na zájmy vlastních pozemkových vlastníků nebude Maďarsko souhlasit s otevřením se německému trhu a že ani provozovatelé manufaktur v císařství nebudou ochotni připojit se k Celnímu spolku, neboť by museli čelit německé průmyslové konkurenci. V memorandu císaři z roku 1834 Metternich vyjádřil obavu, že v důsledku nastoupeného vývoje se na Rakousko začne nahlížet jako na cizinu.¹²¹ Rovněž předpověděl, že „*vazby, které spojují Rakousko s ostatními státy Německého spolku, se postupně uvolní a nakonec se zcela přeruší, a to vinou této překážky [...] a machinací, které směřují k tomu, že se materiální oddělení změní postupně v oddělení morální a politické*“.¹²² Jeho plán konkurenčního obchodního systému, který by spojoval Německo s Jaderským moře prostřednictvím Rakouska a severní Itálie, však nikdy nebyl uskutečněn. Rovněž jeho naléhání na vyvinutí iniciativy za účelem stanovení konečné podoby článku 19 bylo neúspěšné.¹²³

---

¹²¹ SIEMANN, *Metternich. Stratege und Visionär*, s. 787–790; DERNDARSKY, *Habsburg zwischen Preussen und Deutschland*, s. 303–304; RUMPLER, *Eine Chance für Mitteleuropa* s. 206; PALMER, s. 271; GROBAUER, Franz Josef, *Ein Kämpfer für Europa. Metternich*, Wien 1961, s. 273.

¹²² SKED, *Úpadek a pád habsburské říše*, s. 34.

¹²³ DERNDARSKY, *Habsburg zwischen Preussen und Deutschland*, s. 303–304; SKED, *Úpadek a pád habsburské říše*, s. 34.

3 Rýnská krize

Významným mezníkem v postoji kancléře Metternicha k německé otázce se po Vídeňské konferenci v roce 1834 stala Rýnská krize z let 1840 a 1841.¹²⁴ Jako přelomovou událost ji lze charakterizovat hned z několika důvodů. V první řadě poskytla francouzská válečná hrozba nový impuls pro německý nacionalismus a oživila otázky týkající se obranyschopnosti Německého spolků. Krátce před vypuknutím Rýnské krize rovněž zemřel pruský král Fridrich Vilém III., s nímž Metternich ztratil svého tradičního a nejloajálnějšího spojence. Jeho nástupce a syn, Fridrich Vilém IV., se rozhodl převzít roli ochránce Německa a získat si tak vůdčí postavení v Německém spolku na úkor Rakouska. Rakouský kancléř se však obával možného vyprovokování Francie, a proto se snažil uklidňovat vypjatý pruský militantní nacionalismus a co nejdéle držet Německý spolek v nečinnosti. Usiloval totiž především o to, aby krize byla posuzována jako evropská a byla urovnána na úrovni velmocí. Jeho hlavním zájmem pak bylo zachovat mír a navrátit Francii do velmocenského koncertu. Pro pochopení Metternichova počínání během Rýnské krize je však důležité nastínit okolnosti jejího vzniku.

Rýnská krize vznikla v souvislosti s turecko-egyptskou krizí z let 1839 až 1841. Na jaře 1839 došlo k dalšímu měření sil mezi sultánem Mahmudem II. a jeho místodržícím v Egyptě Muhammadem Alím. Motivem pro konflikt byla sultánova touha po odčinění porážky z první poloviny 30. let 19. století a definitivním zničení vzpurného egyptského vazala. Osmanská armáda však byla u Nezibu poražena a flotila zběhla na stranu egyptského paši. Osmanská říše současně ztratila i svého sultána, který na konci června zemřel. V tuto chvíli byla pozice Muhammada Alího natolik silná, že si mohl dovolit proklamovat dědičnou držbu Egypta, Sýrie, Adany, Kréty a značné části Arabského poloostrova, čímž by fakticky ohrozil existenci samotné Osmanské říše. Evropské velmoci se nótou z 27. července 1839 zavázaly nalézt východisko z krize a chránit integritu Osmanské říše. Toto opatření bylo iniciováno Metternichem, který podporoval sultána proti neposlušnému místodržícímu Egypta. Tím se z lokálního

---

¹²⁴ K Rýnské krizi zejména ŠEDIVÝ, *Crisis among the Great Powers*; ŠEDIVÝ, *Metternich, the Great Powers and the Eastern Question*; ŠEDIVÝ, Miroslav, *Rýnská krize v kontextu mezinárodních vztahů doby předbřeznové*. In: Acta Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni, 2014, s. 41–59; BILLINGER, *They Sing the Best Songs Badly*; VEIT-BRAUSE, Irmeline, *Die deutsch-französische Krise von 1840. Studien zur deutschen Einheitsbewegung*, Köln 1967; PÜSCHNER, Manfred, *Die Rheinkrise von 1840/41 und die antifeudale Oppositionsbewegung*. In: BLEIBER, Helmut (ed.), *Bourgeoisie und bürgerliche Umwälzung in Deutschland 1789–1871*, Berlín 1977, s. 101–134.

konfliktu stala záležitost evropské diplomacie. Vlády Rakouska, Velké Británie, Ruska a Pruska stály plně na straně legitimního panovníka proti jeho egyptskému vazalovi, zatímco postoj Francie byl odlišný. Většina francouzských politiků se postavila za Muhammada Alího, k němuž chovala francouzská veřejnost silnou náklonnost, neboť jej považovala za pokračovatele díla, které v Egyptě započal Napoleon Bonaparte, a rovněž také za přirozeného spojence Francie v ambiciózních plánech na dosažení dominantního vlivu v celém Středomoří. Dobré mínění o Muhammadu Alím měl i sám francouzský král Ludvík Filip.¹²⁵ Francie zpočátku postupovala ve shodě s ostatními mocnostmi. Ovšem když britská vláda v létě 1839 navrhla, aby byla francouzská flotila použita ke zničení egyptského loďstva kotvícího v alexandrijském přístavu, francouzský kabinet to odmítl, neboť neměl v úmyslu použít proti Muhammadu Alímu jakékoliv donucovací prostředky.¹²⁶

Od konce roku 1839 probíhala v Londýně jednání o Východní otázce, kterého se Francie odmítla zúčastnit. Ve své dobrovolné izolaci pokračovala i po vytvoření nové francouzské vlády na počátku března 1840, v jejímž čele stanul politik a historik Adolphe Thiers.¹²⁷ Výsledkem londýnského jednání byla konvence o Úžinách, kterou 15. července 1840 podepsali zástupci Rakouska, Velké Británie, Ruska, Pruska a Osmanské říše.¹²⁸ Když se Thiers o konvenci dozvěděl, nedokázal skrýt své překvapení a rozrušení. Dne 27. července 1840 informoval o jejím podpisu francouzský tisk. Veřejnost byla pobouřena, neboť vyřazení Francie ze spoluúčasti na smlouvě bylo chápáno jako urážka. Ve francouzském tisku se začaly objevovat štvavé články a byla vzpomenu ta řeč vévody Paula de Noailles, pronesená v poslanecké sněmovně v únoru

---

¹²⁵ MANSEL, Philip, *Paris between Empires 1814–1852*, London 2001, s. 359; ANGELOW, *Von Wien nach Königgrätz*, s. 110–111; ŠEDIVÝ, Miroslav, *Francouzská červencová monarchie v kritickém roce 1840*. In: *Historický obzor* 18, 2007, 3/4, s. 50–52; ŠEDIVÝ, Miroslav, *Metternich and the Rhine Crisis (1840)*. In: *Prague Papers on the History of International Relations* 10, 2006, s. 66; BAUMGART, Winfried, *Europäisches Konzert und nationale Bewegung. 1830–1878*, Schöningh 1999, s. 200; SCHROEDER, Paul W., *The Transformation of European Politics 1763–1848*, Oxford 1994, s. 737–738.

¹²⁶ ŠEDIVÝ, *Francouzská červencová monarchie*, s. 50–52.

¹²⁷ Tamtéž, s. 53.

¹²⁸ Na základě této konvence byl Muhammadu Alímu garantován Egypt jako dědičné území a jižní část Sýrie s pevností Akko po zbytek jeho života, avšak pod podmínkou, že přijme tuto nabídku ve lhůtě deseti dnů od doby, co mu bude prezentována. Pokud by odmítl, sultán měl vzít zpět nabídku jižní Sýrie. V případě, že by se ani po uplynutí dalších deseti dnů nepodvolil podmínkám této smlouvy, zůstal by místodržícím Egypta bez dědičných práv. Vlády signatářských států se zavázaly pro případ, že by Muhammad Alí neakceptoval předložené ultimátum, samy docílit jeho uplatnění silou. LUTZ, Heinrich, *Zwischen Habsburg und Preussen. Deutschland 1815–1866*, Berlín 1998, s. 200–201; ŠEDIVÝ, *Metternich and the Rhine Crisis*, s. 70–71; SRBIK, Heinrich Ritter von, *Metternich. Der Staatsmann und der Mensch*, Band II, München 1925, s. 71; DU COUDRAY, Helene, *Metternich*, New Haven 1936, s. 304; COLLINGHAM, H. A. C., *The July Monarchy. A Political History of France 1830–1848*, London, New York 1988, s. 228; BAUMGART, *Europäisches Konzert*, s. 200.

téhož roku, v níž vévoda vznesl požadavek, aby v případě dělení Osmanské říše získala Francie kompenzace nikoliv v Orientu, nýbrž v Porýní. Vlastenci proto nyní hovořili o dosažení přirozených hranic na Rýně a v Alpách. Volalo se po mstě za Waterloo a po anulaci smluv z roku 1815, které Francii připravily o rýnskou hranici. Ve Francii navíc panovala představa, že porýnské země anexi uvítají. Thiers ani Ludvík Filip nemohli tyto nálady ignorovat. Dohodli se proto, že razantně vystoupí proti konvenci a dokonce pohrozí válkou, aby přiměli signatáře konvence k ústupkům. Francouzský předseda vlády dokázal využít bojovných nálad francouzského lidu a začal připravovat zemi na válku. Tímto svým počínáním sledoval dva cíle: chtěl vyhovět náladám veřejnosti a zastrašit obě německé velmoci. Své výhrůžky zaměřil především na Rakousko, neboť si byl vědom špatného stavu rakouských financí a věděl, že kdyby Vídeň ustoupila a odmítla čelit tlaku Francie, Prusko a zejména malé německé státy by se neodvážily provádět ráznou protifrancouzskou politiku. Tím by se koalice čtyř velmocí rozpadla a Francie by mohla uzavřít blízkovýchodní krizi ve prospěch egyptského místodržícího. Proto ani Ludvík Filip na konci srpna 1840 nešetřil vůči velvyslancům Rakouska a Pruska hrozbami, ani se nezdráhal použít revoluční rétoriku. V jádru si však přál mír. Chtěl pouze ukázat, že je jeho názor totožný s tím, který zastával jeho lid.¹²⁹ Nechal proto Thierse provádět vojenské přípravy, i když ve skutečnosti o válce vůbec neuvažoval.¹³⁰ Tak se zrodila Rýnská krize.

Francouzské požadavky na rýnskou hranici ve druhé polovině roku 1840 znepokojily mnoho německých států, především však ty, jejichž území leželo na levém břehu Rýna. Byly jimi Bavorsko, respektive bavorská Rýnská Falc, Hessensko-Darmstadtsko a Prusko, respektive pruská Rýnská provincie.¹³¹ V Německém spolku existovaly různé názory na to, jak reagovat na francouzské zbrojení. Německé vlády, ovšem především ta vídeňská, si přály přinejmenším zpočátku vyhnout se vojenskému

---

¹²⁹ ŠEDIVÝ, *Francouzská červencová monarchie*, s. 54–53; ŠEDIVÝ, *Metternich, the Great Powers and the Eastern Question*, s. 802–803; ŠEDIVÝ, *Metternich and the Rhine Crisis*, s. 72–73; GRUNER, *Der deutsche Bund, die deutschen Verfassungsstaaten*, s. 65; LUTZ, s. 200–201; BROPHY, James M., *The Rhine Crisis of 1840 and German Nationalism. Chauvinism, Skepticism, and Regional Reception*. In: *The Journal of Modern History* 85, 2013, 1, s. 1; SRBIK, *Metternich*, II, s. 74; SKED, *Metternich a Rakousko*, s. 95; BAUMGART, *Europäisches Konzert*, s. 200; CEPL-KAUFMANN, Gertrude, JOHANNING, Antje, *Mythos Rhein. Zur Kulturgeschichte eines Stromes*, Darmstadt 2003, s. 169.

¹³⁰ Nařízením z 29. července a 5. srpna 1840 nechal Thiers ohlásit povolání rekrutů z ročníků 1836 až 1839 a 10 000 námořníků a přijetí mimořádných půjček na vojenské účely. V září pak měly být postaveny nové pěchotní a jízdní regimenty stejně jako bataliony myslivců, posíleny posádky hraničních pevností na východě a započaty práce na obnově opevnění Paříže. MÜLLER, *Im Widerstreit*, s. 427–428; COLLINGHAM, s. 229; ZORGBIBE, Charles, *Metternich. Le séducteur diplomate*, Paris 2009, s. 466.

¹³¹ HAHN, Hans Werner, BERDING, Helmut, *Handbuch der deutschen Geschichte, Band XIV. Reformen, Restauration und Revolution 1806–1848/49*, Stuttgart 2010, s. 465.

střetnutí. Panovalo totiž přesvědčení, že v důsledku evropského konfliktu by mohly převládnout síly revoluce a liberalismu.¹³² Rakouský vyslanec v Bádensku Joseph von Ugarte, který v srpnu 1840 pobýval nějaký čas v jižním Německu a Hesensko-Darmstadtsku, vyzoroval, že obyvatelstvo podstatné části jižního Německa zachovává klid a důvěřuje svým vládám a že liberální část místního obyvatelstva se již nespolehá na podporu Francie a dokonce se od ní odvrátila. Informoval Metternicha, že konflikt mezi Francií a velkými evropskými státy do této chvíle nevyvolal v jižním Německu naprosto žádný strach a že zde převládal názor, že výhružky a zbrojení nebudou následovány vyhlášením války ze strany Francie. Rovněž německá žurnalistika posuzovala podle Ugarteho současné politické podmínky s klidem. Mnoho lidí se zde však začalo zabývat otázkou výstavby čtvrté spolkové pevnosti, ačkoli to bylo dříve obecně odmítáno.¹³³

Württembergský král usiloval v srpnu 1840 o zachování míru a nepřikládal příliš velký význam poplachu šířenému francouzským tiskem, který přičítal počínání Thierse.¹³⁴ Bavorský král Ludvík I. viděl sice v možnosti války šanci na přemostění mezi Rýnskou Falcí a zbytek bavorského státu, ale nepřál si ji. Nařídil však z bezpečnostních důvodů dokončení výstavby pevnosti Germersheim a posílení posádek pevností Landau a Germersheim.¹³⁵ V Bádensku byl naopak strach okamžitý a obrovský. Rovněž v Sasku byla vláda silně zalarmována. Napříč spolkem vznášeli saští ministři otázky, co s nimi má společného Egypt a Sýrie a proč by měli bojovat s Francií, ale také diskutovali, zda v případě, že Rakousko a Prusko ratifikují konvenci, byly by ostatní státy zavázány pomoci jim proti Francii. Takovouto negativní reakci vyvolal v Sasku strach z neblahého vlivu krize na saský průmysl, který byl z velké části orientován na export.¹³⁶ Podobné otázky jako v Sasku byly vznášeny i v Prusku.¹³⁷

Postoj Francie Metternicha znepokojoval, poněvadž se obával možných negativních důsledků nejednoty mezi evropskými velmocemi. Na počátku prosince

---

¹³² AGELOW, *Von Wien nach Königgrätz*, s. 13.

¹³³ Joseph von Ugarte Metternichovi, Karlsruhe, 23. srpna 1840, Austria-Österreichisches Staatsarchiv/Haus-, Hof- und Staatsarchiv (dále jen: AT-OeStA/HHStA), Staatskanzlei (dále jen: StK), Baden Diplomatische Korrespondenz 40.

¹³⁴ Karl Ferdinand von Buol-Schauenstein Metternichovi, Stuttgart, 8. září 1840, AT-OeStA/HHStA, StK, Württemberg 36.

¹³⁵ HONSELL, Johannes, *Bayern und die Rheinkrise von 1840*, diplomová práce, München 2002, s. 14–15.

¹³⁶ ŠEDIVÝ, *Crisis among the Great Powers*, s. 122–123.

¹³⁷ Joseph von Trauttmansdorff-Weinsberg-Weinsberg Metternichovi, Berlín, 14. října 1840, AT-OeStA/HHStA, StK, Preussen 174.

1839 kancléř otevřeně kritizoval francouzskou zahraniční politiku na Blízkém východě, zejména to, že francouzská diplomacie nesledovala obecné zájmy, nýbrž pouze své vlastní. Kníže však měl mimořádný zájem na zachování míru, a proto se snažil skrze kompromisní řešení dosáhnout spolupráce všech velmocí včetně Francie.¹³⁸ Metternich se na základě radikálního tónu v pařížských sněmovnách během vládní krize z let 1839–1840 obával, že jmenováním Thiersova kabinetu získá revoluční duch ve Francii opět na síle a mohl by se rozšířit do Německa.¹³⁹ Považoval Thierse za „*ztělesnění revoluce z roku 1830*“¹⁴⁰ a připisoval mu ctižádost stát se Napoleonem červencové revoluce.¹⁴¹ Londýnskou konvenci kníže přivítal, obával se však francouzské reakce, neboť její uzavření bylo záměrně zatajeno francouzským diplomatům. Podle jeho názoru nemohla být krize na Blízkém východě urovnána bez participace Francie. Podepsaný dokument považoval za provizorní kompromis, dokud nebude dospěno k obecné shodě.¹⁴² Až do července 1841 tak bylo hlavním cílem Metternichovy diplomacie dosáhnout kompromisu, vyvést Francii z izolace a zajistit opětovné fungování pentarchie.¹⁴³

Metternich nenacházel rozumné důvody pro nenávistnou reakci Francie a hájil uzavření Londýnské konvence. Ostře odsoudil obvinění, že signatáři izolovali Francii. Podle jeho mínění to byla ona, kdo odmítl spolupracovat.¹⁴⁴ V souvislosti s reakcí Francie na londýnskou konvenci prohlásil: „*Velký stát ve středu Evropy se dá do pohybu a prohlásí se v nebezpečí. Odkud pochází toto nebezpečí? Kde jsou ti nepřátelé připravení zaútočit? Žádný voják není za hranicemi svého státu, ani v tom nejbližším směru není na pochodu, arzenál nepracuje, ani se myslí nezmocnila myšlenka na válku. Kde tedy jsou ti nepřátelé? Tato země, kterou pohání válečný křik, je pokryta vojáky, dovolává se proválečných myšlenek, hrozí svým mírumilovným*

¹³⁸ ŠEDIVÝ, Miroslav, *Metternich a idea konference ve Vídni v roce 1839*. In: Historický obzor 17, 2006, 3/4, s. 67–69 a 85–86.

¹³⁹ GRUNER, Wolf D., *Der deutsche Bund, die deutschen Verfassungstaaten und die Rheinkrise von 1840*. In: Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte 53, 1990, 1, s. 67.

¹⁴⁰ SRBIK, *Metternich*, II, s. 72.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 73.

¹⁴² Na základě této konvence byl Muhammadu Alímu garantován Egypt jako dědičné území a jižní část Sýrie s pevností Akko po zbytek jeho života, avšak pod podmínkou, že přijme tuto nabídku ve lhůtě deseti dnů od doby, co mu bude prezentována. Pokud by odmítl, sultán měl vzít zpět nabídku jižní Sýrie. V případě, že by se ani po uplynutí dalších deseti dnů nepodvolil podmínkám této smlouvy, zůstal by místodržícím Egypta bez dědičných práv. Vlády signatářských států se zavázaly pro případ, že by Muhammad Alí neakceptoval předložené ultimátum, samy docílit jeho uplatnění silou. LUTZ, Heinrich, *Zwischen Habsburg und Preussen. Deutschland 1815–1866*, Berlín 1998, s. 200–201; ŠEDIVÝ, *Metternich and the Rhine Crisis*, s. 70–71; SRBIK, *Metternich*, II, s. 71; DU COUDRAY, Helene, *Metternich*, New Haven 1936, s. 304; COLLINGHAM, H. A. C., *The July Monarchy. A Political History of France 1830–1848*, London, New York 1988, s. 228; BAUMGART, *Europäisches Konzert*, s. 200.

¹⁴³ ŠEDIVÝ, *Metternich a idea konference ve Vídni*, s. 85–86.

¹⁴⁴ ŠEDIVÝ, *Metternich and the Rhine Crisis*, s. 74–75.

*sousedům a zároveň ujišťuje o svých mírových úmyslech. Tato zem se prohlašuje za uraženou. Kým a jakým způsobem byla uražena?*¹⁴⁵

Kníže zastával názor, že francouzská vláda nemůže vést politickou válku kvůli nedostatku nepřátel. Jediné, co jí zbývalo, bylo začít válku proti celé Evropě. Byl sice zneklidněn francouzskými hrozbami vpádu do severní Itálie a podněcováním revolučního hnutí, ale zároveň usiloval o to, aby Rakousko dokázalo Francii, že nemá nepřátel. Proto rakouská vláda neměla učinit žádná vojenská opatření, ani ta obranná. Kancléř trval na tom, že bylo naprosto nutné vyhnout se jakémukoli zjevnému zbrojení, neboť to by spolehlivě vyprovokovalo válku.¹⁴⁶ Rakousko se rovněž nemělo podílet na vynucovacích opatřeních, která měla být přijata proti Muhammadu Alímu.¹⁴⁷ O Metternichově snaze zachovat mír svědčí i jeho návrh ze 7. října 1840 na svolání konference do jednoho z menších německých měst, pravděpodobně do Wiesbadenu, aby zabránil přeměně konfliktu ve válku v Evropě. Prusko tento návrh uvítalo. Narazil však na opozici Velké Británie a Ruska, jež trvaly na prosazení ustanovení londýnské konvence.¹⁴⁸

Rakouský státník byl toho názor, že Rýnská krize musí být posuzována jako evropská, a nikoli jako německo-francouzská, a měla být urovnána na základě spolupráce evropských mocností. Její příčiny spatřoval ve vnitřní situaci Francie a v ustanoveních londýnské konvence. Uvědomoval si, že Ludvík Filip nebyl hazardním hráčem a nikdy by nevyhlásil válku celé Evropě kvůli egyptskému místodržícímu. Čeho se však obával, bylo Thiersovo úsilí získat popularitu nacionalistickými prostředky a zastrašujícími opatřeními, které mohly vážně zhoršit situaci a vést k válce, bez ohledu na to, zda ji francouzský ministerský předseda chtěl či nikoliv. Metternich se dále domníval, že bylo důležité posílit tvář a moc Ludvíka Filipa, protože jen v něm podle

---

¹⁴⁵ Metternich Antonu von Apponyi, Vídeň, 23. říjen 1840, *Aus Metternichs nachgelassenen Papieren*, Band VI, s. 462.

¹⁴⁶ Baron Maximilian Emanuel von Lerchenfeld-Aham auf Heinersreuth Ludvíkovi I., Vídeň, 17. října 1840, Bayerisches Hauptstaatsarchiv (dále jen: BayHStA), Ministerium der auswärtigen Angelegenheiten (dále jen: MA) 2409.

¹⁴⁷ Mortimer von Maltzan Heinrichu Wilhelmovi von Werther, Vídeň, 8. srpna 1840, Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz (dále jen: GStA PK), III. HA Ministerium der auswärtigen Angelegenheiten (dále jen: III. HA MdA) I, Nr. 6033.

¹⁴⁸ Metternich rovněž na Kynžvartu ve spolupráci s lordem Beauvale, britským velvyslancem v Rakousku, rozvinul ideu založení ligy na zachování míru. K této otázce více v RODKEY, Frederick Stanley, *Suggestions during the Crisis of 1840 for a "League" to Preserve Peace*. In: *American Historical Review*, 35, 1930, 2, s. 308–316; SAUVIGNY, s. 486; PALMER, s. 382; ANGELOW, *Von Wien nach Königgrätz*, s. 112; ŠEDIVÝ, *Metternich and the Rhine Crisis*, s. 78–82; ŠEDIVÝ, *Metternich, the Great Powers and the Eastern Question*, s. 826; VEIT-BRAUSE, s. 46; SRBIK, *Metternich*, II, s. 78; BILLINGER, *They Sing the Best Songs Badly*, s. 95–97.

něj spočívala garance míru a stability rovnováhy stávajícího evropského pořádku. Královu pozici se snažil posílit prostřednictvím zahraničněpolitického úspěchu a Francii za pomoci ústupků mocností ve Východní otázce a jejím přijetím zpět do kruhu evropských mocností. To ale neznamenalo podrobení se Thiersovým hrozbám. Z pohledu knížete bylo klíčem k vyřešení Rýnské krize dostat krále na rakouskou stranu a přesvědčit ho, aby Thierse odvolal.¹⁴⁹

Hlavním cílem Metternichovy německé politiky během turecko-egyptské i Rýnské krize bylo zajistit, že Německý spolek zůstane nečinný, nevyprovokuje Francii k válce a napomůže tak k zachování míru v Evropě. Kancléř se chtěl v první řadě vyhnout projednávání Východní otázky ve Spolkovém sněmu, a právě proto mu byla Londýnská konvence předána až po ratifikaci velmocemi. Neúčast spolku na jednání v Londýně pak odůvodňoval jeho geografickou vzdáleností od míst, kde turecko-egyptský konflikt probíhal, a jeho posláním působit jako těžiště obecného míru, k němuž jej předurčovala jeho pozice ve středu evropského státního systému. Z uvedených důvodů zůstával rakouský prezident spolkového shromáždění často bez zplnomocnění, buď kvůli chybějícím instrukcím, nebo skrze delší nepřítomnost ve Frankfurtu nad Mohanem kvůli konzultacím na vídeňském dvoře. Praktičtější Metternich shledával dosažení jednoty mezi německými velmocemi nebo většími spolkovými státy mimo ústavní instituce Německého spolku, a poté prezentování rozhodnutí ve formě prezidiálního návrhu Spolkovému sněmu.¹⁵⁰

Tuto taktiku kritizoval především pruský vyslanec ve Vídni Joachim Karl Ludwig Mortimer hrabě von Maltzan, který si v březnu 1840 stěžoval pruskému ministrovi zahraničí Heinrichu Wilhelmovi von Werther, že vídeňský kabinet zanedbává německé záležitosti a zároveň prohlašoval, že důvod spočívá v tom, že se Metternich nikdy rád nezabýval záležitostmi Německa. Ty jej dle Maltzana vždy obtěžovaly, a proto měl zvykem přenechávat je na starost jiným vysokým úředníkům zaměstnaným v kancléřství, kteří jim však věnovali vážnou a soustavnou pozornost.¹⁵¹ Velký problém podle Maltzana spočíval v tom, že kníže poskytl neomezenou důvěru

---

¹⁴⁹ VEIT-BRAUSE, s. 38–41; ŠEDIVÝ, *Metternich, the Great Powers and the Eastern Question*, s. 818; ŠEDIVÝ, *Metternich and the Rhine Crisis*, s. 74–75.

¹⁵⁰ Metternich Josephu von Trauttmansdorff-Weinsberg-Weinsberg, Vídeň, 24. listopadu 1840, *Aus Metternichs nachgelassenen Papieren*, Band VI, s. 468 a 471; GRUNER, *Der deutsche Bund, die deutschen Verfassungsstaaten*, s. 67.

¹⁵¹ Mortimer von Maltzan Heinrichu Wilhelmovi von Werther, Vídeň, 4. března 1840, GStA PK, III. HA MdA, I, Nr. 6033.

Mülich-Bellinghausenovi, který měl vést vídeňský kabinet v záležitostech Německa podle vlastní libosti a podřizoval jej svým vlastním ambicím a zájmům Rakouska: „*Zlo nepochází z nesprávných idejí, ale z fatálního vlivu vyvíjeného Münchem na mysl Metternicha, vliv, jenž je založen na jeho osobních zájmech, které jsou velmi sekundární, ale stále dostatečně silné, aby blokovaly Metternichovu vůli a jeho očividnou touhu učinit zájmy spolku prosperujícími.*“¹⁵² Maltzan také informoval Werthera o pobouření, které se ve Vídni ozývalo ze strany podnikatelů proti zneužívání moci Mülich-Bellinghausenem, a že se dokonce místy hovořilo o slabosti Metternicha.¹⁵³

Na tomto místě je nutné zmínit, že Metternichův jednací prostor byl v roce 1840 do značné míry omezen, a to především tíživou finanční situací Rakouska, jehož státní dluh vzrostl mezi červencovou revolucí a turecko-egyptskou krizí o 380 milionů zlatých, a vládní opozicí, která se proti němu utvořila po uzavření londýnské konvence.¹⁵⁴ Veřejné mínění, které se v Rakousku obvykle jen velmi málo zajímalo o to, co se dělo na politické scéně, se velmi silně vyjadřovalo pro zachování míru a jednoznačně protestovalo proti jakékoli válce, jež by pramenila z turecko-egyptského konfliktu a za cíl měla jen podporu ryze osmanských zájmů. Metternich se stal terčem obvinění, že svou politikou vystavuje Rakousko možnostem války, které se lze vyhnout, která by neměla nic společného s reálnými zájmy jeho říše a která by přivedla krach jeho financí.¹⁵⁵ Kníže považoval svoji situaci za natolik nejistou, že dokonce prohlásil: „*Pokud neuspějí v dovedení této věci k úspěšnému zakončení, vyženou mě odsud.*“¹⁵⁶

Je důležité mít na paměti, že i pozice Rakouska na zahraniční scéně byla do značné míry oslabena i chybějícím rozhodným panovníkem. Císař Ferdinand I., jenž nastoupil po smrti Františka I. v roce 1835, nebyl schopen vládnout samostatně, a proto byla vytvořena Státní konference, jejímiž členy byl Metternich, hrabě František Antonín Kolowrat-Libštejnský, arcivévoda Ludvík a arcivévoda František Karel. Byl to právě

---

¹⁵² Mortimer von Maltzan Heinrichu Wilhelmovi von Werther, Vídeň, 18. července 1840, GStA PK, III. HA MdA, I, Nr. 6033.

¹⁵³ Mortimer von Maltzan Heinrichu Wilhelmovi von Werther, Vídeň, 4. března 1840, GStA PK, III. HA MdA, I, Nr. 6033.

¹⁵⁴ MÜLLER, *Im Widerstreit*, s. 442–443; PALMER, s. 382; AGELOW, *Von Wien nach Königgrätz*, s. 112; ŠEDIVÝ, *Metternich and the Rhine Crisis*, s. 78–80; ŠEDIVÝ, *Metternich, the Great Powers and the Eastern Question*, s. 813–814.

¹⁵⁵ Mortimer von Maltzan Heinrichu Wilhelmovi von Werther, Vídeň, 3. října 1840, GStA PK, III. HA MdA, I, Nr. 6033.

¹⁵⁶ Tamtéž.

Kolowrat, kdo se stal Metternichovým hlavním kritikem a rivalem ve vládních kruzích. Sekundoval mu při tom prezident Dvorské komory Peter Joseph svobodný pán von Eichhoff. Oba ustavičně kritizovali Metternichovu politiku vedoucí ke krizi a arcivévoda Ludvík s nimi souhlasil. Především neskrývali potíže císařství před cizími diplomaty a ještě je navíc zvětšovali. Tyto jejich aktivity měly za následek podrytí pozice Rakouska vůči ostatním státům. Značné nebezpečí to představovalo pro vliv Rakouska v Německu a Itálii, poněvadž jejich vládci znervózňeli, když viděli Rakousko stále nevyzbrojené, dle všeho bez potřebných financí a navíc s ochromenou vládou. V důsledku toho začali němečtí panovníci vzhlížet k Prusku jako hlavnímu ochránci Německa, neboť vojenská i finanční situace Pruského království se zdála být utěšenější.¹⁵⁷ Z výše zmíněných důvodů si Metternich nemohl dovolit, aby se situace vymkla kontrole. Rakousko nemohlo být vtaženo do války, v níž mohlo jedině ztratit. V sázce byl nejen osud Osmanské říše, ale také rakouského panství v severní Itálii a rakouského vlivu v Německu.¹⁵⁸

Metternichova pozice se začala zlepšovat od konce října, příčin bylo hned několik. Především byla redukována obava z války díky Thiersově mírové nótě z 8. října 1840.¹⁵⁹ Metternichovy vztahy s arcivévodou Ludvíkem se v polovině měsíce zlepšily díky zásahu arcivévodkyně Žofie a s arcivévodou Karlem v důsledku vojenských vítězství spojených sil v Sýrii, na němž nesl svůj podíl i jeho syn Fridrich Ferdinand Leopold Rakouský. Vojenské úspěchy rakouské námořní eskadry vyvolaly na konci října 1840 vlnu silného patriotismu v Rakousku a napomohly k mnohem přívětivějšímu hodnocení Metternichovy zahraniční politiky. Kniže byl chválen za své počínání na mezinárodní scéně, které přineslo vítězství rakouským expedičním silám v Sýrii a zachovalo čest monarchie tím, že nebyly učiněny žádné ústupky Francii.¹⁶⁰

---

¹⁵⁷ ŠEDIVÝ, *Crisis among the Great Powers*, s. 130 a 140.

¹⁵⁸ ŠEDIVÝ, *Metternich, the Great Powers and the Eastern Question*, s. 816.

¹⁵⁹ Obavy z možné války se značně snížily v souvislosti s Thiersovou mírovou nótou z 8. října 1840, v níž francouzský ministerský předseda prohlásil vládu Muhammada Alího za základ rovnováhy sil v Levantě a odmítl jeho sesazení vyhlášené dříve v Konstantinopoli, současně však dodal, že Francie bude bojovat za udržení Muhammada Alího v Egyptě, nikoli však v Sýrii, čímž jasně naznačil možnost dohody: pokud by spojenci vyhnali Muhammada Alího ze Sýrie, ale nezaútočili na něj v Egyptě, Francie byla ochotna zachovat mír. Memorandum z 8. října znamenalo Thiersův diplomatický ústup. Aby ho zakryl před zraky veřejnosti, nešetřil ve sněmovně energickými prohlášeními a svým proválečným postojem se snažil oklamat Evropu před pravými úmysly francouzské vlády. COLLINGHAM, s. 233; ŠEDIVÝ, *Francouzská červencová monarchie*, s. 55; ŠEDIVÝ, *Metternich, the Great Powers and the Eastern Question*, s. 822.

¹⁶⁰ ŠEDIVÝ, *Crisis among the Great Powers*, s. 131.

Uklidňovací politiku mohl Metternich prosazovat do počátku října 1840, kdy se pád Beirutu nejprve promítl do nálad ve Francii a potom zprostředkovaně i do nálad v německých státech.¹⁶¹ Zprávy o těchto událostech dorazily do Francie 2. a 3. října a pouze posílily válečné nálady ve společnosti. Situace se zdála být vážnější než kdykoliv předtím. V pařížské opeře a v divadlech publikum trvalo na zpívání Marseillaisy a mladí muži nadšeně nabízeli své služby odvodovým úřadům. Reakcí francouzské vlády bylo uzavření úvěru na opevnění Paříže a prohlášením, že na jaře příštího roku bude mít Francie k dispozici 630 000 mužů pravidelné armády a 300 praporů národní gardy. Znovu se objevily válkychtivé články ve francouzském tisku, jež se odvolávaly na revoluci a vyzývaly k pochodu na Rýn a jež pouze umocnily bojovné nálady v Německém spolku. Francouzský lid věřil, že pouze prostřednictvím války se je možné vyhnout revoluci. Německý tisk odpověděl na výhružné a provokativní články ve francouzském tisku se stejným zápallem. Hovořilo se o možném přičlenění Alsaska k Německému spolku. Nyní, stejně jako v roce 1813, se zaktivizoval německý nacionalismus. Nebylo náhodou, že právě v těchto dnech napsal Nikolaus Becker Rýnskou píseň (*Rheinlied*), Max Schneckenburger *Stráž na Rýně (Wacht am Rhein)* a August Heinrich Hoffman von Fallersleben *Německou píseň (Deutschland über Alles)*.¹⁶²

Rozsáhlé zbrojení ve Francii s sebou přineslo otázky, týkající se jednoty členů Německého spolku a jejich schopnosti bránit Porýní proti francouzskému vpádu. Určitá nejistota panovala zejména ohledně ochoty německých vládců jednat ve shodě, což byl důsledek zkušeností s jejich chováním v rámci Svaté říše římské i Německého spolku. Otazník se také vznášel nad připraveností jejich malých ozbrojených sil. A v neposlední řadě nebyla vyřešena spolupráce Rakouska a Pruska, na jejichž bedrech spočívala hlavní odpovědnost za obranu Německého spolku, neboť právě tyto dvě německé mocnosti disponovaly největší vojenskou silou.¹⁶³

---

¹⁶¹ Muhammad Alí odmítl přijmout podmínky londýnské konvence, a proto 10. září 1840 spojenci zahájili intervenci v Sýrii, v rámci níž došlo druhého dne k bombardování Bejrútu. Sultán reagoval na neústupnost Muhammada Alího jeho sesazením 14. září. MÜLLER, *Im Widerstreit*, s. 433; BAUMGART, *Europäisches Konzert*, s. 200; AGELOW, *Von Wien nach Königgrätz*, s. 12; MANSEL, s. 360.

¹⁶² POIDEVIN, Raymond, BARIÉTY, Jacques, *Les relations franco-allemandes. 1815–1975*, Paris 1977, s. 23; ŠEDIVÝ, *Metternich and the Rhine Crisis*, s. 80; COLLINGHAM, s. 231; CEPL-KAUFMANN, s. 169; ŠEDIVÝ, Miroslav, *Ohlas Rýnské krize v Rakouském císařství: Příspěvek ke studiu veřejného mínění v českých zemích doby předbřeznové*. In: Český časopis historický 112, 2014, 4, s. 689.

¹⁶³ ŠEDIVÝ, *Crisis among the Great Powers*, s. 115–117.

Jižní Německo, jež se cítilo být na podzim 1840 přímo ohroženo Francií, považovalo přijetí opatření pro obranu za nezbytné. Touha podniknout kroky k posílení bezpečnosti Německého spolku nebyla výlučně záležitostí jihoněmeckých států, nýbrž i ostatní členské státy se připojily k těmto požadavkům. Například hannoverský král Arnošt August I., který dlouho věřil v zachování míru, začal na počátku října 1840 považovat válku za nevyhnutelnou. Zároveň byl prvním německým monarchou, který přijal opatření uvalující zákaz na vývoz koní a jejich převoz přes území Hannovera. Francouzská armáda totiž ve velké míře nakupovala koně pro své regimenty právě v německých státech, zejména pak v Hannoveru, Meklenbursku a Holštýnsku. Hannoverský příklad postupně následovaly další německé státy včetně Rakouska. Dne 14. října 1840 byl vydán zákaz platící pro celý Celní spolek.¹⁶⁴

Metternich byl toho názoru, že zákaz vývozu koní bude znamenat pro francouzské zbrojení obtíž a způsobí značný povyk.¹⁶⁵ Byl přesvědčen, že Německý spolek jakožto bezprostřední soused Francie, nacházející se ve stavu znepokojení a ohrožený jejím zbrojením, musí v tuto chvíli žádat vysvětlení od francouzské vlády týkající se jejích úmyslů.¹⁶⁶ Dle jeho názoru však měla být takováto otázka směřována na francouzský kabinet pouze ze strany Rakouska a Pruska, nikoli všemi členy Německého spolku, neboť společný postup celého spolku by mohl být vnímán jako provokace a pro Metternicha byl navíc obtížněji kontrolovatelný.¹⁶⁷ Ani po výměně vlád zbrojení ve Francii neustávalo,¹⁶⁸ proto kancléř neustále naléhal na ministra zahraničí François Pierra Guillaumea Guizota, aby podal vysvětlení ohledně úmyslů současné vlády ve Francii a uklidnil Německo v této otázce a přinejmenším naznačil, kdy se Francie bude připravena vrátit k mírovému stavu. Za účelem objasnění zbrojení byla do Paříže na začátku prosince 1840 vyslána interpelace Rakouska a Pruska.

---

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 125.

¹⁶⁵ Metternich Antonu von Apponyi, Vídeň, 23. října 1840, *Aus Metternichs nachgelassenen Papieren*, Band VI, s. 419.

¹⁶⁶ Maximilian Emanuel von Lerchenfeld-Aham auf Heinersreuth Ludvíkovi I., Vídeň, 8. listopadu 1840, BayHStA, MA 2409.

¹⁶⁷ Metternich Fridrichu Vilémovi IV., Vídeň, 9. říjen 1840, *Aus Metternichs nachgelassenen Papieren*, Band VI, s. 468 a 470.

¹⁶⁸ Dne 21. října 1840 Ludvík Filip zamítl Thiersův návrh králova projevu v poslanecké sněmovně, jehož text obsahoval odvážné a zastrašující provolání, které mělo zamaskovat ústup Francie v egyptsko-turecké aféře. Ještě téhož dne Thiers rezignoval na svoji funkci. Na jeho místo nastoupil maršál Nicolas Jean-de-Dieu Soult a ministrem zahraničí se stal François Pierre Guillaume Guizot, jenž byl i faktickým vůdcem nového kabinetu a byl uznáván za jeho skutečného předsedu. Změna ve vládě Francie reprezentovala obrat ve vývoji Rýnské krize a zásadně přispěla ke snížení tenzí v Evropě, ačkoli je neukončila. ROGHE, Dieter, *Die französische Deutschland-Politik während der ersten zehn Jahre der Julimonarchie (1830–1840)*, disertační práce, Frankfurt am Main 1971, s. 218; COLLINGHAM, s. 233; ŠEDIVÝ, *Francouzská červencová monarchie*, s. 55; ŠEDIVÝ, *Metternich, the Great Powers and the Eastern Question*, s. 822.

Německý spolek se měl tohoto počínu zdržet a pokračovat v nabádání všech členských států k zachování míru.¹⁶⁹ Dne 6. prosince 1840 Guizot odpověděl na otázku, jaké jsou úmysly současné francouzského kabinetu, že ve Francii zůstane zachován stav ozbrojeného míru, dokud nebude turecko-egyptská krize zcela ukončena. Zároveň však uznal, že se jeho zem dostala do izolace vlastní vinou, a zdůraznil, že zbrojení není směřováno proti Německu a není nenávistného charakteru.¹⁷⁰ Co se týče vztahů mezi německými státy a Francií, skončila Rýnská krize interpelací Pruska a Rakouska, protože poté již nezbývalo žádné téma, které by muselo být nezbytně a oficiálně diskutováno mezi dvěma stranami.¹⁷¹

Během turecko-egyptské i Rýnské krize Metternich považoval za nutné, aby Rakousko a Prusko vystupovaly ve vzájemné shodě.¹⁷² Ovšem již v červnu 1840 došlo v Prusku ke změně na trůně. Fridrich Vilém III. zemřel a spolu s ním kancléř ztratil tradičního a spolehlivého spojence. Zpráva o smrti pruského monarchy zarmoutila nejen Metternicha, císaře a císařskou rodinu, ale i celou zemi: „*Všude jsou v paměti ctnosti zesnulého krále, jeho smysl pro právo a lidství, jeho mnohaleté přátelství vůči zesnulému i současnému císaři a jeho ryzí a silné spolupůsobení s Rakouskem za účelem osvobození Evropy v letech 1813–1815.*“¹⁷³

Nový pruský král Fridrich Vilém IV. reagoval na francouzské válečné hrozby trváním na připojení dalšího protokolu k londýnské konvenci, v němž by se velmoci zřekly svého požadavku na pomoc Pruska proti Francii, neboť se obával vtažení do konfliktu na Rýně kvůli sultánovým zájmům. Jen pod touto podmínkou byl připraven konvenci ratifikovat. Proti takovému dokumentu se Metternich ostře postavil. Byl si vědom toho, že by tento akt byl Francií interpretován jako rozkol mezi spojenci. Obával se, že v takovém případě by Thiers, pod dojmem, že zastrašování přinutí velmoci k ústupkům, pouze zesílil výhrůžky a zbrojení Francie. Metternichova obava byla navíc umocněna faktem, že se doposud nesetkal s novým pruským panovníkem a neměl možnost se seznámit s jeho názory. Rozhodl se proto prodiskutovat záležitost s králem osobně. Dne 13. srpna 1840 se Fridrich Vilém IV. a Metternich setkali v Drážďanech.

---

¹⁶⁹ Metternich Josefovi Kalasanzu von Erberg, Vídeň, 19. prosince 1840, *Aus Metternichs nachgelassenen Papieren*, Band VI, s. 482–483.

¹⁷⁰ Anton von Apponyi Metternichovi, Paříž, 6. prosince 1840, AT-OeStA/HHStA, StK, Preussen 178.

¹⁷¹ ŠEDIVÝ, *Crisis among the Great Powers*, s. 155.

¹⁷² Metternich Fridrichu Vilémovi IV., Vídeň, 9. říjen 1840, *Aus Metternichs nachgelassenen Papieren*, Band VI, s. 468 a 470.

¹⁷³ Metternich Josephu von Trauttmansdorff-Weinsberg-Weinsberg, Vídeň, 11. června 1840, *Aus Metternichs nachgelassenen Papieren*, Band VI, s. 440.

Kancléři se podařilo přesvědčit krále, aby stáhl požadavek na dodatečný protokol. Ten však byl dva dny po setkání stejně podepsán, poněvadž rakouský diplomat Philipp Roger Franz svobodný pán von Neumann, reprezentující Rakousko v Londýně, nebyl s kancléřovým postojem seznámen a ostatní diplomaté jej přesvědčili, aby pod protokol připojil svůj podpis. Protokol dával Prusku v případě války právo zachovat si absolutní svobodu jednání a především zaujmout pozici striktní neutrality. Setkání však nelze považovat za úplný neúspěch, poněvadž v Drážďanech Metternich zjistil, že pruská zahraniční politika zůstala beze změny a že král považoval spolupráci s Rakouskem, stejně jako jeho otec, za nezbytnou. Fridrich Vilém IV. se totiž chtěl především vyhnout tomu, aby v případě války stanul proti Francii osamocen.¹⁷⁴ Metternichův vliv v Berlíně zůstal neoslaben. Až do konce hlavní fáze Rýnské krize, tedy do konce října 1840, jednaly obě německé mocnosti v souladu.¹⁷⁵

Když bezprostředně po začátku francouzského zbrojení 25. srpna 1840 pruský vyslanec ve Vídni August svobodný pán von Wartenberg-Penzlin předložil Metternichovi provizorní pruský plán obrany, který stanovoval společný postup obou německých velmocí v případě francouzského útoku, reagoval Metternich nejprve rezervovaně. Chtěl se vyhnout provokaci Francie jejími německými sousedy a neustále nabádal ke klidu. Činnost mu však ztěžovaly vášně rozdmýhávané ukvapenými apely na militantní německý nacionalismus.¹⁷⁶ Na tomto místě je důležité zdůraznit, že němečtí nacionalisté spojovali s Fridrichem Vilémem IV. velké naděje a doufali, že by se mohl postavit do jejich čela. Nadšením překypující naivní německý nacionalismus, zaobalený německými nacionalisty do pruských barev, s sebou však nesl nebezpečí vyprovokování války s Francií. Ani jeden z těchto vývojů – Pruskem vedený německý nacionalismus nebo válka s Francií – se dle rakouského kancléře nesměl uskutečnit na úkor Rakouska a dalších vládců spolku. Co si Metternich přál, byla opatrná německá monarchistická solidarita, která měla jak odradit Francii od války, tak zabránit rozmachu agresivního nacionalismu v Německu i ve Francii. Pro kancléře bylo německé vlastenectví v této chvíli přijatelným, dokonce žádoucím, pokud podpíralo

---

¹⁷⁴ PÜSCHNER, s. 104; KRÜGER, Peter, *Europäisch-christliche Ordnung als Antwort auf die Krise des Staatensystems in der Mitte des 19. Jahrhunderts*. In: KRÜGER, Peter (ed.), *Der verkannte Monarch. Friedrich Wilhelm IV. in seiner Zeit*, Potsdam 1997, s. 197; VEIT-BRAUSE, s. 41; MÜLLER, *Im Widerstreit*, s. 433; ŠEDIVÝ, *Metternich. The Great Powers and the Eastern Question*, s. 805.

¹⁷⁵ ŠEDIVÝ, *Metternich and the Rhine Crisis*, s. 77.

¹⁷⁶ VEIT-BRAUSE, s. 2 a 41; BILLINGER, *They Sing the Best Songs Badly*, s. 97.

evropský mír a status quo.¹⁷⁷ Fridrich Vilém IV. byl s Metternichem zajedno v tom, že musí být učiněno vše, aby se předešlo válce. Na rozdíl od kancléře však usiloval o přijetí preventivních opatření.¹⁷⁸

V Berlíně se stejně jako po červencové revoluci vytvořila válečná strana z důstojníků, ministrů, diplomatů jako byl Maltzan, ale také králi zvláště blízkých osobností, jako pruského vojenského zplnomocněnce u Spolkového sněmu plukovníka Josepha Maria von Radowitzze a zkušeného diplomata Karla Ernsta Wilhelma svobodného pána von Canitz und Dallwitz. Především Radowitz viděl válku proti Francii jako nevyhnutelnou. Měla to být kontrarevoluční preventivní válka.¹⁷⁹ Pruské válečná strana chtěla využít krizi pro znovuzískání Alsaska-Lotrinska i reformu spolkové válečné ústavy.¹⁸⁰ Fridrich Vilém IV. sdílel Radowitzovo přesvědčení, že Prusko jako obhájce německých zájmů mělo vést Německý spolek. Rovněž chtěl využít slabost Rakouska k posílení dominance Pruska na severu a rozšíření jeho vliv na jih. Uvědomoval si však, že jeho zem není dostatečně silná, aby mohla čelit Francii bez podpory Rakouska. Na základě operačního plánu pro spolkovou armádu v případě války, vyhotoveného generálem Johannem Wilhelmem von Krauseneck, Grolmannem a Radowitzem a schváleného králem, mělo být Prusku umožněno získat převahu nad Rakouskem v Německém spolku tím, že byla snížena rakouská role v kampani proti Francii na Rýnu a přisouzena mu role strážce Itálie a hranic se Švýcarskem.¹⁸¹

Až poté, co se Metternich ocitl pod tlakem ostatních německých států z důvodu eskalace napětí, souhlasil s Pruskem na společných vojenských jednáních.¹⁸² Pro knížete byla pruská diplomatická a vojenská podpora velmi důležitá kvůli zabránění válce anebo boji bok po boku, pokud by vypukla, a proto napsal 9. října 1840 Fridrichu Vilémovi IV.: *„V současnosti vše závisí na úzké jednotě Rakouska a Pruska, protože tyto dvě mocnosti tvoří centrální moc v Evropě a to jistě pramení z geografické pozice obou států, jejich nezávislosti a jejich role vedoucích členů Německého spolku. Postoj zaujatý těmito dvěma mocnostmi musí být zaměřen na potlačení volání po válce a*

---

¹⁷⁷ GRUNER, *Der deutsche Bund, die deutschen Verfassungstaaten*, s. 67; BILLINGER, *They Sing the Best Songs Badly*, s. 94.

¹⁷⁸ VEIT-BRAUSE, s. 2 a 41; BILLINGER, *They Sing the Best Songs Badly*, s. 97.

¹⁷⁹ MÜLLER, *Im Widerstreit*, s. 430–431.

¹⁸⁰ AGELOW, *Von Wien nach Königgrätz*, s. 115.

¹⁸¹ ŠEDIVÝ, *Crisis among the Great Powers*, s. 144–145.

¹⁸² AGELOW, *Von Wien nach Königgrätz*, s. 17.

*zajistit, že turecko-egyptský konflikt bude rychle urovnán.*¹⁸³ Metternich byl přesvědčen, že aktivní a blízký vztah mezi oběma německými velmocemi je první podmínkou pro připravenost Německa na obranu. Fridrich Vilém IV. byl stejného názoru.¹⁸⁴ V případě, že by skutečně došlo na válku, měla být podle Metternicha pouze defenzivního charakteru, neboť jen takový typ války odpovídal povaze a podstatě Německého spolku.¹⁸⁵

V polovině listopadu 1840 pruský král vyslal do Vídně generála Karla von Grolmann a plukovníka Radowitze, aby se s rakouskými zástupci dohodli na podmínkách obrany Německého spolku v případě francouzské agrese. Metternich se přinejmenším pokusil kontrolovat pruský militarismus. Jeho zplnomocněncem v této záležitosti byl Ficquelmont. Rozhodnutí o zahájení vojenských rozhovorů mezi Rakouskem a Pruskem zdůvodnil Metternich ve svých oběžnících německým dvorům z 24. listopadu 1840, týkajících se spolkové obrany. Podrobně v nich interpretoval evropskou a zvláště německou situaci po uzavření londýnské konvence a ospravedlnil nečinnost Německého spolku. Měl v úmyslu se za všech okolností vyhnout tomu, aby vojenské přípravy v jednotlivých spolkových státech byly vnímány jako zbrojení Německého spolku a působily provokativně na Francii.¹⁸⁶ Upozornil však francouzský kabinet, že pokud ve velmi krátké době neposkytne nezbytné garance morální a materiální bezpečnosti, Rakousko a Prusko již déle nebudou schopny bránit přijetí opatření, která Německý spolek učiní pro vlastní bezpečnost.¹⁸⁷

Dne 28. listopadu 1840 byla Ficquelmontem a Grolmannem podepsána vojenská konvence. Za důrazného odvolávání se na obecné národní mínění se nakonec obě strany shodly na společném operačním plánu v případě války, podle kterého byly obě mocnosti zavázány bránit Německý spolek, zvláště Porýní, kam Rakousko slíbilo v případě francouzského útoku poslat část svých jednotek.¹⁸⁸ Pruský král se rovněž zavázal

---

¹⁸³ Metternich Fridrichu Vilémovi IV, Vídeň, 9. října 1840, *Aus Metternichs nachgelassenen Papieren*, Band VI, s. 470.

¹⁸⁴ ŠEDIVÝ, *Metternich, the Great Powers and the Eastern Question*, s. 828–829.

¹⁸⁵ Metternich Fridrichu Vilémovi IV., Vídeň, 9. říjen 1840, *Aus Metternichs nachgelassenen Papieren*, Band VI, s. 468–469.

¹⁸⁶ VEIT-BRAUSE, s. 55; LANGEWIESCHE Dieter, *Zwischen Restauration und Modern*. In: RICHTER, Gert (ed.), *Deutschland. Porträt einer Nation*. 1. Geschichte, Gütersloh 1985, s. 215.

¹⁸⁷ Metternich Antonovi von Apponyi, Vídeň, 24. listopadu 1840, AT-OeStA/HHStA, StAbt, Frankreich Diplomatische Korrespondenz 319.

¹⁸⁸ ŠEDIVÝ, *Crisis among the Great Powers*, s. 148; HÖBELT, Lothar, *Zur Militärpolitik des deutschen Bundes*. In: RUMPLER, Helmut (ed.), *Deutscher Bund und deutsche Frage 1815–1866*. München 1990, s. 129.

považovat každý izolovaný útok na Rakousko v Itálii za směřovaný proti jemu samotnému. S pomocí Pruska byly dvory v Bavorsku, Württembersku, Hannoversku a Bádensku přesvědčeny, aby přistoupily ke smlouvě a zavázaly se bránit rakouské domény na Apeninském poloostrově. Metternich dosáhl velkého vítězství, neboť získal vše, co chtěl. Tato smlouva představovala jeho velký úspěch, neboť významně posílila rakouskou bezpečnost.¹⁸⁹ Na konci listopadu 1840 Metternich prohlásil, že vyslání Grolmanna do Vídně vedlo k rychlému a naprosto uspokojivému výsledku.¹⁹⁰

Nedlouho po vojenském vyjednávání ve Vídni dospěl Fridrich Vilém IV. k rozhodnutí, že jeho popularita mezi německými státy by mu prostřednictvím reformy spolkové vojenské struktury umožnila získat vojenské vedení v Německém spolku. Plány na reformu spolkové vojenské ústavy byly rozvinuty v Radowitzově memorandu z 6. ledna 1841. Předpokládaly mimo jiné normovaný rozpočet, který by donutil každý stát poskytnout specifický procentuální podíl z příjmů pro spolkový kontingent, zkrácení mobilizační lhůty ze 4 na 2 týdny, zvýšení spolkových jednotek v době míru podle aktuálního počtu obyvatelstva a inspekce spolkových kontingentů kontrolující velikost kontingentů, jejich výzbroj a výcvik.¹⁹¹

Metternich byl přesvědčen, že navrhovaná opatření budou pro německé státy nepřijatelná, neboť ty již prokázaly příliš malou ochotu pro vojenské výdaje dokonce i v době krize a byl si jist, že budou proti pruské vojenské reformě. Očekávat bylo možné také odpor vůči spolkovým inspekcím, poněvadž ty by mohly objevit nedostatky a byly by považovány jednotlivými vládci za narušení jejich nezávislosti. Změny, navržené v memorandu, by významně přetvořily nejen charakter spolkové armády, ale také spolku samotného. Zvýšení pruského vlivu v Německém spolu, jež vyplývalo z navrhovaných reform, by se uskutečnilo na úkor Rakouska, jehož pozice by tím zde byla značně oslabena. Rakousko, přestože bylo německou velmocí, by bylo nuceno podřídit se ve

---

¹⁸⁹ Metternich Joachim Eduard von Münch-Bellinghausen, Vídeň, 28. listopadu 1840, *Aus Metternichs nachgelassenen Papieren*, Band VI, s. 480–481.

¹⁹⁰ Metternich Joseph von Trauttmansdorff-Weinsberg-Weinsberg, Vídeň, 24. listopadu 1840, *Aus Metternichs nachgelassenen Papieren*, Band VI, s. 468 a 472.

¹⁹¹ Již od 30. let 19. století byl energickým přímluvcem reformy spolkové válečné ústavy generál Radowitz. Ten jako pruský zplnomocněnec při spolkové vojenské komisi rozvinul vlastní představy o reformě této ústavy, o nichž již v roce 1837 zpravil Berlín. Za základní požadavky považoval: 1. každý kontingent musí mít minimální sílu 5 000 až 6 000 mužů; 2. záložní pěchotní divize musí jednou ročně zorganizovat manévry s většími částmi jednotek, aby se nepřerušilo spojení se zbývajícím spolkovým vojskem; 3. nezbytnost shodné ráže pušek u všech kontingentů; 3. kandidáti o důstojnický post mají mít přístup ke vzdělávacím ústavům ve větších státech. KEUL, Wolfgang, *Die Bundesmilitärkommission (1819–1866) als politisches Gremium*, disertační práce, Frankfurt am Main, Bern, Las Vegas 1977, s. 100–102; HONSELL, s. 61; ŠEDIVÝ, *Crisis among the Great Powers*, s. 161.

vojenských otázkách Prusko a ztratilo by tím svoji tradiční roli ochránce německých států. Následkem toho by rovněž došlo k narušení rovnováhy sil ve střední Evropě. To bylo něco, co Metternich přirozeně nemohl dovolit. Jeho úmyslem bylo využít patriotickou vlnu mezi německými vládci k utužení vzájemné shody a zlepšení stavu spolkové obrany. Chtěl za pomoci odstranění nedostatků existujících v současném stavu spolkové vojenské struktury zvýšit sílu Německého spolku. Nechtěl tak ale učinit na úkor dobrých vztahů s Francií a stability v Evropě.¹⁹²

Za účelem jednání o nevyjasněných bodech Radowitzova memoranda a konečné shodě ohledně prezidiálních záležitostí odcestoval Heß 4. února 1841 do Berlína. Metternich byl plně odhodlán nepodvolit se nátlaku a nepřipustit diskusi o možných změnách charakteru spolkové armády.¹⁹³ V depeši hraběti von Münch-Bellinghausen z 13. března 1841 psal: „*Král jde velice riskantní cestou ve všech směrech a jakékoli jeho činy mají pro mě hodnotu důkazu všech slov zesnulého Ancillona [učitel korunního prince]. Mladý pán je obdařen mnohým rozumem a znamenitou vůlí, jediným zlem je, že je podivín. Co dalšího se stane z chaosu, který král zosnoval, vědí Bohové!*“¹⁹⁴

S pokračující pacifikací Orientu se naléhání na válečné zbrojení v Německém spolku stávalo stále bezobsažnějším.¹⁹⁵ Metternich dokázal pruského monarchu přesvědčit, aby se vzdal většiny svých idejí. Jedinou záležitostí, v níž se nebyl ochoten podvolit, byly spolkové vojenské inspekce. Kníže však alespoň dosáhl toho, že se na nich měly podílet i ostatní německé státy.¹⁹⁶ Ve svém úsilí byl podporován

---

¹⁹² ŠEDIVÝ, *Crisis among the Great Powers*, s. 162–164.

¹⁹³ ANGELOW, *Von Wien nach Königgrätz*, s. 117; SAUVIGNY, s. 486; SCHULZE, Hagen, *Der Weg zum Nationalstaat. Die deutsche Nationalbewegung vom 18. Jahrhundert bis zur Reichsgründung*, München 1997, s. 82; ŠEDIVÝ, *Metternich and the Rhine Crisis*, s. 86–87; ŠEDIVÝ, *Metternich, the Great Powers and the Eastern Question*, s. 829–832; LUTZ, s. 210; BILLINGER, *They Sing the Best Songs Badly*, s. 98; VEIT-BRAUSE, s. 54–55 a 59–60.

¹⁹⁴ Metternich Joachim Eduardu hraběti von Münch-Bellinghausen, Vídeň, 13. března 1841, AT-OeStA, AT-OeStA/HHStA, Große Korrespondenz, Alphabetischer Nachtrag 6, Metternich, 1836–1853.

¹⁹⁵ Dne 28. listopadu 1840 dorazila do Paříže zpráva o dobytí strategické pevnosti Akka spojenci 4. listopadu 1840. Egyptská armáda v Sýrii byla poražena a Muhammad Alí 27. listopadu 1840 kapituloval. Navzdory Metternichově tlaku na sultána a osmanské hodnostáře, aby urovnali egyptskou otázku a uznali Alímu dědičnou vládu v Egyptě, byla krize prodloužena až do poloviny léta 1841 kvůli průtahům v Konstantinopoli a nechuti tureckých hodnostářů usmířit se s Muhammadem Alím. Teprve tehdy sultán jmenoval Muhammada Alího svým zástupcem v Egyptě. Krátce na to, 13. července 1841, podepsaly Rakousko, Rusko, Prusko, Velká Británie, Francie a Osmanská říše v Londýně druhou konvenci o Úžinách, která měla uzavřít Bospor a Dardanely pro válečné lodě všech států s výjimkou Osmanské říše. Francie byla opět přijata do evropského koncertu a krize předchozích dvou let tak byla definitivně vyřešena. ŠEDIVÝ, *Francozská červencová monarchie*, s. 56; COLLINGHAM, s. 236–237; HERRE, s. 290; ANGELOW, *Von Wien nach Königgrätz*, s. 113; ŠEDIVÝ, *Metternich and the Rhine Crisis*, s. 88–90; SRBIK, *Metternich*, II, s. 80; DU COUDRAY, s. 307

¹⁹⁶ ŠEDIVÝ, *Crisis among the Great Powers*, s. 164.

jihoněmeckými státy, které se obávaly snížení vlastní nezávislosti kvůli navrhovaným spolkovým reformám ze strany Pruska. Spor mezi Rakouskem a Pruskem byl nakonec vyřešen a opatření, která společně navrhly pro efektivnější vojenskou organizaci spolkových sil, byla v březnu 1841 ve Frankfurtu nad Mohanem přijata ostatními členy spolku. Tímto vítězstvím Metternich vyhrál duel s Fridrichem Vilémem IV., který se týkal nejen vojenského, ale také politického a federálního charakteru Německého spolku.¹⁹⁷

V roce 1840 se Rakousko i Prusko snažily vytěžit z válečné paniky co nejvíce a za účelem splnění svých vlastních cílů. Fridrichu Vilémovi IV. poskytla krize roku 1840 příležitost uplatnit svou velikost a pruské vůdcovství prostřednictvím iniciativy ve spolkovém vojenském plánování. Metternichovi zas poskytla možnost znovu demonstrovat výhody volně spojeného a čistě defenzivního Německého spolku pro suverenitu německých knížat a pro evropský mír.¹⁹⁸ Pro Metternicha ležela síla Německa právě v jeho federativních svazcích, které Prusko v letech 1840–1841 ohrozilo svým militantním přístupem.¹⁹⁹ Rýnská krize podle knížete poskytla Německému spolku příležitost prokázat svůj význam pro evropský mírový systém: „*Umístěn mezi velmocemi, udržuje rovnováhu jako strážce obecného míru, jenž podpírá materiální stejně jako morální silou. Během východní krize dokázal zaujmout místo, jež mu určila jeho geografická poloha a charakter jeho uspořádání.*“²⁰⁰

Na podzim 1841 Metternich uskutečnil šestitýdenní pobyt v různých částech Německého spolku. Cílem jeho cesty do Porýní a návratu do Vídně přes hlavní města jižního Německa bylo se osobně přesvědčit o morálním stanovisku německých vládců a o převládající náladě mezi obyvatelstvem a porozumět vlivu, jaký měly politické události minulého roku na různé vrstvy společnosti. Německý spolek shledal nejsilnější z mocností v monarchisticko-politických stejně jako v materiálních vztazích. Bylo tomu tak dle jeho názoru proto, že spolkové státy byly ve své podstatě mírumilovné, současně

---

¹⁹⁷ VEIT-BRAUSE, s. 59–60; ANGELOW, *Von Wien nach Königgrätz*, s. 117; SAUVIGNY, s. 486; SCHULZE, *Der Weg zum Nationalstaat*, s. 82; ŠEDIVÝ, *Metternich and the Rhine Crisis*, s. 86–87; ŠEDIVÝ, *Metternich, the Great Powers and the Eastern Question*, s. 829–832; LUTZ, s. 210; BILLINGER, *They Sing the Best Songs Badly*, s. 98; VEIT-BRAUSE, s. 54–55. GRUNER, *Der deutsche Bund, die deutschen Verfassungstaaten*, s. 76.

¹⁹⁸ BILLINGER, *They Sing the Best Songs Badly*, s. 95–97.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 106 a 113.

²⁰⁰ Friedrich Christian Ferdinand von Pechlin Hansi Krabbe-Carisius, Frankfurt nad Mohanem, 3. září 1841, Rigsarkivet, Departementet for de Udenlandske Anliggender, Frankfurt a. M. 1471.

však také byly schopny pro svoji obranu postavit do pole sílu, které se stěží mohly rovnat ozbrojené síly ostatních evropských států.²⁰¹

---

²⁰¹ Metternich Josephu von Trauttmansdorff-Weinsberg-Weinsberg, Vídeň, 19. října 1841, AT-OeStA/HHStA, StK, Preussen 178.

4 Šlesvicko-holštýnská otázka

Další příležitost demonstrovat svoji usmířovací mírovou politiku nabídla Metternichovi takzvaná šlesvicko-holštýnská otázka.²⁰² Rakouský kancléř začal této problematice věnovat pozornost až v souvislosti s publikováním takzvaného otevřeného dopisu dánského krále Christiana VIII. dne 8. července 1846, kdy byl požádán, aby se k dané záležitosti vyjádřil. Do té doby nepovažoval za nutné se této záležitosti prakticky věnovat. O situaci v obou vévodstvích, Šlesvicku i Holštýnsku, a rovněž v dánském království byl však velmi dobře informován rakouským vyslancem v Kodani. Dánský požadavek na připojení Šlesvicka vyvolal na celém území Německého spolku vlnu nacionálně motivovaných nepřátelských nálad, které se kníže snažil po celou dobu uklidňovat a především usiloval o zabránění eskalace napětí do válečného konfliktu. Navázal tak i v tomto případě na svoji politiku předchozích dvou dekad, jejímž cílem bylo uklidňování národních a revolučních tenzí, hájení principu legitimacy a zachování evropského řádu.

Až do německo-dánské války v roce 1864 se dánský stát²⁰³ skládal ze severního Jutska, dánských ostrovů, ostrova Bornholm a z vévodství Šlesvicka, Holštýnska a Lauenburska, které byly připojeny v rámci personální unie.²⁰⁴ Holštýnsko bylo původně lénem římsko-německých císařů a králů. V roce 1474 bylo císařem Fridrichem III. povýšeno na vévodství. Řeky Eider a Levensau tvořily jeho severní hranici a tím zároveň i hranici Svaté říše římské, jižní hranice se táhla podél dolního toku Labe a hamburské zemské hranice. Když Svatá říše římská v roce 1806 zanikla, bylo holštýnské vévodství jednoduše včleněno do dánského státu. Na Vídeňském kongresu se pak Holštýnsko stalo součástí Německého spolku, přestože nadále zůstalo personální unií spojeno s dánskou korunou. Šlesvicko bylo sice lénem dánského krále, ale nesmělo být v souladu s *Constitutio Waldemariana* z roku 1326 včleněno do dánského království. Jeho přirozenou hranici na severu tvořila řeka Königsau a na jihu Eider a Levensau. Když v roce 1459 zemřel Adolf VIII., hrabě holštýnský a vévoda šlesvický, nastoupil po něm jeho synovec Christian I., hrabě z Oldenburgu a Delmenhorstu. Ten

---

²⁰² Šlesvicko-holštýnská otázka je souhrnný název pro komplex problémů, týkajících se vztahů mezi Šlesvicem a Holštýnskem navzájem, jejich vztahu k dánskému království a k Německému spolku. Především se však jednalo o problematiku příslušnosti Šlesvicka k dánskému severu či k německému jihu, o to, zda po staletí narůstající administrativní, hospodářská a kulturní jednota Šlesvicko-Holštýnska zůstane zachována nebo od sebe budou vévodství odtržena.

²⁰³ Německy Gesamtstaat, dánsky Helstat.

²⁰⁴ Také Sasko-Lauenbursko.

již byl od roku 1448 dánským králem, neboť poslední panovník zemřel bezdětný. Od té chvíle pak vládl všem třem oblastem v rámci personální unie. Christian I. potvrdil dochovaná zemská práva a zaručil stavům Šlesvicka a Holštýnska v roce 1460 ve smlouvě z Ripenu nedělitelnost obou území do budoucna pod známou formulí: „*Zůstanou navěky neoddělitelnými.*“²⁰⁵ Mezi lety 1544 a 1721/1773 byla vévodství za účelem uspokojování požadavků dánských princů mnohokrát rozdělena, přičemž formální jednota vévodství zůstala zachována. Vedle královského podílu se utvořilo mnoho oblastí ovládaných královskými vedlejšími liniemi.²⁰⁶ Po skončení severní války v roce 1721 a vyhnání gottorpského knížecího rodu ze Šlesvicka se gottorpský knížecí podíl spojil s podílem královským; tehdy se celé Šlesvicko opět připojilo k dánské koruně a od té doby bylo součástí Dánska.²⁰⁷

Šlesvicko bylo v protikladu k ryze německému Holštýnsku hraniční a přechodovou zemí. V 19. století byla populace venkovských oblastí severního Šlesvicka téměř výhradně dánská, centrální Šlesvicko a města na severu byla německo-dánská, jižní Šlesvicko pak zcela německé. Jazykem škol, kostelů a úřadů byla převážně němčina, ve venkovských oblastech severního Šlesvicka byla církevním jazykem dánština, zatímco ve větších městech se kázalo v němčině. Na západě a na severofříských ostrovech se mluvilo převážně frísky.²⁰⁸ Z pohledu knížecího práva byly Šlesvicko a Holštýnsko spojeny personální unií s Dánskem, z hlediska spolkového práva však byly odděleny. S ohledem na zemské právo se vévodství nacházela v důsledku smlouvy z Ripenu v nerozpustitelné stavovské jednotě. Tato již sama o sobě velice spleť právní situace byla ještě navíc zkomplikována nástupnickým právem, které stanovovalo ve Šlesvicko-Holštýnsku pouze mužské nástupnictví, zatímco v

---

²⁰⁵ Zmíněná formule zní v dánském jazyce následovně: „*Dat se bliven ewich tosamende ungedelt.*“ GANSCHOW, Jan, *Der Deutsch-Dänische Krieg 1864. Vorgeschichte, Verlauf, Folgen*, Graz 2013, 54–55; PAULS, Vollquart, *Schleswig-Holstein zwischen Nord und Süd*, Neumünster 1950, s. 31; SCHARFF, Alexander, *Schleswig-Holstein in der europäischen und nordischen Geschichte*, Kiel 1955, s. 30; HAHN, BERDING, s. 469; ŠUSTA, Josef, *Dějiny Evropy. V letech 1812–1870*, II, Praha 1923, s. 36.

²⁰⁶ Mimo jiné například vévody Šlesvicko-Holštýnsko-Gottorpskými, Šlesvicko-Holštýnsko-Sondenbursko-Augustenburskými a Šlesvicko-Holštýnsko-Sondenbursko-Beckskými (od roku 1825 Šlesvicko-Holštýnsko-Sondenbursko-Glücksburští).

²⁰⁷ GANSCHOW, s. 56; PAULS, s. 31.

²⁰⁸ Dohromady čítalo obyvatelstvo obou vévodství v této době přibližně 900 000 obyvatel, z nichž bylo 150 000 Dánů. *De la Succession dans la Monarchie Danoise considérée principalement sur le point de vue du droit public*, Paris 1847, s. 4.

Dánsku v souladu s Královským zákonem (*Lex Regia*) z roku 1665 bylo přípustné nástupnictví po přeslici.²⁰⁹

V roce 1839 zemřel dánský král Frederik VI. Jeho smrt považoval Metternich za fatální událost pro celou severní Evropu.²¹⁰ Ten neměl žádné mužské potomky, a proto se jeho následníkem stal Christian VIII., vnuk Frederika V. Christian VIII. měl jen jednoho syna, prince Frederika, pozdějšího krále Frederika VII., který byl již podruhé ženatý, ale prozatím se nezdálo, že by se měl dočkat synů. Králův bratr Frederik Ferdinand byl rovněž bezdětný. Proto nejbližší nárok na dánský trůn měla nejprve králova starší sestra Julienne, vdova po princovi Vilémovi Hesensko-Philippsthalském, vzhledem k její bezdětnosti pak králova druhá sestra Charlotta, manželka lankraběte Viléma Hesensko-Kasselského. Po smrti Charlotty měl nárok na dánský trůn její jediný syn princ Frederik Hesenský, vdovec po ruské velkovévodkyni Alexandře.²¹¹

Nově vzniklá liberální strana Eider-Dánů (*Partei der Eiderdänen*) prohlašovala, že Královský zákon platil od roku 1721 i pro Šlesvicko, což by při budoucí změně na trůnu znamenalo sjednocení Šlesvicka s Dánskem pod vládou některé z ženských příslušnic královského rodu. Za těchto okolností se byla odhodlána zřeknout personální unie s Holštýnskem a připustit, že zde dědické právo příslušelo sondenbursko-augustenburské linii. Německá strana naopak tvrdila, že smlouvou z Ripenu přešel holštýnský nástupnický řád také na Šlesvicko, a dospěla k závěru, že v případě nástupnictví v ženské linii v dánském království připadne vláda v obou vévodstvích muži, jmenovitě Christianu Augustovi vévodovi Augstenburskému. Ten se také hlasitě dovolával svého dědického práva ve Šlesvicku i Holštýnsku.²¹²

---

²⁰⁹ Poté, co se v roce 1660 Dánsko změnilo v absolutní dědičnou monarchii a volební právo říšských stavů bylo zrušeno, upravil král Frederik III. prostřednictvím Královského zákona z 14. listopadu 1665 nástupnictví a k tomu ustanovil své vlastní mužské potomky podle řádu primogenitury a eventuelně ženskou linii jeho potomků, zbývající linie oldenburského domu tím vyloučil. *De la Succession dans la Monarchie Danoise considérée principalement sur le point de vue du droit public*, s. 4; PETER, Michael, *Der Konflikt in Schleswig-Holstein (1846–1852) im Spiegel der englischen Presse. Ein Beitrag zur Geschichte der deutsch-englischen Beziehungen um die Mitte des 19. Jahrhunderts*, Würzburg 1972, s. 28; STEEFEL, s. 6–7.

²¹⁰ Mortimer von Maltzan Heinrichu Wilhelmovi von Werther, Vídeň, 1. ledna 1840, GStA PK, III. HA MdA, I, Nr. 6033.

²¹¹ *De la Succession dans la Monarchie Danoise considérée principalement sur le point de vue du droit public*, s. 6.

²¹² Oldenburská dynastie vládnoucí v dánském království se dělila na dvě hlavní linie – starší linii královskou a mladší gottorpskou linii. Královská linie se dále dělila na dvě větve – starší větev královskou, která tehdy vládla v Dánsku, a mladší královskou větev, jež se dále dělila na větev augustenburskou a glücksburskou (dříve beckskou). Gottorpská linie se členila do dvou hlavních větví, z nichž ta starší tehdy vládla na ruském trůně a ta mladší se dělila na dynastii Vasa, jež dříve vládla na švédském trůnu, a dům Oldenburského velkovévodství. *De la Succession dans la Monarchie Danoise*

Na dánský trůn vznášelo požadavky i Hesensko, poněvadž hesenský princ a současně regent Friedrich Vilém byl synem starého kurfiřta Viléma II. a dánské princezny Wilhelminy Karoliny. Avšak konstituční listina Hesenska mu zakazovala přijmout dvě koruny. Zde však princ namítal, že ještě nepřisahal na hesenskou ústavu. Další mocností, která si činila nároky v otázce dánského nástupnictví, bylo Rusko, přestože v roce 1767 carská rodina postoupila všechna svá následnická práva v Holštýnsku Dánsku. Carský postup směřoval k tomu, aby donutil hesenského prince regenta přijmout vyhlídky na Hesensko výměnou za jeho práva na Holštýnsko, aby Dánsko, Holštýnsko a Šlesvicko zůstaly pohromadě. V podobném smyslu Rusko působilo také na vévodu Augustenburského, který však rozhodně odmítl všechny návrhy ruského dvora. Svůj postup vysvětlil Metternichovi, když jej navštívil na podzim 1843 na jeho zámku v Kynžvartu. Domníval se totiž, že hrozilo, že po vymření dánského domu Rusko oživí svá práva proti domu augustenburskému.²¹³

Jako vévoda holštýnský a lauenburský disponoval dánský král křeslem a hlasem ve Spolkovém sněmu ve Frankfurtu nad Mohanem, zároveň však musel ve věci těchto vévodství respektovat práva Německého spolku a s ním související vztahy k ostatním spolkovým zemím a zejména k vůdčím mocnostem Rakousku a Prusku.²¹⁴ Na základě Spolkových akt z 8. června 1815 měla být v Holštýnsku garantována ústava, založená na zastupitelském sboru (článek 13).²¹⁵ Ta byla vyhlášena v roce 1834 a na jejím základě došlo k vytvoření čtyř provinčních stavovských zastoupení.²¹⁶ Loajalita vůči dánské koruně zůstala nenarušená, ale nálada lidu se nepochybně začala přinejmenším měnit. Významný podíl na tom nesl liberální zemský správce Sylteru Uwe Jens Lornsen.²¹⁷ Lornsen byl v důsledku revolucí z roku 1830 ovlivněn požadavkem na svobodnou ústavu pro Šlesvicko a Holštýnsko. Jeho leták s názvem *O ústavní práci Šlesvicko-Holštýnska (Ueber das Verfassungswerk Schleswigholsteins)* vyvolal znepokojení Frederika VII., byť nežádal žádné spojení s Německým spolkem, nýbrž

---

considérée principalement sur le point de vue du droit public, s. 4; ŠUSTA, II, s. 37–38; HAHN, BERDING, s. 470; PETER, s. 29; SKOVMAND, Roar, *Geschichte Dänemarks. 1830–1939. Die Auseinandersetzungen um nationale Einheit, demokratische Freiheit und soziale Gleichheit*, Neumünster 1973, s. 81; BRANDT, Otto, *Geschichte Schleswig-Holsteins. Ein Grundriß*, Kiel 1966, s. 208.

²¹³ Hrabě Franz Oliver von Jenison-Walworth Ludvíkovi I., Vídeň, 28. listopadu 1843, BayHStA, MA 2412.

²¹⁴ GANSCHOW, s. 43.

²¹⁵ GRIMM, s. 65; HOLBORN, s. 141.

²¹⁶ Stavby Jutska a dánských ostrovů se scházely ve Viborgu a Roskilde, stavby Šlesvicka a Holštýnska ve Šlesviku a Itzehoe. CARR, William, *Schleswig-Holstein 1815–1848. A Study in National Conflict*, Manchester 1963, s. 94–95; GRIMM, s. 65; HOLBORN, s. 141.

²¹⁷ CARR, s. 98.

modernizaci ústavně-politických poměrů vévodství v rámci dánské monarchie. Přestože jeho cílem bylo sjednocené Šlesvicko-Holštýnsko (*Schleswigholstein*) se společnou ústavou pod svrchovaností dánské koruny, byl Lornsen zatčen a potrestán ročním vězením.²¹⁸

Ve 30. letech 19. století panoval mezi dánskými a německým liberály důvěrný vztah. Když se však začalo debatovat o národních otázkách, byla odhalena zásadní odlišnost názorů v otázce právního statusu Šlesvicka. Dánští právníci a historici se odvolávali na tvrzení, že Šlesvicko bylo do dánského království včleněno v roce 1721. Tento názor byl však neslučitelný s německou vírou v nezávislost vévodství, jež jim byla garantována zemským právem. V nárůstu dánského liberalismu hrála hlavní roli v roce 1835 v Dánsku založená *Tisková společnost (Trykkefrihedsselskabet)*, jež se snažila přimět Šlesvicko, aby si uvědomilo svůj dánský charakter. Hovoří se o takzvaném dánském probuzení. Tím započal spor mezi Němci a Dány.²¹⁹

Šlesvicko-holštýnská *Zemská strana (Landespartei)* se odvolávala na zemské právo, na spojení obou vévodství na základě smlouvy z Ripenu, a usilovala o ustanovení blíže sjednoceného německého národního státu, který měl zahrnovat nejen Lauenbursko a Holštýnsko, které již byly členy Německého spolku, ale také Šlesvicko.²²⁰ Její požadavky pak lze shrnout do třech bodů: 1. Šlesvicko a Holštýnsko jsou nezávislé, suverénní státy, spojené s Dánskem pouze personální unií; 2. Šlesvicko a Holštýnsko jsou navzájem nerozdělitelně spojeny v reálné unii, proto název Šlesvicko-Holštýnsko; 3. následnictví ve vévodstvích sleduje salické právo.²²¹

V souvislosti s těmito požadavky však Národně liberální strana v Dánsku, především její radikální takzvané eider-dánské křídlo, tvrdila, že Šlesvicko bylo po právu provincií Dánského království, do kterého se začlenilo v roce 1721, že nerozpustitelná unie vévodství nebyla oprávněná ani historií ani po právní stránce a že ve Šlesvicku bylo nástupnictví stejné jako v Dánském království, kde platil Královský zákon.²²² Eider-Dánové upozorňovali na historické právo, na starší spojení Šlesvicka s Jutskem a Dánskem a na státoprávně odlišné postavení Šlesvicka a Holštýnska. V rámci ústavní reformy požadovali včlenění Šlesvicka do dánského národního státu, jehož jižní

---

²¹⁸ GANSCHOW, s. 56–57.

²¹⁹ SKOVMAND, s. 67; CARR, s. 102–103 a 109; BOTZENHART, s. 142.

²²⁰ STEEFEL, s. 5–6.

²²¹ Salické či sálské právo je zákoník, který byl sepsán na počátku 6. století na rozkaz merovejského krále Chlodvíka I., a podle něhož bylo umožněno následnictví pouze v mužské linii.

²²² STEEFEL, s. 5–6.

hranici měla tvořit řeka Eider, a zpretrhání závazků Dánska vůči Německému spolku. Toho bylo možné dosáhnout jen prostřednictvím zřeknutí se Holštýnska a Lauenburska. Když se v důsledku válečného nebezpečí, které existovalo na počátku 40. let 19. století mezi Francií a Německým spolkem v souvislosti s Rýnskou krizí, do zorného pole dostala problematika postoje Dánska k Německému spolkem. Postavili se Eider-Dánové jednoznačně za myšlenku vytvoření skandinávského spolku společně se Švédskem a Norskem. Odmítnuli tak německé úvahy o přijetí Dánska do Německého spolku.²²³

V roce 1841 se ve *Všeobecných novinách (Allgemeine Zeitung)* objevil plán admirálního státu (*Admiralstaat*), který předložil článek s názvem *Království Dánsko jako německý spolkový stát (Das Königreich Dänemark als deutscher Bundesstaat)* v souladu s návrhem Friedricha Lista, nastíněným v jeho právě vyšlém díle *Národní systém politické ekonomie (Nationalen System der politischen Ökonomie)*. Článek prohlašoval, že si Dánsko přeje připojit se k Německému spolkem z důvodu oboustranného užitku, poněvadž samo je příliš malé na to, aby představovalo silnou mocnost, mohlo však na druhou stranu do mocného Německého spolku přispět tak naléhavě potřebnou flotilou, přístavy a námořníky.²²⁴ Dánské loďstvo a válečná flotila, „nejvíce vynikající věc, kterou Dánsko disponuje“²²⁵ – by se staly Německému spolkem užitečnou mocenskou oporou a nahradily by současně chybějící marinu spolkem.²²⁶ Rovněž byly zdůrazňovány nepopiratelné obchodní výhody, plynoucí z tohoto spojení jak pro Německo, tak pro Dánsko. Německá strana doufala, že pruský dvůr by podpořil její plány, a to především kvůli existujícímu Celnímu spolkem, jehož členem Holštýnsko nebylo. Nyní se jím však měl stát Hamburk, jehož obchodní zájmy byly s Holštýnskem tak úzce propojené, že jeden bez druhého nemohly dobře existovat.²²⁷

Během 40. let 19. století se ve stavovských shromážděních Šlesvicka a Holštýnska stával stále hlasitějším požadavek užšího spojení obou vévodství a sjednocení jejich stavů.²²⁸ Významnou roli v tomto úsilí sehrály petice. V roce 1840 podle rakouského vyslance ve Švédsku Eduarda hraběte von Woyna dala „těmto

²²³ GANSCHOW, s. 48; SCHARFF, s. 30.

²²⁴ GEISTHÖVEL, Alexa, *Eigentümlichkeit und Macht. Deutscher Nationalismus 1830-1851. Der Fall Schleswig-Holstein*, Stuttgart 2003, s. 168–169; JESPERSEN, Knud J. V., *Die Nationalbewegungen und Dänemark*. In: TIMMERMANN, Heiner (ed.), *Die Entstehung der Nationalbewegung in Europa 1750–1849*, Berlin 1993, s. 184; SKOVMAND, s. 70.

²²⁵ Eduard hrabě von Woyna Metternichovi, Kodaň, 29. srpna 1841, AT-OeStA/HHStA, Staatenabteilungen (dále jen: StAb), Dänemark 109.

²²⁶ Tamtéž.

²²⁷ Tamtéž.

²²⁸ BRANDT, *Geschichte Schleswig-Holsteins*, s. 205.

petičním nesmyslům“²²⁹ podnět sama dánská královská vláda, neboť v odpovědích na nespočet adres, které dorazily při nástupu Christiana VIII. na trůn, odkazovala na stavovská shromáždění.²³⁰ Šlesvické stavovské shromáždění se podle jeho zpráv do této chvíle jevílo obecně lépe smýšlejícím a loajálním, ovšem i ono trpělo chorobným velebením národnosti. Navíc Woyna Metternicha na konci roku 1840 upozorňoval, že dánská královská vláda doposud nepodnikla žádné kroky za účelem spojení Šlesvicka s Dánskem, které by tuto úzkostlivost opravňovaly. Dle jeho názoru bylo ono chorobné přepětí ve skutečnosti založeno jen na několika novinových člancích dánské centralizační strany.²³¹

Woyna pozorně sledoval průběh jednání ve stavovských shromážděních, která se sešla 15. října 1840 ve Viborgu a Šlesviku. Metternichovi v této souvislosti napsal: „*Bohužel nejsem schopen oznámit Vaší Výsosti výsledek [jednání sněmu] nebo jednání jednotlivých členů stavů nebo stanovisko, které by dokazovalo lásku a důvěru králi!! Naopak všechna jednání nesla charakter důkladně promyšleného revolučního smýšlení.*“²³² Na tomto místě je nutné zdůraznit, že Metternich spatřoval v revolučním násilí smrtelnou hrozbu pro existující evropský řád, a právě proto po mnoho let tak vehementně usiloval o zachování míru a stability. Jeho politická činnost v souvislosti se šlesvicko-holštýnskou otázkou v tomto směru nijak nevybočovala. Dánský nacionalismus, který utlačoval německví ve Šlesvicku a usiloval o rozpuštění právně neoddělitelného spojení obou vévodství, se Metternichovi protivil jako každé národní hnutí obsahující potenciálně nebezpečné politické požadavky. Dánské tendence byly navíc demokratické povahy a usilovaly o zničení stávajících legálních vztahů, což knížete sice do značné míry znepokojovalo, ale na druhou stranu kníže nemohl riskovat, že by díky odloučení Šlesvicka a Holštýnska od Dánska došlo k posílení pruské moci v severním Německu.²³³

K zásadnímu zvratu došlo 14. května 1840, kdy Christian VIII. vydal jazykový edikt. Toto nepatrnou menšinou přijaté nařízení přimělo šlesvické stavovské shromáždění nařídit a přísně prosazovat dánský soudní a správní jazyk všude tam, kde

---

²²⁹ Eduard hrabě von Woyna Metternichovi, Kodaň, 2. srpna 1840, AT-OeStA/HHStA, StAb, Dänemark 108.

²³⁰ Tamtéž.

²³¹ Eduard hrabě von Woyna Metternichovi, Kodaň, 6. listopadu 1840, AT-OeStA/HHStA, StAb, Dänemark 108.

²³² Eduard hrabě von Woyna Metternichovi, Kodaň, 27. prosince 1840, AT-OeStA/HHStA, StAb, Dänemark 108.

²³³ SRBIK, *Metternich*, II, s. 109.

byla dánština jazykem církevním.²³⁴ Tím král do značné míry vyhověl požadavkům Eider-Dánů, ovšem na druhou stranu vyvolal mezi Němci široké protestní hnutí, v němž se začal měnit starý zemský patriotismus obyvatel Šlesvicko-Holštýnska ve skutečné národní hnutí.²³⁵ Vévoda Augustenburský, který stál v čele šlesvicko-holštýnského hnutí, napadl edikt a všechny, kteří se na něm shodli. Považoval jej za „dánskou propagandu“ a za pokus zničit administrativní jednotu ve vévodstvích.²³⁶ Šlesvicko-holštýnská otázka se stala otázkou německou. Nešlo přitom již jen o to chránit domněle ohroženou německou národnost ve Šlesvicku, nýbrž prostřednictvím začlenění této země do společného německého státu dlouhodobě posílit mocenské postavení Německa v Evropě a na světových mořích.²³⁷

Christian VIII. však chtěl udržet dánský stát v jednom celku a vyvarovat se nacionalismu, a proto na počátku roku 1842 jmenoval Friedricha Emila Augusta, prince Šlesvicko-Holštýnsko-Sondenbursko-Augustenburského, knížete von Noer, bratra vévody Augustenburského, místopředsedou Šlesvicko-Holštýnska a současně jmenoval bratry Heinricha a Josefa Reventlow-Criminilovi, původem z Holštýnska, do významných státních funkcí. První se stal dánským ministrem zahraničí a druhý šéfem šlesvicko-holštýnského kancléřství. Tímto svým činem chtěl dánský král ukázat vévodstvím jistou vstřícnost. Na druhou stranu však mezitím schválil nařízení, která měla za cíl užší spojení Šlesvicko-Holštýnska s Dánskem. Vévodství se na jejich základě měla vzdát svého s Hamburkem a Lübeckem shodného peněžního standardu a přizpůsobit se dánskému peněžnímu systému; úředníci museli nosit dánskou kokardu, zatímco modro-bílo-červené barvy byly zakázány.²³⁸ K tomu navíc bylo přikázáno přebudování armády podle dánského vzoru, přemístění šlesvického batalionu do Fredericie a Kodaně stejně jako povinné používání dánské vlajky.²³⁹

---

²³⁴ BRANDT, *Geschichte Schleswig-Holsteins*, s. 205; BENÖHR, Franz, *Die politische Dichtung aus und für Schleswig-Holstein in den Jahren von 1840–1864*, Schleswig 1911, s. 9; SCHROEDER, *The Transformation*, s. 787.

²³⁵ HAHN, BERDING, s. 470–471.

²³⁶ SKOVMAND, s. 70.

²³⁷ HAHN, BERDING, s. 470–471.

²³⁸ SKOVMAND, s. 70; BRANDT, *Geschichte Schleswig-Holsteins*, s. 211–212.

²³⁹ Do té doby měla vévodství své vlastní staré regimenty, z nichž každý měl své garnisony ve vévodstvích pod vlastními prapory: Šlesvicko se zlatým lvem v modrém poli, Holštýnsko s bílým polygonem v červeném poli. Nové formování rozpustilo staré regimenty, jejich prapory byly zaměněny za dánský, jejich názvy vymizely. DROYSEN, SAMWER, s. 145; THUDICHUM, Friedrich Wolfgang Karl, *Verfassungsgeschichte Schleswig-Holsteins von 1806–1852 in ihren deutschen und europäischen Beziehungen*, Tübingen 1871, s. 13.

Královo počínání zklamalo ty, kteří se před dvěma lety těšili z jazykového ediktu. V této situaci potřebovalo dánské hnutí vzpruhu. Podnět přišel v okamžik, kdy advokát Jacob Guido Theodor Gülich z Apenrade dne 11. listopadu 1842 ve šlesvickém stavovském shromáždění požadoval, aby označení „dánské vlastnictví“ bylo odstraněno z lodí vévodství.²⁴⁰ Náhle jeden z poslanců za Sonderburg, který byl zároveň zástupcem dánské strany, na místo, aby mluvil německy, se rozhodl hovořit dánsky a svou řeč chtěl do protokolu zanést rovněž v dánském jazyce. Následně byl řečník nejen kvůli jazyku, nýbrž i kvůli tomu, o čem chtěl diskutovat, ze shromáždění vykázán.²⁴¹ Teprve v roce 1844 dospěl Christian VIII. ke konečnému rozhodnutí. Nařídil, aby byl dánský jazyk ve šlesvickém stavovském shromáždění používán jen těmi poslanci, kteří neovládají německý jazyk.²⁴²

V červnu 1843 informoval ve své zprávě hrabě Woyna Metternicha, že se pozornost stále obrací k neklidné otázce týkající se dánské či německé národnosti Šlesvicka a zároveň prohlašoval, že by se tento stav již dávno uklidnil, kdyby nebylo stálého přílivu nacionálně motivovaných článků obou znesvářených stran. Kromě toho také upozornil na konání lidových slavností pod širým nebem, které byly pořádány různými politickými společnostmi. Poukázal také na fakt, že těmto slavnostem, dosud nekonfliktním, nebyly kladeny do cesty vůbec žádné překážky. Důležitější než tyto pletichy se však Woynovi jevila činnost takzvaného Skandinávského spolku,²⁴³ neboť 4. července 1844 skandinávská strana uspořádala nacionálně laděnou slavnost na pahorkatině Skamlingsbanken u Koldingu.²⁴⁴ Ta si získala svůj zvláštní ráz tím, že na ní mladý, výřečný farmář Laurids Skau ze Sommerstedtu u Haderslevenu, vznášel hořká obvinění kvůli převaze německého jazyka v severním Šlesvicku. Tak povstalo během několika málo let na půdě severního Šlesvicka protiněmecké lidové hnutí. To vedlo boj za dánský jazyk a dánský národní ráz s takovou vášní a rozhořčením, že se řešení šlesvicko-holštýnské otázky mírovou cestou již tehdy jevilo krajně ohroženo.²⁴⁵

---

²⁴⁰ Tímto poslancem byl jistý Peter Hiort Lorenzen. SKOVMAND, s. 71; BRANDT, *Geschichte Schleswig-Holsteins*, s. 205.

²⁴¹ Eduard hrabě von Woyna Metternichovi, Kodaň, 26. listopadu 1842, AT-OeStA/HHStA, StAb, Dänemark 109.

²⁴² SKOVMAND, s. 72.

²⁴³ Jako spolek oficiálně neexistoval.

²⁴⁴ Eduard hrabě von Woyna Metternichovi, Kodaň, 12. června 1843, AT-OeStA/HHStA, StAb, Dänemark 110.

²⁴⁵ První se konala 18. května 1843. BRANDT, *Geschichte Schleswig-Holsteins*, s. 210–211.

V rámci šlesvicko-holštýnského hnutí došlo tváří v tvář rostoucí dánské národní agitaci k užšímu semknutí než kdykoliv dříve. Muži, kteří předtím stáli proti sobě, se nyní spojili do šlesvicko-holštýnské Zemské strany. Patřil k ní mimo jiné také vévoda Augustenburský. Toho však nepřiměla ke vstupu do strany změna politického smýšlení, nýbrž zřejmý úmysl prosadit s pomocí šlesvicko-holštýnského hnutí dědické nároky svého domu v obou vévodstvích. Zemská strana pojala myšlenku lidových slavností jako prostředek politické agitace a mobilizace stoupenců. Po slavnostních banketech v Süderbrarup a Haddeby v dubnu a květnu 1843 se konala v červnu téhož roku v Jevenstedtu první velká lidová slavnost. Za účelem vymezení se vůči dánskému národnímu hnutí v severním Šlesvicku se pak v následujícím měsíci konala slavnost i v blízkosti Apenrade.²⁴⁶

Mezi oběma stranami byla vedena nesmírně intenzivní slovní válka, jak také Woyna neopomněl informovat Metternicha.²⁴⁷ Na podzim 1843 se v Holštýnsku objevila brožura s názvem *Bože zachovej krále, našeho vévodu šlesvicko-holštýnského* (*Gott erhalte den König, unsern Herzog Schleswig-Holstein*), jejíž motto znělo: „*Nezávislost vévodství Šlesvicka a Holštýnska na Dánském království je jasná všem těm, kteří s nenuceným pohledem rozumí dějinnému vývoji našich zemských vztahů a dokážou jej ocenit. A pokud by kníže Metternich, konzervátor všech stávajících politických práv, učinil inspekci všech uznaných dokumentů, týkajících se Šlesvicko-Holštýnska, sám by řekl: ‚Obyvatelé Šlesvicka a Holštýnska mají pravdu‘.*“²⁴⁸ Po tomto vstupu na titulní straně následoval výčet dlouhé řady obecně známých dokumentů, které německá strana neustále vyzdvihovala, chtěla-li dokázat, že Šlesvicko kdysi nemohlo být odděleno od Holštýnska a nesmělo zůstat spojeno s Dánskem. Woyna se domníval, že tuto brožuru je nutné vyzdvihnout, neboť se zdálo, že byla koncipována pod bezprostředním vlivem vévody Augustenburského.²⁴⁹

V eskalujícím sporu s dánskými nároky získávaly šlesvické a holštýnské stavy stále širší podporu prostřednictvím liberálních a národních sil v Německu. V Kielu působící profesor Johann Gustav Droysen společně s bonnským profesorem Friedrichem Christophem Dahlmannem, který již dlouho vystupoval na straně zájmů

---

²⁴⁶ LÖDING, Frithjof, *Theodor Storm und Klaus Groth in ihrem Verhältnis zur schleswig-holsteinischen Frage. Dichtung während einer politischen Krise*, Neumünster 1985, s. 28–29.

²⁴⁷ Eduard hrabě von Woyna Metternichovi, Kodaň, 21. března 1842, AT-OeStA/HHStA, StAb, Dänemark 109.

²⁴⁸ Eduard hrabě von Woyna Metternichovi, Kodaň, 12. června 1843, AT-OeStA/HHStA, StAb, Dänemark 110.

²⁴⁹ Tamtéž.

Šlesvicka, rozhodně hájili historická práva obyvatel Šlesvicka a přispěli k tomu, že se po celém Německu zasazovali zemské sněmy, občanská shromáždění, univerzity či politikové různých směrů za zájmy obou vévodství.²⁵⁰

O slovo se začala během 40. let 19. století hlásit také politická poezie. Zmínit lze například báseň *Lidu!* (*An das Volk!*), z jejíchž veršů „*Trikolora vysoko jako vlajka vlaje, / podívejme se, zda nám dánský lid mohou vzít! / Svatý boj rozněcuje lid od severu po jih, / dokud všude zní píseň vítězství*“, je jasně patrný dánský nacionalismus.²⁵¹ Dále se objevovaly básně poukazující na nerozdělitelnost vévodství a odvolávající se na smlouvu z Ripenu. Jednou z nich byla v roce 1843 Moritzem Reichenbachem v duchu písní o Rýnu složená *Píseň o Holštýnsku* (*Holsteinlied*), v níž autor provolával: „*A nyní nás chce dělit / prostřednictvím ducha propagandy? / Vždyť přece poznají, / že německé je, co německy se zve [...] / Se vším všudy tě mít nebudou, / nechť křičí, dál a dál! / Co chtějí ti dychtivý krkavci? / Tebe chrání královské slovo!*“²⁵² V podobném duchu se nesla i báseň *Právní dopis* (*Der Rechtsbrief*): „*Navždy mají zůstat neodděleny / pravil kníže ušlechtilých úst, / slib zůstane navždy neporušen, / a Šlesvicko-Holštýnsko navždy nerozděleno.*“²⁵³

Ovšem onou nejvýznamnější básní, která se vyvinula díky německým pěveckým slavnostem do bojové písně německého národního hnutí, byla báseň Matthäuse Friedricha Chemnitze *Šlesvicko-Holštýnsko, obklopené mořem* (*Schleswig-Holstein, meerumschlungen*), jež byla složena pro pěveckou slavnost, která se konala ve Šlesviku ve dnech 23.–25. července 1844.²⁵⁴ Báseň sice doslova nezmiňuje německou jednotu, ovšem její konečný refrén má čistě nacionalistické tendence: „*Šlesvicko-Holštýnsko, rodem příbuzné, neváhej, má vlasti!*“²⁵⁵ Ve dnech 4.–6. srpna 1845 se sešly všechny německé pěvecké společnosti a spolky k velkoněmecké pěvecké slavnosti, která se konala ve Würzburgu. Skupinka německých pěvců zde zpívala píseň *Šlesvicko-Holštýnsko, obklopené mořem*, načež se účastníci ze Šlesvicko-Holštýnska sami od sebe obrátili na celou německou vlast s písní *Šlesvicko-Holštýnsko Německu* (*Schleswig-*

²⁵⁰ HAHN, BERDING, s. 470–471.

²⁵¹ *Sechs Lieder an Schleswig-Holstein! Heft einer Widmung an Sr. Majestät dem König Christian VIII. von Dänemark*, 1846, s. 15–16.

²⁵² BENÖHR, s. 12.

²⁵³ FLAMMBERG, Gottfried, *Schleswig-Holstein. Sechsendvierzig Lieder wider den Dänen*, Erlangen 1863, s. 3.

²⁵⁴ BRANDT, *Geschichte Schleswig-Holsteins*, s. 206–207; LÖDING, s. 25 a 29; BENÖHR, s. 25.

²⁵⁵ VANCHENA, Lorie A., *Political Poetry in Periodicals and the Shaping of German National Consciousness in the Nineteenth Century*, New York 2000, s. 24.

Holstein an Deutschland).²⁵⁶ Stejného přijetí se Chemnitzova píseň dočkala i v Kolíně roku 1846 a Lübecku o rok později.²⁵⁷

Dne 22. října 1844 odhlasovalo stavovské shromáždění ve Viborgu adresu dánskému králi v duchu eider-dánské politiky, v níž požadovalo, aby prohlásil dánské království za nedělitelné a dědičně neoddělitelné, tedy, že Královský zákon platí v celém Dánsku. Zároveň byl také přijat návrh kodaňského starosty Tageho Algreen-Ussinga, podle kterého měl být dánský národní stát podle Královského zákona zachován také při ženském následnictví. Šlesvické i holštýnské stavovské shromáždění se následně ocitlo doslova pod palbou protestních petic.²⁵⁸

V tuto chvíli byl Christian VIII. nucen zvolit si stranu a taky tak učinil, když 8. července 1846 zveřejnil takzvaný otevřený dopis, v němž stálo, že dědická posloupnost podle Královského zákona, to znamená v ženské linii, je platná v dánském království, ve Šlesvicku i v Lauenbursku. V otázce Holštýnska panovala jistá pochybnost.²⁵⁹ Šlesvicku kromě toho slavnostně slíbil, že není jeho záměrem se nějakým způsobem dotknout jeho samostatnosti. Ovšem zdůraznil, že je navzdory této samostatnosti s monarchií nerozlučně spojeno.²⁶⁰ Holštýnské stavy zpočátku směřovaly své stížnosti ohledně porušení ústavy na královskou dánskou vládu.²⁶¹ Později se obrátily na Spolkový sněm ve Frankfurtu nad Mohanem a protestovaly proti porušování jejich ústavy. Šlesvické stavy dokonce odhlasovaly, že Šlesvicko by mělo být přijato do Německého spolku. Rozčílení ve vévodstvích bylo tak velké, že hraničilo s revolucí.²⁶²

V Kodani největší rozruch způsobil požadavek na začlenění Šlesvicka do Německého spolku.²⁶³ Názory dánských ministrů na to, jaká opatření byla nejvhodnější k uklidnění lidového kvasu a k zamezení všech lidových demonstrací v Holštýnsku, se značně lišily. Přičemž se do popředí dostalo volání po striktním vykonávání spolkových

---

²⁵⁶ BENÖHR, s. 28.

²⁵⁷ VANCHENA, *Political Poetry*, s. 74.

²⁵⁸ HAHN, BERDING, s. 470; PETER, s. 29; SKOVMAND, s. 81–82 a 89; BRANDT, *Geschichte Schleswig-Holsteins*, s. 212.

²⁵⁹ PETER, s. 29–30; GEISTHÖVEL, *Restauration und Vormärz*, s. 48; WINKLER, Heinrich August, *Der lange Weg nach Westen. Deutsche Geschichte 1806–1933*, Bonn 2002, s. 99.

²⁶⁰ SKOVMAND, s. 82; BRANDT, *Geschichte Schleswig-Holsteins*, s. 213.

²⁶¹ Tajné ministerstvo meklenburského velkovévodství vyslanci meklenburského velkovévodství u Spolkového sněmu a tajnému radovi von Schack do Frankfurtu, Schwerin, 18. září 1846, Landeshauptarchiv Schwerin (dále jen: LHA SN), 4.11-1 Mecklenburg-Strel. Staatsministerium und Landesregierung Nr. 753.

²⁶² SKOVMAND, s. 82; BRANDT, *Geschichte Schleswig-Holsteins*, s. 213.

²⁶³ August Ludwig Schoultz von Ascheraden Fridrichu Vilémovi IV., Kodaň, 11. listopadu 1846, GStA PK, III. HA MdA, I Nr. 4617/2.

zákonů, a to včetně těch z června 1832.²⁶⁴ Ovšem v případě těchto zákonů bylo opomenuto, že byly publikovány v době bouře, proto bylo nutné vyřešit nastalou situaci nařízením novým.²⁶⁵ Německé veřejné mínění se postavilo na stranu vévodství a šlesvicko-holštýnskou otázku nyní považovalo za celoněmecký národní problém.²⁶⁶ To bylo zcela patrné například z petice s názvem *Stateční němečtí bratři ve Šlesvicko-Holštýnsku!* (*Wackre Deutsche Brüder in Schleswig Holstein!*), která byla publikována 5. září 1846 v Norimberku a hlásala: „*V dobrém a zákonném boji, který bojujete, vás doprovázíme, my, podepsaní občané a obyvatelé Norimberku jako každý správný Němec.*“²⁶⁷ Ovšem slyšet bylo i hlasy kritizující vměšování se Pruska a Německého spolku do záležitostí dánské koruny a Šlesvicka a hlásající: „*Šlesvicko nemůže nalézt šťastný osud ve spojení s Německem.*“²⁶⁸

Až teprve v souvislosti s uveřejněním otevřeného dopisu začal rakouský kancléř věnovat pozornost záležitostem Šlesvicka a Holštýnska. Do této chvíle nepovažoval za nutné šlesvicko-holštýnskou otázku prakticky řešit, neboť se přímo nedotýkala Německého spolku nebo některé z německých vlád. Situace se změnila ve chvíli, kdy začaly být na půdu Spolkového sněmu směřovány stížnosti holštýnských stavů a kdy byl Metternich z několika stran vyzván, aby jménem vídeňského kabinetu zaujal k celé záležitosti nějaké stanovisko.

Úkolem oficiálně předat Metternichovi otevřený dopis Christiana VIII. byl pověřen bývalý dánský ministr baron Georg Heinrich von Löwenstern. Ten se domníval, že kvůli neklidu, který publikování zmíněného dopisu vyvolalo v obou vévodstvích stejně jako v jiných zemích Německého spolku, by mohla být celá záležitost předložena Spolkovému sněmu. Mohlo by se tak stát buď jménem knížat, jejichž dědická práva byla dotčena, nebo členem Německého spolku či ze strany vyhoštěných osob, které patřily do stavů zmiňovaných vévodství.²⁶⁹ Jediné, čeho se

---

²⁶⁴ August Ludwig Schoultz von Ascheraden Fridrichu Vilémovi IV., Kodaň, 30. července 1846, GStA PK, III. HA MdA, I Nr. 4617/2.

²⁶⁵ August Ludwig Schoultz von Ascheraden Fridrichu Vilémovi IV., Kodaň, 11. srpna 1846, GStA PK, III. HA MdA, I Nr. 4617/2.

²⁶⁶ BRANDT, *Geschichte Schleswig-Holsteins*, s. 213–214.

²⁶⁷ *Wackre Deutsche Brüder in Schleswig Holstein!*, Nürnberg 1846.

²⁶⁸ *Preußen und der Deutsche Bund gegen Dänemark*. In: KRIEGER, A. F., ALLEN, C. F., PAULSEN C. (ed.) *Beiträge zur Schleswig-Holsteinischen Frage in sieben Abhandlungen über die politischen, nationalen und sprachlichen Verhältnisse der Herzogthümer Schleswig und Holstein*, Leipzig 1849, s. 79.

²⁶⁹ Hrabě Franz Oliver von Jenison-Walworth Ludvíkovi I., Vídeň, 13. srpna 1846, BayHStA, MA 2414.

však Löwenstern dočkal, byla nóta, v níž kancléř pouze potvrzoval přijetí otevřeného dopisu od dánského krále a depeše, která ji doprovázela.²⁷⁰

Kníže byl toho názoru, že nařízení vyhlášené otevřeným dopisem nabývalo podoby komplikace, jejíž průběh a vyřešení nebylo možné žádným způsobem předvídat. Z tohoto důvodu vídeňský kabinet v tuto chvíli, tedy v době po uveřejnění otevřeného dopisu, ještě neměl zaujmout žádný oficiální postoj. Naopak si měl vyhradit co nejúplnější svobodu jednání. Proto se v odpovědích na výzvy, které doposud dorazily v této otázce z Kodaně a Oldenburgu do Vídně, kancléř omezil pouze na obecná ujištění o tom, že celému problému věnuje pozornost. Byl přesvědčen o tom, že v něm sehrály významnou roli nejen zájmy dynastické, národní, politické, státně-právní a spolkově-právní, ale také revoluční tendence. Dosažení uspokojivého východiska bylo možné jen tehdy, když se velmoci, v první řadě Rakousko a Prusko, shodnou na společných zásadách a cílech. V tomto duchu se proto rozhodl informovat nejprve berlínský kabinet o stanoviscích Vídně, které však mohly být v této chvíli pouze obecné povahy. Za prvé dánský král jakožto regent v zemích tvořících dánskou monarchii měl právo učinit a nechat schválit opatření týkající se následnického práva ve vévodstvích Holštýnsku a Šlesvicku. Měl by však přitom respektovat listinná práva, která v nich platila, a tím právní cestou předejít možným rozepřím, které mohly nastat v případě vymření v Dánsku nyní panující mužské linie. Za druhé dříve, než by dánský král definitivně stanovil a zveřejnil ona opatření, bylo žádoucí, aby se předem dohodl s agnáty oprávněnými dědit. To, že tak zatím neučinil, dokazoval předložený oldenburský protest, obsahující stížnost, že přinejmenším vůči této větvi holštýnsko-gottorpského domu nebyl z královské strany učiněn žádný pokus o dohodu. Za třetí cizí mocnosti, kterým nepříslušel nárok ve vztahu k nástupnictví ve vévodstvích, měly na tuto spornou otázku nahlížet jako na ryze vnitřní dánskou záležitost, do níž se neměly vměšovat tím, že by předčasně uznaly nástupnická práva té či oné strany. Za čtvrté výjimku v tomto pravidle tvořily Rakousko a Prusko coby členské státy Německého spolku. Jejich vměšování se však mohlo týkat pouze těch částí dánského státu, jež byly součástí Německého spolku, jmenovitě vévodství holštýnského a lauenburského. Zároveň bylo žádoucí, aby Německý spolek vzal tuto záležitost na vědomí, neboť v budoucnu mohla nastat situace, jež by si žádala jeho intervenci. Ve všech těchto případech měly Rakousko a Prusko ve Spolkovém sněmu vystupovat společně a jednat na základě

---

²⁷⁰ Hrabě Franz Oliver von Jenison-Walworth Ludvíkovi I., Vídeň, 28. srpna 1846, BayHStA, MA 2414.

stávajících spolkových zákonů a spolkových zájmů. Za páté všechny mocnosti by se měly vyvarovat poskytování záruk té či oné straně a zachovat si tak svobodný postoj v případném dědickém boji.²⁷¹ O tuto depeši se Metternich podělil s Canitzem, který v odpovědi z 10. srpna 1846 ujistil kancléře o plném souhlasu pruského kabinetu se všemi body.²⁷²

Metternich byl toho názoru, že v dánské monarchii hrozilo, že se do vzájemného konfliktu dostane právo a státní zájem. Domníval se, že pouze zachování integrity státu mohlo ochránit dánské království před ztrátou politické nezávislosti a tlakem na politické sjednocení Skandinávie. V souvislosti s vlnou národního vzrušení, kterou otevřený dopis vyvolal, dospěl rakouský státník k přesvědčení, že jedinými, kdo byli oprávněni se k oné záležitosti vyslovovat, byli zaprvé ti, kteří do ní byli zapojeni právní cestou, zadruhé německé mocnosti v souvislosti s účinkem, který měl mít její výsledek na spolek, a zatřetí centrální úřady Německého spolku. Kníže prohlašoval, že ani univerzita v Heidelbergu, ani německé magistráty či vzdělávací a pěvecké spolky nemají s řešením nástupnické otázky ve vévodstvích nic společného, a tím pádem ani nemají právo se do dané záležitosti žádným způsobem vměšovat. Podle Metternicha se v srpnu 1846 záležitost spojená s otevřeným dopisem nacházela teprve v první instanci, dokonce ani to ne, neboť zatím byla pouze řeč o eventualitách. Nástupnictví ještě nebylo zahájeno.²⁷³

V otázce podání protestů ke Spolkovému sněmu byl Metternich toho názoru, že s nimi v této fázi nemohlo být učiněno nic víc, než je pouze zaznamenat do akt. Dle jeho mínění měla každá strana právo protestovat, pokud šlo o zachování skutečně nebo domněle ohrožených práv, a to u kompetentních úřadů a ve správný čas. V této souvislosti však zdůrazňoval, že se to týkalo pouze přímo povolaných stran a nejvyšších německých spolkových úřadů nebo příslušných kabinetů. Spolkový sněm podle knížete měl, ba dokonce musel dát řeč stížným stranám. Více však v této záležitosti prozatím učinit nemohl. Otázka potlačení povyku, prohlašoval rakouský státník, byla záležitostí

---

²⁷¹ Metternich baronu Paulu Antonovi von Handel, Kynžvart, 7. srpna 1846, *Aus Metternichs nachgelassenen Papieren*, Band VII, s. 252–254.

²⁷² *Aus Metternichs nachgelassenen Papieren*, Band VII., s. 255.

²⁷³ Metternich Karlu Ernstu Wilhelmovi svobodnému pánu von Canitz und Dallwitz, Kynžvart, 22. srpna 1846, *Aus Metternichs nachgelassenen Papieren*, Band VII., s. 256–259.

jednotlivých německých vlád, které měly v prvé řadě právo manipulovat s morálním a materiálním pořádkem na vlastním území.²⁷⁴

Podle Canitzova názoru bylo žádoucí, aby Německý spolek v otázce nástupnictví v Holštýnsku brzy projevil nějakou aktivitu, jinak hrozilo, že by se politická opozice v Německu, liberálové a demokraté, zmocnila celé věci sama. Následkem mohlo být narušení základů společenského a právního stavu v celém Německu. Tento názor byl podle Metternicha naprosto správný. Důležité však bylo správné směřování a načasování této aktivity.²⁷⁵ Vídeňský kabinet si dobře uvědomoval, co bylo na situaci, vyvolané otevřeným dopisem, revolučního, a že na obecném napětí nesla svůj podíl také část německých vládců.²⁷⁶

Aby se kancléř vyhnul sporům o dánský trůn a zachoval integritu celého dánského státu, nebyl nakonec ochoten podříditi se ani německým právním nárokům ani politickým zájmům Dánska a přáním Christiana VIII.²⁷⁷ S jeho souhlasem pak vyslovil Spolkový sněm 17. září 1846 důvěrné očekávání, že dánský král bude při konečném určování nástupnictví respektovat práva všech a každého, zvláště Německého spolku, agnátů oprávněných dědit a zemského shromáždění Holštýnska.²⁷⁸

V polovině května 1847 informoval kodaňský kabinet Metternicha prostřednictvím Löwensterna o svých stanoviscích v souvislosti s nástupnickou otázkou v dánském království. Ta lze shrnout v následujících čtyřech bodech: 1. zachování integrity dánské říše v jejím nynějším stavu je v zájmu země i evropského státního systému; 2. uspokojení proti sobě stojících práv agnátů mělo být dosaženo cestou dohody, jednotlivé právní otázky měly být podřízeny vyšší otázce státní integrity; 3. je nutné vyčkat na klidnější moment, než bude zahájeno jednání; 4. dánský kabinet prosí o spolupráci obou mocností, Rakouska a Pruska, prostřednictvím rad a podpory, přičemž by se obě velmoci mohly prozatím přiklonit k principu státní integrity a vyjádřit souhlas s připravenými názory. Metternich odpověděl velmi obecně a se svými názory obeznámil nejprve berlínský kabinet, který s nimi vyjádřil souhlas. Jeho odpověď, kterou zaslal 27. června 1847 kodaňskému kabinetu prostřednictvím rakouského vyslance svobodného pána Maximiliana Vrints-Berberich von Treuenfeld, zněla zhruba

---

²⁷⁴ Tamtéž.

²⁷⁵ Příloha k depeši z 22. srpna 1846, *Aus Metternichs nachgelassenen Papieren*, Band VII, s. 259–261.

²⁷⁶ Metternich Joachim Eduardu hraběti von Münch-Bellinghausen, Praha, 13. září 1846, *Aus Metternichs nachgelassenen Papieren*, Band VII, s. 263–264.

²⁷⁷ SRBIK, *Metternich*, II., s. 112.

²⁷⁸ *Aus Metternichs nachgelassenen Papieren*, Band VII, s. 264.

takto: ad 1. zachování integrity dánského království v jejím nynějším stavu se jeví i rakouskému dvoru v zájmu zúčastněných zemí i nanejvýš žádoucím výsledkem s ohledem na politickou situaci ve světě; ad 2. zmíněné právní požadavky jsou uspokojitelné jen prostřednictvím jednání; ad 3. určení doby, kdy bude vhodné něco podniknout, se ponechává na rozhodnutí dánského krále; ad 4. ujištění o spolupráci v ad. 2 označených mezí.²⁷⁹

Komplikovanost celé záležitosti, vyvolané otevřeným dopisem, spočívala podle Metternicha ve třech neoddělitelných principech, jimiž byly státní integrita, Královský zákon a práva agnátů. K dosažení prvního bylo zapotřebí buď v druhém, nebo třetím ustoupit. Podle knížete se v nastalé situaci jevílo nejjednodušším vzdát se Královského zákona. To byla jediná možná cesta. Kancléř byl přesvědčen o tom, že pokud budou výše zmíněné názory přijaty v Kodani, je žádoucí, aby s nimi dánský dvůr co nejrychleji seznámil i Rusko. Rovněž mu bylo jasné, že se šlesvicko-holštýnskou otázkou v jejím aktuálním stádiu Německý spolek nic nezmůže. Ovšem mělo-li být na právech agnátů nebo jakéhokoli z dotčených zemí spácháno násilí ze strany dánského dvora, potom měly Rakousko a Pruskem postupovat ve shodě a bránit všechna legitimní práva, zvláště ta Německého spolku.²⁸⁰

V prosinci 1847 pověřil Christian VIII. královského komisaře u stavovského shromáždění, aby vypracoval objasnění ústavní otázky. Ten dodal na druhý svátek vánoční návrh ústavy se zákonodárným parlamentem oprávněným vypisovat daně. Král stanovil, že návrh bude projednán 6. ledna 1848 ve státní radě. Ovšem toto zasedání se nakonec nekonalo, neboť den před jeho zahájením se dánský monarcha nachladil a ulehl ve velmi vážném stavu na lůžko. Večer 20. ledna 1848 Christian VIII. zemřel. Jeho syn byl vzápětí zvolán králem jako Frederik VII. Před svojí smrtí mu otec zanechal dopis, v němž mu radil, aby dánskému lidu a vévodstvím přislíbil společnou ústavu. Ta byla vyhlášena 28. ledna 1848.²⁸¹ Předpoklady kodaňské vlády, že vidina liberální ústavy utiší národní hnutí, se ukázaly jako oprávněné. Německé národní požadavky začaly být v důsledku zabývání se konstituční otázkou zatlačovány do pozadí. Následkem revolučního hnutí, které v březnu 1848 ovládlo německý prostor, přišel tento poslední

---

²⁷⁹ Koncept depeše Metternicha svobodnému pánovi Maximilianu Vrints-Berberich von Treuenfeld do Kodaně, která byla odeslána z Vídně 27. června 1847, *Aus Metternichs nachgelassenen Papieren*, Band VII, s. 445–447.

²⁸⁰ Metternich Karlu Ernstu Wilhelmovi svobodnému pánu von Canitz und Dallwitz, Vídeň, 17. června 1847, *Aus Metternichs nachgelassenen Papieren*, Band VII, s. 441–445.

²⁸¹ SKOVMAND, s. 89–90; DROYSEN, *Kleine Schriften*, s. 65–66; KOCH, s. 235.

pokus dánské koruny utišit národní síly uvnitř státu vniveč, neboť se národní spory vynořily nanovo a ještě ostřeji.²⁸²

Metternich se stavěl proti německé nacionální agitaci, která zneužívala národnosti za účelem převratu zákonného pořádku a vyvolávala znepokojení. Uvědomoval si, že otevřený dopis ještě neznamenal žádný státní převrat ani porušení práv agnátů nebo holštýnských stavů, nýbrž pouhé oznámení záměru, a že teprve až v budoucnu dojde buď ke zrušení dánského Královského práva, nebo bude dosaženo vyrovnání s agnáty. Na tomto místě je rovněž nutné podotknout, že ve stejnou dobu, kdy byl Metternich nucen vzdát se svého postu v důsledku revoluce, která zasáhla Vídeň, došlo v Dánsku k vyhocení situace díky tomu, že se eider-dánská strana se dostala k moci a již 21. března 1848 nařídila včlenění Šlesvicka do Dánska. Metternich představoval jistý způsob chování – umírněnost, klid a usměřňování – který však byl v době nacionalismu odmítnut. Výsledkem byl konflikt mezi Dánskem na jedné straně a Rakouskem a Pruskem na straně druhé, který na konci 40. let 19. století skončil dánským vítězstvím. Znovu se konflikt rozhořel v souvislosti se změnou na dánském trůně, ke které došlo v listopadu 1863, a následující proměnou ústavních poměrů v Dánsku. Tentokrát to bylo Prusko a Rakousko, kdo zvítězil a získal Šlesvicko, Holštýnsko a Lauenbursko pod svou kontrolu. Získaná kořist se však stala zdrojem trvalých dohadů a nakonec i předmětem válečných událostí, které ve své konečné fázi mimo jiné vedly ke sjednocení Německa.

---

²⁸² BRANDT, *Geschichte Schleswig-Holsteins*, s. 216–217.

5 Hospodářské vztahy Rakouska a Německa

Již během zakládání Celního spolku Metternich varoval před utvářením německé obchodní jednoty vedené Pruskem. Činil tak proto, že se domníval, že takovýto vývoj by z dlouhodobého hlediska mohl vést k vyčlenění Rakouska z německého prostoru. Na mysli přitom neměl pouze vyčlenění hospodářské, nýbrž i politické. Uvědomoval si totiž velmi dobře rostoucí význam ekonomiky jak pro vnitřní, tak i zahraniční politiku. Dle jeho názoru bylo proto nejdůležitější, aby Rakousko v Německém spolku vytvořilo protiváhu Prusku. Z tohoto důvodu, když se v roce 1841 jednalo o prodloužení smluv tvořících Celní spolek, zastával názor, že by se k němu podunajská monarchie měla připojit, nebo se přinejmenším pokusit reformovat svůj celní systém a přiblížit ho tím tomu Celního spolku. Při tomto svém úsilí však neustále narážel na mnohé vnitropolitické překážky. Proto, když tento jeho plán ztroskotal, předložil několik alternativ možného hospodářského propojení mezi Rakouskem a Německem.

V létě 1841 uskutečnil Metternich několikatýdenní cestu po státech Německého spolku. Ta byla významná z toho důvodu, že v kancléři zanechala dojem, že Rakousko hospodářsky zaostává za Německem: „Zrovna jsem se nacházel v Německu uprostřed industriálního hnutí, které zde převládalo, pozoroval jsem síly, jež se všude hýbaly, tendence, které sledovaly, a to ve mně zanechalo pocit nevýhody, v níž se kvůli tomu nacházíme, protože se nám nedostává jednomyslné rakouské obchodní politiky, nebo proto, že [tato obchodní politika] má charakter pasivity uprostřed všude se hýbajícího rozmachu, a tento pocit ve mně vyvolal přesvědčení, že bez ní [obchodní politiky] ani nemáme vlastní rakouský obchod, ani nebudeme s to docílit skutečně uspokojujících vztahů s ostatními státy.“²⁸³ Během této cesty si kníže rovněž vytvořil názor na rozmach německého obchodu a průmyslu a na význam dalšího vývoje Celního spolu pro postavení Rakouska v Německém spolku. Především si uvědomil, že císařství nemůže dále uplatňovat stejnou pasivní hospodářskou politiku jako doposud, neboť by to s sebou mohlo přinést následky, jejichž plný rozsah nebylo možné předvídat, v každém případě by však pro habsburskou monarchii byly negativní.²⁸⁴

Metternich si byl vědom nevýhod plynoucích ze skutečnosti, že Rakousko nebylo členem Celního spolku. Vnímал nepřiznivý vliv, který měla velmi vysoká cla,

---

²⁸³ Metternich Karlu Friedrichovi von Kübeck, Vídeň, 20. října 1841, *Aus Metternichs nachgelassenen Papieren*, Band VI, s. 534.

²⁸⁴ Tamtéž, s. 533–534.

jimiž Celní spolek zatížil dovoz průmyslových a továrních výrobků z nečlenských států, na rozvoj a blahobyt provincií habsburské monarchie, především pak na průmyslově a hospodářsky rozvinuté Čechy. Za nejnebezpečnější však považoval fakt, že nařízení přijímaná Celním spolkem postupně vytlačovala Rakousko z německého hospodářského prostoru a měla za následek, že s ním začalo být v tomto směru nakládáno téměř jako s cizí zemí. Rakouské císařství, prezidiální mocnost Německého spolku, se podle jeho názoru nikdy nemělo do takovéto pozice vůbec dostat.²⁸⁵ Za ohroženou považoval i samotnou podstatu Německého spolku, spočívající na principu rovnováhy sil, a to rostoucím ekonomickým vlivem Pruska. S vytvořením Celního spolku vznikl dle jeho názoru i nový vztah mezi patronem a klientskými státy, mezi ochráncem a chráněnci. Byl toho názoru, že cílem Pruska bylo „navyknout“ německé dvory, aby směřovaly svůj zrak spíše k Berlínu než k Vídni, a tím oslabit vliv Rakouska v celém Německu. To bylo něco, co Metternich jako ministr zahraničí Rakouska nemohl dopustit a proti čemuž se snažil bojovat. Je si však nutné uvědomit, že v otázkách vnitřní ani hospodářské politiky Rakouského císařství neměl rozhodující slovo. Obojí bylo doménou v první řadě hraběte Kolowrata.²⁸⁶

Kníže se domníval, že bylo zapotřebí vytvořit osobitou obchodní politiku Rakouského císařství a následně nalézt vhodný prostředek pro hospodářské propojení Rakouska a Německa, které by odpovídalo potřebám doby. To znamenalo uzavřít s Celním spolkem dohodu. Jen tak bylo podle něj možné zvrátit nastoupený hospodářský vývoj v Německém spolku. Prohlašoval, že bylo nutné položit si otázku, co by měl rakouský obchod poskytovat Rakouskému císařství a čeho by mělo být dosaženo v jednáních s Celním spolkem. Jakmile by byla na tyto otázky získána odpověď, dokázala by vláda ve Vídni provádět politiku kompatibilní se zájmy rakouského obchodu. Tím by se zajistil blahobyt monarchie a posílila síla rakouské vlády uvnitř i navenek. Kníže si však byl vědom komplikací, které mohly vyvstat při utváření osobité obchodní politiky a jež pramenily ze zvláštností vnitřních poměrů mnohonárodnostní říše a obchodních zájmů jednotlivých zemí monarchie. Nevěřil však, že by to bylo něco, co by nebylo možné překonat. Těmi největšími obtížemi, které mu stály v cestě, byly uherský celní

---

²⁸⁵ Tamtéž, s. 531.

²⁸⁶ SIEMANN, *Metternich. Stratege und Visionär*, s. 788; GROBAUER, s. 274; HERMAN, Arthur, *Metternich*, New York 1932, s. 231.

system, který si Maďaři horlivě přáli ochránit, a monopoly, kterých se těšili rakouští průmyslníci a jichž se nechtěli vzdát.²⁸⁷

Metternich upozoroval, že jihoněmecký obchod se prostřednictvím říční a železniční dopravy přibližoval ke švýcarským hranicím. Z Bádenska byl navíc informován, že v dubnu 1843 byla otevřena část železnice z Karlsruhe do Heidelbergu, jež byla součástí dráhy vedoucí z Mannheimu do Basileje, a že práce již pokročily tak daleko, že nejspíše na začátku roku 1844 bude otevřena další část trati z Heidelbergu přes Rastatt do Kehlu.²⁸⁸ Kníže nepochyboval o tom, že až se jihoněmecký obchod dostane na hranice Švýcarska, ať již za pomoci říční plavby po Rýnu či železnice, nabídne mu sardinská vláda pomoc při realizování pohodlného spojení ke Středozevnímu moři. Tím by však hrozilo, že se německý obchod odkloní od tradiční trasy směřující přes Tyrolsko k Jaderskému moři, a naopak by vedl přes Švýcarsko do Janova. Metternich se domníval, že se na tento směr nutně napojí všechny jihoněmecké státy, jestliže jim Rakousko nenabídne možnost pohodlnějšího spojení s Jaderským mořem prostřednictvím železnice vedoucí od Dunaje k Terstu přes rakouské italské provincie. Výhody to mělo přinést i rakouskému obchodu, který měl být tímto způsoben rovněž přiveden k Jaderskému moři a mohl si tím tak kompenzovat neúčast na Celním spolku a jeho obchodních výhodách.²⁸⁹

Pro severní Německo a Sasko se z hlediska jejich geografické polohy jevílo jako výhodné železniční spojení vedoucí do Terstu přes Čechy.²⁹⁰ Kníže považoval železniční spojení mezi Jaderským mořem a Labem za společný podnik Rakouska a Saska a vyjádřil spokojenost, když byl zpraven o tom, že saská vláda má na celou záležitost stejný pohled. Nejprve však bylo nutné vybudovat přímé železniční spojení mezi Drážďany a Prahou, které mělo vést buď skrze Labské údolí, nebo Liberec.²⁹¹ Ve Württembersku a Bavorsku bylo preferováno spíše železniční spojení směřující k Jaderskému moři, k Terstu a případně dokonce k Benátkám, a to přes Salcburk.²⁹²

---

²⁸⁷ Metternich Karlu Friedrichovi von Kübeck, Vídeň, 20. října 1841, *Aus Metternichs nachgelassenen Papieren*, Band VI, s. 532–535; HERMAN, s. 231.

²⁸⁸ Adolph Maria Svobodný pán von Brenner-Felsach Metternichovi, Karlsruhe, 13. dubna 1843, AT-OeStA/HHStA, StK, Baden Diplomatiche Korrespondenz 42.

²⁸⁹ Metternich Karlu Friedrichovi von Kübeck, Vídeň, 20. října 1841, *Aus Metternichs nachgelassenen Papieren*, Band VI, s. 536–539.

²⁹⁰ Tamtéž.

²⁹¹ Rudolf von Könnert Heinrichu Antonovi von Zeschau, Vídeň, 24. dubna 1842, Hauptstaatsarchiv Dresden, 10717 Ministerium der Auswärtigen Angelegenheiten, 3160.

²⁹² Metternich Karlu Friedrichovi von Kübeck, Vídeň, 20. října 1841, *Aus Metternichs nachgelassenen Papieren*, Band VI, s. 536.

Metternich zastával názor, že navzdory rozhodnutí vlády o směřování plánové železnice převládá v Bavorsku přání vést obchod nikoli přes Švýcarsko, nýbrž přes Rakousko. Důvodem bylo dle jeho názoru obecné úsilí jihoněmeckých států vytvořit prostřednictvím hospodářsko-politického napojení se na Rakousko protiváhu vůči narůstajícímu vlivu Pruska v Německém spolku.²⁹³

V tomto ohledu se nemýlil. Rakouské reformní pokusy se uvnitř Celního spolku setkaly s částečným přijetím. Vlády některých menších a středně velkých německých států si od hospodářsko-politického sblížení s Rakouskem skutečně slibovaly utvoření protiváhy proti postupujícímu pruskému hegemoniálnímu úsilí. Jihoněmečtí stoupenci ochranných cel zároveň doufali, že dohoda mezi Celním spolkem a Rakouskem povede k tomu, že se tarifní systém na obou stranách pozvolna vyrovná a zkostnatělý systém rakouských ochranných cel se uvolní. Celní spolek jako takový se však měl vydat cestou ochranných cel.²⁹⁴

Metternich snil o celní unii v srdci Evropy, která by zahrnovala nejen Německo a země habsburské monarchie, nýbrž také rakouské provincie v Itálii. Na mysli mu tanul celní spolek čítající 70 milionů obyvatel, který by se rozprostíral od Baltského až po Středozemní moře a od Rýna až po hranice s Ruskem.²⁹⁵ Podporu při prosazování tohoto plánu našel u předsedy Dvorské komory Karla Friedricha von Kübeck. Když pak byl onen plán v listopadu 1841 předložen Státní konferenci, zdáli se být arcivévoda Ludvík a hrabě Kolowrat neméně nadšeni. Okamžitě nechali zřídit komisi, jež měla zhotovit studie o případné proveditelnosti připojení Rakouska k Celnímu spolku. Komise se však vyslovila proti, poněvadž tarifní reforma vyžadující přizpůsobení rakouských a uherských cel těm německým vyvolala značnou nelibost v Uhrách. Metternich nedokázal skrýt své zklamání a znovu varoval, že Rakousko riskuje, že s ním zbytek Německa bude nakládat jako s cizinou. Taktéž i jeho druhý návrh zřídit železniční spojení k Jaderskému moři byl odmítnut, neboť stavba železnice byla považována za příliš drahou. Plán na připojení Rakouska k Celnímu spolku z roku 1841 sice ztroskotal, ale Metternich neztrácel naději a v roce 1844 předložil proveditelné postupy při odstraňování cel mezi Rakouskem a Uherskem. Když však byl jeho plán

---

²⁹³ Tamtéž, s. 537.

²⁹⁴ HAHN, Hans Werner, *Geschichte des Deutschen Zollverein*, Göttingen 1984, s. 131.

²⁹⁵ DESMOND, s. 263.

diskutován ve Státní konferenci, nebyl jednání přítomen. Navzdory očekávání se Kolowrat postavil do opozice a celý plán tak ztroskotal.²⁹⁶

Teprve na podzim 1847 došlo k uzavření rakousko-pruské dohody o usnadnění obchodu. Ta však měla jen velmi omezený rozsah. Metternich se tak mohl pokusit ovlivnit vývoj Celního spolku pouze nepřímou cestou a zmírnit jeho negativní tendence vůči Rakousku. Měl v úmyslu k tomu například využít politickou rozepří mezi Pruskem a Bavorskem kvůli církevní politice. Na tomto místě je důležité mít na paměti, že většina vlád středně velkých německých států měla z důvodu zajištění vlastní suverenity zájem na užších politických vztazích s Rakouskem. Navíc to, že německé státy byly členy Celního spolku, automaticky neznamenovalo, že ve spolkových záležitostech stály jednoznačně na straně Pruska. Ministři menších a středně velkých německých států neustále zdůrazňovali, že z jejich pohledu je Celní spolek merkantilistické a nepolitické povahy. Nepovažovali jej tedy za žádný politicky jednotící prvek.²⁹⁷ Během revoluce v roce 1848 se však Celní spolek vyvinul v silnou soudržnou sílu, závislost menších německých států na Prusku značně narostla a čím dál tím větší část městského obyvatelstva německých států byla přesvědčena o vedoucí roli Pruska v Německu. Pruské království si tento potenciál uvědomovalo a bylo nyní připraveno jej využít. Tím se však pruská politika Celního spolku představila v tom světle, před nímž Metternich od počátku varoval. Do roku 1848 bylo pro Rakousko pruské vedení v hospodářských záležitostech ještě akceptovatelné, neboť ve spolkové politice mezi oběma německými velmocemi panovala převážně shoda. Když se však Prusko postavilo v roce 1848 do čela německého národního sjednocovacího hnutí, Rakousko začalo na celou záležitost nahlížet zcela jinak.²⁹⁸

Ačkoli Metternich v souvislosti s možným propojením Rakouska a Německa velmi často hovořil o železnici, bylo by přehnané nahlížet na něj jako na lobbistu v oblasti budování železnic. Sám totiž zastával názor, že tento druh dopravy má své klady, ale i zápory. Především si byl vědom, že výstavba železnice vyžadovala značný kapitál, proto se vláda měla svědomitě rozhodnout, zda takovýto podnik vezme do vlastních rukou, nebo jej přenechá akciovým společnostem. V případě, že by se totiž rozhodla vybudovat určitou trať sama, zatížila by se značným úvěrem. Co se týče

---

²⁹⁶ Tamtéž, s. 264–265; MILNE, Andrew, *Metternich*, London 1975, s. 160; HAHN, *Geschichte des Deutschen Zollverein*, s. 131.

²⁹⁷ HAHN, *Geschichte des Deutschen Zollverein*, s. 132.

²⁹⁸ Tamtéž, s. 139.

Metternicha, tak on sám o sobě prohlašoval, že není příznivcem státních podniků.²⁹⁹ Tvrdil: „Zřídka kdy prospívají, a když prospívají, stojí stále víc, než by stály soukromé podnikatele. Myslím, že stát by měl na sebe vzít jen takový podnik, jehož profit spočívá ve vyšším účelu. Jsem pro přenechání podniků soukromníkům, avšak jen takových, které vyžadují značný kapitál a pod výhradou dohledu ze strany vlád.“³⁰⁰ Obecně však schvaloval urychlení komunikace a sám cestoval vlakem, kde jen mohl, zvláště během svých cest do Porýní. Rovněž byl i příznivcem rozvoje paroplavby na řekách i mořích. V tomto ohledu o něm tedy jistě nelze prohlašovat, že by byl zpátečnický.³⁰¹

Velkou překážkou v oblasti budování železniční sítě byl císař František I. Ten se totiž obával, že železnice bude využita k tomu, aby do zemí habsburské monarchie přivedla nikoli obchod, nýbrž revoluci. Státní konference, zřízená po jeho smrti, však zastávala jiný názor. Navíc jestliže rakouský vnitřní trh měl přežít vně Celního spolku, bylo zapotřebí rozšířit domácí přepravní síť. Významný vídeňský bankéř Salomon Mayer von Rothschild získal v roce 1839 koncesi na stavbu železniční trati z Vídně do Haliče a do Brna. V roce 1846 již severní dráha propojovala Vídeň, Brno, Prahu a Krakov. Jiný bankéř, Georgios Sinas, se zavázal vybudovat trasu z Vídně k Jaderskému moři a bankéři Nathan Adam von Arnstein a Bernhard rytíř a baron von Eskeles měli financovat železnici mezi Milánem a Benátkami. Budování jižní dráhy se však dostalo do potíží, poněvadž trať byla navržena tak, aby se vyhnula Uhrám a procházela Štýrským Hradcem přes Semmering do Terstu. V roce 1844 sice dosáhla Štýrského Hradce, ale nyní Sina údajně vyčerpal své fondy a budování železnice měl nyní převzít stát. Sina a Arnstein však slíbili poskytnout půjčky. Železniční spojení do Terstu, kde sídlila rakouská Lloydova loďařská společnost, bylo nakonec dostavěno až v roce 1857.³⁰²

Mezi největší příznivce železnice patřil pruský král Fridrich Vilém IV. Ten si totiž velmi dobře uvědomoval, že výstavba železniční sítě rozhodujícím způsobem podpoří technický a industriální rozvoj Pruska. Za nejvýznamnější projekt v tomto směru platí budování takzvané Východní dráhy (*Ostbahn*), která měla spojit Porýní a francouzskou hranici s Braniborskem a Východním Pruskem a podpořit tak dopravně-technické a hospodářské zpřístupnění západního a východního Pruska. Fridrich Vilém

---

²⁹⁹ Metternich Karlu von Hummelauer, Kynžvart, 3. srpna 1841, *Aus Metternichs nachgelassenen Papieren*, Band VI, s. 524–525.

³⁰⁰ Tamtéž, s. 525.

³⁰¹ PALMER, s. 279.

³⁰² DESMOND, s. 264; PALMER, s. 278; SKED, *Metternich a Rakousko*, s. 256.

IV. upřednostňoval tento typ dopravy také v každodenním životě, zvláště když i několikrát denně musel absolvovat cestu mezi Postupimí a Berlínem. Výstavba železnice však byla velmi nákladným podnikem a uhrazování výdajů z železničních fondů zřízených vládou se jevílo jako stále obtížnější.³⁰³ Jen samotné náklady na stavbu mostů přes řeku Vislu u Dirschau (polsky Tczew) a řeku Nogat u Marienburgu (polsky Malbork) se odhadovaly na téměř 9 milionů tolarů. Z tohoto důvodu pruský ministr financí Franz von Duesberg navrhl, aby byly potřebné finanční prostředky získány prostřednictvím státní půjčky.³⁰⁴ Podle zákona o státních dlužích z ledna 1820 však byl pro přijetí státní půjčky nutný souhlas celostátního shromáždění stavů.³⁰⁵ Jednotný pruský zemský sněm, který se sešel na jaře 1847, však odmítl půjčku schválit, a proto byly stavební práce na nějaký čas zastaveny. Projekt Východní dráhy byl nakonec dokončen až v roce 1857.³⁰⁶ Když na podzim 1845 dorazily do Berlína zprávy o tom, že se francouzská vláda rozhodla postavit strategickou železniční síť, jejíž konečné stanice na východě znamenaly potenciální hrozbu pro bezpečí Německého spolku, začalo se z Berlína ozývat volání po koordinované celoněmecké strategické železniční politice. Zůstalo však nevyslyšeno. Německý spolek nebyl s to zajistit souhlas členských států dokonce ani u jednotného rozchodu integrované sítě.³⁰⁷

Svobodné město Krakov nebo také Krakovská republika bylo vytvořeno na Vídeňském kongresu v roce 1815.³⁰⁸ K tomuto rozhodnutí se dospělo proto, že kvůli jeho geografické poloze jej nebylo možné přiřknout ani jedné ze tří východních velmocí, které se mezi lety 1772 a 1795 podílely na třech dělení Polska. Především díky iniciativě ruského cara Alexandra I. tak byl prohlášen za svobodný stát a obdržel republikánskou ústavu. Rakousko, Prusko a Rusko nad ním však měly udržovat dohled.³⁰⁹ Po ztroskotání listopadového povstání v Polsku v letech 1830–1831 se stal Krakov útočištěm pro politické uprchlíky. V následujících letech pak byl kvůli

---

³⁰³ Ze 185 kilometrů v roce 1840 narostla pruská železnice na 1106 kilometrů v roce 1845. CLARK, Christopher, *Prusko. Vzestup a pád železného království*, Praha 2008, s. 386.

³⁰⁴ Železnice mezi Berlínem a Postupimí byla otevřena na konci října 1838. Byla to první pruská železniční trať uvedená do provozu. SPRECHER, Eva, *Betrachtungen zum Eisenbahnbau unter Friedrich Wilhelm IV.* In: BETTHAUSEN, Peter (ed.), *Friedrich Wilhelm IV., Künstler und König. Zum 200. Geburtstag. Ausstellung vom 8. Juli bis 3. September 1995*, Neue Orangerie im Park Sanssouci, Potsdam, Berlín 1995, s. 171 a 174–176.

³⁰⁵ CLARK, s. 385.

³⁰⁶ SPRECHER, s. 176.

³⁰⁷ CLARK, s. 386.

³⁰⁸ Tvořilo jej město Krakov a další tři města a asi sto dvacet vesnic. Polská Poznaň byla na Vídeňském kongresu přiřčena Prusku. MANFRED, Alexander, *Kleine Geschichte Polens*, Stuttgart 2003, s. 191.

³⁰⁹ LUTZ, s. 305; MANFRED, s. 191–192.

podezření z revolučních pletich několikrát přechodně vojensky obsazen ruskými, rakouskými a pruskými jednotkami.³¹⁰ Poslední rakouské jednotky se z Krakova stáhly až v roce 1841.³¹¹ Již tak pochybná suverenita této malé republiky byla v období mezi lety 1830 a 1846 do značné míry omezena. Rakousko si zajistilo dispoziční právo nad policií a milicí, vynutilo si zostření správního zákonodárství a prosadilo společně s Ruskem, že polští patrioti zapletení do velezrady byli přesunuti do jejich vlastních věznic. Od roku 1841 již v Krakově ani nezasedalo žádné zastupitelské těleso. Veškerou legislativní moc tak v sobě koncentrovali rezidenti tří východních velmocí.³¹²

Po odchodu posledních cizích vojenských jednotek se z Krakova stal výchozí bod pro celopolské povstání.³¹³ Toto povstání plánovala vyvolat odnož *Polské demokratické společnosti* (*Towarzystwo Demokratyczne Polskie*), která sídlila v Paříži.³¹⁴ Zosnovaný plán spočíval ve vyvolání povstání v Poznani, Haliči a Krakově, vytvoření dobrovolnických sborů a jejich následném proniknutí do Kongresového Polska, kde měly čelit 70 000 Rusům ve zbrani.³¹⁵ Spiklenci věřili, že zrušení roboty a přerozdělení půdy se stane spouštěčem pro získání podpory rolníků pro plánované polské národní povstání proti třem východním velmocím, v jehož čele měla stanout patrioticky naladěná polská šlechta. Podnik však od počátku směřoval ke ztroskotání. Spiklenceká skupina kolem Ludwika Adama Mierosławského, novináře a vojenského teoretika, byla v Poznani odhalena a mnozí její členové včetně Mierosławského 12. února 1846 pruskými úřady zatčeni.³¹⁶

Následoval takzvaný proces s Poláky (*Polenprozess*). Před odvolacím soudem v berlínské čtvrti Moabit stanulo 254 polských spiklenců. Čelili obvinění, že se snažili obnovit Polsko v hranicích z roku 1772 a že chtěli vyvolat sociální revoluci. Tento na svůj čas neobvyklý proces vzbudil v celém Německu velký zájem. Důvodem byl mimo jiné i fakt, že němečtí liberálové a nacionalisté sympatizovali s polskou národní věcí.³¹⁷ Polský proces neunikl ani Metternichovi: „*Sleduji z velmi pochopitelných důvodů v*

---

³¹⁰ LUTZ, s. 306.

³¹¹ Georg August von Griesinger Heinrichu Antonovi von Zeschau, Vídeň, 27. února 1841, Hauptstaatsarchiv Dresden, 10717 Ministerium der Auswärtigen Angelegenheiten, 3159.

³¹² MÜLLER, *Im Widerstreit*, s. 526.

³¹³ LUTZ, s. 306.

³¹⁴ SCHMIDT-RÖSLER, Andrea, *Polen*, Regensburg, München 1996, s. 80.

³¹⁵ Rudolf von Könneritz Heinrichu Antonovi von Zeschau, Vídeň, 24. února 1846, Hauptstaatsarchiv Dresden, 10717 Ministerium der Auswärtigen Angelegenheiten, 3164.

³¹⁶ MANFRED, s. 211–212 a 214; HOENSCH, Jörg, *Geschichte Polens*, Stuttgart 1998, s. 207.

³¹⁷ ŠEDIVÝ, Miroslav, *Krvavá odyssea. Řecký boj za nezávislost 1821–1832*, Praha 2011, s. 89 a 96; ŠUSTA, I, s. 250–251; ŘEZNÍK, Miloš, *Formování moderního národa. Evropské „dlouhé“ 19. století*, Praha 2003, s. 106; LOEW, Peter Oliver, *Wir Unsichtbaren*, München 2014, s. 68.

*Berlíně se konající polský proces s velkou pozorností. [...] Obávám se dojmu, který může toto jednání zanechat na větším publiku.*³¹⁸ Uvědomoval si totiž obtíže, které s sebou přinášel takovýto druh soudního procesu, zejména pak fakt, že obžalovaní spiklenci měli možnost o svých úmyslech hovořit před širokou veřejností, která následkem toho mohla být dle jeho názoru uvedena v omyl.³¹⁹ Rozsudek byl vyhlášen 2. prosince 1847. K trestu smrti setnutím bylo odsouzeno celkem osm osob, mezi nimi i Mieroslawski. Pod vlivem hrozící revoluce pruský král nakonec změnil tresty smrti na odnětí svobody.³²⁰

Navzdory skutečnosti, že se poznaňský podnik zhroutil, plánovali novinář a filozof Edward Dembowski a intelektuál a aktivista Jan Tyssowski vyvolat 20. února 1846 povstání v Krakově. Tento podnik byl úspěšnější, ovšem jen dočasně, neboť krakovské povstání nenalezlo širší lidovou podporu.³²¹ Protože ke Krakovu směřovalo 8 000 povstalců a místní rakouský velitel měl k dispozici pouze jeden prapor čítající něco málo přes 600 mužů, zavelel k ústupu do nedaleké Podgorze.³²² Po odchodu rakouských jednotek z Krakova vytvořil Tyssowski 22. února 1846 národní vládu a o dva dny později se prohlásil diktátorem. Následně vyhlásil manifest, kterým vyzýval polský lid k povstání proti třem východním velmocím, sliboval osvobození rolníků, přidělování půdy, rovnost všeho obyvatelstva či dokonce emancipaci Židů. Již 26. února 1846 však započal rakouský protiútok. Následujícího dne byl Dembowski usmrčen a 2. března Tyssowski s 1 500 stoupenci utekl do Poznaně, kde složil zbraně. Dne 4. března dobylo Rakousko Krakov zpět a vojensky jej obsadilo.³²³

V téže době vypuklo i povstání rolníků v Haliči směřované proti polským zeměpánům. Sedláci se tak obrátili proti těm, kteří je vyzývali k povstání, a tím současně zachovali věrnost rakouské vládě. Jednou z hlavních postav se stal sedlák Jakub Szela, který vyhlásil zrušení roboty a volal k útoku na šlechtický majetek.³²⁴ Pruský státník Ferdinand Otto Wilhelm Henning von Westphalen informoval svého panovníka o událostech v Haliči následovně: „*Velké množství vlastníků a zaměstnanců*

---

³¹⁸ Metternich Josephu von Trauttmansdorff-Weinsberg-Weinsbergovi, Vídeň, 7. /9. srpna 1847, AT-OeStA/HHStA, StK, Preussen 194.

³¹⁹ Tamtéž.

³²⁰ LOEW, s. 68–69.

³²¹ MANFRED, s. 214; SCHMIDT-RÖSLER, s. 80

³²² Rudolf von Könnertitz Heinrichu Antonovi von Zeschau, Vídeň, 26. února 1846, Hauptstaatsarchiv Dresden, 10717 Ministerium der Auswärtigen Angelegenheiten, 3164.

³²³ SCHMIDT-RÖSLER, s. 81; HOENSCH, s. 208.

³²⁴ SCHMIDT-RÖSLER, s. 81.

a několik kněží bylo zmasakrováno či zatčeno a předáno lokálními autoritám. Je třeba se obávat, že toto vzrušení nebude snadné zvládnout, ač v tuto chvíli slouží dobré věci, může dobře přinést vážné komplikace; již v tuto chvíli mimořádně ohrožuje život všech polských vlastníků [půdy]. Rakouská vláda rozpoznala nebezpečí této situace. Mnohé jednotky byly poslány do Haliče a doufá se, že úkol zachovat veřejný pořádek brzy z rukou lidu přejde do rukou autorit, kterým však naneštěstí v tento moment stále chybí materiální síla ke splnění tohoto úkolu.³²⁵ Téměř 430 panství v Haliči bylo zpuštěno a 1 000 až 2 000 osob přišlo během neklidu o život. Rakouská správa dění zpočátku jen přihlížela. Teprve v dubnu 1846 ukončilo rakouské vojsko haličské nepokoje. Szela byl zatčen. Stala se z něj velmi negativně vnímaná postava polského národního vědomí. Svědčí o tom například spis Stanislause Miczovského s názvem *Szela, haličský vůdce sedláků aneb krvavé a hrůzné scény v Haliči během polského povstání 1846* (*Szela, der galizische Bauernchef, oder die Blut- und Schreckensscenen in Galizien während des polnischen Aufstandes 1846*), který jasně odsoudil jeho počínání.³²⁶ Tvrzení, že rakouské úřady vědomě využily nespokojenost rolníků v Haliči, aby porazily polské národní povstání, však není dodnes nijak podložené a nelze s jistotou říci, že tomu tak skutečně bylo.³²⁷ Ani přesvědčení, že Rakušané odměňovali vrahy a dávali prémie za hlavy, není možné považovat za pravdivé.³²⁸

Po vojenském obsazení Krakova nadnesl Metternich ve Státní konferenci problém budoucnosti tohoto malého státu. Dle jeho názoru byl příliš nebezpečným hnízdem revolucionářů na to, aby mu byla ponechána nezávislost ve formě zaručené smlouvami z roku 1815.³²⁹ Kancléř se obával revolučního hnutí Poláků jako nebezpečného protivníka post-napoleonského pořádku, který byl vytvořen na Vídeňském kongresu: „*Polonismus je jen formule, znění, za kterým stojí revoluce ve své nejtvrděší podobě; je to revoluce sama [...] Dokazují to známé výroky polské emigrace. Polonismus nevyhlásil válku třem mocnostem, které vlastní bývalé polské pozemky a země; vyhlásil ji všem existujícím institucím; nabádá k převratu všech principů, na nichž spočívá společnost; jeho boj není proto pouze věcí tří mocností, je všeobecnou*

---

³²⁵ Ferdinand Otto Wilhelm Henning von Westphalen Fridrichu Vilémovi IV., Vídeň, 27. února 1846, III. HA MdA, I Nr. 6037/2, Politische Schriftwechsel mit der königlichen Gesandtschaft derselbst. Wien 1846

³²⁶ SCHMIDT-RÖSLER, s. 81.

³²⁷ HAHN, *Geschichte des Deutschen Zollverein*, s. 236.

³²⁸ WARD, David, 1848. *The Fall of Metternich and the Year of Revolution*, London 1970, s. 108; DESMOND, s. 278.

³²⁹ PALMER, s. 293.

povinností.³³⁰ Rovněž byl přesvědčen o provázanosti polské emigrace v Paříži s francouzskými republikány, s Mladou Itálií,³³¹ stejně jako s většinou revolučních sekt a liberálních spolků v Evropě.³³² Toto přesvědčení jistě nebylo neopodstatněné, neboť od porážky listopadového povstání do konce revoluce z let 1848–1849 Poláci skutečně udržovali kontakty s téměř všemi tajnými revolučními organizacemi v různých evropských zemích a podíleli se na většině převratů a revolucí, které se toho času konaly.³³³

Pod dojmem nedávných událostí naléhal car na Metternicha, že pokud Rakousko nepřistoupí na včlenění Krakova do habsburské monarchie, učiní tak sám. Ztratil totiž trpělivost s neustávajícími revolučními nepokoji, vycházejícími z tohoto regionu. Kníže se nyní cítil nucen jednat. Postupoval však obezřetně. Uvědomoval si totiž, že nejprve bude nutné získat pro tento krok souhlas Pruska. Tomu však dosavadní status Krakova zcela vyhovoval, zejména pak významu města jako překladišti pro pruské zboží a zóny volného obchodu. Dne 15. dubna 1846 se nakonec tři východní velmoci v tajném protokolu dohodly na připojení Krakova k Rakousku, ovšem teprve 6. listopadu téhož roku oznámilo Rakousko anexi Svobodné republiky Krakov s platností od 16. dne toho měsíce.³³⁴

Bylo to jedno z nejtěžších rozhodnutí, které Metternich za svou dlouhou politickou kariéru učinil. Znamenalo totiž porušení vídeňských smluv z roku 1815. Přičemž je na tomto místě důležité znovu zopakovat, že nedotknutelnost, ba dokonce posvátnost smluv byla jedním z morálních pilířů, na nichž kníže celý život stavěl svoji politiku uvnitř monarchie i za jejími hranicemi. Sám však argumentoval, že tyto smlouvy měly zajišťovat mír a nikoli utvářet ohniska neklidu, jakým Krakov bezpochyby byl. Ten navzdory mnoha varováním nesešel ze své revoluční cesty. Hlavním argumentem vůči německým státům i liberálním mocnostem bylo tvrzení, jistě oprávněné, že pokud by nezasáhlo Rakousko, převzali by iniciativu Rusové. To Metternich nemohl připustit. Z tohoto důvodu považoval za osobní vítězství, že se mu

---

³³⁰ *Aus Metternichs nachgelassenen Papieren*, Band VII, s. 206.

³³¹ Tajná organizace založená v Itálii v roce 1831 Giuseppe Mazzinim usilující o osvobození a sjednocení Itálie.

³³² Metternich Josephu von Trauttmansdorff-Weinsberg-Weinsbergovi, Vídeň, 19. března 1844, AT-OeStA/HHStA, StK, Preussen 186.

³³³ ZGÓRNIAK, Marian, *Der Anteil Polens an den nationalen Freiheitskämpfen 1832–1849*. In: TIMMERMANN, Heiner (ed.), *Die Entstehung der Nationalbewegung in Europa 1750–1849*, Berlin 1993, s. 176.

³³⁴ LUTZ, s. 307; JELAVICH, Barbara, *The Habsburg Empire in European Affairs. 1814–1918*, Chicago 1969, s. 50.

podánilo pro Rakousko zachránit město, které mělo značný strategický význam pro jeho obranu, a nepřipustit jeho anexi Ruskem.³³⁵

Oznámení o včlenění Krakova do Rakouského císařství vyvolalo velkou vlnu protestů ze strany Francie a Velké Británie. Oba státy pobouřilo porušení vídeňských smluv z roku 1815 a rakouský čin odsoudily. Ovšem oficiální protest poslaly oba státy do Vídně odděleně.³³⁶ Důvodem byla rozepře mezi západními dvory týkající se takzvané španělské sňatkové aféry.³³⁷ Zde je důležité zdůraznit, že Metternich věděl, že kvůli tomuto sporu Francie a Velká Británie nevytvoří jednotnou frontu, a i proto se odhodlal k anexi Krakova. Londýnský kabinet se ve svém protestu, který však byl velice umírněný, odvolával na vídeňské smlouvy z roku 1815 a vzpomínal text článků týkajících se Krakova.³³⁸ Motivy, které vedly tři východní dvory k inkorporaci Krakova, se britské vládě nejevily jako dostačující. Pokud se tři dvory domnívaly, že řád věcí v Krakově je neslučitelný se zachováním klidu a míru v jejich polských provinciích, mohly se dohodnout s ostatními velmocemi na zvážení této záležitosti a případně učinit v krakovském režimu změny, jež okolnosti vyžadovaly.³³⁹ Pruský kabinet námítky obsažené v britském protestu odmítl.³⁴⁰ To samé učinil i Metternich, který prohlásil, že tři východní dvory byly v plném právu, které Palmerston zpochybnil, ale že nemá v úmyslu zahajovat právní polemiku.³⁴¹ Palmerston reagoval obviněním kancléře, že obětoval mezinárodní právo hrabivosti Rakouska.³⁴² Rovněž protest pařížského kabinetu byl napsán přiměřeným a zdvořilým tónem. Dokonce se v něm uvádělo, že byl přinucen tento protest vznést. To bylo v rozporu s informacemi poskytovanými tiskem,

---

³³⁵ Po roce 1846 byl Krakov přeměněn na hraniční pevnost. Jeho strategický význam pro Rakousko spočíval v jeho poloze těsně u hranice na levém břehu Visly, čímž tvořil přirozené předmostí v případě vojenského sporu s Ruskem. PURCHLA, Jacek, *Krakau*, Krakau 2003, s. 12; DESMOND, s. 283–284; HERMAN, s. 237–238; PALMER, s. 294.

³³⁶ HERMAN, s. 238.

³³⁷ Tradiční boj Francie a Velké Británie o převládající vliv ve Španělsku se promítnul do touhy provdat královnu Isabelu a infantku Louisu Fernandu tak, aby to pro ně bylo výhodné. Velká Británie si chtěla udržet nadvládu nad branami do Středozemního moře. Francie zas chtěla zachovat bezpečnost svých jižních hranic. Nakonec byla Isabela II. provdána za svého bratrance vévodu von Cadiz a Louisa Fernanda za vévodu von Montpensier. Francouzský král Ludvík Filip tak zvítězil nad Palmerstonem. Jedním z důsledků této sňatkové aféry bylo i diplomatické sblížení Francie a Rakouska. VALLOTTON, Henry, *Metternich*, Bergisch Gladbach 1978, s. 256.

³³⁸ Joseph von Trauttmansdorff-Weinsberg-Weinsberg Metternichovi, Berlín, 23. listopadu 1846, AT-OeStA/HHStA, StK, Preussen 190.

³³⁹ Joseph von Trauttmansdorff-Weinsberg-Weinsberg Metternichovi, Berlín, 28. listopadu 1846, AT-OeStA/HHStA, StK, Preussen 190.

³⁴⁰ Joseph von Trauttmansdorff-Weinsberg-Weinsberg Metternichovi, Berlín, 3. prosince 1846, AT-OeStA/HHStA, StK, Preussen 190.

³⁴¹ Metternich Josephu von Trauttmansdorff-Weinsberg-Weinsbergovi, Vídeň, 5. prosince 1846, AT-OeStA/HHStA, StK, Preussen 191.

³⁴² MILNE, s. 148.

podle nichž francouzská vláda v protestním aktu údajně považovala platnost smluv z roku 1815 za zničenou z důvodu protiprávní anexe Krakova.³⁴³ Guizot se však ve skutečnosti omezil na prázdné fráze typu, že se s hlubokým a bolestným překvapením dozvěděl novinky o akci podniknuté třemi dvory a že to pro něj bylo o to více překvapující, neboť obdržel ujištění, že vojenská okupace Krakova bude pouze dočasná a nepřekročí limity striktní nutnosti. Takovéto ujištění mu však poskytnuto nikdy nebylo.³⁴⁴

Hlavním terčem kritiky se stal samotný Metternich. Bavorský vyslanec ve Vídni informoval Ludvíka I.: „*Obávám se, že veřejné mínění bude přísně soudit tento poslední čin politického života kancléře, ačkoli jeho dřívější velikost nařizuje povinnost být shovívavý.*“³⁴⁵ Poláci navíc rozpoutali mistrnou propagandu v zahraničí, která hovořila o údajné podpoře, kterou poskytly haličské autority během nepokojů rolníkům. Veřejné mínění za hranicemi se díky tomu znovu zatvrdilo proti kancléři a proti tomu, co bylo spatřováno jako jeho „*d'ábelská politika*“.³⁴⁶ Neexistují však žádné důkazy o zapletení Metternicha do haličských událostí.³⁴⁷

Krakov nebyl pouze „*neproniknutelným hnízdem nejstrašlivějších intrik, srdcem nepřetržité revoluce*“,³⁴⁸ jak jej popisoval bavorský vyslanec ve Vídni svému vládci. Jeho velký význam spočíval v hospodářské rovině. Toto tehdy druhé největší polské město bylo zónou volného obchodu, do něhož mohlo být dováženo zboží z jiných zemí bezcelně. Vývozní clo však zůstávalo. Následkem byl úpadek místního průmyslu a naopak rozmach pašeráctví.³⁴⁹ Toho si byl velmi dobře vědom i Metternich: „*Již dlouho byl tento malý stát [Krakov] doupětem aktivního pašeráctví.*“³⁵⁰ Proto se rozhodl prosadit včlenění Krakova do rakouského celního svazku. Odvolával se přitom na tajnou dohodu, která byla mezi zástupci tří východních dvorů podepsána v roce 1835 a která předznamenávala rakouskou anexi Krakova.³⁵¹ Byl si však dobře vědom toho, že

---

³⁴³ Rudolf von Könnertitz Heinrichu Antonovi von Zeschau, Vídeň, 12. prosince 1846, Hauptstaatsarchiv Dresden, 10717 Ministerium der Auswärtigen Angelegenheiten, 3164.

³⁴⁴ Joseph von Trauttmansdorff-Weinsberg-Weinsberg Metternichovi, Berlín, 10. prosince 1846, AT-OeStA/HHStA, StK, Preussen 190.

³⁴⁵ Hrabě Franz Oliver von Jenison-Walworth Ludvíkovi I., Vídeň, 16. listopadu 1846, BAYHSTA, MA Wien 2414.

³⁴⁶ PALMER, s. 294.

³⁴⁷ DESMOND, s. 278.

³⁴⁸ Hrabě Franz Oliver von Jenison-Walworth Ludvíkovi I., Vídeň, 16. listopadu 1846, BAYHSTA, MA Wien 2414.

³⁴⁹ MANFRED, s. 191–192.

³⁵⁰ Metternich Antonu von Apponyi, Vídeň, 18. března 1846, AT-OeStA/HHStA, StK, Preussen 191.

³⁵¹ MÜLLER, *Im Widerstreit*, s. 526; ZGÓRNIAK, s. 175.

jeho záměr by mohl v Berlíně narazit na odpor. Věděl o značném významu tohoto malého státu pro pruský zahraniční obchod. Jako bezcelní zóna byl nepostradatelný pro odbyt výrobků z pruského Slezska. To přepravovalo vlastní textilní produkty do Krakova, ale také zemědělské stroje a průmyslové produkty z Německa a západní Evropy, stejně jako hedvábí, cukr a zboží z kolonií. Z Krakova šlo toto zboží především do Kongresového Polska a Haliče, aby se odtud přes haličské město Brody dostalo na ruský trh. V roce 1846 se vývoz z pruského Slezska do Krakova odhadoval ročně na přibližně 3 477 000 tolarů. Celkově Krakov tehdy vedl čtyři pětiny tranzitu z Pruska do Kongresového Polska a Ruska. Vidina ztráty odbytiště v Krakově se Prusku jevila ještě horší, když se k ní připočetl úbytek možností odbytu pro zahraniční obchod německých států kvůli ruským celním bariérám, jenž nastal po roce 1840. Německé státy si tuto ztrátu nemohly kompenzovat jako například Velká Británie obchodem s koloniemi a navíc na mnoha místech musely čelit anglickému obchodnímu monopolu. Z uvedených důvodů od roku 1841 vykazoval německý export klesající tendenci.³⁵²

Výsledky jednání mezi rakouským vyslancem v Berlíně Josephem von Trauttmansdorff-Weinsberg a pruským ministrem zahraničí Heinrichem svobodným pánem von Bülow z července 1842 zcela potvrdily Metternichovy obavy, že Prusko bude činit potíže plánovanému včlenění Krakova do rakouské celní oblasti. Bülow během nich prohlašoval, že v roce 1835 Ancillon onu tajnou smlouvu podepsal svévolně a že rakouská anexe Krakova odporovala materiálním zájmům i politickým názorům Berlína. Navíc se obával, že by včlenění Krakova do rakouského celního svazku povzbudilo Francii k rozšíření její celní hranice na neutrální Belgii. Zdůraznil také, že změna statusu Krakova by mohla vést k narušení obchodu, což by se nepříjemně dotknulo pruského krále. Trauttmansdorff se sice pokusil vysvětlit Bülowovi, že by zamýšlený krok nabídl možnost lepšího dohledu nad revolučními „pletichami“, ale jeho názor tím nezměnil. Metternich se však nevzdával a pověřil rakouského vyslance v Berlíně, aby argumentoval, že se Pruska dotkne ještě mnohem více, když se Krakova namísto císaře zmocní car a že Ancillon smlouvu z roku 1835 podepsal s plným souhlasem Fridricha Viléma III. Bülow však zůstal neoblomný a dodal, že by anexe poškodila morální váhu tří východních mocností, které měly nad Krakovem držet ochrannou ruku. I Fridrich Vilém IV. popřel, že by měla smlouva z roku 1835 závaznou hodnotu pro Prusko a vyjádřil obavu ohledně podobného postupu

---

³⁵² PURCHLA, Jacek, *Krakau unter österreichischer Herrschaft 1846–1918*, Wien 1993, s. 23; MÜLLER, *Im Widerstreit*, s. 527.

Francie vůči Belgii. Pruský záměr zůstával i nadále jednoznačný – zachovat výhodnou situaci na jihovýchodní hranici slezské provincie pro odbyt pruského zboží.³⁵³

Když vypuklo v Krakově povstání, byl již pruským ministrem zahraničí Canitz, který nahradil Bülowa v roce 1845. Ten sice zpočátku rovněž odporoval plánované anexi a prohlašoval, že Rakousko převzalo správu Krakova pouze dočasně a že by se rozhodnutí o jeho budoucnosti měla učinit až poté, co budou odstraněny pruské námitky. Nakonec však svolil k podepsání protokolu z 15. dubna 1846. Nabízí se otázka, co pruského ministra přimělo změnit názor. Je zapotřebí si uvědomit, že Canitz byl zástupce pruské šlechty a konzervativní politik a tudíž protivník polského národního hnutí. Navíc se obával, že by se Prusko mohlo dostat do izolace vůči Rakousku a Rusku.³⁵⁴ Stále však trval na zohlednění pruských zahraničněobchodních zájmů v Krakově, jimiž podmínil pruský souhlas s anexí. Canitz žádal: 1. vytvoření velkého obchodního skladu v Krakově, který by značně ulehčil pruskému obchodu, který směřoval přes Krakov k oblastem na Dunaji; 2. určení komunikačních cest pomocí železnice do Krakova; 3. rozhodnutí o osudu pruské pošty v Krakově. Prohlašoval, že pokud bude dohoda z 15. dubna naplněna, aniž by byly tyto otázky předem vyřešeny, pruský zájem bude vážně kompromitován.³⁵⁵ Na to Metternich odpověděl: „*Krakovské obchodní dějiny jsou kompromitující jen pro Prusko, pro nás jsou jen časově náročné. Již nikdy se nepodvolíme absurdnímu požadavku zóny volného obchodu; každé rozumné ulehčení přímého obchodu jsme pořád připraveni dovolit.*“³⁵⁶ Rakouský státník zamýšlel provést anexi Krakova předtím, než budou obchodní a celní poměry v Krakově uspořádány. Stejného názoru bylo i Rusko, když během listopadových jednání ve Vídni v roce 1846 ruský zástupcem Alexander Friedrich hrabě von Medem odmítl pruské námitky a žádal, aby anexe nebyla učiněna závislou na obchodních ani jiných ohledech.³⁵⁷

Nakonec byla 6. listopadu 1846 rakouská anexe Krakova vyhlášena bez zohlednění pruských obchodních zájmů. Krakov ztratil svůj status bezcelní zóny, neboť bylo na 1. února 1847 oznámeno jeho zahrnutí do rakouské celní zóny. Následkem bylo úplné přeorientování krakovského obchodu. Obchodníci byli nyní nuceni navazovat

³⁵³ MÜLLER, *Im Widerstreit*, s. 527–528.

³⁵⁴ Tamtéž, s. 534–537.

³⁵⁵ Joseph von Trauttmansdorff-Weinsberg-Weinsberg Metternichovi, Berlín, 1. listopadu 1846, AT-OeStA/HHStA, StK, Preussen 190.

³⁵⁶ Metternich Josephu von Trauttmansdorff-Weinsberg-Weinsbergovi, Vídeň, 27. prosince 1846, AT-OeStA/HHStA, StK, Preussen 191.

³⁵⁷ MÜLLER, *Im Widerstreit*, s. 537 a 541.

nové kontakty na území habsburské monarchie. Rovněž bylo zavedeno vysoké zdanění v Krakově uskladněného zboží. Krakov již více nebyl významným dopravním uzlem a ze správního hlediska se stal naprosto bezvýznamným. Hospodářské důsledky zániku tohoto malého svobodného státu byly katastrofální jak pro samotný Krakov, tak i pro Slezsko. Anexe Krakova proto vyvolala ve Slezsku vlnu rozhořčení a energický pokus změnit tok událostí. Ten však skončil neúspěchem.³⁵⁸

---

³⁵⁸ PURCHLA, *Krakau unter österreichischer Herrschaft*, s. 21–23; PURCHLA, *Krakau*, s. 11.

6 Občanská válka ve Švýcarsku

Poslední evropskou krizí, s níž se musel Metternich ve 40. letech 19. století potýkat, byla občanská válka ve Švýcarsku. Vývoj událostí, který zde směřoval k ustanovení jednotného a centralizovaného státu, považoval kníže za nebezpečný pro celou Evropu, zvláště pak pro státy Německého spolku a Rakousko. Obával se, že vítězství radikální strany ve Švýcarsku povzbudí liberály a ti následně rozpoutají v Německu revoluci. Takovémuto vývoji se snažil vši silou zabránit, tentokrát však neměl v úmyslu použít pouze diplomatické prostředky, nýbrž uvažoval i o ozbrojené intervenci. Ve svém úsilí však selhal, Sonderbund byl v občanské válce poražen a ve Švýcarsku přijata nová spolková ústava. Obavy knížete se naplnily, když se vítězství švýcarských radikálů stalo jedním z podnětů pro rozpoutání revoluce v Německu i v Itálii v roce 1848.

V roce 1815 Vídeňský kongres formálně osvobodil Švýcarsko od francouzské nadvlády,³⁵⁹ uznal jeho existenci a zaručil mu územní nedělitelnost a neutralitu. To znamenalo, že se každý evropský konflikt měl zastavit na švýcarských hranicích a naopak Švýcarsko nemělo zasahovat do sporů jiných států. Hlavním důvodem, jenž stál za rozhodnutím garantovat švýcarskou neutralitu, byla touha velmocí vymanit tuto zem z dominantního vlivu jejího nejsilnějšího souseda, Francie. Zároveň bylo Švýcarsku umožněno určit si vlastní formu vlády.³⁶⁰ Dne 7. srpna 1815 odsouhlasil švýcarský sněm Spolkovou smlouvu. Byla to v pořadí již třetí ústava, která byla Švýcarsku garantována za posledních 17 let a v podstatě mu vrátila formu volného sdružení států, které zde existovalo před intervencí Napoleona. Švýcarská konfederace nově zahrnovala 22 kantonů.³⁶¹ Jednotlivé kantony byly prohlášeny za suverénní entity a dokonce jim bylo umožněno uzavírat mezi sebou aliance. Ty však neměly být směřovány proti konfederaci či právům jiného kantonu. Také byla vytvořena spolková armáda, do níž

---

³⁵⁹ Mezi lety 1798 a 1815 existovala ve Švýcarsku takzvaná Helvétská republika, která zde byla zřízena během napoleonských válek. Tehdy se švýcarské kantony dělily na tři typy: kantony zemských obcí (Uri, Schwyz, Unterwalden, Glarus, Zug a Appenzell), městské kantony se stavovsko-aristokratickým systémem (Basilej, Bern, Freiburg, Lucern, Schaffhausen, Solothurn a Curych) a nově vytvořené kantony se systémem reprezentativní demokracie, která však byla omezena vysokým volebním cenzem (St. Gallen, Aargau, Thurgau, Ticino a Vaud). S Německým spolkem hraničily menší kantony – Basilej, Solothurn, Aargau (dědičný dům Habsburků), Curych, Thurgau a Appenzell. MÜLLER, Thomas Christian, *Die Schweiz 1847–1849. Das vorläufige, erfolgreiche Ende der „demokratischen Revolution“?* In: DOWE, Dieter, HAUPT, Heinz-Gerhard, LANGEWIESCHE, Dieter (ed.), *Europa 1848. Revolution und Reform*, Bonn 1998, s. 287; REMAK, Joachim, *A Very Civil War. The Swiss Sonderbund War of 1847*, Boulder, San Francisco, Oxford 1993, s. 5.

³⁶⁰ REMAK, s. 12–14.

³⁶¹ Termín Švýcarská konfederace (*Schweizerische Eidgenossenschaft*) je obecně používán pro Švýcarsko doby předbřeznové, tedy pro období mezi lety 1815 a 1848. Novými kantony se staly Neuchâtel (Neuenburg), Ženeva a Valais.

měl každý kanton přispět jedním kontingentem. Mimo to byl také zřízen spolkový sněm (*Tagsatzung*) jakožto shromáždění kantonálních vyslanců, v němž měl každý kanton rovné hlasovací právo bez ohledu na počet obyvatelstva. Jelikož však pro něj nebylo ustanoveno jedno stálé zasedací místo, střídalo se předsednictví sněmu každé dva roky mezi Bernem, Lucernem a Curychem.³⁶²

Prostřednictvím červencové revoluce obdržely liberální a národní síly stejně jako i jinde v Evropě také ve Švýcarsku mocenskou vzpruhu. Švýcarští liberálové však měli tu výhodu, že již mohli stavět na existujících základech – na principu republikánské státní formy, samosprávě a lidové suverenitě. Postupně začali získávat kontrolu nad kantonálními vládami, což je povzbudilo k požadování politických změn. V mnoha kantonech se vzápětí začala konat shromáždění lidu a vydávaly se petice a brožury, které žádaly politické reformy. V důsledku toho vydal spolkový sněm na konci roku 1830 rozhodnutí, které kantonům umožnilo provádět nutné a účelné změny ve svých ústavách. Prováděné modifikace však nesměly být v rozporu se Spolkovou smlouvou. Toto rozhodnutí sněmu z 27. prosince 1830 je obecně považováno za obrat symbolizující specifickou švýcarskou cestu politické modernizace a utváření státu, neboť potvrdilo suverenitu lidu a princip subsidiarity.³⁶³ Během jednoho roku zavedlo jedenáct kantonů novou ústavu a zakotvilo v ní systém reprezentativní demokracie s lidovou suverenitou a dělbou moci. V průběhu velmi krátké doby tak liberálové prosadili své ústavní reformy na kantonální úrovni. Období, které tím započalo, je ve švýcarské historii označováno jako období regenerace. Ve většině kantonů měl přechod k reprezentativnější demokracii úspěch, ale slyšet bylo i slova odporu.³⁶⁴

Na spolkové úrovni ztroskotaly v letech 1832 a 1833 dva pokusy reformovat Spolkovou smlouvu, a to na nepřekonatelných rozdílnostech mezi federalisty a centralisty a reformisty a konzervativci. Liberální kantony chtěly dosáhnout úzce sjednocené konfederace, která by nahradila volný svazek suverénních kantonů. Proti tomu se však postavily katolické kantony, které se obávaly ztráty své suverenity a tím i kulturní a náboženské autonomie, a které usilovaly o zachování statu quo. Díky jejich úsilí neprošel spolkovým sněmem žádný z reformních návrhů, které mu byly předloženy. Selhání reformy Spolkové smlouvy mělo mnohdy za následek nahrazování

---

³⁶² MÜLLER, *Im Widerstreit*, s. 558; LUTZ, s. 308; REMAK, s. 13; MÜLLER, *Die Schweiz 1847–1849*, s. 288.

³⁶³ MÜLLER, *Die Schweiz 1847–1849*, s. 289.

³⁶⁴ LUTZ, s. 309.

liberálů skupinou jejich obvykle mladších a méně trpělivých souputníků, takzvaných radikálů. Ti usilovali v první řadě o oddělení církve od státu, což především znamenalo odebrat školství a vzdělávání z rukou církve.³⁶⁵

Konzervativní sousední státy spatřovaly v existenci demokratického Švýcarska velké nebezpečí pro svůj vlastní klid a bezpečnost.³⁶⁶ Svědčí o tom i depeše Canitze určená ministři Meklenbursko-Střelicka Johannu Christophovi Ferdinandovi Louisi Haenlein v níž stojí: „*Průběh událostí ve Švýcarsku neohrožuje nejvýznamnějšími důsledky jen konfederaci, nýbrž také země, které jsou s ní v kontaktu.*“³⁶⁷ Nejvíce znepokojujícím byl fakt, že Švýcarsko poskytovalo velkorysý azyl radikálům, revolucionářům a politickým uprchlíkům z celé Evropy a že se švýcarská demokracie těšila v Německu, především v jeho jihozápadní části, velké úcty.³⁶⁸ Od červencové revoluce ve Francii nabízel tento malý stát ve středu Evropy nejen útočiště mnohým německým politickým uprchlíkům – většinou se jednalo o mladší akademicky vzdělané radikály a rané socialisty svobodných povolání, ale také o řemeslníky a nádeníky, nýbrž i možnost pokračovat odtud v jejich boji za občanská a národní práva. Z tohoto důvodu platilo Švýcarsko pro Němce za nejvhodnější a nejoblíbenější asyl. Sympatie obyvatelstva a zčásti také vlád jim umožňovaly nerušený pobyt a téměř neomezenou činnost. Svoboda tisku jim dovolovala používání novin a šíření letáků a politické literatury a svoboda spolčování jim zajišťovala možnost sjednocení. Svědčí o tom mimo jiné i fakt, že zde bylo vytvořeno Mladé Německo jako nejvýznamnější část Mazzinim založené Mladé Evropy. Navíc švýcarská hranice byla jen slabě střežená a snadno tajně překročitelná.³⁶⁹

Prvním významným krokem k polarizaci sil, který nakonec vyústil v občanskou válku ve Švýcarsku, bylo rozhodnutí liberální vlády konfesně smíšeného kantonu Aargau zrušit od ledna 1841 všech osm klášterů v zemi. Problém klášterů v Aargau měl své kořeny v politické konfrontaci, neboť nová ústava zakazovala dřívější systém parity, tedy rovného zastoupení katolíků a protestantů na kantonálním koncilu. Členství v koncilu měl nadále určovat pouze aktuální počet hlasů a nic jiného. Toto ustanovení

---

³⁶⁵ HERMAN, s. 239; WARD, s. 101; REMAK, s. 14 a 20; MÜLLER, *Die Schweiz 1847–1849*, s. 290; LUTZ, s. 309.

³⁶⁶ INAUEN, Josef, *Brennpunkt Schweiz. Die süddeutschen Staaten Baden, Württemberg und Bayern und die Eidgenossenschaft 1815–1840*, Fribourg 2008, s. 121.

³⁶⁷ Kopie depeše Karla Ernsta Wilhelma svobodného pána von Canitz und Dallwitz Johannu Christophovi Ferdinandovi Louisi Haenlein, Berlín, 9. listopadu 1846, LHA SN, 4.11-1 Mecklenburg-Strel. Staatsministerium und Landesregierung Nr. 998.

³⁶⁸ HOLBORN, s. 273.

³⁶⁹ INAUEN, s. 120 a 138; MÜLLER, *Im Widerstreit*, s. 558; MÜLLER, *Die Schweiz 1847–1849*, s. 316; FURET, François, *Člověk romantismu a jeho svět*, Praha 2010, s. 253.

velmi rozhořčilo katolíky v Aargau a přinutilo je agitovat za vytvoření separátního kantonu, v němž by tvořili většinu. Vláda v Aargau zareagovala na tuto agitaci zatčením několika vůdců katolických separatistů. Výsledkem byla vlna nepokojů. Panovala domněnka, že to byly kláštery, kdo inspiroval rebelii a jednal jako její centrum, proto koncil v Aargau odhlasoval 13. ledna 1841 zrušení klášterů. Jejich budovy a majetek měl převzít stát a použít je pro školy, instituce sociální péče a na penzi pro propuštěné mnichy. Ti měli pouze dva dny na to, aby klášter uprostřed zimy opustili.³⁷⁰ Proti tomuto nařízení se zvedly protesty nejen uvnitř Švýcarska, nýbrž i v zahraničí, a to především ze strany papeže a Rakouska, neboť jeden z klášterů, Muri, byl založen habsburským císařem.³⁷¹ Katolíci následně celou záležitost předložili sněmu a argumentovali, že se jednalo nejen o čin urážlivý, nýbrž také nezákonný, neboť znamenal porušení Spolkové smlouvy, poněvadž jeden její článek přímo hovořil o pokračování existence klášterů a zajištění jejich majetku. Dne 2. dubna 1841 sice sněm odhlasoval, že se jednalo o porušení ústavy, nakonec však byla celá záležitost z jeho agendy odebrána.³⁷²

Další událostí, která přispěla k vyostření situace ve Švýcarsku, byla aféra kolem Davida Friedricha Strausse. Tomuto kontroverznímu německému teologovi nabídla vláda v Curychu na začátku roku 1839 profesuru na své univerzitě.³⁷³ Jen čtyři dny poté několik tisíců protestantů z venkova pochodovalo na Curych. Liberální vláda byla nucena rezignovat a výsledkem byl návrat konzervativců a zrušení Straussova kontraktu. Situace ve Švýcarsku se vyostřila natolik, že si některé katolické kantony pod vedením Lucernu pohrávaly s myšlenkou secese. Byl to rovněž Lucern, kdo jako první zahájil protiúder. Farmář Joseph Leu byl přesvědčen, že k porážení sil, které ohrožovaly prastaré hodnoty, bylo zapotřebí organizace tak disciplinované a militantní, jakou bylo Tovaryšstvo Ježíšovo. Na jeho návrh 24. října 1844 koncil v Lucernu odhlasoval rezoluci, která zvala jezuity, aby přišli do země a převzali zde vedení seminářů.³⁷⁴ Toto rozhodnutí do značné míry rozhořčilo politické radikály, neboť spatřovali v jezuitském řádu symbol duchovního zotročení a politického útlaku.³⁷⁵

---

³⁷⁰ REMAK, s. 20–22.

³⁷¹ LUTZ, s. 308; HERMAN, s. 240; MÜLLER, *Die Schweiz 1847–1849*, s. 291.

³⁷² REMAK, s. 22.

³⁷³ Strauss vydal v roce 1835 dílo s názvem *Život Ježíše (Das Leben Jesu)*, jež bylo pokusem osvobodit postavu Ježíše od jakékoli z biblických legend a prezentovat na jejich místo pouze ověřitelná fakta. REMAK, s. 22.

³⁷⁴ Tamtéž, s. 24–25; LUTZ, s. 308; MÜLLER, *Die Schweiz 1847–1849*, s. 292; HERMAN, s. 240.

³⁷⁵ MÜLLER, *Im Widerstreit*, s. 559.

Radikální kantony v čele s Aargau následně požádaly spolkový sněm, aby vykázal všechny jezuity ze švýcarského území. Ten to však odmítl učinit, neboť většina se nedomnívala, že došlo k porušení Spolkové smlouvy. Nyní, když legální cesta selhala, přišla na řadu síla. V prosinci 1844 se skupina radikálů pokusila svrhnout vládu v Lucernu násilím. Toto povstání vešlo do dějin jako první tažení dobrovolníků (*Freischarenzug*).³⁷⁶ V březnu 1845 táhlo znovu asi 3 500 dobrovolníků se zbraněmi v ruce pod vedením bernského advokáta Ulricha Ochsenbeina na Lucern. Obě tažení však skončila nezdarem.³⁷⁷

Zároveň v roce 1845 došlo v Curychu k pádu liberálně-konzervativní vlády a ve Vaudu a v Bernu převzali radikálové vládu násilím.³⁷⁸ V reakci na tento vývoj se 11. prosince 1845 sedm katolických konzervativních kantonů (Lucern, Uri, Schwyz, Unterwalden, Zug, Freiburg a Valais) dohodlo na zřízení vojenské defenzivní aliance, takzvaného Sonderbundu neboli Separátní ligy, na ochranu kantonální suverenity. Rovněž měl být vytvořen společný válečný koncil s dalekosáhlými zplnomocněními. Zpočátku byla existence Sonderbundu tajena. Teprve v červnu 1846 byla náhle odhalena. Obecně byla považována za porušení Spolkové smlouvy, neboť ta, jak již bylo uvedeno výše, zakazovala utváření svazků, které by byly namířeny proti konfederaci.³⁷⁹

V době, kdy byla odhalena existence Sonderbundu, byl sídelním kantonem sněmu Curych, který okamžitě navrhl rozpuštění této organizace. Pro tento návrh však nenašel potřebnou většinu 12 hlasů. V říjnu 1846 se však v Ženevě vrátila k moci liberálně-radikální většina, čímž bylo zajištěno 11 hlasů. Poslední hlas závisel na výsledku voleb v St. Gallenu v květnu 1847, v nichž nakonec zvítězili liberálové a radikálové. K tomu navíc připadlo od 1. ledna 1847 předsednictví spolkového sněmu Bernu. To by samo o sobě nic neznamenal, kdyby nebyl zároveň do čela bernské vlády zvolen Ulrich Ochsenbein, který se tak stal nejen předsedou vlády, ale také předsedou spolkového sněmu. Ochsenbein ve svém proslovu při zahajovacích ceremoniích 5. července 1847 varoval všechny cizí sympatizanty Sonderbundu, kteří by mohli být

---

³⁷⁶ REMAK, s. 29; MÜLLER, *Die Schweiz 1847–1849*, s. 292.

³⁷⁷ MÜLLER, *Im Widerstreit*, s. 560.

³⁷⁸ MÜLLER, *Die Schweiz 1847–1849*, s. 292.

³⁷⁹ HERMAN, s. 240; LUTZ, s. 310; VALLOTTON, s. 261; REMAK, s. 52–56.

pokoušení přijít mu na pomoc, že by to znamenalo zasahování do domácích záležitostí Švýcarska.³⁸⁰

Do agendy sněmu se záležitost Sonderbundu dostala opět až 19. července 1847. Již druhého dne bylo rozhodnuto o jeho osudu. Byl prohlášen za neslučitelný se Spolkovou smlouvou a měl být rozpuštěn pod hrozbou vojenské intervence.³⁸¹ Odpovědí Lucernu byl protiútok. Jeho vyslanec vznesl obvinění, že nepřátelé katolických kantonů nebyli schopni dosáhnout revoluce zdola se svými partyzánskými nájezdníky, a tak se nyní snažili o její dosažení shora spolkovou akcí. Spolkový sněm dle jeho názoru neměl právo diktovat svá přání Lucernu ani jeho přátelům o nic víc než partyzáni. Nařízení spolkového sněmu z 16. srpna 1847 následně vyjevilo vlastní cíl většinových kantonů, totiž spolkovou reformu ve smyslu posílení moci spolku a oslabení kantonální suverenity. Plány Sonderbundu směřované do budoucna byly rovněž známy. Jeho vůdce, lucernský rychtář Konstantin Siegwart-Müller, usiloval o územní zvětšení katolických kantonů prostřednictvím včlenění bernské vysočiny a údolí řeky Simmen a navázání lepšího územního spojení mezi všemi katolickými kantony. V oblasti zahraniční politiky si přál od Vídně a Paříže jasné vyslovení se proti většinovým kantonům a přinejmenším vojenskou demonstraci na hranicích. Jelikož Sonderbund ignoroval nařízení sněmu, přistoupily většinové kantony k vynucení si jeho rozpuštění silou. Dne 3. září 1847 spolkový sněm se stejnou většinou 12 hlasů odhlasoval i vykázání Jezuitů ze Švýcarska.³⁸²

V polovině října 1847 vydal válečný koncil Sonderbundu příkaz k mobilizaci vlastní armády. O několik dní později nařídil mobilizaci ozbrojených sil i spolkový sněm. Ještě 28. října se konala konference všech kantonů v neutrálním městě Basileji, která nabídla poslední šanci pro zachování míru. Některé z většinových kantonů nabídly vážné ústupky, nejpozoruhodnější byl návrh St. Gallenu zřici se účasti na řešení záležitosti jezuitů a ponechat papeže, aby rozhodl, zda může řád v Lucernu zůstat. Zástupci Sonderbundu však zůstali neoblomní a navíc prohlásili, že aby jednání mohla vůbec pokračovat, musel by spolkový sněm nejprve zrušit příkaz k mobilizaci. Den po ztroskotání mírové konference byl na žádost sedmi katolických konzervativních kantonů svolán spolkový sněm a na něm vznesen z jejich strany požadavek, aby

---

³⁸⁰ Tamtéž, s. 58–60; MAISSEN, Thomas, *Vom Sonderbund zum Bundesstaat. Krise und Erneuerung 1798–1848 im Spiegel der NZZ*, Zürich 1998, s. 139.

³⁸¹ WARD, s. 101; SAUVIGNY, s. 497; DU BOIS, Pierre, *La guerre du Sonderbund. La Suisse de 1847*, Paris 2003, s. 87.

³⁸² LUTZ, s. 311; REMAK, s. 49 a 62.

záležitost jezuitů byla vyjmuta z jeho agendy a aby byla potvrzena jejich suverénní práva, včetně práva na uzavírání aliancí. Většina kantonů to však odmítla, proto zástupci Sonderbundu opustili sněmovní jednání.³⁸³

Dne 4. listopadu 1847 přijal spolkový sněm implementační dekret (rozhodnutí o exekuci), odkazující na onu pasáž dekretu z 20. července 1847 hovořící o implementování rozpuštění Sonderbundu za použití vojenské síly.³⁸⁴ Do čela spolkových jednotek o síle přibližně 100 000 mužů se postavil generál Wilhelm Heinrich Dufour. Sonderbund disponoval stěží třetinou této síly.³⁸⁵ Válečné operace začaly 11. listopadu 1847, když Sonderbund pod velením generála Johanna Ulricha von Salis-Soglie napadl Aargau. Celý podnik však ztroskotal.³⁸⁶ Katolické konzervativní kantony se totiž více zajímaly o vlastní zájmy – ochranu vlastních kantonů před invazí a nízké válečné náklady – než o společnou strategii. Již 12. listopadu 1847 Dufour obklíčil Freiburg, který se nakonec vzdal a souhlasil s vystoupením ze Sonderbundu. Během 48 hodin museli všichni jezuité opustit kanton. Dne 20. listopadu 1847 se dobrovolně a bez boje vzdal také Zug. Nyní byl dalším cílem Dufourovy strategie Lucern. Ten kapituloval 24. listopadu 1847.³⁸⁷

Za méně než tři týdny byla švýcarská občanská válka u konce a jednotky Sonderbundu poraženy. Sonderbund si však nepřiznával porážku, válečný koncil ještě den před svým rozpuštěním poslal apel do Vídně s žádostí o peníze a zásoby a 2. prosince 1847, pět dní poté, co se poslední kanton Sonderbundu vzdal, Siegwart-Müller z rakouského exilu osobně požádal Metternicha o okamžitou ozbrojenou intervenci ze strany velmocí.³⁸⁸ Během šesti týdnů mezi březnem a dubnem 1848 byl vypracován text nové švýcarské ústavy, která garantovala vytvoření dvoukomorového zákonodárního sboru podle amerického vzoru. Dolní sněmovna byla volena vším obyvatelstvem, horní sněmovna reprezentovala kantony. Rovněž vznikla sedmičlenná spolková rada a spolkový soud. V září byla ústava odhlasována většinou téměř sedmi ku jedné.³⁸⁹

---

³⁸³ DU BOIS, s. 100; REMAK, s. 68–71.

³⁸⁴ REMAK, s. 74.

³⁸⁵ VALLOTTON, s. 262; DU BOIS, s. 90.

³⁸⁶ REMAK, s. 96.

³⁸⁷ REMAK, s. 99–103, 111–119 a 139; BONJOUR, Edgar, *Geschichte der Schweizerischen Neutralität. Vier Jahrhunderte Eidgenössischer Aussenpolitik*, I., Basel 1970, s. 199; LUTZ, s. 312.

³⁸⁸ BAUMGART, *Europäisches Konzert*, s. 239; VALLOTTON, s. 262; DESMOND, s. 295; REMAK, s. 156.

³⁸⁹ MÜLLER, *Die Schweiz 1847–1849*, s. 259–296.

Jedním z úkolů válečného koncilu Sonderbundu bylo zjistit, jaká je možnost získání pomoci ze zahraničí. Panovalo totiž přesvědčení, že zejména habsburská monarchie by mu mohla pomoci. Její strach z revoluční změny a podpora konzervativní věci by mohla přeměnit Švýcarsko ze starého nepřítele ve spojence. Tato kalkulace byla správná.³⁹⁰ Metternich přikládal Švýcarsku kvůli jeho geografické poloze značný význam pro evropský mírový řád, neboť mu umožňovala sloužit jako revoluční dopravní prostředek mezi Francií, Německem a Itálií.³⁹¹ Dokud politici uprchlíci nacházeli útočiště ve švýcarských kantonech, cítil kníže potřebu zasahovat do jejich záležitostí a dohlížet na ně.³⁹² Prohlašoval, že „*helvétské úřady pohostinně přijímají uprchlíky z Francie, Německa a Itálie, každého člena podlých tajných spolků místo toho, aby ve společenství států sehrály svoji roli pro dobro Evropy*“.³⁹³ Činil švýcarské radikály, kteří usilovali o převrat, odpovědnými za ohrožení klidu v Evropě. Jediným možným prostředkem, kterým bylo možné zastavit tyto síly, byla dle jeho názoru intervence do vnitřních záležitostí konfederace. Společně se zneškodněním politického radikalismu mělo být dle jeho názoru dosaženo i očištění této země od politických uprchlíků.³⁹⁴

Stejně jako v případě Krakova ospravedlnil Metternich zasahování do švýcarských vnitřních záležitostí tvrzením, že mocnosti ve Vídni v roce 1815 garantovaly integritu a nedotknutelnost Švýcarska pod ústavou, která ztělesňovala federativní princip. Švýcaři svoji ústavu mohli změnit, pokud si to přáli, ale signatářské mocnosti si stále ponechávaly právo prošetřit navrhované změny a dohlédnout na to, aby federativní idea zůstala nedotčena. V opačném případě, tedy pokud by byla ústava změněna tak, že by transformovala charakter státu z volné federace v unii, si mocnosti vyhrazovaly právo rozhodnout, zda nová ústava zasluhuje jejich pokračující shovívavost a celé Švýcarsko pak garanci jeho neutrality.³⁹⁵ Metternich zastával názor, že odstoupení od Spolkové smlouvy by bylo největším neštěstím pro švýcarský národ, jehož následkem by byly pouze neshody a rozepře mezi Švýcary, které by vyvrcholily

---

³⁹⁰ REMAK, s. 55; MARCOWITZ, Reiner, *Großmacht auf Bewährung. Die Interdependent französischer Innen- und Außenpolitik und ihre Auswirkungen auf Frankreichs Stellung im europäischen Konzert 1814/15–1851/52*, Stuttgart 2001, s. 181.

³⁹¹ BONJOUR, s. 192; VALLOTTON, s. 257.

³⁹² WARD, s. 101.

³⁹³ FINK, Humbert, *Metternich. Staatsmann, Spieler, Kavalier*, München 1989, s. 208.

³⁹⁴ BONJOUR, s. 192; MÜLLER, *Im Widerstreit*, s. 557.

³⁹⁵ HERMAN, s. 240; MÜLLER, *Im Widerstreit*, s. 562.

obecnou anarchií a rozpuštěním existujícího švýcarského politického tělesa.³⁹⁶ Obával se vzniku jednotného Švýcarska, které by se dle jeho názoru stejně jako Francie stalo ohniskem revoluce a nepřítelem konzervativního Rakouska.³⁹⁷

V souvislosti náboženským neklidem ve Švýcarsku Metternich tvrdil, že „*konfesijní konflikty jsou pro revoluční stranu jen záminkou k uskutečnění jejich projektů, které nemají konfesijní motiv, za předpokladu, že pojem ‚konfese‘ není propůjčen podvrtnému a buřičskému politickému systému. Nejsou to protestanti, kdo si přeje svrhnout vládu v Lucernu, jsou to radikálové, kdo nyní křičí: ‚pryč s jezuity‘, je to jejich motto, stejně jako by si osvojily jakékoli jiné, které by jim přinesly okolnosti*“.³⁹⁸ Domníval se, že výchozím bodem náboženských nepokojů v konfederaci nebylo povolání jezuitů za účelem vedení seminářů v Lucernu, nýbrž zrušení klášterů v Aargau, neboť se v tomto případě jednalo o porušení kantonálních práv, kdežto v případě povolání jezuitů pouze o otázku prozíravosti tohoto rozhodnutí.³⁹⁹

Na každém kroku byl kníže hendikepován identifikací konzervatismu Sonderbundu s jeho tolerancí jezuitů.⁴⁰⁰ Sám nebyl rozhodnutím lucernské kantonální vlády povolání jezuitů nadšen, stejně tak nebyl ani papež a dokonce ani nejvyšší představení jezuitského řádu.⁴⁰¹ Želel toho, že kvůli jeho podpoře Sonderbundu vzniklo podezření, že tak činil proto, že se jednalo o katolické kantony, což však nebylo skutečným důvodem. Byl na jejich straně v první řadě proto, že se stavěly proti inovacím a reprezentovaly síly řádu proti chaosu a revoluci.⁴⁰² Metternich nebyl katolickým zanicencem, viděl však v narůstající moci demokratů a centralistů hrozbu pro evropský řád.⁴⁰³ Rovněž si uvědomoval míru, do které náboženská otázka limitovala ostatní velmoci v jejich přístupu ke švýcarským záležitostem. Kupříkladu berlínský kabinet sdílel v roce 1845 Metternichovy obavy ohledně radikalismu ve Švýcarsku a jeho plánů převratu. Nemohl však tiše ignorovat fakt, že Lucern povolal do země jezuity, neboť by

---

³⁹⁶ Metternich hraběti Charlesi-Renému de Bombelles, Vídeň, 24. února 1841, AT-OeStA/HHStA, StAbt, Frankreich Diplomatische Korrespondenz 322.

³⁹⁷ VALLOTTON, s. 259.

³⁹⁸ Karl Ernst Wilhelm svobodný pán von Canitz und Dallwitz Heinrichu von Bülow, Vídeň, 24. ledna 1845, GStA PK, III. HA MdA, I Nr. 6037/1, Politische Schriftwechsel mit der königlichen Gesandtschaft derselbst. Wien 1845.

³⁹⁹ Metternich Josephu von Trauttmansdorff-Weinsberg-Weinsberg, Vídeň, 24. ledna 1845, AT-OeStA/HHStA, StK, Preussen 188.

⁴⁰⁰ HERMAN, s. 241.

⁴⁰¹ LUTZ, s. 309.

⁴⁰² HERMAN, s. 240.

⁴⁰³ WARD, s. 101.

se tím vystavil výčitkám vlastního protestantského obyvatelstva.⁴⁰⁴ Francouzský kabinet se nestavěl proti působení jezuitů ve Švýcarsku, viděl však v jejich povolání zdroj narušování klidu uvnitř konfederace, a proto navrhoval, aby Lucern postoupil otázku jezuitů švýcarskému sněmu.⁴⁰⁵

V únoru 1845 se situace ve Švýcarsku do značné míry vyostřila a přiměla Metternicha prohlásit, že *„se Švýcarsko nachází v nejnebezpečnější situaci. Doutná mu na prsou oheň, který, velmi se toho obávám, vypukne do velkého požáru a to navzdory úsilí, které dobře smýšlející muži nepochybně učiní, aby zachovali materiální klid stejně jako morální mír, ten však neexistuje již v žádném směru“*.⁴⁰⁶ V březnu 1845 pak Metternich napsal Trauttmansdorffovi: *„Situace, v níž se tato země nachází, je založena na několika pilířích, z nichž tři jsou dominantní; prvním je duch národní svobody, který je typický pro velkou většinu lidí a jehož síla je podporována v malých kantonech; druhým jsou obrovské nedostatky ve Spolkové smlouvě; třetím prvkem je evropský radikalismus, který nachází ve Švýcarsku útočiště a potlačuje v této nešťastné zemi cit pro řád a praktickou svobodu. Tyto příčiny, které společně vyvíjí na Švýcarsko ten nejfatálnější vliv, musí být připočteny chybné francouzské politice, která je neustále zaneprázdňena uplatňováním výhradního politického vlivu na sousední státy, udržujíc v nich duch nepořádku. Federace se nachází pod vlivem bezbožné sekty, která si sama dala jméno Mladé Švýcarsko.“*⁴⁰⁷

Téhož roku požádal Sonderbund rakouského kancléře o podporu zbraněmi a penězi. Metternich o tom napsal: *„Lucernská vláda se na mě obrátila, aby tajně získala zbraně a peníze, nebo přinejmenším jedno nebo druhé. Žádá dodávku dvou tisíců zbraní a půjčku [...] 500 000 švýcarských franků, neboť jeho kasa je zcela prázdná.“*⁴⁰⁸ Z Metternichova podnětu byla následně část rakouských vojenských jednotek přeložena do Tyrolska a na hranice kantonu Ticino (Tessin) a katolickým kantonům Sonderbundu poskytnuto vedle bezúročné půjčky půl milionu franků také 3 000 pušek a asi 75 kg munice, jež byly shromážděny v milánských zbrojnicích. Tento náklad byl však

---

⁴⁰⁴ Joseph von Trauttmansdorff-Weinsberg Metternichovi, Berlín, 24. ledna 1845, AT-OeStA/HHStA, StK, Preussen 187.

⁴⁰⁵ Joseph von Trauttmansdorff-Weinsberg Metternichovi, Berlín, 17. února 1845, AT-OeStA/HHStA, StK, Preussen 187.

⁴⁰⁶ Joseph von Trauttmansdorff-Weinsberg Metternichovi, Berlín, 19. února 1845, AT-OeStA/HHStA, StK, Preussen 187.

⁴⁰⁷ Joseph von Trauttmansdorff-Weinsberg Metternichovi, Berlín, 12. března 1845, AT-OeStA/HHStA, StK, Preussen 187.

⁴⁰⁸ BONJOUR, s. 193.

zabaven na ticinských hranicích protestanty.⁴⁰⁹ Ve Vídni byly rovněž zvažovány dalekosáhlé donucovací prostředky, jako například přerušení všech obchodních styků Švýcarska se sousedními státy, čímž měly být radikální a liberální síly donuceny ke kapitulaci.⁴¹⁰ Zároveň je však nutné zmínit, že ve Vídni čelil kancléř značné kritice Kolowrata a Kübecka, kteří zastávali názor, že švýcarští separatisté byli znepokojeni pouze zabezpečením vlivu jezuitů, a nechápali, proč by Rakousko mělo poskytnout peněžní pomoc, natož pak vojenskou podporu této věci. Metternich opakovaně prohlašoval, že spor ztělesňuje větší soupeření v Evropě, že Sonderbund hájí tradiční hodnoty společnosti ohrožené radikálními demokraty, a že když těchto sedm kantonů bude poraženo, liberálové napříč kontinentem si dodají odvahy a vyvolají revoluci. Se značnou neochotnou nakonec Státní konference autorizovala shromáždění deseti tisíc rakouských jednotek na švýcarských hranicích a nabídla Sonderbundu bezúročnou půjčku.⁴¹¹

Metternich prohlašoval, že se nyní odkrývá ustavičná práce sekt, masy jsou agitovány, kantonální vlády jsou přemoženy, jejich autorita je nulová a prázdná a bylo jen otázkou času, kdy propukne ve Švýcarsku na několika místech požár. Pokud by však tyto události zastihly Evropu v stavu nepřipravenosti, musela by buď učinit ústupky, nebo připustit svržení politického a sociálního pořádku ve Švýcarsku a čelit následkům tohoto vývoje.⁴¹² Rakouský státník se domníval, že největší význam měla v tuto chvíli demonstrace úplné morální shody mezi pěti velmocenskými dvory, následovaná hlasitě vyjádřeným souladem mezi dvěma sousedními státy Švýcarska, Francií a Rakouskem. V souvislosti s tím kníže prohlašoval, že kdyby ve Švýcarsku vypukla občanská válka, znamenala by pro Rakousko mnohem menší nebezpečí než pro Francii a menší státy Německého spolku. Jeho mínění bylo založeno na předpokladu, že radikalismus v těchto zemích bude na dění ve Švýcarsku reagovat více než v těch rakouských.⁴¹³

Rakousko však nemělo dostatečnou vojenskou sílu, která by mu umožnila intervenovat ve Švýcarsku osamoceně.⁴¹⁴ Podle knížete musela být taková intervence

---

⁴⁰⁹ FINK, s. 209.

⁴¹⁰ MÜLLER, *Im Widerstreit*, s. 562.

⁴¹¹ PALMER, s. 301.

⁴¹² Joseph von Trauttmansdorff-Weinsberg Metternichovi, Berlín, 3. července 1845, AT-OeStA/HHStA, StK, Preussen 187.

⁴¹³ Joseph von Trauttmansdorff-Weinsberg Metternichovi, Berlín, 19. února 1845, AT-OeStA/HHStA, StK, Preussen 187; Metternich Moritzovi von Dietrichstein, Vídeň, 28. října 1846, AT-OeStA/HHStA, Diplomatie und Außenpolitik 1848-1918, Gesandtschafts- und Konsulatarchiv B, Gesandtschaftsarchiv Bern 38.

⁴¹⁴ HERMAN, s. 241.

vykonána v co nejužší součinnosti s ostatními velmocemi, především s Francií.⁴¹⁵ Evropské mocnosti se měly shodnout na následujících bodech: 1. přeložení diplomatického tělesa z Bernu, 2. rozhodné prohlášení, že nečinnost velmocí má své hranice, 3. po útoku na Lucern provedení ozbrojené intervence na výzvu Sonderbundu. V Berlíně a Petrohradě byl tento stupňovitý plán zcela schválen.⁴¹⁶ Londýn však zastával princip neintervence. Hodnota samostatnosti a neutrality Švýcarska pro Palmerstonův systém spočívala v plnění jemu přisouzené role nárazníkového státu mezi Rakouskem a Francií. Proto se tak houževnatě obracel proti všem pokusům o vměšování těchto dvou velmocí do švýcarských vnitřních záležitostí. V zájmu britské zahraniční politiky, tehdy výhradně určované Palmerstonem, bylo podporovat svobodomyšlná hnutí ve světě. Z tohoto důvodu vystoupil Palmerston jako ochránce liberálů i v případě Švýcarska. Motivem mu však byl spíše ohled na britské hospodářství, jehož rozmach si žádal mír v Evropě, naopak ozbrojená intervence Rakouska a Francie ho mohla snadno poškodit.⁴¹⁷

Bez vědomí, že má na své straně Francii, se Metternichovi zdálo ostré vystoupení proti konfederaci nemožné, proto mu šlo v první řadě o dohodu s Ludvíkem Filipem a Guizotem.⁴¹⁸ Pokud by Francie byla přesvědčena, aby se připojila k intervenci, mohly ideje Sonderbundu ve Švýcarsku převládnout. Ještě v roce 1845 si však posteskl, že francouzský král stejně jako Guizot sice často opakovali Apponyimu, že Francie souhlasí s Rakouskem, ale že francouzský velvyslanec ve Vídni nikdy nebyl pověřen mu toto sdělit osobně, navíc o Švýcarsku s kancléřem nehovořil téměř vůbec.⁴¹⁹ Metternich se však nenechal francouzskou taktikou oklamat a nespolehal se na skutečně ryzí shodu s francouzskou vládou v této záležitosti: „*Tato [francouzská] vláda nemůže být silná, když přijde na boj proti revoluci, nemůže se postavit vedle nás a držet s námi stejnou linii, bylo by to proti její přirozenosti.*“⁴²⁰ Kniže zastával názor, že Ludvík Filip a Guizot mohli být sice nanejvýš konzervativními, ale francouzský lid byl ve své podstatě liberální. Intervence by tak mohla vyprovokovat unii francouzských a švýcarských radikálů a odstartovat revoluční požár, který by nakonec přivodil celoevropskou válku. Uvědomoval si proto, že se nemůže příliš opírat o francouzskou

---

⁴¹⁵ LUTZ, s. 311.

⁴¹⁶ MÜLLER, *Im Widerstreit*, s. 565.

⁴¹⁷ BONJOUR, s. 193–195.

⁴¹⁸ RIEBEN, s. 165.

⁴¹⁹ Karl Ernst Wilhelm svobodný pán von Canitz und Dallwitz Heinrichu von Bülow, Vídeň, 5. března 1845, GStA PK, III. HA MdA, I Nr. 6037/1.

⁴²⁰ Tamtéž.

vojenskou podporu. Doufal však alespoň v její diplomatickou pomoc.⁴²¹ Zároveň nemohl připustit, že by se Francie dostala do izolace nebo do otevřené opozice vůči Rakousku.⁴²²

S ohledem na stále se vyostřující situaci ve Švýcarsku Metternich navrhnul, aby velmoci přijaly společné řešení, kterým měl být jednomyslný manifest.⁴²³ Energický tón společného vysvětlení čtyř kontinentálních mocností, že nepřipustí útok na kantonální suverenitu, se mu jevil jako neomylný prostředek, jak se vyhnout vyhrocení konfliktu. Nepodařilo se mu však získat pro tuto ideu Paříž. Vnitřní stanovisko a ohled na Velkou Británii nedovolovaly Ludvíku Filipovi podílet se na výhružné nótě konzervativních mocností.⁴²⁴ Také Guizot soudil, že v tuto chvíli ještě nebyl vhodný čas na uskutečnění intervence, neboť by bylo citelně zraněno švýcarské národní cítění a intervence by narazila na silný odpor. Z toho důvodu museli vyslanci tří východních mocností postupovat sami. Dne 10. ledna 1846 předali vládě v Bernu jednomyslnou nótu, v níž za podmínku trvání přátelských vztahů označily zachování Spolkové smlouvy. Na tuto výzvu reagoval Bern tím, že povolil zřízení radikálního regimentu, do jehož čela se postavil Ochsenbein. Ten na velmocenskou výzvu odpověděl následovně: „*Předměstí [Bernu] samo zváží, zda bude nadále pěstovat [s konzervativními mocnostmi] dobré vztahy; každý případný pokus o vměšování si vyprošuje.*“⁴²⁵ Další dvě nóty východních mocností následovaly 10. a 11. ledna 1847 a varovaly před útokem na konzervativní kantony. V odpovědi, která jim byla 14. ledna 1847 z Bernu zaslána, byla opět obhajována nedotknutelnost švýcarské suverenity a rozhodně odmítnut každý pokus o vměšování se do vnitřních záležitostí Švýcarska.⁴²⁶

S tím, jak se situace ve Švýcarsku během roku 1847 stále více vyostřovala, navrhl Guizot, aby zde Rakousko intervenovalo samo, až vypukne občánská válka, a že Francie jej pak bude následovat. To, co Guizot navrhoval, bylo očividné opakování Ancony, a to Metternich nemohl dopustit. Mohlo by se totiž stát, že by si radikálové tento postup Francie vyložili jako nepřátelský akt vůči Rakousku. Tím by se Francie

---

⁴²¹ HERMAN, s. 241.

⁴²² Metternich Josephu von Trauttmansdorff-Weinsberg-Weinsberg, Vídeň, 20. května 1845, AT-OeStA/HHStA, StK, Preussen 187.

⁴²³ HERMAN, s. 241.

⁴²⁴ RIEBEN, s. 166.

⁴²⁵ BONJOUR, s. 193.

⁴²⁶ MÜLLER, *Im Widerstreit*, s. 565.

ocitla v roli ochránkyň Švýcarska a Rakousko v roli potlačovatel svobody.⁴²⁷ Když tento jeho pokus selhal rozhodl se Guizot prosadit společnou diplomatickou intervenci velmocí. Dne 7./8. listopadu 1847 poslal do Londýna, Berlína, Vídně a Petrohradu nótu, v níž zdůvodnil právo evropských velmocí na intervenci do švýcarských záležitostí tím, že to byly právě ony, kdo na Vídeňském kongresu garantoval neutrality Švýcarska. Navrhoval, aby byly okamžitě přerušeny všechny nepřátelské akce, otázka jezuitů postoupena papeži a zástupci obou znesvářených švýcarských stran pozvány na konferenci pěti velmocí, která měla urovnat politické otázky. Pruský král souhlasil, pouze žádal, aby se zmíněná konference uskutečnila na místo v Bádensku v Neuenburgu, neboť tak chtěl zachovat neutralitu svého knížectví. Metternichovi se jevil tento návrh nedostatečným.⁴²⁸ Palmerstonova odmítavá reakce byla stále ještě projevem jeho porážky ve španělské aféře. Kromě toho byly ještě velmi čerstvé vzpomínky na anexi Krakova, a protože Palmerston v žádném případě nechtěl, aby Švýcarsko dopadlo jako Polsko, postavil se znovu rozhodně za princip neintervence. Přesto se mezi Londýnem a Paříží pracovalo na doslovném znění identické nóty velmocí Švýcarsku.⁴²⁹

Palmerston navrhl uspořádání konference v Londýně za účelem znovuoobnovení míru. Jako podmínky stanovil: vypovězení jezuitů ze Švýcarska, zachování principu suverenity kantonů, rozpuštění Sonderbundu a okamžité rozpuštění vojenských jednotek. Tento návrh však neodpovídal Guizotovým představám, proto v něm byly učiněny některé úpravy. Nakonec došlo 20. listopadu 1847 ke shodě na jednomyslné nótě, která měla být adresována spolkovému sněmu. Podle ní měl Sonderbund poprosit Svatou stolicí o stažení jezuitů ze Švýcarska, suverenita kantonů měla být zachována a Spolková smlouva modifikována pouze se souhlasem všech kantonů. Díky úsilí Palmerstona byla nóta rovněž opatřena dodatkem, který stanovoval, že odmítnutí prostředkování velmocí nebude potrestáno ozbrojenou intervencí.⁴³⁰ Nóta byla předána švýcarské vládě 30. listopadu 1847. Velká Británie se však k ostatním velmocím na poslední chvíli nepřipojila, což jimi bylo přijato se značným rozhořčením. V tuto chvíli však již velmocenská nóta nebyla směrodatná, neboť už neexistovala válečná rada

---

⁴²⁷ Metternich Maximilianovi von Kaisersfeld, Vídeň, 1. července 1847, AT-OeStA/HHStA, Diplomatie und Außenpolitik 1848-1918, Gesandtschafts- und Konsulatarchiv B, Gesandtschaftsarchiv Bern 38; MAZADE, Charles de, *Un chancelier d'ancien régime. Le régime diplomatique de M. de Metternich*, Paris 1889, s. 387.

⁴²⁸ Heinrich Friedrich von Arnim-Heinrichsdorff-Werbelow Fridrichu Vilémovi IV., Vídeň, 18. listopadu 1847, GStA PK, III. HA MdA, I Nr. 6037/3.

⁴²⁹ LUTZ, s. 312.

⁴³⁰ BONJOUR, s. 199.

Sonderbundu, na kterou se obracela, a válka již byla u konce. Spolkový sněm tak nakonec pouze poděkoval za nabídku prostředkování, ale již nebylo co prostředkovat. Hlavním důvodem, že nóta z 30. listopadu přišla tak pozdě, byl fakt, že ji Palmerston zdržel.⁴³¹

Metternich učinil fatální chybu, když stavěl na neshodách mezi Velkou Británií a Francií v souvislosti se španělskými sňatkovými aférami. Domníval se, že s Velkou Británií nemusel počítat, poněvadž se nacházela v izolaci, a zároveň se nedomníval, že by bylo možné získat britský kabinet pro plánovanou výhružnou nótu. Z toho důvodu byl rozhodnut jednat bez ní. Tolik se staral o Ludvíka Filipa a Guizota, že ponechal Palmerstona stranou. Ve švýcarské otázce se nesnažil o dohodu pěti velmocí. Domníval se, že by to byla marná snaha. Ovšem domněnka, že se Velká Británie nebude zajímat o dění na kontinentu či se nechá izolovat, byla zcela chybná.⁴³² Samotný Metternich přičítal vinu za ztroskotání velmocenské intervence Francii, protože se pustila do jednání s britskou vládou.⁴³³ Dne 12. prosince 1847 Metternich napsal: „*Základní princip konfederace je porušen. Sonderbundkrieg nebyla otázkou náboženství, nýbrž spiknutím revolučních sil za účelem převrácení legálního pořádku. Plán radikálů je jasně odhalen: zničit sedm kantonů morálně a materiálně, a pokud budou tyto kantony potom zatlačeny zpět do stavu záviselého a poddaného politického zřízení, bude vysvětleno, že byla reformována spolková akta.*“⁴³⁴

Nyní směřoval Metternich plnou pozornost na to, aby alespoň omezil důsledky vítězství spolkových sil na minimum a Švýcarsko dostalo takovou podobu, která bude kompatibilní s jeho státním zřízením.⁴³⁵ Doporučil souběžnou intervenci evropských mocností, přičemž Ticino mělo být obsazeno rakouskými jednotkami, Bale Německým spolkem, Jura Francií a Ženeva Sardinii. Pokud by však spolkový sněm ujistil velmoci o garanci nedotknutelnosti kantonů, jejich intervence by již nebyla nutná.⁴³⁶ Jediné, čeho kníže nakonec dosáhl, bylo vypracování společné nóty, kterou 18. ledna 1848 Francie, Rakousko a Prusko adresovaly švýcarskému sněmu, a v níž požadovaly respektování Spolkové smlouvy, zachování suverenity 22 kantonů, princip jednomyslnosti při prosazování změn spolkových akt a stažení spolkových jednotek pod hrozbou

---

⁴³¹ BONJOUR, s. 201; LUTZ, s. 312; REMAK, s. 156.

⁴³² RIEBEN, s. 166.

⁴³³ Tamtéž, s. 169.

⁴³⁴ FINK, s. 209.

⁴³⁵ RIEBEN, s. 169.

⁴³⁶ ZORGBIBE, s. 470.

intervence. Nóta obsahovala rovněž Metternichem navrženou tezi, podle níž mocnosti v roce 1815 poskytly Švýcarsku jeho věčnou neutralitu pouze v souvislosti s uzavřenou Spolkovou smlouvou, a v případě, že Švýcarsko nebude dbát svých povinností, měly tytéž mocnosti nesporné právo přijmout opatření nezbytná pro zajištění vlastní bezpečnosti.⁴³⁷

Odpověď švýcarské vlády byla jednoznačně odmítavá a zdůraznila neutralitu stejně jako nezávislost jak jednotlivých kantonů, tak švýcarské konfederace.⁴³⁸ Metternich pochopitelně nebyl touto odpovědí uklidněn. Na procházce vysvětlil své ženě Melanii: „*Chtěl bych umřít a již neprožívat neštěstí, kterému se nemůže žádný člověk vyhnout. Moje role je u konce; role veškeré lidské chytrosti skončila. Síla bude vládnout a svět je ztracen, protože právo se pro svět stane jen předmětem posměchu.*“⁴³⁹ Metternichova naprostá bezmoc zabránit triumfu liberalismu a jednotnému státu ve Švýcarsku byla nejjasnějším důkazem, že jeho vliv na dění v Evropě se nyní blížil nule.⁴⁴⁰ Porážka Sonderbundu Metternicha pokořila a přinesla smrtící ránu Rakousku, neboť dala podnět k povstání v Itálii.⁴⁴¹ Národní hnutí švýcarské konfederace tak porušilo vídeňské smlouvy z roku 1815, aniž by bylo potrestáno.⁴⁴²

Metternich se v říjnu 1847 obával, že by se vývoj ve Švýcarsku mohl stát podnětem pro stoupence národního sjednocení Německa.⁴⁴³ Aby tomu zabránil, chtěl uskutečnit obkličovací plán, zastrašit tím švýcarský spolkový sněm a odvrátit hrozící porážku Sonderbundu.⁴⁴⁴ Na přání konzervativní strany ve Švýcarsku bylo ve Vídni přijato rozhodnutí rozestavit vojenské jednotky podél švýcarské hranice od Bodamského jezera po Lombardii. Metternich věřil, že se Paříž k tomuto opatření připojí a posílí jednotky na hranici se Švýcarskem a naléhal na vlády v Bavorsku, Württembersku a Bádensku, aby učinily stejná opatření. Pokud by se tak stalo, ocitlo by se Švýcarsko v obklíčení.⁴⁴⁵ Dvory Bavorska, Bádenska a Württemberska byly požádány, aby přesunuly několik jednotek na hranici, což by jim dle Metternicha nezpůsobilo velké výdaje. Württemberský král prokázal dobrou vůli, ale velkovévoda

---

⁴³⁷ RIEBEN, s. 170.; BONJOUR, s. 204; LUTZ, s. 313.

⁴³⁸ DU BOIS, s. 159.

⁴³⁹ FINK, s. 210.

⁴⁴⁰ HERMAN, s. 242.

⁴⁴¹ DESMOND, s. 295; BÉTHOUART, Antoine, *Metternich et l'Europe*, Paris 1979, s. 379.

⁴⁴² DANN, Otto, *Nation und Nationalismus in Deutschland. 1770–1990*, München 1992, s. 115.

⁴⁴³ FINK, s. 208.

⁴⁴⁴ MÜLLER, *Im Widerstreit*, s. 567–568.

⁴⁴⁵ Heinrich Friedrich von Arnim-Heinrichsdorff-Werbelow Fridrichu Vilémovi IV., Vídeň, 8. října 1847, GStA PK, III. HA MdA, I Nr. 6037/3.

bádenský činil obtíže, dle knížete zcela bezdůvodně. Přitom kdyby byla poslána jednotka k Bodamskému jezeru, nestálo by to příliš mnoho a jistě by to udělalo dojem na kanton Thurgau.⁴⁴⁶ Ani bavorský král nebyl ochoten učinit navržená opatření, ač se podle Metternicha jednalo pouze o posláni jednoho praporu do Lindau, jediného města v Bavorsku, které se nacházelo v blízkosti Švýcarska.⁴⁴⁷ Metternich se snažil mnichovskému kabinetu vysvětlit, že v posláni malého počtu jednotek do Vorarlberska je jasný důkaz, že se nejedná o vojenskou operaci, nýbrž o počín ryze morálního charakteru.⁴⁴⁸

Jihoněmecké vládcy se Metternich snažil přesvědčit pomocí tvrzení, že hranice jejich státu se Švýcarskem jsou veskrze otevřené a dotýkají se částečně oblastí, kde vedle sebe žije katolické a protestantské obyvatelstvo a že se tudíž případné konfesijní konflikty budou odehrávat v blízkosti jejich hranic. Rovněž argumentoval, že propaganda německých uprchlíků přicházející z Paříže si již dávno zvolila regiony Bodamského jezera za shromážděni svých nenávistných podniků proti Německu a že neexistuje závazek, že švýcarští radikálové nevtrhnou do Německa. Z tohoto důvodu měly být jihoněmecké státy připraveny a měly rozestavět na určitých bodech švýcarské hranice oddíly jednotek, které měly být dostatečně silné, aby se dokázaly postavit prvnímu návalu revolučního davu ze Švýcarska. Zdejší radikálové si díky tomu měli uvědomit, že obyvatelé Německa jsou bdělí a jednotní v rozhodnutí přihlížet boji jako tichý, ale nikoli bezbranný svědek.⁴⁴⁹ Také berlínský kabinet podporoval přijetí preventivních opatření ze strany jihoněmeckých dvorů a snažil přesvědčit vlády v Mnichově, Stuttgartu a Karlsruhe o adekvátnosti navrhovaných preventivních opatření.⁴⁵⁰ Jediné, co se Metternichovi nakonec podařilo prosadit, bylo přijetí nezbytných opatření k zajištění hranic habsburské monarchie. Ozbrojený sbor o síle asi

---

⁴⁴⁶ Heinrich Friedrich von Arnim-Heinrichsdorff-Werbelow Fridrichu Vilémovi IV., Vídeň, 4. listopadu 1847, GStA PK, III. HA MdA, I Nr. 6037/3.

⁴⁴⁷ Heinrich Friedrich von Arnim-Heinrichsdorff-Werbelow Fridrichu Vilémovi IV., Vídeň, 19. října 1847, GStA PK, III. HA MdA, I Nr. 6037/3.

⁴⁴⁸ Metternich Ludwigu hraběti Senfft von Pilsach, Vídeň, 26. března 1845, AT-OeStA/HHStA, StK, Bayern 177.

⁴⁴⁹ Metternich Josephu von Ugarte, Vídeň, 8. října 1847, AT-OeStA/HHStA, StK, Württemberg 38.

⁴⁵⁰ Joseph von Trauttmansdorff-Weinsberg Metternichovi, Berlín, 13. října 1847, AT-OeStA/HHStA, StK, Preussen 193; Joseph von Trauttmansdorff-Weinsberg Metternichovi, Berlín, 17. října 1847, AT-OeStA/HHStA, StK, Preussen 193.

4 000 mužů měl být pod velením generál majora hraběte Felixe Lichnowského poslán do Vorarlberska.⁴⁵¹

Berlínský kabinet stál ve švýcarských záležitostech oficiálně za Metternichem, přesto si v praxi do podzimu 1847 počínal značně zdrženlivě. V červnu 1846 Canitz prohlašoval, že nevidí spásu pro Švýcarsko a že navrát klidu do této země bude možný jen díky vojenské okupaci této země Rakouskem a Francií. V této okupaci a respektování náboženského vyznání spatřoval jediný efektivní prostředek pro potírání zla v helvétské konfederaci.⁴⁵² Fridrich Vilém IV. se vyjádřil ještě ostřeji, když napsal královně Viktorii, že záchrana Švýcarska z rukou radikálů byla záležitostí zcela zásadního významu, neboť pokud by v občanské válce zvítězila strana bezbožnosti a bezpráví, pak stejně tak v Německu měly téct potoky krve, poněvadž tisíce zločinců, kteří sem emigrovali, pouze čekají na znamení, aby se přelily daleko za hranice Německa, kde tato bezbožná banda bude táhnout Německem s úmyslem zabít krále, kněží a aristokraty.⁴⁵³

V červenci 1847 se však Canitz rozhodně vyslovil proti Metternichem a Nesselrodem favorizované myšlence demonstrativního odchodu diplomatického zastoupení východních mocností ze Švýcarska a označil jej za nepraktické opatření. Prusko se rozhodlo postavit své vlastní zájmy nad zájmy celého konzervativního tábora. Šlo mu při tom především o udržení pruských pozic v Neuenburgu, pruském knížectví, kde však Prusko prozatím nemohlo rozmístit vlastní jednotky. Guvernér Neuenburgu udělil hraničním úřadům striktní příkaz nenechat projít žádné pro Sonderbund určené zásoby a zbraně a ty, které již dorazily, poslat zpět do Francie.⁴⁵⁴ Učinil tak, neboť nechtěl vyprovokovat liberální kantony k útoku proti Neuenburgu. Tím byl zmařen Metternichův záměr zaopatřit Sonderbund zbraněmi a válečným materiálem pro nadcházející střetnutí.⁴⁵⁵

---

⁴⁵¹ Karl Ernst Wilhelm svobodný pán von Canitz und Dallwitz Heinrichu von Bülow, Vídeň, 5. března 1845, GStA PK, III. HA MdA, I Nr. 6037/1.

⁴⁵² Joseph von Trauttmansdorff-Weinsberg Metternichovi, Berlín, 12. června 1846, AT-OeStA/HHStA, StK, Preussen 190.

⁴⁵³ REMAK, s. 155; HERRE, Franz, *Friedrich Wilhelm IV. Der andere Preußenkönig*, Gernsbach 2007, s. 109.

⁴⁵⁴ MÜLLER, *Im Widerstreit*, s. 569.

⁴⁵⁵ MÜLLER, *Im Widerstreit*, s. 570; DU BOIS, s. 159–160; Joseph von Trauttmansdorff-Weinsberg Metternichovi, Berlín, 6. listopadu 1847, AT-OeStA/HHStA, StK, Preussen 193; Joseph von Trauttmansdorff-Weinsberg Metternichovi, Berlín, 9. prosince 1847, AT-OeStA/HHStA, StK, Preussen 193.

Teprve v listopadu 1847 došlo k úplné názorové shodě mezi Vídní a Berlínem kvůli hrozbě rozšíření politického radikalismu ze Švýcarska na území Německého spolku. Tato obava nebyla vůbec lichá, neboť bezprostředně po vypuknutí války se rozvinulo v německých státech silné solidární hnutí směřované proti pokusu mocností zvrátit společenský vývoj ve Švýcarsku. V době mezi 7. listopadem 1847 a koncem února 1848 bylo švýcarskému spolkovému sněmu adresováno více než 50 vyjádření solidarity, čítajících přes 5 000 podpisů lidí ze všech společenských vrstev obyvatelstva. Počátek adresního hnutí spadá do 9. listopadu 1847, kdy byla v Mannheimu Karlem Mathym zkoncipovaná adresa podepsaná umírněnými liberály a demokraty a v podstatě formulována ještě zdrženlivě, když zdůraznila právnost v postupu spolkového sněmu a otázku jezuitů pouze zmínila. Ústřední myšlenkou mnoha adres z řad německých demokratů stála myšlenka jednoty evropských národů v boji proti společnému nepříteli a zdůrazňování Švýcarska jako příkladu.⁴⁵⁶ Jedna ze zpráv adresovaná „našim švýcarským přátelům a bratrům“ odvážně prohlašovala: „*Váš boj, vznešený lide, je za nejdůležitější ze všech věcí; je to boj za principy nejvyššího řádu. Vaše věc je naší věcí, vaši nepřátelé našimi nepřáteli.*“⁴⁵⁷ Podepsána byla kolektivně „občané a rezidenti Lipska“, mezi nimiž byl například i Robert Blum.⁴⁵⁸ Vedle toho se také objevila nabídka ozbrojené pomoci švýcarskému spolkovému sněmu jako odpověď na intervenční plány velmocí.⁴⁵⁹

Občanská válka ve Švýcarsku platila pro všechny přátelé jednoty a svobody v Německu za výzvu k vlastní činnosti.⁴⁶⁰ Mocně působila především na jihu Německa a zcela v duchu veršů německého básníka Ferdinanda Freiligratha, slibujících, že výstřely z výšin švýcarských uvedou v nezadržitelný pohyb lavinu, jež zdrtí konečně všechny tvrze reakce a zlomí okovy národů.⁴⁶¹ Freiligrath slavil z Londýna švýcarské vítězství jako předzvěst svobody v Německu a všude na světě.⁴⁶² V básni napsané 25. února 1848 hlásal: „*Německem bude burácet jeho křik a žádný úder blesku jej nemůže roztavit.*“⁴⁶³

---

⁴⁵⁶ MÜLLER, *Im Widerstreit*, s. 573–576.

⁴⁵⁷ REMAK, s. 176.

⁴⁵⁸ Tamtéž.

⁴⁵⁹ MÜLLER, *Im Widerstreit*, s. 576.

⁴⁶⁰ JOACHIMSEN, Paul, *Vom deutschen Volk zum deutschen Staat. Eine Geschichte des deutschen Nationalbewusstseins*, Leipzig, Berlín 1920, s. 71.

⁴⁶¹ ŠUSTA, II, s. 43.

⁴⁶² BAUMGART, *Europäisches Konzert*, s. 239.

⁴⁶³ VANCHENA, *Political Poetry*, s. 73.

Také báseň *Německá republikánská píseň (Deutsches Republikanerlied)* oslavovala vítězství ve Švýcarsku jako jiskru pro opozici v ostatních zemích.⁴⁶⁴

Ohledně možného zapojení Německého spolku do švýcarských záležitostí byl Metternich velmi zdrženlivý, neboť se obával, že ten by se mohl vydat špatnou cestou. Znovu upozornil na jeho ryze defenzivní charakter a na to, že není onou silou, která by se účastnila konferencí nebo politických kongresů. Z rozhovoru, který pruský vyslanec ve Vídni vedl s Metternichem, v něm zůstal dojem, že podle knížete neměl být Německý spolek zapojen do švýcarských záležitostí dříve, než budou sami mocnosti vědět, co zamýšlí učinit.⁴⁶⁵

Bülow však byl nakloněn k využití každé příležitosti dát Německému spolku politickou autoritu a zvýšit jeho důležitost tím, že se světu ukáže jako mocnost. Nakonec však musel přiznat, že postup navržený Metternichem byl správný. Berlínský kabinet souhlasil, že v současné době může Německý spolek tváří v tvář švýcarskému hnutí ještě zůstat ve vyčkávací pozici, ale jakmile jeho vnitřní poměry ohrozí pořádek v Německu, měly obě německé mocnosti vyzvat spolek k aktivitě. Trauttmansdorff se domníval, že šlo stěží předpokládat, že by revoluce ve Švýcarsku vedla k jejímu exportu do sousedních států, neboť švýcarští liberálové a demokraté se příliš soustředili na své vlastní záležitosti. Velké nebezpečí by však nastalo, kdyby převážil radikalismus a využil své již existující spojení s Německem k tomu, aby přenesl revoluční hnutí na německou půdu.⁴⁶⁶

Metternich se připojil k pruskému dvoru v názoru, že z mnoha důvodů by bylo vhodné dát Německému spolku v současné situaci odpovídající pozici vůči Švýcarsku. Dle jeho názoru nemohl Německý spolek přirozeně vystupovat jako kongresová mocnost, ale mohl vystupovat jako sousední stát chránící německé spolkové území. Obě německé velmoci se dohodly na tom, že švýcarskou otázku předloží Spolkovému sněmu.⁴⁶⁷ Ačkoli rokování ve frankfurtském sněmu ohledně švýcarské aféry začalo,

---

⁴⁶⁴ Tamtéž.

⁴⁶⁵ Heinrich Friedrich von Arnim-Heinrichsdorff-Werbelow Fridrichu Vilémovi IV., Vídeň, 22. listopadu 1847, GStA PK, III. HA MdA, I Nr. 6037/4.

⁴⁶⁶ Joseph von Trauttmansdorff-Weinsberg Metternichovi, Berlín, 8. listopadu 1847, AT-OeStA/HHStA, StK, Preussen 193.

⁴⁶⁷ Rudolf von Könneritz an Heinrich Anton von Zeschau, Vídeň, 2. prosince 1847, Hauptstaatsarchiv Dresden, 10717 Ministerium der Auswärtigen Angelegenheiten, 3165.

nebylo schopno učinit žádný pokrok, poněvadž obecný postup švýcarské občanské války to neumožnil.⁴⁶⁸

---

⁴⁶⁸ Joseph von Trauttmansdorff-Weinsberg Metternichovi, Berlín, 1. ledna 1848, AT-OeStA/HHStA, StK, Preussen 194.

7 Nacionální a konstituční otázka v Německu

Ve 40. letech 19. století se Metternich musel potýkat s německým nacionalismem, který se nyní stal skutečně masovým hnutím. Jeho protivníky se stali realisticky smýšlející představitelé německého středního stavu, kteří začali zaměřovat své politické myšlení a snahy na konkrétní a reálné cíle. Jakožto hlavní nositelé duchovní kultury a hospodářského rozvoje se obrátili proti národní prázdnotě Německého spolku, proti tvrdým zákazům a pronásledování. Řešením se měla stát národní jednota a svoboda země. Velké naděje a očekávání německého národního hnutí a liberálů se pak pojily především s nástupem nového pruského monarchy v roce 1840. Metternich však ani v této chvíli nepřestával považovat úsilí o jednotný a silný německý národní stát za nepřirozené poblouznění. Byl ochotný bránit požadavkům jednoty a svobody prostřednictvím poukazování na jejich možné důsledky a snažil se uklidňovat vypjatou situaci v Německém spolku, ale již nebyl s to německému národnímu hnutí úspěšně čelit, jako to dokázal v minulých letech.

Historici jako Hagen Schulze, Heinrich Lutz, Jörg Echternkamp či Heinrich August Winkler se domnívají, že v době Rýnské krize z roku 1840 se německý nacionalismus stal masovým fenoménem, poprvé se projevil jako samostatná politická síla a národní idea jako legitimizující princip par excellence. Rok 1840 podle jejich názoru proto právem platí za rozhodující mezník v dějinách německého národního vědomí, neboť zde začal moderní německý nacionalismus.⁴⁶⁹ Řady německých nacionalistů se však rozšiřovaly před Rýnskou krizí i po ní z různorodých politických a socioekonomických důvodů. Pro demokraty a liberály byl nacionalismus prostředkem k zajištění politických změn. Pro jiné byl německý národní stát zárukou ochrany proti vnější hrozbě. V tomto směru lze Rýnskou krizi chápat spíše jako jakýsi ventil.⁴⁷⁰

Francouzský požadavek na rýnskou hranici vyvolal v Německu národní kampaň, která se přes kruh politicky uvědomělých měšťanů přenesla na všechny vrstvy obyvatelstva, a tím prokázala integrující sílu národní myšlenky.⁴⁷¹ Nejúčinněji v tomto směru působilo takzvané hnutí písní o Rýnu (*Rheinliedbewegung*).⁴⁷² Tato kampaň, jež zvěřila veřejné mínění v Německu, vzešla z Porýní a následně ovládla značnou část

---

⁴⁶⁹ LUTZ, s. 202; SCHULZE, *Der Weg zum Nationalstaat*, s. 83; ECHTERNKAMP, Jörg, *Der Aufstieg des deutschen Nationalismus (1770–1840)*, Frankfurt, New York 1998, s. 498; WINKLER, s. 87.

⁴⁷⁰ ŠEDIVÝ, *Zrod německého nacionalismu*, s. 165.

⁴⁷¹ BOTZENHART, s. 140.

⁴⁷² ANGELOW, *Von Wien nach Königgrätz*, s. 112.

země. Němečtí básníci, bojující za Rýn, zaplavovali německou veřejnost zpěvy o Rýnu, které odrážely nacionalistické cítění, jež dominovalo německému politickému klimatu na počátku 40. let, a pomáhaly šířit nacionalismus. Tyto básně, včetně těch kritizujících hnutí rýnských zpěvů, fungovaly jako zprostředkovatelé veřejných debat o krizi s Francií, těšily se všeobecné popularitě mezi německou veřejností a staly se samy o sobě skutečným lidovým hnutím formujícím německou národní identitu.⁴⁷³ Mezi nejslavnější z nich patřily *Stráž na Rýně* (*Wacht am Rhein*) Maxe Schneckenburgera či *Porýnský zpěv* (*Rheinlandlied*) Nikolause Beckera, obsahující známý verš „*Nebudou ho mít, svobodný německý Rýn*“ (*Sie sollen ihn nicht haben, den freien deutschen Rhein*).⁴⁷⁴

Není rovněž náhodou, že pod vlivem vypjatého německého nacionalismu a vlasteneckého nadšení spojeného s Rýnskou krizí složil August Heinrich Hoffmann von Fallersleben, profesor německého jazyka a literatury na univerzitě ve Vratislavi, svou *Německou píseň* (*Deutschlandlied*), současnou státní hymnu Německa. Zkomponoval ji 26. srpna 1841 během svého letního pobytu na Helgolandu. Jeho píseň je snadno mylně vykládána a považována za šovinistickou a imperialistickou kvůli veršům „*Německo, Německo nade vše*“ (*Deutschlad, Deutschland über alles*), které jsou často interpretovány ve smyslu, že Německo vládne všem ostatním národům. Ve skutečnosti to znamená, že si Němci vážili své země nade vše ostatní. *Německá píseň* neztělesňovala mocensko-politický ani expanzivní program nacionalismu. Fallerslebenovi, stejně jako mnoha jeho současníkům, šlo spíše o větší státní jednotu. Žádal více konstitučních práv a svobod pro všechny Němce a chtěl překonat partikularismus. Oproti jiným, jako byli Arndt, Becker či Schneckenburger, nebyl protifrancouzsky zaměřen. Patřil spíše k oněm zástupcům politické lyriky, kteří se stavěli kriticky proti „epidemii písni o Rýnu“.⁴⁷⁵

Kritický postoj zaujal také Heinrich Heine, když ve své politické satirě *Německo. Zimní pohádka* (*Deutschlad. Ein Wintermärchen*) napsal: „*Kameny spolkl jsem v Bieberichu, / ty nebyly lahodné vskutku, / však verše, jež Mikuláš Becker psal, /*

---

⁴⁷³ VANCHENA, Lorie A., *The Rhine Crisis of 1840. Rheinlieder, German Nationalism and the Masses*. In: VAZSONYI, Nicholas (ed.), *Searching for Common Ground*, Köln 2000, s. 241.

⁴⁷⁴ JAMES, Harold, *Deutsche Identität 1770–1990*, Frankfurt am Main, New York 1991, s. 29.

⁴⁷⁵ POHLSANDER, Hans A., *National Monuments and Nationalism in 19th Century Germany*, Bern, Wien 2009, s. 63–66; GRUNER, *Der deutsche Bund, die deutschen Verfassungstaaten*, s. 51–52; DENKLER, Horst, *Zwischen Julirevolution (1830) und Märzrevolution (1848/49)*. In: HINDERER, Walter (ed.), *Geschichte der politischen Lyrik in Deutschland*, Stuttgart 1978, s. 194; WEHLER, Hans-Ulrich, *Nationalismus*, München 2001, s. 73.

*mě tlačí víc v žaludku.*⁴⁷⁶ V tomto díle, vydaném v lednu 1845 v Paříži, Heine líčí svůj návrat do Pruska po třinácti letech v pařížském exilu. Podrobil v něm výsměchu celou strukturu německého života, vládní despotismus, potlačování svobody myšlení a cenzuru, nedostatek ducha v sociálním životě, falešný patriotismus v tom politickém či středověké tmářství v životě duchovním. Naopak vzplál nadšením pro francouzské ideje, politickou svobodu, sociální rovnost a duchovní bratrství.⁴⁷⁷ Na konci vypověděl jménem politických básníků stejně jako Georg Herwegh boj pruskému králi: „*Pozor, at' do toho pekla tě / nepošle naše kletba!*“⁴⁷⁸

Beckerova báseň vyvolala literární reakci také z Francie. Romantický básník Alfred de Musset publikoval v červnu 1841 svoji báseň *Německý Rýn. Odpověď na Beckerovu píseň* (*Le Rhin allemand. Réponse à la chanson de Becker*), v níž se odvolával na skutečnost, že Francie již měla německý Rýn.⁴⁷⁹ Na Mussetovo tvrzení reagoval mladý rakouský důstojník Karl Moering, pozdější autor *Sibylských knih z Rakouska* (*Sibyllinische Bücher aus Österreich*) a vídeňský poslanec ve frankfurtském národním shromáždění, prohlášením odkazujícím na osvobozené války, že Francouzi sice Rýn již měli, ale nedokázali jej udržet a že Němci získali Paříž i Sein.⁴⁸⁰

Smířlivější reakcí na aktuální dění byla báseň francouzského spisovatele a politika Alphonse de Lamartine s názvem *Marseillaisa míru* (*La Marseillaise de la Paix*) publikována 28. května 1841, v níž navrhl usmíření mezi francouzským a německým lidem: „*Viň se svobodně a překrásně mezi svými břehy, / Rýne! Nile západu! Kalichu národů! / A také lid, který pije tvé pramenité vody / Odnáší si výzvy a ambice!*“⁴⁸¹ Lamartinova umírněnost vyvolala pobouření mezi francouzskými armádními kruhy a jistý kapitán de Bayet odhodil svůj meč a vzal do ruky pero, aby

---

⁴⁷⁶ U Bieberichu potopila výprava více než sta rýnských lodí v únoru 1841 obrovský náklad kamenů (předstíraně určený pro kolínský dóm), které zatarasily pravé rameno řeky. TÜMMERS, Horst Johannes, *Der Rhein. Ein europäischer Fluss und seine Geschichte*, München 1999, s. 224.

⁴⁷⁷ Heine cestoval Bruselem, Amsterdamem, Brémami, dorazil do Hamburku, kde žila jeho matka a kde zůstal déle než měsíc, vrátil se pak do Paříže přes Hannover, Bückeberg, Kolín a Cáchy. FINGERHUT, Karlheinz, *Heinrich Heine. Deutschland. Ein Wintermärchen*, Frankfurt am Main 1992, s. 19; AMRAM, Beulah B., *Heine and the Germans*. In: *The North American Review* 211, 1920, 770, s. 114; GÖSSMANN, Wilhelm, *Heinrich Heine. Deutschland. Ein Wintermärchen Eine literarische Inspektion*. In: RUPP, Gerhard (ed.), *Klassiker der deutschen Literatur*, Würzburg 1999, s. 78.

⁴⁷⁸ Překlad Eduard Petiška. BAHR, Ehrhard (ed.), *Dějiny německé literatury. Sv. II. Od osvícenství k době předbřeznové. Kontinuita a změna. Od středověku po současnost*, Praha 2006, s. 348.

⁴⁷⁹ VANCHENA, *Political Poetry*, s. 54; CEPL-KAUFMANN, JOHANNING, s. 173.

⁴⁸⁰ WANDRUSZKA, Adam, *Grossdeutsche und kleindeutsche Ideologie 1840–1871*. In: KANN, R. A., Prinz, F. E. (ed.), *Deutschland und Österreich. Ein bilaterales Geschichtsbuch*, Wien 1980, s. 110.

⁴⁸¹ VANCHENA, *Political Poetry*, s. 55.

vytvořil vysoce nacionalistickou a útočnou odpověď, která prohlašovala, že Francie si může znovu vzít svobodný Rýn a přimět Němce, aby plakali nad svými otci a třásli se strachy o své děti.⁴⁸² Svůj pohled na rýnskou problematiku vyjádřil také Viktor Hugo, který dospěl k názoru, že Rýn je více francouzským, než si Němci myslí, a že Němci vůči Francii smýšlejí mnohem méně nepřátelsky, než se Francouzi domnívají.⁴⁸³

Americký historik James M. Brophy zastává názor, že Rýnská krize dala vzniknout šovinismu, jehož přítomnost a síla ve veřejném životě je dobře demonstrována soustředěním se na Beckerův *Porýnský zpěv*, prvně publikovaný 18. září 1840 v *Trevírských novinách* (*Trierer Zeitung*), poté 8. října v *Kolínských novinách* (*Kölnische Zeitung*) a přednesený 15. října v den korunovační slavnosti Fridricha Viléma IV. v Kolíně. *Lipský deník* (*Leipziger Tageblatt*) dal této písni přezdívku *Colognaise* a německý tisk ji přijal jako národní hymnu. Brophy také upozorňuje na fakt, že existoval rozdíl mezi tím, co se psalo v novinách a aktuální náladou lidu, která nebyla po celém Německu tak vypjatá, jak ji tisk prezentoval.⁴⁸⁴ Například v bavorské Rýnské Falci nebyla Beckerova píseň nijak zvlášť populární. Podobné to bylo i v Bavorsku, kde nelze hovořit o nějakém opojení hnutím písní o Rýnu.⁴⁸⁵ Český historik Miroslav Šedivý je stejného názoru a dodává, že ochota bránit Německý spolek nemusela být nutně spojena s nacionalismem a že Rýnská krize sice sehrála důležitou roli v historii německého nacionalismu a byla další důležitou etapou v jeho vývoji směrem k masovému hnutí, ale sama tuto masovost nezpůsobila.⁴⁸⁶

Beckerova píseň si získala oblibu nejen mezi širokou veřejností, ale také na dvorech německých panovníků, poněvadž ti v ní nespatořovali nic škodlivého. Becker brojil proti vnější hrozbě, působené Francií, a nikoliv vůči německým vládám nebo Německému spolku.⁴⁸⁷ Němečtí vládci nepovažovali vlnu vlasteneckosti, která se mezi jejich poddanými vzedmula v reakci na francouzské hrozby, za projev povstaleckého nacionalismu, nýbrž úctyhodného patriotismu. Kromě toho výbuch národního nadšení v průběhu krize nebyl revoluční povahy. Z tohoto důvodu německé státy včetně Pruska a Rakouska nebránily publikování německé vlastenecké lyriky a tolerovaly otevřené projevy o jednotě německého národa, které byly dříve cenzurou umlčovány. Tento pocit

⁴⁸² HAMMEN, Oscar J., *The Failure of an Attempted Franco-German Liberal Rapprochement 1830–1840*. In: *The American Historical Review* 52, 1946, 1, s. 65.

⁴⁸³ CEPL-KAUFMANN, JOHANNING, s. 175; VANCHENA, *Political Poetry*, s. 47.

⁴⁸⁴ BROPHY, s. 6–9, 12, 17 a 32.

⁴⁸⁵ HONSELL, s. 77.

⁴⁸⁶ ŠEDIVÝ, *Zrod německého nacionalismu*, s. 160 a 163.

⁴⁸⁷ Tamtéž, s. 156.

německé vzájemnosti, tato vzácná symbióza mezi vládci a jejich poddanými, byly důsledkem pocitu ohrožení. Hrozba války s Francií nutila Němce bez ohledu na státní či sociální příslušnost k jednotě, neboť pouze ta poskytovala naději k úspěšné obraně.⁴⁸⁸

Metternich zaznamenal vzednutí německého nacionalismu zvláště poté, co se Beckerova píseň začala zpívat ve vídeňských ulicích a v divadle v Josefstadtu.⁴⁸⁹ Podle jeho mínění dosáhlo nacionální citění v Německu stejné úrovně jako v letech 1813 a 1814. Během Rýnské krize hovořil o potřebě německé jednoty a o správném druhu nacionalismu velmi opatrně. V německé jednotě viděl prostředek pro zachování evropského míru a statu quo a za správný druh nacionalismu považoval nacionalismus jednotnosti (*Einigkeit*), nikoli jednoty (*Einheit*), to znamená nacionalismus chránící partikularismus. Kancléř oceňoval fakt, že se Němci byli schopni spojit za účelem obrany proti společnému nepříteli. Nic proto nenamítal proti německému patriotismu. Čeho se však obával, byl vypjatý německý nacionalismu, který hrozil vyprovokovat Francii k válce. Takovýto druh nacionalismu se snažil vši silou uklidňovat.⁴⁹⁰

Pod vlivem událostí z let 1840–1841 došlo v německém národním hnutí k četným změnám a názorovým posunům. Na jeho levém křídle, které udávalo tón na Hambašské slavnosti, se objevila ostrá kritika německého šovinismu a emoční nenávisť k Francouzům, jež byly spojeny s hnutím písní o Rýnu. Na druhé straně ztrácela stoupence fronta, převážně v emigraci žijících liberálních demokratů, jako byli Georg Herwegh, Karl Gutzkow nebo Robert Prutz, u nichž stála vnitropolitická svoboda Německa před národní jednotou, a kteří viděli vzor ve francouzské tradici svobody. Právě známí protagonisté „levicového“ tábora, jako byl organizátor Hambašské slavnosti Johann Georg August Wirth a v emigraci žijící novináři a básníci Jakob Venedey a August Ludwig von Rochau, se nyní vzdávali vroucích prohlášení solidarity s Francií.⁴⁹¹ Přes nezpochybnitelné ochlazení vztahu mnoha Němců k Francouzům po roce 1840, včetně liberálů, nepřestali v Německu někteří věřit v to, že Německo a

---

⁴⁸⁸ BOTZENHART, s. 140; ŠEDIVÝ, *Zrod německého nacionalismu*, s. 156–157; GEISTHÖVEL, *Restauration und Vormärz*, s. 46; GRUNER, *Der deutsche Bund, die deutschen Verfassungstaaten*, s. 78

⁴⁸⁹ GROBAUER, s. 271–272.

⁴⁹⁰ SAUVIGNY, s. 486; PALMER, s. 382; ANGELOW, *Von Wien nach Königgrätz*, s. 112; ŠEDIVÝ, *Metternich and the Rhine Crisis*, s. 78–82; ŠEDIVÝ, *Metternich, the Great Powers and the Eastern Question*, s. 826; VEIT-BRAUSE, s. 46; SRBIK, *Metternich*, II, s. 78; BILLINGER, *They Sing the Best Songs Badly*, s. 95–97.

⁴⁹¹ SCHULZE, *Der Weg zum Nationalstaat*, s. 83–84

Francie mohou společně bojovat proti despotismu. V Porýní dokonce zůstala zachována i tradiční silná náklonnost k Francii.⁴⁹²

Ozvěnou všeobecného národního nadšení z doby Rýnské krize byla rovněž slavnost k položení základního kamene k dostavbě kolínské katedrály. Nyní se spojilo celé Německo k dokončení stavby, která byla přerušena v roce 1516. Roku 1840 došlo k ustanovení *Kolínského ústředního spolku pro dostavbu katedrály (Kölner Zentral-Dombauverein)*, který se vzápětí rozšířil po celém Německu. Dostavba katedrály spojila lidi bez ohledu na konfesionální, sociální, krajskou, státní a politickou příslušnost. Měla se stát výrazem společného závazku a společné hrdosti. Slavnost byla zahájena 4. září 1842, kdy byl za přítomnosti pruského krále položen základní kámen.⁴⁹³ Fridrich Vilém IV. využil tohoto slavnostního okamžiku k demonstraci usmíření katolické církve a pruského státu ve znamení ideje národní jednoty a k manifestaci spojení Hohenzollernů a pruského Porýní: „*Toto není obyčejná nádherná stavba. Je to dílo bratrství všech Němců, všech vyznání. [...] Kolínský dóm, prosím o to Boha, bude čnít nad tímto městem, nad Německem, nad časy, dosáhne lidského míru i Božího, až do konce dní!*“⁴⁹⁴ Slavnost dostavby kolínské katedrály v roce 1842 se stala národní slavností a kolínská katedrála národním památkem Němců.⁴⁹⁵

Za Rakousko se slavnosti zúčastnil Metternich a arcivévoda Johann, který na jednom banketu pronesl proslulý přípitek na německou jednotu mezi Pruskem a Rakouskem, který byl však dále šířen ve zkrácené a zkreslené podobě jako přípitek na německou jednotu.⁴⁹⁶ Metternich si 10. září 1842 poznamenal do svého deníku: „*Zúčastnil jsem se ceremonie 4. září v Kolíně, připojil jsem se ke králi v Koblenci. To,*

---

⁴⁹² ŠEDIVÝ, *Ohlas Rýnské krize v Rakouském císařství*, s. 690–691.

⁴⁹³ Oficiálně byl tento spolek založen 14. února 1842 a čítal 4 832 členů. Zanedlouho se mohl pochlubit více než 70 filiálkami po celém Německu i v jiných zemích. Například 4. prosince 1842 byl založen spolek na dostavbu katedrály v Mexiku, kde působil do roku 1849. VANCHENA, *Political Poetry*, s. 53; WOLFF, Arnold, *Zeittafel zur Geschichte des Zentral-Dombauvereins und des Dombaus seit 1794*. IN RODE, Herbert (ed.), *125 Jahre Zentral-Dombauverein. Fortbau u. Erhaltung des Kölner Domes. 1841–1966*, Köln 1966, s. 24; JAMES, s. 66; POHLSANDER, s. 34; PÜSCHNER, s. 109; HAUPTS, Leo, *Die Kölner Dombaufeste 1842–1880 zwischen kirchlicher, bürgerlich-nationaler und dynastisch-höfischer Selbstdarstellung*. In: DÜDING, Dieter, FRIEDEMANN, Peter, MÜNCH, Paul (ed.), *Öffentliche Festkultur. Politische Feste in Deutschland von der Aufklärung bis zum Ersten Weltkrieg*, Reinbek bei Hamburg 1988, s. 191; ZUCHOLD, Gerd-H., *Friedrich Wilhelm IV. und das deutsche Mittelalter. Die Nibelungen. Die deutsche Heldensage als Bedeutungsträger staatshistorischen Denkens Monarchen*. In: KRÜGER, Peter (ed.), *Der verkannte Monarch. Friedrich Wilhelm IV. in seiner Zeit*, Potsdam 1997, s. 170.

⁴⁹⁴ HOHLWEIN, s. 232–233.

⁴⁹⁵ MOMMSEN, Wolfgang Justus, *1848. Die ungewollte Revolution. Die revolutionären Bewegungen in Europa 1830–1848*, Frankfurt am Main 1998, s. 72.

⁴⁹⁶ WANDRUSZKA, s. 111; BAUMGART, *Europäisches Konzert*, s. 213–214.

*co se událo v Kolíně, se zcela zdařilo ve smyslu věci, kterou nebylo nic jiného než plánované dokončení unikátního monumentu. Tato věc se zcela přirozeně pojila s patriotickými sentimenty, které král velmi ochotně vyzdvihoval. Projev, který jeho výsost směřovala mase shromážděné před tribunou, kde se konala ceremonie pokládání kamene, by se příliš nelíbil v Paříži. Každý je pánem doma a politika Thierse probudila německé národní cítění, které našlo svůj protějšek v katolickém sentimentu, který dokázal poslední pruský král vyvolat svými klamnými protestantskými opatřeními. Ceremonie v Kolíně učinila nápadnou existenci dvou důsledků stejné chyby. Je nutné zabít oponenta, pokud je to možné, ale nikdy jej nedráždit pohrdáním a bičováním.*⁴⁹⁷

Na tuto slavnost navázalo v Bavorsku otevření Walhally nedaleko Řezna a položení základního kamene k Hale osvobození (*Befreiungshalle*) u Kelheimu. Walhalla měla podle přání Ludvíka I. upomínat na velké Němce a symbolizovat německou jednotu vyjádřenou Německým spolkem, v níž postavení Bavorska jako suverénního státu nebylo nijak dotčeno.⁴⁹⁸ Hala osvobození byla postavena, aby opětovně připomenula osvobození Německa od Napoleona.⁴⁹⁹ Rovněž se daly do pohybu sbírky pro výstavbu památníku Hermanna v Teutoburském lese.⁵⁰⁰

Období 40. let 19. století je rovněž spojeno se vzestupem spolků různého zaměření. Vedle pěveckých a střeleckých spolků zde existovaly i čtenářské, vzdělávací, historické a dobročinné spolky, spolky k zakládání pomníků a různé zaměstnanecké či profesní.⁵⁰¹ V souvislosti s nárůstem vlasteneckých písní během Rýnské krize se začalo po roce 1840 šířit také hnutí mužských pěveckých spolků. Ty se organizovaly a angažovaly veřejně od roku 1827 nejprve na lokální úrovni v jižním Německu a od roku

---

⁴⁹⁷ *Aus Metternichs nachgelassenen Papieren*, Band VI, s. 589–590.

⁴⁹⁸ Walhalla byla stavěna mezi lety 1830 a 1842. Ludvík I. dal výslovný příkaz, aby tento památník spojoval styl athénských Propylejí s Pantheonem v Římě. Tympanon je ozdoben na jižní straně postavami německých států, které se shromáždili kolem vítězné Germánie, na severní straně vyobrazuje Hermann Cheruska, který bojoval v Teutoburském lese proti římským legiím, na stěnách uvnitř jsou vyobrazení germánské bohové a symboly jejich uctívání; bohové se dívají na bysty slavných Němců a hrdinů vlasti – hrdinů, kteří vstoupili do Walhally. MOSSE, George L., *Die Nationalisierung der Massen. Politische Symbolik und Massenbewegungen von den Befreiungskriegen bis zum Dritten Reich*, Frankfurt am Main 1993, s. 69–70; HAHN, BERDING, s. 473; HUGHES, Michael, *Nationalism and Society. Germany 1800–1945*, London 1988, s. 80.

⁴⁹⁹ Hala osvobození dostala podobu kruhového chrámu, uvnitř již nejsou bysty, nýbrž vyobrazení bitev, které byly vybojovány proti Napoleonovi. MOSSE, s. 71; JAMES, s. 63.

⁵⁰⁰ JOACHIMSEN, s. 70; PÜSCHNER, s. 110.

⁵⁰¹ ŠEDIVÝ, *Zrod německého nacionalismu*, s. 170.

1845 na úrovni národní, když se přes 1 000 účastníků shromáždilo pěveckých slavností ve Würzburgu (1845), Kolíně (1846) a Lübecku (1847).⁵⁰²

V tomto období se rovněž staly upřednostňovaným způsobem vyjádření národního hnutí slavnosti. Například v červnu 1840 se v Lipsku konala Gutenbergova slavnost připomínající 400. výročí vynálezu knihtisku, na které se shromáždili návštěvníci z více než 80 německých měst.⁵⁰³ Politický cíl slavnosti byl zřejmý – svobodný tisk.⁵⁰⁴ Další slavnosti různého charakteru následovaly. V roce 1841 se na několika místech v Německu konala Schillerova slavnost, která sice byla propagována jako kulturní a literární událost, ale rychle nabrala politický nádech. V létě 1846 v Dürkheimu proběhla slavnost na počest falckých poslanců.⁵⁰⁵ Konaly se také první celoněmecké kongresy učenců, jako například Den germanistů ve Frankfurtu nad Mohanem v roce 1846 a Lübecku následující rok, které zdůraznily jednotu vědy a národní myšlenky.⁵⁰⁶

V roce 1842 se začalo po celém Německu opět rozvíjet turnerské hnutí a spolu s ním i Jahnova ideologie tělesné výchovy. Umožnila to liknavost oficiálních míst, jež měla dohlížet na jeho zákaz z roku 1819. Turnerské spolky byly nyní zpravidla demokraticky organizovány a usilovaly o shromažďování na národní úrovni. Právě v tom spočíval jejich revoluční potenciál a nebezpečí pro vlády států Německého spolku. Z tohoto důvodu byla jejich činnost sledována úřady.⁵⁰⁷ Na zakládání turnerských spolků reagovaly německé vlády značně flexibilně, buď je nechaly mlčky existovat, nebo je oficiálně schválily pod podmínkou politické zdrženlivosti. Přesto se však

---

⁵⁰² SIEMANN, Wolfram, *Vom Staatenbund zum Nationalstaat. Deutschland 1806–1871*, München 1995, s. 358; DANN, Otto, *Nationale Fragen in Deutschland. Kulturnation, Volksnation, Reichsnation*. In: FRANÇOIS, Etienne, SIEGRIST, Cannes, VOGEL, Jakob (ed.), *Nation und Emotion. Deutschland und Frankreich im Vergleich 19. und 20. Jahrhundert*, Göttingen 1995, s. 68.

⁵⁰³ DANN, *Nationale Fragen in Deutschland*, s. 69.

⁵⁰⁴ STEEN, Jürgen, *Vormärzliche Gutenbergfeste (1837–1840)*. In: DÜDING, Dieter, FRIEDEMANN, Peter, MÜNCH, Paul (ed.), *Öffentliche Festkultur. Politische Feste in Deutschland von der Aufklärung bis zum Ersten Weltkrieg*, Reinbek bei Hamburg 1988, s. 151.

⁵⁰⁵ FOERSTER, Cornelia, „*Hoch lebe die Verfassung?*“ *Die pfälzischen Abgeordnetenfesten im Vormärz (1819–1846)*. In: DÜDING, Dieter, FRIEDEMANN, Peter, MÜNCH, Paul (ed.), *Öffentliche Festkultur. Politische Feste in Deutschland von der Aufklärung bis zum Ersten Weltkrieg*, Reinbek bei Hamburg 1988, s. 142; GREEN, Abigail, *Fatherlands, State-building and Nationhood in Nineteenth-century Germany*, Cambridge 2001, s. 101; SHEEHAN, James J., *German Liberalism in the Nineteenth Century*, Chicago, London 1983, s. 13.

⁵⁰⁶ SCHULZE, Hagen, *Die deutsche Nationalbewegung bis zur Reichseinigung*. In: SHEEHAN, James J., BOSCH, Otto, SHEEHAN, James J. (ed.), *Die Rolle der Nation in der deutschen Geschichte und Gegenwart*, Berlin 1985, s. 95.

⁵⁰⁷ BARTMUß, Hans-Joachim, ULFKOTTE, Josef, *Nach dem Turnverbot. „Turnvater“ Jahn zwischen 1819 und 1852*, Köln, Wien 2011, s. 125; SCHWEIGARD, Jörg, *Politische Turnvereine in Deutschland 1817–1847*. In: REINALT, Helmut, *Politische Vereine, Gesellschaften und Parteien in Zentraleuropa 1815–1848/49*, Frankfurt am Main, Wien 2005, s. 60.

jednalo o politické spolky, které opět přijaly požadavky německé jednoty a svobodné ústavy. Přinejmenším zpočátku rovněž plnily důležitou krycí funkci. Na ochranu před reakcí museli republikáni a demokraté namísto lidových shromáždění a demokratických spolku sáhnout právě po méně sledovaných turnerských spolcích. Počet jejich členů narostl v předvečer revoluce z roku 1848 do masového hnutí. Na konci 1847 existovalo asi 300 turnerských spolků s 80 000–90 000 turnery.⁵⁰⁸

Navzdory zákazu slavností z roku 1832 se pěvcům a turnerům podařilo učinit z národně-opozičních slavností nejvýznamnější komunikační instituci a účinné veřejné medium. Během národních slavností, organizovaných ve 40. letech turnery a pěvci, bylo stále zřetelnějším, že se původní slibovaná politická rezervovanost vytrácí. Stále otevřeněji kritizovali pěvci a turneři vnitropolitické poměry a vyjadřovali politický protest.⁵⁰⁹

Metternich se domníval, že nejzávažnější problémy, jejichž řešení je zároveň i tím nejnutnějším, spočívají v získání přesné představy o duchu sdružování, který se projevoval všude v Německu. Spolky a s nimi související instinkt sdružovat se byly podle něj základními podmínkami lidství a sloužily jako základ společnosti a států. Nyní, v roce 1845, kdy počet spolků tak výrazným způsobem narostl, si pokládal otázku, zda jsou spolkové zákony, předpisy a nařízení týkající se spolku odpovídající potřebám nové doby. Jeho odpověď byla záporná. Autorita a dohled práva a administrativy nad spolky byly podle něj nedostačující. Z tohoto důvodu navrhl vytvoření komise, která měla přezkoumat a přepracovat dle aktuálních potřeb opatření a předpisy týkající se spolkové činnosti. Vlády měly dohlížet na rozvoj užitečných spolků a bránit formování takových spolků, které by ve svém závěru vedly k zániku států a společností.⁵¹⁰

Během 40. let 19. století zaznamenal konjunkturu také tisk. Jeho vzestup se v této době stal zdrojem podezření a obav většiny německých vlád, neboť byl obecně pokládán za nástroj šíření nových ideologií, jako byl liberalismus a socialismus.⁵¹¹ Mezi

---

⁵⁰⁸ LANGEWIESCHE, Dieter, *Nation, Nationalismus, Nationalstaat in Deutschland und Europa*, München 2000, s. 103; DÜDING, Dieter, *Nationale Oppositionsfeste der Turner, Sänger und Schützen im 19. Jahrhundert*. In: DÜDING, Dieter, FRIEDEMANN, Peter, MÜNCH, Paul (ed.), *Öffentliche Festkultur. Politische Feste in Deutschland von der Aufklärung bis zum Ersten Weltkrieg*, Reinbek bei Hamburg 1988, s. 172; SCHWEIGARD, s. 59; LANGEWIESCHE, Dieter, *Liberalismus in Deutschland*, Frankfurt am Main 1988, s. 37.

⁵⁰⁹ DÜDING, *Nationale Oppositionsfeste*, s. 172.

⁵¹⁰ *Aus Metternichs nachgelassenen Papieren*, Band VII, s. 137–140.

⁵¹¹ SKED, *Metternich a Rakousko*, s. 25.

20. a 40. lety 19. století se množství knih a novin ročně publikovaných v Německu zhruba zdvojnásobilo. Ve Württembersku vycházel vedle *Švábského Merkur* (*Schwäbischen Merkur*) také demokratický *Pozorovatel* (*Beobachter*), ve Východním Prusku *Královecké hartungské noviny* (*Königsberger Hartungsche Zeitung*) Johanna Jacobyho, v Sasku *Saské vlastenecké listy* (*Sächsische Vaterlandsblätter*) Roberta Bluma a v Bádensku *Německý divák* (*Deutschen Zuschauer*) Gustava von Struve a *Jezerní listy* (*Seeblätter*) Josefa Flicklera.⁵¹² O politických záležitostech však mohlo zpravovat jen několik privilegovaných novin, mezi nimi to byly například *Augsburské všeobecné noviny* (*Augsburger Allgemeine Zeitung*), *Hamburský nestrannický korespondent* (*Hamburger Unparteiische Correspondent*) nebo *Švábský Merkur*. Politické noviny však byly logicky pod větší kontrolou.⁵¹³

V důsledku enormního nárůstu tiskovin bylo pro cenzory stále složitějším řádně monitorovat všechny tisk. Nicméně hovořit o úpadku cenzury v Německu mezi lety 1815 a 1848 by bylo poněkud zavádějící.⁵¹⁴ Jedno z hlavních ohnisek odporu proti cenzuře se nacházelo v Lipsku.⁵¹⁵ To se od 20. let 19. století vyvíjelo v liberálním a demokratickém směru a stalo se velkým lákadlem pro všechny spisovatele, básníky a novináře, kteří byli doma stíháni cenzurou. Do této obchodní metropole a veletržního města zamířilo mimo jiné i mnoho Rakušanů, mezi nimi to byli například básník Hermann Rollett, novinář a spisovatel Eduard Mautner, novinář a cestopisec Johannes Nordmann či spisovatelé Isidor Heller a Karl Herloßsohn.⁵¹⁶ V lednu 1842 zde Robert Blum založil *Lipský spolek literátů* (*Leipziger Literatenverein*), sdružující kolem 130 autorů a vydavatelů, jehož dvěma cíli byl boj proti cenzuře a vzájemná pomoc mezi autory nezávisle na jejich politické nebo estetické orientaci.⁵¹⁷

Fridrich Vilém IV. v reskriptu z 24. prosince 1841 vyzval nejvyšší správní úředníky, aby „*nevyvíjeli na spisovatele nepřístojný nátlak a nebrzdili volný provoz knihkupectví*“.⁵¹⁸ Cílem tohoto zákona bylo regulovat to, co bylo v rozporu s obecnými

---

⁵¹² BRANDT, Hartwig, *Republikanismus im Vormärz. Eine Skizze*. In: MALETTKE, Klaus (ed.), 175 Jahre Wartburgfest 18. Oktober 1817 – 18. Oktober 1992. Studien zur politischen Bedeutung und zum Zeithintergrund der Wartburgfeier, Heidelberg 1992, s. 146.

⁵¹³ GREEN, Abigail, *Intervening in the Public Sphere. German Governments and the Press. 1815–1870*. In: *The Historical Journal*, 44, 2001, 1-2, s. 160.

⁵¹⁴ Tamtéž, s. 159.

⁵¹⁵ CHARLE, Christophe, *Intelektuálové v Evropě 19. století*, Brno 2004, s. 37.

⁵¹⁶ MÁDL, Antal, *Politische Dichtung in Österreich (1830–1848)*, Budapest 1969, s. 183 a 188.

⁵¹⁷ CHARLE, s. 47.

⁵¹⁸ Příloha: ad. A. S. A. Berlín, 13. ledna 1842 k depeši Josepha von Trauttmansdorff-Weinsberg Metternichovi, Berlín, 13. ledna 1842, AT-OeStA/HHStA, StK, Preussen 180.

zásadami náboženství, potlačit to, co uráželo morálku a dobré zvyky a zabránit tomu, co se proviňovalo proti vážnosti a bezpečnosti jak pruského státu, tak ostatních německých států. Cenzoři měli upnout svoji pozornost zvláště na formu a tón řeči tiskovin, a pokud by se jejich vášnivost, vznětlivost a domýšlivost zdála být zhoubnou, jejich výtisk nepovolit.⁵¹⁹ Toto opatření bylo pochopeno jako uvolnění cenzury a výzva, aby se stávající cenzurní zákon prakticoval umírněně.⁵²⁰

V květnu 1842 následoval další krok, tisk litografií a mědirytin byl osvobozen od cenzury. Na podzim osvobodil král od cenzury také všechny spisy nad 20 tiskových archů.⁵²¹ Tímto svým jednáním se Prusko do značné míry vzdálilo společnému prusko-rakouskému postupu v potlačování liberálních sil.⁵²² Liberalizace tiskového zákona však neměla v Prusku dlouhého trvání. Metternich, který v Berlíně intervenoval proti uvolnění cenzury a podpořil tím konzervativní síly u pruského dvora, zaznamenal úspěch, když již 3. února 1843 bylo zrušeno osvobození karikatur od cenzury. Vrcholem pak bylo na počátku roku 1843 zakázání liberálních *Rýnských novin* (*Rheinische Zeitung*), na nichž spolupůsobil jako redaktor Karl Marx. S podporou Pruska a Bavorska se pak Metternich mohl postavit proti novému spolkovému tiskovému zákonu, o který usilovalo Bádensko a Sasko.⁵²³

Metternich považoval tisk za morální sílu, která musí být regulována, ovšem především preventivními opatřeními a nikoli za pomoci represe.⁵²⁴ Úkolem Vídně a Berlína mělo být nalezení prostředku, který by vládám pomohl znovu usměrnit tisk, pokud by se vymknul kontrole. Uvědomoval si však, že toto skýtá v praktické rovině značné potíže.⁵²⁵ Sám o sobě prohlašoval, že nikdo neuznává sílu tisku víc nežli on, ani nepopírá jeho službu společnosti. Byl však toho názoru, že se nyní stal tisk nespolehlivým, začal sledovat špatný směr, páchat škody a stal se pro něj „*předmětem vypočítavosti a odporu*“.⁵²⁶ Obecně rozšířenou teorii, že politický tisk je výrazem

---

⁵¹⁹ Tamtéž.

⁵²⁰ HOLTZ, Bärbel, *Zensur und Zensoren im preußischen Vormärz*. In: CLEMENS, Gabriele B. Clemens (ed.), *Zensur im Vormärz. Pressefreiheit und Informationskontrolle in Europa, Ostfildern 2013*, s. 112.

⁵²¹ Tamtéž, s. 112–113.

⁵²² BREIL, Michaela, *Die Augsburger „Allgemeine Zeitung“ und die Pressepolitik Bayerns. Ein Verlagsunternehmen zwischen 1815 und 1848*, Berlín 1996, s. 77.

⁵²³ Tamtéž, s. 78; MOMMSEN, s. 74; EKE, Norbert Otto, *Vormärz und Exil. Vormärz im Exil*, Bielefeld 2005, s. 26.

⁵²⁴ Metternich Josephu von Trauttmansdorff-Weinsberg-Weinsberg, Vídeň, 14. února 1843, AT-OeStA/HHStA, StK, Preussen 184.

⁵²⁵ Příloha k depeši Metternicha Josephu von Trauttmansdorff-Weinsberg-Weinsberg do Berlína, Vídeň, 19. prosince 1842, AT-OeStA/HHStA, StK, Preussen 182.

⁵²⁶ Tamtéž.

veřejného mínění, považoval za klišé a úmyslné zmatení pojmu. Přinejmenším v Německu nebyly dle jeho názoru noviny žádným exponentem veřejného mínění, ani vyjádřením politického stranictví, a to proto, že v Německu žádné politické strany v té době ještě neexistovaly. Při srovnání vývoje ve Velké Británii a v Německu dospěl k názoru, že v případě Velké Británie historie reprezentativního systému vytvořila členství ve stranách a stranictví poté svobodu tisku, kdežto v Německu vytvářely vlády svobodu tisku, tisk měl následně zformovat politické strany a stranictví poté reprezentativní systém.⁵²⁷

Rovněž i v souvislosti s tiskem si Metternich kladl otázku, zda si německé spolkové zákonodárství v tomto směru žádalo změnu. Dospěl však pouze k prohlášení, že stejně jako v roce 1815, kdy byla sepsána Spolková akta, bylo i nyní, v roce 1843, tiskové zákonodárství nevyřešeným problémem. Bylo tomu tak z toho důvodu, že kolem něj panovaly neustále rozdílné názory. V tuto chvíli proto doporučoval pouze striktní dodržování tiskové legislativy regulující tisk a náležitě vykonávání cenzury.⁵²⁸

V květnu 1846 začalo Rakousko, podporované Pruskem, vyvíjet zostřený tlak na ostatní spolkové státy, kterým vyčítalo, že nakládají s cenzurními nařízeními příliš shovívavě a tím podřívají cenzuru i v jiných německých státech. V některých z nich byla cenzura krajně nedostatečná, ba dokonce nebyla vůbec vykonávána. Rakousko požádalo nizozemského krále coby lucemburského velkovévodu o podporu při prosazování přísnějšího nakládání s cenzurou ve Spolkovém sněmu ve Frankfurtu. O několik dní později se k tomu připojilo Prusku s přáním, aby byly všechny spolkové vlády vybídnuty, aby prováděly účinně dozor nad tiskem. Nizozemský král souhlasil, byl názoru, že nový tiskový zákon je skutečně zapotřebí, a to především z důvodu narůstajícího počtu zakládaných novin. Vilém II. usuzoval, že malá zem jako Lucembursko se musí spokojit s jedněmi novinami.⁵²⁹

Tyto snahy však nebyly příliš úspěšné, a to především v případě samotného Pruska. To sice usilovalo o zostření cenzury v ostatních státech Německého spolku, nedokázalo však „ukočírovat“ tisk na svém vlastním území. V únoru 1847 Metternich vyslal svého důvěrného rádce v německých věcech Josepha von Werner do Berlína, aby

---

⁵²⁷ Metternich Josephu von Trauttmansdorff-Weinsberg-Weinsberg, Vídeň, 14. února 1843, AT-OeStA/HHStA, StK, Preussen 184.

⁵²⁸ Metternich Theodoru von Kast, Vídeň, 22. ledna 1843, AT-OeStA/HHStA, StK, Bayern 175.

⁵²⁹ MANNES, Gast, WEBER, Josiane (ed.), *Zensur im Vormärz (1815–1848). Literatur und Presse in Luxemburg unter der Vormundschaft des Deutschen Bundes*, Luxembourg 1998, s. 20–21.

zachránil co nejméně z tiskového zákona z roku 1819. Ve skutečnosti však již nebylo co zachraňovat. Prusko se již vzdalo téměř všech nařízení karlovarského tiskového zákona a Sasko jej v tom následovalo.⁵³⁰ V prosinci 1847 stáhl Ludvík I. omezení liberálního tisku, když stanovil, že předběžná cenzura u novin se nebude týkat článků o vnitrozemských událostech, ovšem u zahraničněpolitických zůstane zachována. Dne 6. března 1848 ve vleku březnových proklamací a šířící se revoluce však král nakonec slíbil vydat zákon, který měl Bavorsku poskytnout úplnou svobodu tisku.⁵³¹

Ve 40. letech 19. století se začaly množit také publicistické útoky proti Metternichovi, jehož jméno se stalo symbolem zpátečnictví, a Rakousku, jež se stalo hlavním objektem liberální a demokratické nenávisi. Proti Rakousku a jeho kancléři se obrátili zejména klasický filolog Friedrich Gottlieb Welcker a profesor historie na univerzitě v Dijonu Alexandre Thomas. Welcker uveřejnil ve svém díle *Důležité listiny pro právní stav německého národa (Wichtige Urkunden für den Rechtszustand der deutschen Nation, 1844)* protokoly Karlovarské konference z roku 1819 a Vídeňské konference z roku 1834.⁵³² Thomas začal v roce 1846 psát dlouhou sérii příspěvků pro *Revue dvou světů (Revue des deux Mondes)*, týkající se mezinárodních záležitostí se zvláštním zřetelem k Německu, jež byla založena na cestách, které v poslední době absolvoval. K této sérii zformuloval úvod, jímž byl otevřený dopis Metternichovi s názvem *Sbohem Metternichově Evropě*, ohlašující konec kancléřova režimu v Německu, a tím i v Evropě. V tomto dopise mimo jiné napsal: „*Jako nepozorovaný cestovatel sbíral jsem během své cesty první znaky tohoto nového života; nyní Vám je oznámím. Nenechte se tím zmýlit, již to nejsou školáci, nebo snílci, kdo Vám vyhlašuje válku [...] Nejsou více čestnými Teutony, kteří uvažovali nad smrtí králů a zničení trůnů kvůli obnovení pravěkých skvostů Svaté říše římské. Spiknutí již neprobíhá na univerzitách, v pivních sklípčích za zvuku zvonění skla a řinčení mečů, je to spiknutí za bílého dne, kníže, a Vy s tím nemůžete nic udělat. Konspirují v redingotu a v klobouku, bez pitoreskních kostýmů a bez romantických představ.*“⁵³³

Objevovat se začaly také básně, které Metternicha tvrdě pranýřovaly nebo velmi často zesměšňovaly. Básně, pamflety a různé spisy tohoto druhu byly hojně šířeny jako

---

⁵³⁰ SRBIK, *Metternich*, II, s. 115.

⁵³¹ PUTZ, Hannelore, *Konstitutioneller Staat und Zensur im Vormärz. Das Königreich Bayern*. In: CLEMENS, Gabriele B. Clemens (ed.), *Zensur im Vormärz. Pressefreiheit und Informationskontrolle in Europa*, Ostfildern 2013, s. 103.

⁵³² SRBIK, *Metternich*, II, s. 101.

⁵³³ WALKER, Mack, *Metternich's Europe*, London 1968, s. 326.

rukopisy nebo tištěny v některých menších německých státech.⁵³⁴ Mimořádně krutým byl slavný epitaf na Metternicha velkého rakouského básníka a dramatika té doby Franze Grillparzer: „*V temné hrobce zde, / příliš pozdě k jeho slávě, / Don Quijote legitimacy uložil se právě, / faleš a pravdu ve své zvůli splétající, / nejprve druhé, pak sám sebe klamající, / v šedohlavého blázna z darebáka se proměnil, / když svým vlastním lžím nakonec sám uvěřil.*“⁵³⁵ Stejně kousavé byly i jeho verše o Metternichově systému: „*Jedno slovo všemocné já znám, i hluchý ho může slyšet na míle, / jak stálý vývoj prodělává nám, / a jak ztělesněné kouzlo magie, / nikde nenachází se a přece všude je, / pohodlné snášíme ho, ale brzy nás už stráví, / na každý případ ale pasuje, / ‚systém‘ to slovo zní – ‚systém pravý‘.*“⁵³⁶

Navzdory represivním opatřením Německého spolku z let 1832 a 1834 se politický život v Německu zcela nezastavil, pouze utlumil. Liberálové i demokraté se stávali po roce 1840 čím dál tím hlasitější ve svých požadavcích. Důvodem byly naděje na politickou liberalizaci Pruska, které byly spojovány s osobou nového pruského panovníka. Nový král Fridrich Vilém IV. byl obdivovatelem Rakouska, avšak beznadějným romantikem, který se více zajímal o umění a filozofii než o potřeby státní správy. Tehdy pětáctyřicetiletý Friedrich Vilém IV. představoval extrémní protiklad vůči zkorumpovanému, byrokratickému monarchismu, který po roce 1835 vládl Rakousku a potvrdil naděje v liberální režim prostřednictvím řady nařízení, která ohlašovala jeho odklon o starého systému. Schválil akta umožňující politickým exulantům vrátit se zpět do vlasti a zmírnil cenzurní opatření. Arndt získal zpět svoji profesuru, Jahn byl rehabilitován a král mu dokonce za statečnost v osvobozovací válce propůjčil železný kříž, bratři Grimmové byli povoláni do pruské akademie věd a Dahlmann na univerzitu v Bonnu. Rehabilitace se dočkal i Hermann Boyea, zastánce vojenských a politických reforem, který byl povolán nazpět do Berlína a jmenován ministrem války. Ukončena byla naopak kariéra policejního velitele Karla Christoha Alberta Heinricha von Kamptz, jenž společně s Wittgensteinem potlačoval politický odpor v předchozích letech.⁵³⁷ Fridrich Vilém IV. však naděje liberálů zklamal. Následkem toho vzrostly v

---

⁵³⁴ MÁDL, s. 220–221.

⁵³⁵ SKED, *Metternich a Rakousko*, s. 174

⁵³⁶ Tamtéž, s. 175

⁵³⁷ BAUMGART, *Friedrich Wilhelm IV.*, s. 204–205 a 220; HOHLWEIN, s. 230; LUTZ, s. 205; CLARK, s. 371; BRIDGE, s. 40; MAY, s. 75–76; GRIMM, s. 168; SNYDER, Louis Leo, *German Nationalism. The Tragedy of a People. Extremism Contra Liberalism in Modern German History*, Harrisburg 1952, s. 29.

Prusku na ústavní reformu a spolu s nimi se šířily apely na politickou liberalizaci i v ostatních státech Německého spolku.⁵³⁸

Fridrich Vilém III. ve své politické závěti zavázal svého nástupce, aby nevydával ústavu, která by mohla omezit panovnickou moc. Sám však během své vlády slíbil svým poddaným poskytnutí ústavy, a to hned při několika příležitostech.⁵³⁹ Když Fridrich Vilém IV. oznámil, že rozhodně nechová úmysl vyjít vstříc žádosti o celonárodní shromáždění, vyvolal tím značné zklamání a nelibost u liberálů i nacionalistů.⁵⁴⁰ Během oslav ke vzdání pocty novému panovníkovi 7. září 1840 předaly pruské stavy v Královci Fridrichu Vilémovi IV. memorandum, v němž ho žádaly, aby nejen přislíbil svému lidu trvalou existenci provinčních stavů, nýbrž také svolil k vytvoření shromáždění zemských zástupců podle ustanovení z 22. května 1815. Jeho odpověď z 9. září však byla zamítavá.⁵⁴¹ Vysvětlil, že jeho chápání konceptu svobody nemá nic společného s ústavou, nýbrž je založeno na starém pořádku stavů. V žádném případě neměl v úmyslu vyhovět žádostem o reprezentativní ústavu. Dne 26. prosince 1840 napsal vrchnímu správci Východního a Západního Pruska Theodoru von Schön: „*Cítím se být králem výhradně z boží milosti a s pomocí Boha budu takto smýšlet až do konce. Ponechávám bez závidi všechnu slávu a klam takzvaným ‚konstitučním‘ knížatům, která se stala čistou fikcí pro svůj lid, abstraktním konceptem, prostřednictvím kusu papíru. Otcovské vedení je cestou skutečných německých knížat.*“⁵⁴²

Jako určitý výraz nespokojenosti s monarchou a státním ministerstvem lze hodnotit pokus o atentát na Fridricha Viléma IV. z 26. července 1844. Atentátníkem byl Ludwig Tschech, dřívější starosta Storkowa v Kurmarku, který se nepohodl s městskou a zemskou radou a svůj úřad složil, následně požádal o přijetí do státní služby, ale byl odmítnut. Pruský monarcha neočekával, že by jeho úsilí o dobro poddaných mohlo být odměněno takovým nevděkem, a ač se tomu sám velmi bránil, byl nakonec nucen

---

⁵³⁸ ŠEDIVÝ, *Zrod německého nacionalismu*, s. 172; ASMUS, Helmut, *Deutscher Vormärzliberalismus 1830–1847/48*. In: REINALTER, Helmut (ed.), *Aufklärung, Vormärz, Revolution*, Frankfurt am Main 1981, s. 58.

⁵³⁹ WARD, s. 103; BAUMGART, Winfried, *Friedrich Wilhelm IV. (1840–1861)*. In: KROLL, Frank-Lothar (ed.), *Preussens Herrscher. Von den ersten Hohenzollern bis Wilhelm II.*, München 2000, s. 249.

⁵⁴⁰ CLARK, s. 371.

⁵⁴¹ *Zur Verständigung über die Preußischen Verfassungs-Frage*, příloha k depeši Josepha von Trauttmansdorff-Weinsberg Metternichovi, Berlín, 14. října 1840, AT-OeStA/HHStA, StK, Preussen 174; LUDWIG, Victor, *Über Friedrich Wilhelms IV. Stellung zur Preussischen Verfassungsfrage*, Breslau 1907, s. 13.

⁵⁴² WINKLER, s. 86.

podepsat trest smrti. Tschechovi byla 14. prosince 1844 ve Spandau setnuta hlava.⁵⁴³ Tato událost mimo jiné přiměla pruského monarchu dospět na konci roku 1844 k rozhodnutí svolat do tří let do Berlína všechny provinční sněmy.⁵⁴⁴

V roce 1842 prohlásil Metternich o Fridrichu Vilémovi IV.: „*Král je jedinečnou směsicí kvalit a určitých defektů, mezi které patří vášeň, kterou všude rozdmýchal a jednání takovým způsobem, aby zdůraznil své kvality. Obávám se, že tím rozruší všechny, svoji zem a celé Německo. Domnívá se, že ovládá sílu situace, což není pravda, neboť toho není schopna žádná lidská bytost; mám tím na mysli moc zastavit sílu věcí. [...] Král mě dychtí spatřit a mnoho jeho nejrozumnějších služebníků touží, abych se s ním setkal. Tedy neodmítnu, ale opakuji, tento podnik nabídne spíše znepokojivé vyhlídky než možnosti úspěchu.*“⁵⁴⁵

Další královu žádost o schůzku z počátku roku 1845 však Metternich odmítl, a to z toho důvodu, že nevěřil, že by z tohoto setkání s vládcem, který „*vede svoji zem do propasti*“,⁵⁴⁶ mohlo vzejít pro Prusko něco užitečného. Navíc se obával, že by ze společného setkání mohl vzejít dojem, že on sám má podíl na králových špatných rozhodnutích. Když jej však Fridrich Vilém IV. formálně pozval, aby se zúčastnil jeho rozhovoru s královnou Viktorií ve Stolzenfelsu, nemohl odmítnout. Domníval se, že se Prusko nachází ve velmi nebezpečné situaci: „*Staré Prusko již neexistuje a to nové ještě nebylo vytvořeno, nacházíme se v čase přechodu, což je vždy nebezpečná doba.*“⁵⁴⁷ Setkání s pruským monarchou, Viktorií Anglickou, jejím chotěm princem Albertem a belgickým královským párem proběhlo v srpnu 1845 ve Stolzenfelsu. Těch několik dní naplnilo Metternicha smutkem, později napsal, že situace se zdála být tak skličující, že se mu při ní vybavoval Holbeinův *Tanec smrti (Der Totentanz)*.⁵⁴⁸

Během téměř dvouhodinného rozhovoru Fridrich Vilém IV. prohlašoval, že zná svoji zemi a ví, co si myslí a že nezná žádného skutečného Prusa, který by nevěděl, že generální stavy nejsou pro Prusko vhodnými. Ujistil Metternicha, že nemá v úmyslu ustanovit reprezentativní systém, poněvadž mu postačují provinční stavy, k nimž se má

---

⁵⁴³ HERRE, *Friedrich Wilhelm IV.*, s. 101–102; BARCLAY, David E., *Frederick William IV and the Prussian monarchy. 1840–1861*, Oxford 1995, s. 119.

⁵⁴⁴ BARCLAY, *Frederick William IV*, s. 121.

⁵⁴⁵ *Aus Metternichs nachgelassenen Papieren*, Band VI, s. 584–585.

⁵⁴⁶ Metternich Antonu von Apponyi, Vídeň, 19. července 1845, *Aus Metternichs nachgelassenen Papieren*, Band VII, s. 96–98.

⁵⁴⁷ Tamtéž.

⁵⁴⁸ Metternich arcivévodovi Ludvíkovi, Johannisberg, 20. srpna 1845. *Aus Metternichs nachgelassenen Papieren*, Band VII, s. 124–126.

v úmyslu uchýlit ve věci vládní půjčky a zvyšování přímých daních. Nedomníval se však, že by osm provinčních těles mohlo rozhodovat samostatně, a proto je chtěl všechny najednou svolat do Berlína. Metternich pruskému králi odpověděl: „*Naléhavě prosím Vaši výsost, aby zvážila dvě důležité věci. Tou první je slib z roku 1815, tou druhou je způsob, jak ho dodržet. Vaše výsost vyloučila z tohoto slibu myšlenku generálních stavů království. V tom má naprostou pravdu, ale vaše výsost musí říct: ‚Nikdy‘.*“⁵⁴⁹ Načež mu Fridrich Vilém IV. odpověděl: „*Nikdy nedám souhlas s ustanovením generálních stavů. [...] Zničily by pruský stát.*“⁵⁵⁰ Metternich varoval krále před shromážděním šesti set členů provinčních stavů. Sám však usoudil, že pruský král dnes říká něco a zítra učiní něco jiného.⁵⁵¹ V červenci 1846 se konala další konference Metternicha s pruským monarchou v Mariánských Lázních a Kynžvartu. Kníže však nedosáhl žádných dalších výsledků.⁵⁵²

V roce 1847 se událo to, před čím Metternich často varoval: Fridrich Vilém IV. svolal jednotný zemský sněm za účelem schválení půjčky na financování výstavby pruské železnice. Dne 3. února 1847 pozval všechny členy provinčních zemských sněmů do Berlína na jednotný sněm, kterému propůjčil právo povolovat nové daně a schvalovat státní půjčky.⁵⁵³ Toto datum zvolil pruský monarcha úmyslně kvůli své oblibě ve výročí, právě 3. února 1813 totiž podepsal jeho otec slavnou výzvu ke svému lidu.⁵⁵⁴ Žádné nové ústavní těleso však vzniknout nemělo, provinční zemské sněmy se měly pouze sloučit do jednoho společného. Kancléř správně předvídal, že jednotné shromáždění jenom posílí požadavky stavů.⁵⁵⁵ Pokusil se alespoň dosáhnout toho, aby byl zachován zasedací pořádek stavovských zástupců podle provincií, čímž se chtěl vyhnout vytvoření stejnorodého tělesa. Rovněž se chtěl vyvarovat ustanovení řečnických tribun. Neustále nabádal ke klidu a odolnosti vůči snahám o celostátní zastoupení.⁵⁵⁶

---

⁵⁴⁹ Rozhovor Metternicha s Fridrichem Vilémem IV. ve Stolzenfelsu. *Aus Metternichs nachgelassenen Papieren*, Band VII, s. 127–134.

⁵⁵⁰ Tamtéž.

⁵⁵¹ Tamtéž.

⁵⁵² HERMAN, s. 230.

⁵⁵³ MARCOWITZ, s. 177; SIEMANN, *Staatsmann zwischen Restauration und Moderne*, s. 89; HOHLWEIN, s. 238–239; CLARK, s. 386.

⁵⁵⁴ Joseph von Trauttmansdorff-Weinsberg Metternichovi, Berlín, 15. února 1847, AT-OeStA/HHStA, StK, Preussen 192.

⁵⁵⁵ SRBIK, *Metternich*, II, s. 92.

⁵⁵⁶ Tamtéž, s. 112.

Jednání jednotného zemského sněmu bylo pruským králem zahájeno 11. dubna 1847. Ve svém proslovu při zahájení sněmu dal jasně najevo, že nikdy nepřipustí zavedení konstituční vlády v Prusku, neboť díky monarchii dosáhlo Prusko velikosti a prosperity a jeho síla závisí na zachování královské moci. Pokud by v zemi byla proklamována ústava, toto vše by zaniklo.⁵⁵⁷ Fridrich Vilém IV. prohlásil: „*Není na zemi moc, které by se podařilo přimět mě, abych změnil přirozený poměr mezi panovníkem a lidem [...] na konvenční ústavní pořádek, a já nikdy nedovolím, aby mezi našeho Pána na nebesích a tuto zemi pronikl popsany list, [...] aby nám vládl svými paragrafy a nahradil starou a posvátnou loajalitu.*“⁵⁵⁸ Svůj projev ukončil připomenutím, že tento sněm není žádným zákonodárným parlamentem, nýbrž byl svolán za konkrétním účelem – schválit nové daně a státní půjčku, a že jeho budoucnost závisí na králově vůli. Nehledě na to zahájili pruští liberálové kampaň za přeměnu sněmu v zákonodárný sbor, který by měl právo na svolávání v pravidelných intervalech, pravomoc schvalovat všechny zákony, být chráněn proti svévolnému počínání ze strany státních orgánů, a konečně měla být zrušena veškerá zbývající stavovská diskriminace.⁵⁵⁹ Podle vysvětlení krále z 11. dubna nemohla být periodicita tomuto shromáždění přiznána, neboť by se tím sám zcela neobvykle kompromitoval. Slíbil však, že svolá sjednocený zemský sněm každé čtyři roky.⁵⁶⁰ Dne 26. června 1847 byl jednotný zemský sněm odročen. Poslanci sice nic nezískali, ale poprvé čelili jako samostatná síla králi.⁵⁶¹

Metternich sledoval jednání sjednoceného zemského sněmu velmi pozorně. Sám si nebyl jist, jak tento boj principů skončí, zda zvítězí princip krále nebo parlamentní princip. O čem však byl přesvědčen, byl fakt, že výsledek tohoto boje bude představovat základ budoucnosti pruského státu.⁵⁶² V nastalém boji byly dle

---

⁵⁵⁷ Joseph von Trauttmansdorff-Weinsberg Metternichovi, Berlín, 11. dubna 1847, AT-OeStA/HHStA, StK, Preussen 192.

⁵⁵⁸ BAUMGART, *Friedrich Wilhelm IV.*, s. 225; KROLL, Frank-Lothar, *Monarchie und Gottesgnadentum in Preußen 1840–1861*. In: KRÜGER, Peter (ed.), *Der verkannte Monarch. Friedrich Wilhelm IV. in seiner Zeit*, Potsdam 1997, s. 52.

⁵⁵⁹ CLARK, s. 387; VOß, Reinhard, *Der deutsche Vormärz in der französischen „öffentlichen Meinung“*. *Die Verfassungskämpfe in Norddeutschland und das französische Deutschlandbild (1837–1847)*, disertační práce, Frankfurt am Main 1977, s. 94; HOHLWEIN, s. 241.

⁵⁶⁰ Joseph von Trauttmansdorff-Weinsberg Metternichovi, Berlín, 24. dubna 1847, AT-OeStA/HHStA, StK, Preussen 192.

⁵⁶¹ ŠUSTA, II, s. 39.

⁵⁶² Kopie privátního psaní Metternicha Josephu von Trauttmansdorff-Weinsberg-Weinsberg, Vídeň, 26. dubna 1847, AT-OeStA/HHStA, StK, Preussen 194.

Metternicha nejnebezpečnější ústupky ze strany panovníka.⁵⁶³ Dne 19. června 1847 sdělil Apponyimu: „*Je mi jasné, že věci projdou velkou změnou. Král je prochnut duchem řádu a vytváří nepořádek, chce dobro a přináší zlo. [...] Vše, co jsem předpověděl, se vyplnilo, co bude následovat, nemohu předpovědět s jistotou.*“⁵⁶⁴

V dopise Canitzovi z 11. července 1847 psal, že „*mezi postavením koruny před 3. únorem [1847] a oním po skončení zemského sněmu existuje rozdíl*“ a „*to, co král chtěl, stejně jako to, co nechtěl, dnes sněmu řekl*“ a „*stejně tak sněm ví, co většina jeho zástupců chce a čeho se snaží dosáhnout*“.⁵⁶⁵ Metternich považoval výsledky sjednoceného zemského sněmu za morálního a nepředvídatelného rozsahu, neboť hrozilo, že rozruší celé Německo: „*Všechno je po tomto odporném stavovském jednání zpochybněno více než kdy jindy a pruský stát pro tento moment tak říkajíc ztratil kredit. Stav se vrátil zpět do svých vlastní s vědomím, že získaly na slabé a nedůsledné vládě dostatek půdy, na níž mohou založit další stavbu.*“⁵⁶⁶ Prusko se vymanilo z Metternichova systému a vydalo se na novou cestu zcela nezávislou na jeho vůli. Rakouský kancléř si uvědomil, že je bezmocný a neschopen zajistit, aby konzervativní principy v Prusku opět získaly navrch.⁵⁶⁷

Metternichovým cílem bylo vyhnout se v první řadě přeměně Spolkového sněmu v centrální národní shromáždění. Domníval se, že dalším krokem by totiž bylo odstranění suverenity jednotlivých německých států. Proto apeloval na morální pomoc Francie. V roce 1847 se obrátil na Guizota, jemuž vyjádřil své obavy z posunu Pruska k německému vůdcovství. Apponyi Guizotovi vylíčil rozsah nebezpečí a vysvětlil mu, že to není pruský monarcha, nýbrž jiné elementy v Prusku, které se snažily revoluční cestou a s pomocí národního citění vyplnit a rozšířit teritoriálně nehomogenní pruský stát. Dle Metternicha se nikdo v Německu nechtěl stát Prusem. Kdyby se však Prusko chopilo moci v Německém spolku, mohlo by dojít k centralizaci pod jeho nadvládou. To bylo největší nebezpečí pro Německo a jeho sousedy, a zde ležel společný zájem Rakouska a Francie. Nabádal francouzský kabinet, aby zaujal klidný postoj ke svému

---

⁵⁶³ Metternich Josephu von Trauttmansdorff-Weinsberg-Weinsberg, Vídeň, 6. května 1847, AT-OeStA/HHStA, StK, Preussen 194.

⁵⁶⁴ Metternich Antonu von Apponyi 19. června 1847. *Aus Metternichs nachgelassenen Papieren*, Band VII, s. 327–329.

⁵⁶⁵ Metternich Karlu Ernstu Wilhelmovi svobodnému pánu von Canitz und Dallwitz, Vídeň, 11. července 1847, *Aus Metternichs nachgelassenen Papieren*, VII, s. 375.

⁵⁶⁶ Rudolf von Könneritz Heinrichu Antonovi von Zeschau, Vídeň, 29. června 1847, Hauptstaatsarchiv Dresden, 10717 Ministerium der Auswärtigen Angelegenheiten, 3165.

⁵⁶⁷ SRBIK, *Metternich*, II, s. 96.

sousedovi, poskytnul morální podporu legálním silám a zvláště Spolkovému sněmu. Francouzská vláda měla podpořit spolkový princip politickými cestami a tím napomoci k zachování klidu. Metternich zároveň zastával názor, že v tuto chvíli bylo nezbytné posílit federativní princip Německého spolku.⁵⁶⁸

Během druhé poloviny 40. let 19. století narůstal v německých státech neklid. V létě 1845 byl Metternich konfrontován s událostmi, které se udály v Lipsku. Dne 12. srpna 1845 zde došlo před hostincem hotelu De Prusse ke srocení komunální gardy a k provolávání hesla „*Pryč s jezuity, ať žije Ronge*“.⁵⁶⁹ Dav se pokusil vypáčit dveře a proniknout do hostince, přivolaní vojáci začali střílet na výtržníky a sedm z nich zabili. Vzápětí povstalo celé město, které si zvolilo za svého vůdce a řečníka divadelního pokladníka Roberta Bluma. Metternich napsal o této události 22. srpna 1845 arcivévodu Karlovi: „*Lipské události mají značný význam. Jsou nevyhnutelným produktem jedovaté látky, která se v Saském království za roky nashromáždila. Událo se to v Lipsku, protože na tomto místě je tato látka koncentrována ve velkém množství. Ona látka [...] se vyskytuje v Lipsku ve své nejčistší síle skrze tisk a nespoutanost.*“⁵⁷⁰

Metternich informoval arcivévodu Karla také o tom, že si pruský král přeje mluvit s prezidiálním vyslancem Spolkového sněmu o spolkových záležitostech. Přáním Fridricha Viléma IV. bylo, aby samotný Německý spolek učinil krok k zachování klidu v Německu. V této souvislosti se však Metternich domníval, že „*německá knížata se obrátí na mne, já sám [jim] ale nebudu moci pomoci, budou si muset pomoci sami. Považuji svou přítomnost zde, ve středu hnutí a mezi knížaty, i vedle Spolkového sněmu, za šťastné řízení osudu. Pokud by má přítomnost zde neměla mít žádný jiný účinek než vzbuzovat důvěru německých vlád (a bez důvěry neexistuje síla), byla by to již sama o sobě výhoda*“.⁵⁷¹

Bavorsko zasáhl skandál spojený se španělskou tanečnicí Lolou Montez, jejíž vliv na Ludvíka I. a vměšování se do politických záležitostí byly sledovány se značnou nelibostí.⁵⁷² Královi byla rovněž vyčítána jeho chuť stavět krásné stavby, které Mnichov

---

⁵⁶⁸ Metternich Antonu von Apponyi, Vídeň, 10. března 1847. *Aus Metternichs nachgelassenen Papieren*, Band VII, s. 367–372.

⁵⁶⁹ Johannes Ronge byl německý katolický kněz a zakladatel německého katolicismu.

⁵⁷⁰ *Aus Metternichs nachgelassenen Papieren*, Band VII, s. 134.

⁵⁷¹ Tamtéž, s. 136–137.

⁵⁷² WARD, s. 102; HUGHES, s. 84; KRAUS, Andreas, *Geschichte Bayerns. Von den Anfängen bis zur Gegenwart*, München 1988, s. 486.; MOMMSEN, s. 79.

do značné míry finančně zatěžovaly. Někteří si rovněž stěžovali, že král zanedbával silnice a výstavbu charitativních budov a institucí.⁵⁷³ Nově zvolená druhá komora v Bádensku žádala v roce 1846 splnění konstitučních práv, ve Württenbersku se o slovo hlásil liberalismus vedený Paulem Pfizerem a Friedrichem Römerem, v Hesensko-Darmstadtsku se stal Heinrich von Gagern mluvčím liberálního odporu vůči reakci.⁵⁷⁴

V téže době se začal v jihozápadním Německu a Sasku opět formovat demokratický radikalismus, který se oddělil od liberalismu a žádal demokratickou republiku. Především v Bádensku a ve Falci našlo toto směřování významnou podporu u měšťanů a venkovanů. Jeho zástupci se shromáždili 12. září 1847 v Offenburgu, kde předložili návrhy na reformu Německého spolku, jejichž realizace by vedla k vytvoření německé republiky, což se za dané politické konstelace rovnalo výzvě k revoluci. Setkání předložilo program o 16 člancích včetně požadavku na svobodný obchod a tisk, zrušení všech privilegií, vytvoření občanské milice, soudní řízení před porotou, odstupňovanou daň z příjmu či volený ústřední parlament pro Německo. Vůdčí představitelé liberalismu se setkali v Heppenheimu 10. října 1847, kde se vyslovili pro spolkovou reformu ve spolupráci s monarchy a zemskými vládami. Jejich cílem byla transformace Německého spolku v národní spolkový stát přijetím ústavy a vytvořením národního parlamentu a centrální vlády. Mezi heppenheimskými liberály byla velká skupina nahlížející na Prusko jako na potenciálního lídra v hnutí za německou jednotu. Obě uskupení, demokraty i liberály, však spojoval požadavek německého národního státu.⁵⁷⁵

Dne 27. února 1848 se v Mannheimu konalo lidové shromáždění, které formulovalo své požadavky (později známé jako Březnové požadavky – *Märzforderungen*) v petici bádenské vládě. Byly mezi nimi: ozbrojení lidu, svoboda tisku, porotní soudy či národní parlament. Dne 5. března 1848 se pak konalo takzvané heidelberské shromáždění, odkud vzešel rozhodující impuls pro svolání národního

---

⁵⁷³ Ludwig hrabě Senfft von Pilsach Metternichovi, Mnichov, 9. října 1844, AT-OeStA/HHStA, StK, Bayern 176.

⁵⁷⁴ MOMMSEN, s. 78.

⁵⁷⁵ SCHULZE, *Der Weg zum Nationalstaat*, s. 84–86; SRBIK, *Metternich*, II, s. 114; ŠEDIVÝ, *Zrod nacionalismu*, s. 173; BRANDT, *Republikanismus*, s. 148; FEHRENBACH, Elisabeth, *Verfassungsstaat und Nationsbildung 1815–1871*, München 1992, s. 38; HOEDE, Roland, *Zur Geschichte der Heppenheimer Versammlung vom 10. Oktober 1847*. In: REINALTER, Helmut (ed.), *Die Anfänge des Liberalismus und der Demokratie in Deutschland und Österreich 1830-1848/49*, Frankfurt am Main 2002, s. 311; KRIEGER, Leonard, *The German idea of freedom. History of a political tradition*, Boston 1957, s. 286; HUGHES, s. 83; SAUTTER, Udo (ed.), *Deutsche Geschichte seit 1815. Daten, Fakten, Dokumente III. Historische Quellen*, Tübingen 2004, s. 26–27; HIPPEL, Wolfgang, *Revolution im deutschen Südwesten*, Stuttgart 1998, s. 86–89.

shromáždění, které se sešlo o deset týdnů později ve frankfurtském kostele sv. Pavla (*Paulskirche*). Podnět pro toto shromáždění dala zpráva o vypuknutí únorové revoluce v Paříži. Za jeho cíl byla proklamována zásadní změna ústavy Německého spolku, přičemž o spolkových záležitostech mělo v budoucnu spolurozhodovat vedle německých vládců a jejich vyslanců u Spolkového sněmu také národní zastoupení.⁵⁷⁶

Na počátku roku 1848 Friedrich Vilém IV. obnovil své plány na reformu Německého spolku a poslal Radowitz do Vídně, aby předložil nedůvěřivému rakouskému kabinetu plány, které byly pouze novou verzí dřívějšího reformního úsilí.⁵⁷⁷ Pro pruského krále byl společný postup s Rakouskem k zachování konzervativního statu quo nepostradatelný. K návrhu bavorského generálporučíka knížete Karla zu Leiningen zorganizovat Německo bez Rakouska se stavěl zcela odmítavě. Radowitz prohlásil, že Prusko je připraveno v případě války bránit všechna rakouská území včetně italských provincií. Žádal však za to ústupky Rakouska Prusku ohledně formy Německého spolku. Předložil návrhy na posílení tohoto spolku: zlepšení vojenské ústavy, sjednocení právního systému a hospodářsko-politické a technické úmluvy. Když 4. března 1848 přijel do Vídně, byla již revoluce na obzoru. Nyní byl Metternich připraven uzavřít s Radowitzem dohodu o společné iniciativě za účelem přijetí spolkové reformy. Metternich navrhl pozvat německá knížata nebo jejich zástupce 25. března 1848 na kongres do Drážďan a zde hovořit o reformě, ale již neměl příležitost tyto své plány uskutečnit.⁵⁷⁸ Kvůli propuknutí revoluce a s tím souvisejícího odmítnutí jinými vládami se kongres nikdy nesešel. O rakouských záměrech tak zůstávají pouze domněnky. Otázkou je, zda byl kancléř skutečně nakloněn užšímu sloučení pod tlakem okolností, aby předešel obávanému parlamentnímu řešení, nebo zda měl v úmyslu jednat liknavě.⁵⁷⁹ Ironie osudu chtěla, že Metternich stanoveného dne skutečně dorazil do Drážďan avšak již jako politický uprchlík.⁵⁸⁰

---

⁵⁷⁶ ENGEHAUSEN, Frank, *Die Heidelberger Versammlung und der Beginn der deutschen Revolution*. In: ENGEHAUSEN, Frank, HEPP, Frieder (ed.), *Auf dem Weg zur Paulskirche*, Ubstadt-Weiher 1998, s. 11 a 15; SCHAFFROD, Petra, *Heidelberg im Februar und März 1848*. In: ENGEHAUSEN, Frank, HEPP, Frieder (ed.), *Auf dem Weg zur Paulskirche*, Ubstadt-Weiher 1998, s. 34 a 37; DANN, *Nation und Nationalismus*, s. 115; FENSKE, Hans, *Die Pfalz und Bayern 1816–1956*, Speyer 1998, s. 37; GEMKOW, Heinrich, KIAU, Rolf, *Kämpfe um die deutsche Einheit. Von den Befreiungskriegen bis zur Reichsgründung 1813 bis 1871*, Leipzig, Jena 1955, s. 64; SAUTTER, s. 28–29.

⁵⁷⁷ HOLBORN, s. 278.

⁵⁷⁸ BAUMGART, *Friedrich Wilhelm IV.*, s. 243–244; HOHLWEIN, s. 247–248; PALMER, s. 306.

⁵⁷⁹ DERNDARSKY, Michael, *Österreich und der Deutsche Bund 1815–1866*. In: LUTZ, Heinrich (ed.), *Österreich und die deutsche Frage im 19. und 20. Jahrhundert. Probleme der politisch-staatlichen und soziokulturellen Differenzierung im deutschen Mitteleuropa*, Wien 1982, s. 105.

⁵⁸⁰ HOLBORN, s. 278.

V průběhu zkoumaného období, především pak v jeho druhé polovině, se na Metternichovi začal projevat jeho věk. Zhoršil se mu velmi sluch, jeho projev se zpomaloval, začal vyslovovat slova, jako kdyby měl nateklý jazyk. Postupem času se jej zmocnila melancholická beznaděj.⁵⁸¹ Během léta 1847, zatímco právě slavil své 74 narozeniny, se nemohl ubránit svěřením se své manželce, že se cítí ustaraný a dokonce zcela vyčerpaný, břemeno veřejných záležitostí se mu zdálo ještě těžší zvláště, když jej musel nést sám. Dne 8. srpna 1847 Metternich dokonce vyhrkl: „*Jsem tak unaven životem!*“⁵⁸² a přiznal se k pochopení Abrahama, který, přesycen bytím, ulehl na věčný odpočinek.⁵⁸³

Dne 9. října 1847 se Metternich svěřil jednomu pruskému diplomatovi se svou myšlenkou politického zániku, který hrozí Evropě v blízké budoucnosti kvůli stále většímu rozšiřování radikálních idejí, proti kterým byly všechny pokusy o potlačení marné. Prohlásil: „*Nejsem žádný prorok a nevím, co bude, jsem starý lékař a umím rozlišovat přechodné od smrtelných chorob; v té se nyní nacházíme. Udržíme se zde, tak dlouho, jak můžeme, ale zoufám si nad výsledky.*“⁵⁸⁴

Zpráva o revoluci ve Francii dorazila do Vídně 29. února 1848 a velmi Metternichem otřásla. Zvolal: „*Vše je pryč!*“⁵⁸⁵ Když o něco později zjistil, že král abdikoval a byla svolána republika, šokovaný se zhroutil do lenošky.⁵⁸⁶ Jak moc zasáhly zprávy o událostech ve Francii a novinky z jižního Německa Metternicha popisují ve své zprávě pruskému králi i pruský vyslanec ve Vídni Heinrich Friedrich von Arnim-Heinrichsdorff-Werbelow: „*Je sklíčený, znechucený a velmi se změnil. Přenechal větší část práce hraběti Münchovi a baronu Wernerovi.*“⁵⁸⁷

Dne 13. března 1848 zasáhla revoluce Vídeň a donutila Metternicha abdikovat. Ruský car Mikuláš I. reagoval na zprávu o politickém pádu knížete následovně: „*Znáte již dlouho mé záměry, mé principy, mou náklonnost k Rakousku a k jeho vládci: je to, říkám Vám, můj princ, v mých očích dvojnásobná ztráta pro Rakousko a mě samotného. – Vaše země ztratila Vás, člověka činu, který jako první zasáhl střed, a který ji zachovával už*

---

⁵⁸¹ HERMAN, s. 225; MUSULIN, Stella, *Vienna in the Age of Metternich from Napoleon to Revolution 1805–1848*, London 1975, s. 304.

⁵⁸² MISSOFFE, Michel, *Metternich*, Paris 1959, s. 323.

⁵⁸³ Tamtéž.

⁵⁸⁴ GRUNWALD, Constantin De, *Metternich*, London 1953, s. 306.

⁵⁸⁵ HOHLWEIN, s. 246.

⁵⁸⁶ Tamtéž.

⁵⁸⁷ Heinrich Friedrich von Arnim-Heinrichsdorff-Werbelow Fridrichu Vilémovi IV., Vídeň, 7. března 1848, GStA PK, III. HA MdA, I Nr. 6037/4.

*třicet let v oblasti velké politiky, kde ji uměl pozdvihnout; to, na co jsme se soustředili celý systém vztahů, idejí, zájmů a společného jednání vidíme mizet společně s Vámi. [...] Podle Vašich slov, můj principi, nezadržitelná síla věcí to chtěla stejně. Ať vaše svědomí Vám slouží alespoň k útěše, říkajíc vám, pokud nemůžete tuto sílu rozdrtit, bojoval jste s ní s vytrvalostí tak dlouho, jak jste byl schopen.*⁵⁸⁸

---

⁵⁸⁸ Mikuláš I. Metternichovi, Petrohrad, 23. března 1848, Národní archiv, Acta Clementina, 1/113 sg. C 4/10.

8 Závěr

Svoji německou politiku shrnul Metternich 2. ledna 1850 v dopise Antonu von Prokesch-Osten, toho času vyslanci v Berlíně: „*Byl jsem to já a pouze já, kdo zvažil německý problém v jeho ryzosti během přechodného období let 1812 a 1813, a kdo si uvědomil, co bylo možné učinit v případě pádu napoleonské moci; má stará zkušenost mi dovoluje říci, že německý problém neměl jiné řešení než to, které jsem v roce 1813 shrnul do formulace: nikoli říše, ale politické těleso ve formě federace států. [...] Jsem přesvědčen, že Rakousko slouží pouze pravým německým zájmům a zachování vnitřního míru bez jakéhokoli nádechu egoismu. [...] Naše říše je nasycené politické těleso, aby bylo Rakousko uspokojeno, žádá od Německa pouze vnitřní mír. Naopak Prusko má tendenci k rozšiřování, která může být uspokojena pouze na úkor jiných německých zemí.*“⁵⁸⁹ Vývoj následujících let směřující k roku 1871 a sjednocení Německa dal Metternichovi za pravdu.

Metternichova německá politika spočívala v letech 1840–1848 na několika základních principech. Byly jimi snaha zachovat federativně organizovaný Německý spolek, bránit vzniku jednotného německého národního státu, zvažovat německé záležitosti v evropském kontextu, respektovat zájmy Rakouska i celé Evropy, přimět jednotlivé německé vládcy, aby upřednostnili spolkové povinnosti před svými individuálními suverénními právy, udržet vůdčí postavení habsburské monarchie v Německém spolku a spolupracovat s Pruskem při čelení vnější agresi a potírání revoluce.

Metternich považoval za ideální vládní formu pro státy složené z více částí federalismus, neboť věřil, že preferoval neomezenou rozmanitost institucí, která byla nejsilnější garancí proti implementaci revolučních novot a současně nastolení despotismu. Federativní uspořádání Německého spolku bylo vhodné jak pro okolní státy, tak především pro jeho vlastní členy. Spolek vytvořil společný prostor, který umožnil rozvoj členských států při zachování jejich odlišného charakteru. Pro německé vládcy byl navíc jedinou možnou alternativou k politickému vakuu, jež mohlo zaplnit Prusko i Rakousko, a centralizovanému Německu, v jehož prospěch by se museli vzdát svých suverénních práv. I během let 1848 a 1849 byl Metternich stále názoru, že pokud Rakousko jako říše mělo zůstat zachováno a současně si chtělo udržet své postavení i v

---

⁵⁸⁹ GRUNWALD, s. 314.

nově organizovaném Německu, nebylo myslitelné žádné jiné řešení než Německý spolek. Síla Německa podle knížete spočívala v jeho spolkovém charakteru. V tomto přesvědčení ho utvrdila Rýnská krize, která mu nabídla možnost znovu demonstrovat výhody volně spojeného a čistě defenzivního Německého spolku pro zachování suverenity knížat i evropského míru.

Rakouský státník si proto ani v letech 1840–1848 nepřál žádné sjednocení Němců v jednotném národním státě a snažil se mu vším silou zabránit. Pro toto počínání měl především dva hlavní důvody. Tím prvním byly obavy, že vznik německého národního státu by mohl vyvolat touhu rakouských Němců se k tomuto státnímu celku připojit, čímž by došlo k rozpadu habsburského soustátí na německou a neněmeckou část. Druhým bylo vědomí ničivého potenciálu, který by mohl německý národní stát mít pro evropský mír kvůli jeho značné síle i přirozené tendenci národních států k prosazování vlastních geopolitických a hospodářských zájmů na úkor jiných národů.

Jeho protivníky však ve 40. letech 19. století již nebyli romanticky smýšlející studenti a profesoři, dychtící po obnovení středověké slávy Svaté říše římské, nýbrž realisticky smýšlející představitelé německého středního stavu, kteří směřovali své politické myšlení a snahy na konkrétní a reálné cíle, na jednotný národní stát s reprezentativním zastoupením. Zároveň se již nejednalo o několik málo jednotlivců, jako tomu bylo v roce 1815, ale o masové hnutí s velmi početnou členskou základnou. V tuto chvíli již nebylo možné nacionalismus přehlížet. Metternich však do značné míry podceňoval živoucí sílu národů, myšlenkových hnutí a entusiasmů lidu, když se domníval, že bylo možné je zastavit s pomocí nějakého dekretu. V průběhu zkoumaného období bylo stále zřejmějším, že již nebyl s to čelit silám doby, ale do poslední chvíle se o to přinejmenším snažil, a to poukazováním na jejich možné důsledky a uklidňováním vypjatých nálad v Německém spolku.

V popředí jeho zájmu stála v tomto ohledu snaha přimět jednotlivé německé vládcy, aby upřednostnili spolkové povinnosti před svými individuálními suverénními právy, neboť právě v tom spočívala záruka jejich bezpečnosti. Metternich byl přesvědčen, že členové spolku pro své vlastní dobro a pro dobro Habsburků musí jednat společně proti všem projevům revoluce, ať již ve formě parlamentní opozice nebo pouličního radikalismu. Ve 40. letech 19. století v tomto ohledu vyvíjel tlak na vlády členských států Německého spolku, aby především striktně dodržovaly cenzuru a dohlížely na spolkovou činnost, tedy aktivity profesních a zájmových spolků a sdružení.

Tisk, který Metternich považoval za morální sílu, která musí být regulována, chtěl však kontrolovat za pomoci preventivních opatření a nikoli represe. V první řadě chtěl chránit, nikoli potlačovat. Kníže nepopíral službu, kterou tisk poskytoval společnosti, byl však toho názoru, že se stal nespolehlivým, začal sledovat špatný směr a páchat škody. Liberalizaci tiskového zákona v jednotlivých státech Německého spolku se mu nakonec nepodařilo zabránit, a to především z toho důvodu, že Prusko, jeho hlavní spojenec v potírání liberální a demokratické opozice v Německém spolku, šlo v tomto směru vlastní cestou, která se neslučovala s přesvědčením Rakouska.

Na skutečnosti, že Metternich nebyl ve zkoumaném období s to úspěšně čelit německému národnímu hnutí, jak to dokázal v předchozích letech, měl značný podíl právě nástup Fridricha Viléma IV. na pruský trůn, neboť s ním se pojily velké naděje a očekávání německého národního hnutí a liberálů. Kvůli svým romantickým představám se Fridrich Vilém IV. přikláněl k činění ústupků lidovému a nacionálnímu cítění, což Prusko činilo méně spolehlivým spojencem Rakouska v boji proti revolučním tendencím, než jím bylo ve 20. a 30. letech. Nový pruský král se sice spokojil s poskytnutím tradiční nadřazenosti v německých záležitostech Rakousku, považoval však Prusko za mocnost, která měla chránit „německou vlast“ svou vojenskou silou. Na rozdíl od svého otce nebyl Fridrich Vilém IV. ochoten přijmout pasivní roli v německých záležitostech. Přestože jeho ideje byly vizionářské a značně emocionální, vyvedly Metternicha z míry a přinutily jej obávat se o budoucnost Německa v podobě, v jaké bylo vytvořeno bezprostředně po napoleonských válkách.

Metternich i ve 40. letech 19. století nahlížel na německé záležitosti v evropském kontextu, a to z toho důvodu, že zakládal Německý spolek jako součást evropského systému a hlavní pilíř evropského mírového řádu. To se projevilo především v rámci Rýnské krize, kdy bylo hlavním cílem jeho německé politiky zajistit, že na tuto krizi bude nahlíženo jako na evropskou a nikoli francouzsko-německou a že Německý spolek zůstane nečinným a svým defenzivním charakterem přispěje k zachování evropského míru. V tomto svém úsilí byl s jistotou úspěšný.

Na tomto místě je důležité vyvrátit jedno ze zavedených klišé, jmenovitě to, že Metternichova německá politika byla založena jen a pouze na zájmech Rakouska. Je důležité si uvědomit, že kníže chápal habsburskou říši jako systém, v němž spolu žily nejrůznější národnosti v rámci monarchického zřízení založeného na společenské hierarchii a na vládě práva. Svou polohou ve středu Evropy bylo Rakousko podle

Metternicha skutečným těžištěm rovnováhy sil. Právě z těchto důvodů mohl coby ministr zahraničí podunajské monarchie identifikovat evropské zájmy s těmi rakouskými, které vyžadovaly mír a vzájemnou solidaritu panovníků. Metternich sice v první řadě sledoval zájmy své země, když usiloval o zachování územního a dynastického uspořádání z roku 1815, ty se však na druhou stranu, dle jeho názoru, shodovaly s evropskými potřebami. Metternichova německá politika spočívala rovněž na přesvědčení, že existence Německého spolku byla i v letech 1840 až 1848 zcela kompatibilní se zájmy všech německých vládců i ostatních evropských států. V tomto směru odpovídal i v této době jeho postup představám ostatních německých vládců, kterým šlo v první řadě o zachování vlastní suverenity.

Z kancléřova počínání během Rýnské krize a šlesvicko-holštýnské otázky je nanejvýš zjevné, že jeho hlavním zájmem nebylo upevňování rakouské moci *per se* prostřednictvím vyvíjení vlivu na Německý spolek, nýbrž využití tohoto státního celku a jeho defenzivního charakteru k zachování míru a pořádku v Evropě. V této souvislosti je nutné opět zdůraznit Metternichovo ztotožňování rakouských a evropských zájmů. Metternich se obával o budoucnost habsburské monarchie právě v souvislosti se zachováním evropského míru a řádu, protože podunajská říše tvořila jeden z jeho hlavních pilířů. V duchu těchto úvah je pak možné vysvětlit jeho snahu o využití Německého spolku pro zajištění ochrany Lombardsko-Benátska na konci roku 1840 v podobě slibu pruského panovníka, že bude napříště považovat každý izolovaný útok na rakouské italské provincie jako za směřovaný proti jemu samému, a že v podobném duchu bude působit i na ostatní německé vládcy. Ani v tomto případě však nešlo o upevňování rakouské moci, nýbrž o snahu zachovat existenci Rakouska a tím i evropského míru. Při zajišťování morální a v případě nutnosti i diplomatické a vojenské podpory Rakouska u německých vládců však Metternich nebyl vždy úspěšný. Neúspěch si musel přiznat v případě občanské války ve Švýcarsku, kdy se mu nepodařilo přimět německé sousedy Švýcarska, aby rozestavěli na hranicích vojenské jednotky. Jeho hrozby možným podnícením revolučního hnutí v těchto státech švýcarskými radikály tentokrát nepadly na úrodnou půdu, jelikož jihoněmecké státy se více obávaly finančních nákladů spojených s nasazením vojenských jednotek.

V průběhu Rýnské krize a eskalace šlesvicko-holštýnské otázky se o slovo přihlásil vypjatý nacionalismus, který do značné míry ohrozil trvání evropského míru a pořádku. Rakouský kancléř se ho snažil vši silou uklidňovat a předejít tak jeho eskalaci

do válečného konfliktu, v prvním případě s Francií, v tom druhém s Dánskem. Ač se Metternichovi podařilo dosáhnout toho, že se Rýnská krize obešla bez jediného výstřelu, v případě šlesvicko-holštýnské otázky již tak úspěšný nebyl. V době Rýnské krize bylo pro něj německé vlastenectví přijatelným, dokonce žádoucím, pokud bylo přínosem pro jednotu a bezpečnost Německého spolku. Dokázal rovněž ocenit fakt, že se Němci byli schopni spojit za účelem obrany proti společnému nepříteli. V následujících letech však již nebylo v jeho silách udržet nové síly doby na uzdě, neboť jím představované chování – klid, umírněnost, usměrňování – bylo v době nástupu masového nacionalismu odmítnuto. Metternich bojoval celý život proti nacionalismu, neboť si uvědomoval, že byl revoluční povahy a vedl k zániku států složených z různorodých národností, jakým bylo i Rakouské císařství. Co je však důležité zdůraznit: neviděl důvod, proč by stát neměl dovolit svým poddaným ponechat si své národní zvyky a tradice.

Za touto Metternichovou politikou je pochopitelně nutné hledat snahu o zachování existence habsburské monarchie, neboť ta nebyla dostatečně silným státem, aby mohla být vtažena do válečného konfliktu bez spojence, a to nejen z důvodu zanedbané armády a tíživé finanční situace, v níž se ve 40. letech 19. století nacházela, nýbrž i jejího mnohonárodnostního složení. Každý konflikt vyvolaný na základě nacionalismu by totiž znamenal pro Rakouské císařství smrtelnou hrozbu, neboť by mohl podnítit národy podunajské monarchie k revoluci, žádání státní autonomie nebo dokonce nezávislosti či rozdělení mocnářství na německou a neněmeckou část.

Jedním z hlavních cílů Metternichovy německé politiky bylo udržet vůdčí postavení habsburské monarchie v Německém spolku. V tomto směru bylo jeho hlavním záměrem čelit národním sjednocovacím snahám, udržet federativní strukturu Německého spolku a především tvořit protiváhu pruské rozpínavosti, které se kníže velmi obával. S nástupem Fridricha Viléma IV. se situace začala měnit a podunajská monarchie postupně ztrácela svůj vliv na politický vývoj Německého spolku, v němž se o vedoucí roli začalo pomalu hlásit Prusko. To navíc na rozdíl od Rakouska prosazovalo reformy a aktivní politiku, čímž si postupně získalo mocenský náskok. Zatímco Rakousko se za Františka I. a ještě více za jeho nástupce Ferdinanda I., kdy císařství v podstatě řídila Státní konference, v první řadě snažilo zachovat stávající řád a nebylo ochotno provádět prakticky žádné reformy a omezit systém celních bariér, Prusko profitovalo z vlastního Celního spolku.

Rovněž Fridrich Vilém IV. již nebyl ochoten zůstat pasivní v německých záležitostech, a proto při několika příležitostech usiloval o reformu Německého spolku. Přijetí návrhů, které vznášel, by však znamenalo připustit zvýšení pruského vlivu v Německém spolku, a to na úkor Rakouska. To by se nyní muselo podřídit ve vojenských otázkách Prusku a ztratilo by tím svoji tradiční roli ochránce německých států. Následkem toho by rovněž došlo k narušení rovnováhy sil ve střední Evropě. To bylo něco, co Metternich přirozeně nemohl s ohledem na rakouské zájmy dovolit. Pruským snahám o hegemonii se kníže snažil čelit tím, že s pomocí především jihoněmeckých království vytvářel vůči Prusku v Německém spolku určitou protiváhu. Na druhou stranu však zas Metternich potřeboval podporu Pruska při prosazování spolkového zákonodárství a v boji proti revoluci. Ani ve 40. letech 19. století Metternicha neopustila jeho obava z revolučního spiknutí, které se táhlo napříč Evropou s cílem zničit monarchistický pořádek. Lze konstatovat, že se Metternich nestavěl proti reformě Německého spolku jako takové, dokonce si uvědomoval její nutnost, přičila se mu však takové její podoba, která by vedla ke zvýšení moci Pruska.

Proč tedy Metternich ve 40. letech 19. století začal ztrácet vliv na politické dění v Německém spolku? Důvodů bylo hned několik. Tím hlavním byl fakt, že se nacionalismus stal masovým hnutím a že Prusko se za vlády Fridricha Viléma IV. vymanilo z Metternichova systému a vydalo se novou cestu zcela nezávislou na jeho vůli, což se projevilo v únoru 1847, kdy navzdory kancléřovým radám pruský monarcha svolal jednotný zemský sněm do Berlína. Bylo zde však ještě několik dílčích příčin. Předně byl Metternichův manévrovací prostor v letech 1840 až 1848 do značné míry omezen, a to především z důvodu mocenského soupeření ve Státní konferenci a finančních potíží monarchie. Kromě toho v době předbřeznové nebyly německé záležitosti pro habsburskou monarchii jedinou prioritou. Hlavní zájem Rakouska spočíval totiž v evropské politice, respektive v zachování evropské pozice podunajské monarchie. Pouze v případě, kdy byly německé záležitosti vnímány jako hrozba pro evropský řád a mír, věnoval jim Metternich významnější pozornost. To souviselo i se skutečností, že pro Rakousko byla po Vídeňském kongresu prvotní jeho role ochránce Itálie. Zároveň se pomalu ale jistě hroutil i takzvaný Metternichův systém, který kníže sám z části podkopal, když byl nucen přistoupit na anexi Krakova, čímž porušil vídeňské smlouvy z roku 1815. Přičemž je na tomto místě důležité znovu zdůraznit, že nedotknutelnost, ba dokonce posvátnost smluv byla jedním z morálních pilířů, na nichž

kníže celý život stavěl svoji politiku uvnitř monarchie i za jejími hranicemi. Další ranou pro Metternichův systém byla porážka Sonderbundu ve Švýcarsku. Národní hnutí švýcarské konfederace porušilo vídeňské smlouvy z roku 1815, aniž by bylo potrestáno.

Dalším z důvodů úpadku Metternichova vlivu v Německém spolku byl hospodářský náskok Pruska, který kancléř nebyl schopen zvrátit. Zde je však nutné mít na paměti, že v otázkách vnitřní ani hospodářské politiky Rakouského císařství neměl kníže rozhodující slovo. Obojí bylo doménou v prvé řadě hraběte Kolowrata, největšího z Metternichových rivalů na vídeňském dvoře. Tvrzení, že kancléř nerozuměl silám své doby, nelze přijmout, a to přinejmenším právě v případě hospodářství. Metternich uměl odhadnout význam Celního spolku již v době jeho geneze. Viděl v něm skutečně významnou událost té doby. Byl si vědom nevýhod, které plynuly z obchodně-politického vyloučení Rakouska z německého prostoru pro průmysl i obchod Rakouského císařství. Při několika příležitostech mezi lety 1841 a 1844 se pokoušel o zmírnění rakouských cel v naději, že dosáhne přijetí Rakouska k Celnímu spolku, neboť by se tím Rakousko stalo protiváhou pruské moci. Jeho úsilí se však nesetkalo s úspěchem. Kromě toho Metternich usiloval i o rozvoj železnice a snil o celní unii v srdci Evropy, která by zahrnovala nejen Německo a země habsburské monarchie, nýbrž také rakouské provincie v Itálii. Na mysli mu tanul celní spolek čítající 70 milionů obyvatel, který by se rozprostíral od Baltského až po Středozevní moře a od Rýna až po hranice s Ruskem. Faktorem, který nesmí zůstat opomenut, je vysoký věk Metternicha. Do poslední fáze své veřejné kariéry vstoupil kníže již jako unavený a rozčarovaný sedmdesátník, který se v druhé polovině 40. let 19. století nacházel ve stádiu fyzického rozkladu: měl poškozený sluch, pomalý projev a špatně artikuloval. I toto nakonec ve svém důsledku přispělo k tomu, že rok 1848 otřásl rakouským postavením v Německu v základech.

9 Použité prameny a literatura

9. 1 Nevydané prameny

Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Vídeň

Austria-Österreichisches Staatsarchiv/Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Staatskanzlei, Preussen 174–195.

Austria-Österreichisches Staatsarchiv/Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Staatenabteilungen, Dänemark 108–112.

Austria-Österreichisches Staatsarchiv/Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Staatskanzlei, Bayern 169–179.

Austria-Österreichisches Staatsarchiv/Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Staatskanzlei, Sachsen 57–62.

Austria-Österreichisches Staatsarchiv/Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Staatskanzlei, Baden Diplomatische Korrespondenz 40–43.

Austria-Österreichisches Staatsarchiv/Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Staatskanzlei, Württemberg 36–38.

Austria-Österreichisches Staatsarchiv/Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Staatenabteilungen, Polen IV 65.

Austria-Österreichisches Staatsarchiv/Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Staatenabteilungen, Frankreich Diplomatische Korrespondenz 319 a 322.

Austria-Österreichisches Staatsarchiv/Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Diplomatie und Außenpolitik 1848-1918, Gesandtschafts- und Konsulatarchiv B, Gesandtschaftsarchiv Bern 38.

Austria-Österreichisches Staatsarchiv/Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Große Korrespondenz Alphabetischer Nachtrag 6, Metternich, 1836–1853.

Národní archiv, Praha

Národní archiv, Acta Clementina, 1/113 sg. C 4/10.

Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz, Berlin

Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz, III. HA Ministerium der auswärtigen Angelegenheiten, I Nr. 4617/2 a 4617/3.

Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz, III. HA Ministerium der auswärtigen Angelegenheiten, I Nr. 4771.

Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz, III. HA Ministerium der auswärtigen Angelegenheiten, I Nr. 6033–6037/4.

Landeshauptarchiv Schwerin, Schwerin

Landeshauptarchiv Schwerin, 4.11-1 Mecklenburg-Strel. Staatsministerium und Landesregierung Nr. 753.

Landeshauptarchiv Schwerin, 4.11-1 Mecklenburg-Strel. Staatsministerium und Landesregierung Nr. 998.

Bayerisches Hauptstaatsarchiv, Mnichov

Bayerisches Hauptstaatsarchiv, Ministerium der auswärtigen Angelegenheiten, Wien 2409–2415.

Hauptstaatsarchiv Dresden, Drážd'any

Hauptstaatsarchiv Dresden, 10717 Ministerium der Auswärtigen Angelegenheiten, 3158–3165.

Rigsakrivet, Kodaň

Rigsakrivet, Departementet for de Udenlandske Anliggender, Frankfurt a. M. 1471.

9. 2 Vydané prameny

DROß, Elisabeth (ed.), *Quellen zur Ära Metternich*, Darmstadt 1999.

HARDTWIG, Wolfgang, HINZE, Helmut (ed.), *Deutsche Geschichte in Quellen und Darstellung, Band 7. Vom Deutschen Bund zum Kaiserreich 1815–1871*, Stuttgart 2003.

METTERNICH-WINNEBURG, Richard (ed.), *Aus Metternichs nachgelassenen Papieren*, Band VI–VII, Wien 1881–1884.

ADLER, Hans (ed.), *Literarische Geheimberichte. Protokolle der Metternich-Agenten*, Band I, 1840–1843, Köln 1977.

De la Succession dans la Monarchie Danoise considérée principalement sur le point de vue du droit public, Paris 1847.

DROYSEN, Johann Gustav, *Kleine Schriften*, Berlin 1864.

DROYSEN, Johann Gustav, SAMWER, Carl Friedrich Lucian, *Die Herzogthümer Schleswig-Holstein und das Königreich Dänemark. Aktenmäßige Geschichte der dänischen Politik seit dem Jahre 1806*, Hamburg 1850.

FLAMMBERG, Gottfried, *Schleswig-Holstein. Sechsendvierzig Lieder wider den Dänen*, Erlangen 1863.

Sechs Lieder an Schleswig-Holstein! Heft einer Widmung an Sr. Majestät dem König Christian VIII. von Dänemark. Von einem Schleswig-Holsteiner, 1846.

KRIEGER, A. F., ALLEN, C. F., PAULSEN C. (ed.) *Beiträge zur Schleswig-Holsteinischen Frage in sieben Abhandlungen über die politischen, nationalen und sprachlichen Verhältnisse der Herzogthümer Schleswig und Holstein*, Leipzig 1849.

METTERNICH, Prince Clemens von, *The Autobiography. 1773–1815*, Welwyn Garden City 2004, s. 161.

SAUTTER, Udo (ed.), *Deutsche Geschichte seit 1815. Daten, Fakten, Dokumente III. Historische Quellen*, Tübingen 2004.

THUDICHUM, Friedrich Wolfgang Karl, *Verfassungsgeschichte Schleswig-Holsteins von 1806-1852 in ihren deutschen und europäischen Beziehungen*, Tübingen 1871.

Wackre Deutsche Brüder in Schleswig Holstein!, Nürnberg 1846.

9. 3 Literatura

AMRAM, Beulah B., *Heine and the Germans*. In: *The North American Review* 211, 1920, 770, s. 112–120.

- ANGELOW, Jürgen, *Geräuschlosigkeit als Prinzip. Preußens Außenpolitik im europäischen Mächtekoncert zwischen 1815 und 1848*. In: PYTA, Wolfram (ed.), *Das europäische Mächtekoncert. Friedens- und Sicherheitspolitik vom Wiener Kongreß 1815 bis zum Krimkrieg 1853*, Köln, Weimar, Wien 2009, s. 155–174.
- ANGELOW, Jürgen, *Von Wien nach Königgrätz. Die Sicherheitspolitik des Deutschen Bundes im europäischen Gleichgewicht (1815–1866)*, München 1996.
- ASMUS, Helmut, *Deutscher Vormärzliberalismus 1830–1847/48*. In: REINALTER, Helmut (ed.), *Aufklärung, Vormärz, Revolution*, Frankfurt am Main 1981, s. 47–69.
- BAHR, Ehrhard (ed.), *Dějiny německé literatury. Sv. II. Od osvícenství k době předbřeznové. Kontinuita a změna. Od středověku po současnost*, Praha 2006.
- BARCLAY, David E., *Frederick William IV and the Prussian monarchy. 1840–1861*, Oxford 1995.
- BARTMUß, Hans-Joachim, ULFKOTTE, Josef, *Nach dem Turnverbot. „Turnvater“ Jahn zwischen 1819 und 1852*, Köln, Wien 2011.
- BAUMGART, Winfried, *Europäisches Konzert und nationale Bewegung. 1830–1878*, Schöningh 1999.
- BAUMGART, Winfried, *Friedrich Wilhelm IV. (1840–1861)*. In: KROLL, Frank-Lothar (ed.), *Preussens Herrscher. Von den ersten Hohenzollern bis Wilhelm II.*, München 2000, s. 219–241.
- BENÖHR, Franz, *Die politische Dichtung aus und für Schleswig-Holstein in den Jahren von 1840–1864*, Schleswig 1911.
- BERGLAR, Peter, *Metternich. Kutscher Europas. Arzt der Revolutionen*, Göttingen 1973.
- BÉTHOUART, Antoine, *Metternich et l'Europe*, Paris 1979.
- BILLINGER, Robert D. Jr., *Good and True Germans. The Nationalism of the Rheinbund Princes, 1806-1814*. In: DUCHHARDT, Heinz (ed.), *Reich oder Nation? Mitteleuropa 1780–1815*, Stuttgart 1998, s. 105–139.
- BILLINGER, Robert D. Jr., *They Sing the Best Songs Badly. Metternich, Frederick William IV, and the German Confederation during the War Scare of 1840–1841*.

- In: RUMPLER, Helmut (ed.), *Deutscher Bund und deutsche Frage 1815–1866*, München 1990, s. 94–113.
- BILLINGER, Robert D. Jr., *Metternich and the German Question. States' Rights and Federal Duties. 1820–1834*, Newark (Delaware) 1991.
- BILLINGER, Robert D. Jr., *The War Scare of 1831 and Prussian-South German Plans for the End of Austrian Dominance in Germany*. In: *Central European History*, 9, 1976, 3, s. 203–219.
- BONJOUR, Edgar, *Geschichte der Schweizerischen Neutralität. Vier Jahrhunderte Eidgenössischer Aussenpolitik*, I., Basel 1970.
- BOTZENHART, Manfred, *Reform, Restauration, Krise. Deutschland 1789–1847*, Frankfurt am Main 1985.
- BRANDT, Hartwig, *Republikanismus im Vormärz. Eine Skizze*. In: MALETTKE, Klaus (ed.), *175 Jahre Wartburgfest 18. Oktober 1817 – 18. Oktober 1992. Studien zur politischen Bedeutung und zum Zeithintergrund der Wartburgfeier*, Heidelberg 1992, s. 121–152.
- BRANDT, Otto, *Geschichte Schleswig-Holsteins. Ein Grundriß*. Kiel 1966.
- BREIL, Michaela, *Die Augsburger „Allgemeine Zeitung“ und die Pressepolitik Bayerns. Ein Verlagsunternehmen zwischen 1815 und 1848*, Berlin 1996.
- BREUILLY, John, *Austria, Prussia and the Making of Germany, 1806–1871*, London 2002.
- BRIDGE, Francis Roy, *The Habsburg Monarchy among the Great Powers 1815–1918*, New York, Oxford, Munich 1990.
- BROPHY, James M., *The Rhine Crisis of 1840 and German Nationalism. Chauvinism, Skepticism, and Regional Reception*. In: *The Journal of Modern History* 85, 2013, 1, s. 1–35.
- BUFFET, Cyril, *Berlin*, Praha 1999.
- CARR, William, *Schleswig-Holstein 1815–1848. A Study in National Conflict*, Manchester 1963.
- CECIL, Algernon, *Metternich 1773–1859. A Study of His Period and Personality*, London 1938.

- CEPL-KAUFMANN, Gertrude, JOHANNING, Antje, *Mythos Rhein. Zur Kulturgeschichte eines Stromes*, Darmstadt 2003.
- CLARK, Christopher, *Prusko. Vzestup a pád železného království*, Praha 2008.
- COLLINGHAM, H. A. C., *The July Monarchy. A Political History of France 1830–1848*, London, New York 1988.
- DANN, Otto, *Nationale Fragen in Deutschland. Kulturnation, Volksnation, Reichsnation*. In: FRANÇOIS, Etienne, SIEGRIST, Cannes, VOGEL, Jakob (ed.), *Nation und Emotion. Deutschland und Frankreich im Vergleich 19. und 20. Jahrhundert*, Göttingen 1995, s. 66–82.
- DANN, Otto, *Nation und Nationalismus in Deutschland. 1770–1990*, München 1992
- DENKLER, Horst, *Zwischen Julirevolution (1830) und Märzrevolution (1848/49)*. In: HINDERER, Walter (ed.), *Geschichte der politischen Lyrik in Deutschland*, Stuttgart 1978, s. 181–209.
- DERNDARSKY, Michael, *Österreich und der Deutsche Bund 1815–1866*. In: LUTZ, Heinrich (ed.), *Österreich und die deutsche Frage im 19. und 20. Jahrhundert. Probleme der politisch-staatlichen und soziokulturellen Differenzierung im deutschen Mitteleuropa*, Wien 1982, s. 92–116.
- DERNDARSKY, Michael, *Habsburg zwischen Preussen und Deutschland*. In: RUMPLER, Helmut (ed.), *Deutscher Bund und deutsche Frage 1815–1866*. München 1990, s. 292–313.
- DESMOND, Seward, *Metternich. Der erste Europäer. Eine Biographie*, Zürich 1993.
- DOERING-MANTEUFFEL, Anselm, *Die Deutsche Frage und das Europäische Staatensystem 1815–1871*, München 2001.
- DU BOIS, Pierre, *La guerre du Sonderbund. La Suisse de 1847*, Paris 2003.
- DU COUDRAY, Helene, *Metternich*, New Haven 1936.
- DÜDING, Dieter, *Nationale Oppositionsfeste der Turner, Sänger und Schützen im 19. Jahrhundert*. In: DÜDING, Dieter, FRIEDEMANN, Peter, MÜNCH, Paul (ed.), *Öffentliche Festkultur. Politische Feste in Deutschland von der Aufklärung bis zum Ersten Weltkrieg*, Reinbek bei Hamburg 1988, s. 166–190.

- ECHTERNKAMP, Jörg, *Der Aufstieg des deutschen Nationalismus (1770–1840)*, Frankfurt, New York 1998.
- EKE, Norbert Otto, *Vormärz und Exil. Vormärz im Exil*, Bielefeld 2005.
- ENGEHAUSEN, Frank, *Die Heidelberger Versammlung und der Beginn der deutschen Revolution*. In: ENGEHAUSEN, Frank, HEPP, Frieder (ed.), *Auf dem Weg zur Paulskirche, Ubstadt-Weiher* 1998, s. 11–30.
- FEHRENBACH, Elisabeth, *Verfassungsstaat und Nationsbildung 1815–1871*, München 1992.
- FENSKE, Hans, *Die Pfalz und Bayern 1816–1956*, Speyer 1998.
- FINGERHUT, Karlheinz, *Heinrich Heine. Deutschland. Ein Wintermärchen*, Frankfurt am Main 1992.
- FINK, Humbert, *Metternich. Staatsmann, Spieler, Kavalier*, München 1989.
- FOERSTER, Cornelia, „Hoch lebe die Verfassung?“ *Die pfälzischen Abgeordnetenfesten im Vormärz (1819–1846)*. In: DÜDING, Dieter, FRIEDEMANN, Peter, MÜNCH, Paul (ed.), *Öffentliche Festkultur. Politische Feste in Deutschland von der Aufklärung bis zum Ersten Weltkrieg*, Reinbek bei Hamburg 1988, s. 132–146.
- FURET, François, *Člověk romantismu a jeho svět*, Praha 2010.
- GANSCHOW, Jan, *Der Deutsch-Dänische Krieg 1864. Vorgeschichte, Verlauf, Folgen*, Graz 2013.
- GEBHARDT, Armin, *Staatskanzler Metternich. Eine Studie*, Marburg 2009.
- GEISTHÖVEL, Alexa, *Restauration und Vormärz 1815–1847*, München, Wien, Zürich 2008.
- GEISTHÖVEL, Alexa, *Eigentümlichkeit und Macht. Deutscher Nationalismus 1830–1851. Der Fall Schleswig-Holstein*, Stuttgart 2003.
- GEMKOW, Heinrich, KIAU, Rolf, *Kämpfe um die deutsche Einheit. Von den Befreiungskriegen bis zur Reichsgründung 1813 bis 1871*, Leipzig, Jena 1955.
- GREEN, Abigail, *Fatherlands, State-building and Nationhood in Nineteenth-century Germany*, Cambridge 2001.

- GREEN, Abigail, *Intervening in the Public Sphere. German Governments and the Press. 1815–1870*. In: *The Historical Journal*, 44, 2001, 1-2, s. 155–175.
- GRIMM, Dieter, *Deutsche Verfassungsgeschichte. 1776–1866. Vom Beginn des modernen Verfassungsstaats bis zur Auflösung des Deutschen Bundes*, Frankfurt am Main 1988.
- GROBAUER, Franz Josef, *Ein Kämpfer für Europa. Metternich*, Wien 1961.
- GÖSSMANN, Wilhelm, *Heinrich Heine. Deutschland. Ein Wintermärchen Eine literarische Inspektion*. In: RUPP, Gerhard (ed.), *Klassiker der deutschen Literatur*, Würzburg 1999, s. 75–97.
- GRUNER, Wolf D., *Der Deutsche Bund 1815–1866*, München 2012.
- GRUNER, Wolf D., *Der Deutsche Bund, die deutschen Verfassungsstaaten und die Rheinkrise von 1840*. In: *Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte* 53, 1990, 1, s. 51–78.
- GRUNER, Wolf D., *Die deutsche Frage in Europa 1800–1990*, München 1993.
- GRUNER, Wolf D., *Deutschland in Europa 1750–2007. Vom deutschen Mitteleuropa zum europäischen Deutschland*, Klausenburg 2009.
- GRUNER, *Süddeutsche Geschichtslandschaften zwischen regionaler, gesamtstaatlicher und europäischer Integration. 1789–1993. Teil 1. 1789–1848*. In: *Blätter für deutsche Landesgeschichte*, 149, 2013, s. 59–123.
- GRUNWALD, Constantin De, *Metternich*, London 1953.
- HAHN, Hans Henning, *Die polnische Nation in den Revolutionen von 1846–1849*. In: DOWE, Dieter, HAUPT, Heinz-Gerhard, LANGEWIESCHE, Dieter (ed.), *Europa 1848. Revolution und Reform*, Bonn 1998, s. 231–252.
- HAHN, Hans Werner, BERDING, Helmut, *Handbuch der deutschen Geschichte, Band XIV. Reformen, Restauration und Revolution 1806–1848/49*, Stuttgart 2010.
- HAHN, Hans Werner, *Geschichte des Deutschen Zollverein*, Göttingen 1984.
- HAMMEN, Oscar J., *The Failure of an Attempted Franco-German Liberal Rapprochement 1830–1840*. In: *The American Historical Review* 52, 1946, 1, s. 54–67.
- HAUPTS, Leo, *Die Kölner Dombaufeste 1842–1880 zwischen kirchlicher, bürgerlich-nationaler und dynastisch-höfischer Selbstdarstellung*. In: DÜDING, Dieter,

- FRIEDEMANN, Peter, MÜNCH, Paul (ed.), *Öffentliche Festkultur. Politische Feste in Deutschland von der Aufklärung bis zum Ersten Weltkrieg*, Reinbek bei Hamburg 1988, s. 191–211.
- HARTAU, Friedrich, *Clemens Fürst von Metternich*, Reinbek bei Hamburg 1991.
- HERMAN, Arthur, *Metternich*, New York 1932.
- HERRE, Franz, *Metternich*, Praha 1996.
- HERRE, Franz, *Friedrich Wilhelm IV. Der andere Preußenkönig*, Gernsbach 2007.
- HIPPEL, Wolfgang, *Revolution im deutschen Südwesten*, Stuttgart 1998.
- HOEDE, Roland, *Zur Geschichte der Heppheimer Versammlung vom 10. Oktober 1847*. In: REINALTER, Helmut (ed.), *Die Anfänge des Liberalismus und der Demokratie in Deutschland und Österreich 1830–1848/49*, Frankfurt am Main 2002, s. 293–315.
- HOENSCH, Jörg, *Geschichte Polens*, Stuttgart 1998.
- HOHLWEIN, Hans, *Aufbruch in die neue Zeit. Von Metternich bis Marx*, Stuttgart 1969.
- HOLBORN, Hajo, *Deutsche Geschichte in der Neuzeit*, Band II, München 1970.
- HOLTZ, Bärbel, *Zensur und Zensoren im preußischen Vormärz*. In: CLEMENS, Gabriele B. Clemens (ed.), *Zensur im Vormärz. Pressefreiheit und Informationskontrolle in Europa*, Ostfildern 2013, s. 105–119.
- HONSELL, Johannes, *Bayern und die Rheinkrise von 1840*, diplomová práce, München 2002.
- HÖBELT, Lothar, *Zur Militärpolitik des deutschen Bundes*. In: RUMPLER, Helmut (ed.), *Deutscher Bund und deutsche Frage 1815–1866*. München 1990, s. 114–135.
- HUGHES, Michael, *Nationalism and Society. Germany 1800–1945*, London 1988.
- HUSUNG, Hans Gerhard, *Protest und Repression im Vormärz*, Göttingen 1983.
- CHARLE, Christophe, *Intelektuálové v Evropě 19. století*, Brno 2004.
- INAUEN, Josef, *Brennpunkt Schweiz. Die süddeutschen Staaten Baden, Württemberg und Bayern und die Eidgenossenschaft 1815–1840*, Fribourg 2008.
- JAMES, Harold, *Deutsche Identität 1770–1990*, Frankfurt am Main, New York 1991.

- JELAVICH, Barbara, *The Habsburg Empire in European Affairs. 1814–1918*, Chicago 1969.
- JESPERSEN, Knud J. V., *Die Nationalbewegungen und Dänemark*. In: TIMMERMANN, Heiner (ed.), *Die Entstehung der Nationalbewegung in Europa 1750–1849*, Berlin 1993, s. 177–184.
- JOACHIMSEN, Paul, *Vom deutschen Volk zum deutschen Staat. Eine Geschichte des deutschen Nationalbewusstseins*, Leipzig, Berlin 1920.
- KEUL, Wolfgang, *Die Bundesmilitärkommission (1819–1866) als politisches Gremium*, disertační práce, Frankfurt am Main, Bern, Las Vegas 1977.
- KISSINGER, Henry, *Obnovení světového řádu. Metternich, Castlereagh a potíže s mírem v letech 1812–1822*, Praha 2009.
- KOCH, Rainer, *Deutsche Geschichte 1815–1848. Restauration oder Vormärz?*, Stuttgart, Berlin, Köln, Mainz 1985.
- KRAEHE, Enno E., *Metternich's German Policy. The Congress of Vienna. 1814–1815*, II., Princeton 1984.
- KRAUS, Andreas, *Geschichte Bayerns. Von den Anfängen bis zur Gegenwart*, München 1988.
- KRIEGER, Leonard, *The German Idea of Freedom. History of a Political Tradition*, Boston 1957.
- KROLL, Frank-Lothar, *Monarchie und Gottesgnadentum in Preußen 1840–1861*. In: KRÜGER, Peter (ed.), *Der verkannte Monarch. Friedrich Wilhelm IV. in seiner Zeit*, Potsdam 1997, s. 45–70.
- KRÜGER, Peter, *Europäisch-christliche Ordnung als Antwort auf die Krise des Staatensystems in der Mitte des 19. Jahrhunderts*. In: KRÜGER, Peter (ed.), *Der verkannte Monarch. Friedrich Wilhelm IV. in seiner Zeit*, Potsdam 1997, s. 181–218.
- LANGSAM, Walter Consuelo, *The Napoleonic Wars and German Nationalism in Austria*, New York 1930.
- LANGEWIESCHE, Dieter, *Liberalismus in Deutschland*, Frankfurt am Main 1988.
- LANGEWIESCHE, Dieter, *Nation, Nationalismus, Nationalstaat in Deutschland und Europa*, München 2000.

- LANGEWIESCHE Dieter, *Zwischen Restauration und Modern*. In: RICHTER, Gert (ed.), *Deutschland. Porträt einer Nation*. 1. Geschichte, Gütersloh 1985, s. 209–216.
- LANGEWIESCHE, Dieter, *Europa zwischen Restauration und Revolution 1815–1849*, München 1993.
- LOEW, Peter Oliver, *Wir Unsichtbaren*, München 2014.
- LÖDING, Frithjof, *Theodor Storm und Klaus Groth in ihrem Verhältnis zur schleswig-holsteinischen Frage. Dichtung während einer politischen Krise*, Neumünster 1985.
- LUDWIG, Victor, *Über Friedrich Wilhelms IV. Stellung zur Preussischen Verfassungsfrage*, Breslau 1907.
- LUTZ, Heinrich, *Zwischen Habsburg und Preussen. Deutschland 1815–1866*, Berlin 1998.
- MÁDL, Antal, *Politische Dichtung in Österreich (1830–1848)*, Budapest 1969.
- MAISSEN, Thomas, *Vom Sonderbund zum Bundesstaat. Krise und Erneuerung 1798–1848 im Spiegel der NZZ*, Zürich 1998.
- MANNES, Gast, WEBER, Josiane (ed.), *Zensur im Vormärz (1815–1848). Literatur und Presse in Luxemburg unter der Vormundschaft des Deutschen Bundes*, Luxembourg 1998.
- MANFRED, Alexander, *Kleine Geschichte Polens*, Stuttgart 2003.
- MANSEL, Philip, *Paris between Empires 1814–1852*, London 2001.
- MARCOWITZ, Reiner, *Großmacht auf Bewährung. Die Interdependent französischer Innen- und Außenpolitik und ihre Auswirkungen auf Frankreichs Stellung im europäischen Konzert 1814/15–1851/52*, Stuttgart 2001.
- MAY, Arthur J., *The Age of Metternich 1814–1848*, New York 1967.
- MAZADE, Charles de, *Un chancelier d'ancien régime. Le régime diplomatique de M. de Metternich*, Paris 1889.
- MILNE, Andrew, *Metternich*, London 1975.
- MISSOFFE, Michel, *Metternich*, Paris 1959.
- MOMMSEN, Wolfgang Justus, *1848. Die ungewollte Revolution. Die revolutionären Bewegungen in Europa 1830–1848*, Frankfurt a. M. 1998.

- MOSSE, George L., *Die Nationalisierung der Massen. Politische Symbolik und Massenbewegungen von den Befreiungskriegen bis zum Dritten Reich*, Frankfurt am Main 1993.
- MÜLLER, Helmut, KRIEGER, Karl Friedrich, VOLLRATH, Hanna, a kol., *Dějiny Německa*, Praha 1995.
- MÜLLER, Harald, *Im Widerstreit von Interventionsstrategie und Anpassungszwang. Die Aussenpolitik Österreichs und Preussens zwischen dem Wiener Kongress 1814/15 und der Februarrevolution 1848. Studien zur Geschichte Band XII*, Band I, II, Berlin 1990.
- MÜLLER, Thomas Christian, *Die Schweiz 1847–1849. Das vorläufige, erfolgreiche Ende der „demokratischen Revolution“?* In: DOWE, Dieter, HAUPT, Heinz-Gerhard, LANGEWIESCHE, Dieter (ed.), *Europa 1848. Revolution und Reform*, Bonn 1998, s. 283–326.
- MUSULIN, Stella, *Vienna in the Age of Metternich from Napoleon to Revolution 1805–1848*, London 1975.
- NIPPERDEY, Thomas, *Deutsche Geschichte 1800–1866. Bürgerwelt und starker Staat*, München 1998.
- OERGEL, Maïke, *Revolutionaries, Traditionalists, Terrorists? The Burschenschaften and the German Counter-Cultural Tradition*. In: GILES, Steve (ed.), *Counter-cultures in Germany and Central Europe*, Oxford, Wien 2003, s. 61–86.
- PALMER, Alan, *Metternich. Councillor of Europe*, London 1972.
- PAULS, Vollquart, *Schleswig-Holstein zwischen Nord und Süd*, Neumünster 1950.
- PETER, Michael, *Der Konflikt in Schleswig-Holstein (1846–1852) im Spiegel der englischen Presse. Ein Beitrag zur Geschichte der deutsch-englischen Beziehungen um die Mitte des 19. Jahrhunderts*, Würzburg 1972.
- POHLSANDER, Hans A., *National Monuments and Nationalism in 19th Century Germany*, Bern, Wien 2009.
- POIDEVIN, Raymond, BARIÉTY, Jacques, *Les relations franco-allemandes. 1815–1975*, Paris 1977.

- PUTZ, Hannelore, *Konstitutioneller Staat und Zensur im Vormärz. Das Königreich Bayern*. In: CLEMENS, Gabriele B. Clemens (ed.), *Zensur im Vormärz. Pressefreiheit und Informationskontrolle in Europa*, Ostfildern 2013, s. 83–103.
- PURCHLA, Jacek, *Krakau*, Krakau 2003.
- PURCHLA, Jacek, *Krakau unter österreichischer Herrschaft 1846–1918*, Wien 1993.
- PÜSCHNER, Manfred, *Die Rheinkrise von 1840/41 und die antif feudale Oppositionsbewegung*. In: BLEIBER, Helmut (ed.), *Bourgeoisie und bürgerliche Umwälzung in Deutschland 1789–1871*, Berlin 1977, s. 101–134.
- REMAK, Joachim, *A very Civil War. The Swiss Sonderbund War of 1847*, Boulder, San Francisco, Oxford 1993.
- RIEBEN, Hans, *Prinzipiengrundlage und Diplomatie in Metternichs Europapolitik 1815–1848*, Aarau 1942.
- RODKEY, Frederick Stanley, *Suggestions during the Crisis of 1840 for a "League" to Preserve Peace*. In: *American Historical Review*, 35, 1930, 2, s. 308–316.
- ROGHÉ, Dieter, *Die französische Deutschland-Politik während der ersten zehn Jahre der Julimonarchie (1830–1840)*, Frankfurt am Main 1971.
- RUMPLER, Helmut, *Eine Chance für Mitteleuropa. Bürgerliche Emanzipation und Staatsverfall in der Habsburgermonarchie*, Wien 2005.
- RÜRUP, Reinhard, *Deutschland im 19. Jahrhundert 1815–1871*, Göttingen 1992.
- ŘEZNÍK, Miloš, *Formování moderního národa. Evropské „dlouhé“ 19. století*, Praha 2003.
- SAUVIGNY, Guillaume de Bertier, *Metternich. Staatsmann und Diplomat für Österreich und den Frieden*, Gernsbach 1988.
- SHEEHAN, James J., *German Liberalism in the Nineteenth Century*, Chicago, London 1983.
- SCHARFF, Alexander, *Schleswig-Holstein in der europäischen und nordischen Geschichte*, Kiel 1955.
- SCHAFFROD, Petra, *Heidelberg im Februar un März 1848*. In: ENGEHAUSEN, Frank, HEPP, Frieder (ed.), *Auf dem Weg zur Paulskirche, Ubstadt-Weiher 1998*, s. 31–41.

- SCHMIDT-RÖSLER, Andrea, *Polen*, Regensburg, München 1996.
- SCHOEPS, Hans-Joachim, *Dějiny Pruska*, Praha 2004.
- SCHROEDER, Paul W., *Metternich's Diplomacy at its Zenith 1820–1823*, Austin (Texas) 1962.
- SCHROEDER, Paul W., *Austria and Prussia. 1813–1848. Pause in the Rivalry or Shift in the Paradigm?* In: DUCHHARDT, Heinz (ed.), *Reich oder Nation?* Stuttgart 1998, s. 87–104.
- SCHROEDER, Paul W., *The 19th-Century International System. Changes in the Structure.* In: *World Politics* 39, 1986, 1, s. 1–26. (závěr)
- SCHROEDER, Paul W., *The Transformation of European Politics 1763–1848*, Oxford 1994.
- SCHULZE, Hagen, *Der Weg zum Nationalstaat. Die deutsche Nationalbewegung vom 18. Jahrhundert bis zur Reichsgründung*, München 1997.
- SCHULZE, Hagen, *Die deutsche Nationalbewegung bis zur Reichseinigung.* In: SHEEHAN, James J., BOSCH, Otto, SHEEHAN, James J. (ed.), *Die Rolle der Nation in der deutschen Geschichte und Gegenwart*, Berlin 1985, s. 84–117.
- SCHULZ, Matthias, *Das 19. Jahrhundert. 1789–1914*, Stuttgart 2011.
- SCHWEIGARD, Jörg, *Politische Turnvereine in Deutschland 1817–1847.* In: REINALT, Helmut, *Politische Vereine, Gesellschaften und Parteien in Zentraleuropa 1815–1848/49*, Frankfurt am Main, Wien 2005, s. 51–77.
- SIEMANN, Wolfram, *Staatsmann zwischen Restauration und Moderne*, München 2010.
- SIEMANN, Wolfram, *Der preußische Staatsgedanke im Horizont der Politik Metternichs. Einsichten und Perspektiven.* In: *Bayerische Zeitschrift für Politik und Geschichte* 9, 2011, 3, s. 176–189.
- SIEMANN, Wolfram, *Metternich ‚Hierzulande‘ und die Bedeutung der Nationalitäten in seiner politischen Weltsicht.* In: BUDIL, Ivo, ŠEDIVÝ, Miroslav (ed.), *Metternich a jeho doba. Sborník příspěvků z konference uskutečněné v Plzni ve dnech 23. a 24. dubna 2009*, Plzeň 2009, s. 45–50.

- SIEMANN, Wolfram, *Metternich. Stratege und Visionär. Eine Biografie*, München 2016.
- SIEMANN, Wolfram, *Clemens Fürst von Metternich und das Königreich Bayern unter Ludwig I.* In: SCHMID, Alois (ed.), *Bayern, mitten in Europa*, München 2005, s. 283–302.
- SIEMANN, Wolfram, *Vom Staatenbund zum Nationalstaat. Deutschland 1806–1871*, München 1995.
- SIEMANN, Wolfram, *Deutschlands Ruhe, Sicherheit und Ordnung. Die Anfänge der politischen Polizei 1806–1866*, Berlin 1985.
- SKED, Alan, *Metternich a Rakousko. Pokus o hodnocení*, Brno 2014.
- SKED, Alan, *Úpadek a pád habsburské říše*, Praha 1995.
- SKOVMAND, Roar, *Geschichte Dänemarks. 1830–1939. Die Auseinandersetzungen um nationale Einheit, demokratische Freiheit und soziale Gleichheit*, Neumünster 1973.
- SLADKOVSKÁ, Eva, *Kongresy Svaté aliance*. In: *Historický obzor* 9, 1998, 11/12, s. 242–249.
- SNYDER, Louis Leo, *German Nationalism. The Tragedy of a People. Extremism Contra Liberalism in Modern German History*, Harrisburg 1952.
- SPRECHER, Eva, *Betrachtungen zum Eisenbahnbau unter Friedrich Wilhelm IV.* In: BETTHAUSEN, Peter (ed.), *Friedrich Wilhelm IV., Künstler und König. Zum 200. Geburtstag. Ausstellung vom 8. Juli bis 3. September 1995*, Neue Orangerie im Park Sanssouci, Potsdam, Berlin 1995, s. 171–177.
- SRBIK, Heinrich Ritter von, *Metternich. Der Staatsmann und der Mensch*, Band II, München 1925.
- SRBIK, Heinrich Ritter von, *Honest Leader Against Revolution*. In: KRAEHE, Enno E. (ed.), *The Metternich Controversy*, New York, Chicago, San Francisco, Atlanta, Dallas, Montreal, Toronto, London, Sydney 1971, s. 82–88.
- STEEFEL, Lawrence D., *The Schleswig-Holstein Question*, Cambridge 1932.
- STEEN, Jürgen, *Vormärzliche Gutenbergfeste (1837–1840)*. In: DÜDING, Dieter, FRIEDEMANN, Peter, MÜNCH, Paul (ed.), *Öffentliche Festkultur. Politische Feste in Deutschland von der Aufklärung bis zum Ersten Weltkrieg*, Reinbek bei Hamburg 1988, s. 147–165.

ŠEDIVÝ, Miroslav, *Francouzská červencová monarchie v kritickém roce 1840*. In: Historický obzor 18, 2007, 3/4, s. 50–56.

ŠEDIVÝ, Miroslav, *Metternich, the Great Powers and the Eastern Question*, Plzeň 2013.

ŠEDIVÝ, Miroslav, *Metternich and the Rhine Crisis (1840)*. In: Prague Papers on the History of International Relations 10, 2006, s. 65–92.

ŠEDIVÝ, Miroslav, *Zrod německého nacionalismu*, Plzeň 2013.

ŠEDIVÝ, Miroslav, *Ohlas Rýnské krize v Rakouském císařství: Příspěvek ke studiu veřejného mínění v českých zemích doby předbřeznové*. In: Český časopis historický 112, 2014, 4, s. 681–712

ŠEDIVÝ, Miroslav, *Rýnská krize v kontextu mezinárodních vztahů doby předbřeznové*. In: Acta Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni, 2014, s. 41–59.

ŠEDIVÝ, Miroslav, *Krvavá odyssea. Řecký boj za nezávislost 1821–1832*, Praha 2011.

ŠEDIVÝ, Miroslav, *Metternich a idea konference ve Vídni v roce 1839*. In: Historický obzor 17, 2006, 3/4, s. 80–87.

ŠEDIVÝ, Miroslav, *Metternichovo pojetí mezinárodních vztahů. Systém vídeňského kongresu*. In: SCHELLE, Karel, VESELÁ, Renata, TAUCHEN, Jaromír, ŠEDIVÝ, Miroslav (ed.), *Stát a právo v době Metternichově*, Ostrava 2009. s. 61–71.

ŠEDIVÝ, Miroslav, *Crisis among the Great Powers. The Concert of Europe and the Eastern Question*, London, New York 2017.

ŠEDIVÝ, Jaroslav, *Metternich kontra Napoleon*, Praha 1998.

ŠUSTA, Josef, *Dějiny Evropy. V letech 1812–1870*, II, Praha 1923.

TREITSCHKE, Heinrich von, *Reactionary Exploiter of Germany*. In: KRAEHE, Enno E., *The Metternich Controversy*, New York, Chicago, San Francisco, Atlanta, Dallas, Montreal, Toronto, London, Sydney 1971.

TÜMMERS, Horst Johannes, *Der Rhein. Ein europäischer Fluss und seine Geschichte*, München 1999.

VALLOTTON, Henry, *Metternich*, Bergisch Gladbach 1978.

- VANCHENA, Lorie A., *Political Poetry in Periodicals and the Shaping of German National Consciousness in the Nineteenth Century*, New York 2000.
- VANCHENA, Lorie A., *The Rhine Crisis of 1840. Rheinlieder, German Nationalism and the Masses*. In: VAZSONYI, Nicholas (ed.), *Searching for Common Ground*, Köln 2000, s. 239–251.
- VEIT-BRAUSE, Irmeline, *Die deutsch-französische Krise von 1840. Studien zur deutschen Einheitsbewegung*, Köln 1967.
- VORLÄNDER, Hans, *Die Verfassung. Idee und Geschichte*, München 1999.
- VOß, Reinhard, *Der deutsche Vormärz in der französischen „öffentlichen Meinung“: Die Verfassungskämpfe in Norddeutschland und das französische Deutschlandbild (1837–1847)*, Frankfurt am Main 1977.
- WANDRUSZKA, Adam, *Grossdeutsche und kleindeutsche Ideologie 1840–1871*. In: KANN, R. A., Prinz, F. E. (ed.), *Deutschland und Österreich. Ein bilaterales Geschichtsbuch*, Wien 1980, s. 110–142.
- WALKER, Mack, *Metternich's Europe*, London 1968.
- WARD, David, *1848. The Fall of Metternich and the Year of Revolution*, London 1970.
- WEBER-FAS, Rudolf, *Deutschlands Verfassung. Vom Wiener Kongreß bis zur Gegenwart*, Bonn 1997.
- WEHLER, Hans-Ulrich, *Nationalismus*, München 2001.
- WIESE, René, *Orientierung in der Moderne. Großherzog Friedrich Franz II. und seine Zeit*, Bremen 2005.
- WINKLER, Heinrich August, *Der lange Weg nach Westen. Deutsche Geschichte 1806–1933*, Bonn 2002.
- WOLFF, Arnold, *Zeittafel zur Geschichte des Zentral-Dombauvereins und des Dombaus seit 1794*. In: RODE, Herbert (ed.), *125 Jahre Zentral-Dombauverein. Fortbau u. Erhaltung des Kölner Domes. 1841–1966*, Köln 1966.
- ZGÓRNIAK, Marian, *Der Anteil Polens an den nationalen Freiheitskämpfen 1832–1849*. In: TIMMERMANN, Heiner (ed.), *Die Entstehung der Nationalbewegung in Europa 1750–1849*, Berlin 1993, s. 177–184.

ZORGBIBE, Charles, *Metternich. Le séducteur diplomate*, Paris 2009.

ZUCHOLD, Gerd-H., *Friedrich Wilhelm IV. und das deutsche Mittelalter. Die Nibelungen. Die deutsche Heldensage als Bedeutungsträger staatshistorischen Denkens Monarchen*. In: KRÜGER, Peter (ed.), *Der verkannte Monarch. Friedrich Wilhelm IV. in seiner Zeit*, Potsdam 1997, s. 159–180.

10 Resumé

The aim of this dissertation thesis is the analysis of Austrian Chancellor Metternich's attitude to the German question between 1840 and 1848. The period under review is logically defined by two significant events, the Rhine Crisis in 1840 which stimulated the development in Germany with the negative impact on Metternich's influence in the German confederation, and the March Revolution in 1848 which led to his fall and at the same time the important changes started in Central Europe. In the course of less than nine years Metternich lost his control under German opposition movements, including the national one, and also the unequivocal support of his most important ally in German area, Prussia, which during the reign of Frederick William IV began to implement its own policy less dependent on Austria. The aim of this thesis is also to find out why Metternich started to lose his influence on political events in the German Confederation in the 1840s.

All his life Metternich led the campaign against nationalism, liberalism and democracy. At least in Central Europe defended the monarchist principle from republicanism, suppressed all attempts to arouse a revolution and opposed political unification of Germany and Italy. It is not surprising that especially the liberal historians from the second half of the nineteenth century saw Metternich as a reactionary, an enemy of freedom and a representative of the policy of retention who did not understand powers of modernization that time. One of the aims of this thesis is, therefore, an attempt to reassess this traditional black-and-white perception of Metternich's German policy, which according to the latest findings of researchers is unsustainable, especially by foreign scholars.

In this thesis Metternich's German policy is treated at the European level, it means from the point of view of the European Crisis of that time. Rhine Crisis, the Schleswig-Holstein question, the annexation of Cracow and the Swiss civil war (Sonderbundkrieg) included. The reason is that the German Confederation was constituted by Metternich as one of the pillars of the European peace settlement and it was the international dimension what influenced formation of the German question in the 1840s. For understanding Metternich's views and actions it is also necessary to present his German policy in a wider context.

Dissertation thesis is in the first place based on the archival research in Haus-, Hof- und Staatsarchiv in Vienna, Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz in Berlin, Bayerisches Hauptstaatsarchiv in Munich, Hauptstaatsarchiv in Dresden, Landeshauptarchiv in Schwerin, National archives in Prague and in Rigsarkivet in Copenhagen.

In the 1840s Metternich had to contend with the German nationalism which became a mass movement. His opponents were realistically minded representatives of the German middle class who concentrated on concrete and real political aims. As bearer of intellectual culture and economic development they revolted against the absence of national character of the German Confederation, prohibitions and persecution. The solution should be found in the unified constitutional German national state. Great expectations and hopes of the German national movement and the liberals were connected with the entrance of Frederick William IV to the Prussian throne in 1840. Also in the 1840s Metternich continued to consider the effort for the unified German national state as the unnatural infatuation. He was willing to resist the demands calling for unity and freedom through the pointing out on their possible consequences. He tried to calm down the tense situation in the German Confederation but he was no longer able to face up the German national movement successfully how he managed it in previous years.

After the Vienna Conference in 1834 the significant milestone in Metternich's attitude to the German question became the Rhine Crisis in 1840 and 1841. As the turning point it can be described from several reasons. At the first place the French war threat provided new impulse for German nationalism and revived questions regarding defensive power of the German Confederation. Shortly before outbreak of the Rhine Crisis Prussian king Frederick William III died and with him Metternich lost his traditional and the most loyal ally. His son, Frederick William IV, decided to take over the role of the protector of the "German fatherland" and to gain the leading position in the German Confederation at the expense of Austria. The Austrian Chancellor was afraid of possible provocation of France therefore he tried to calm down the Prussian militant approach and to keep the German Confederation in inaction. He wanted to consider the Rhine crisis as European and to settle it between the great powers. His main interest was to maintain peace and bring France back in the concert of powers.

Another opportunity to demonstrate his “policy of appeasement” gave Metternich the so-called Schleswig-Holstein question. The Austrian statesman began to pay attention to this problematic in connection with publication of the Open letter of the Danish king Christian VIII on 8 July 1846 when he was asked to express his opinion on this matter. He was really well informed about the situation in Schleswig and Holstein and also in the Danish kingdom. Danish claim on the annexation of Schleswig aroused the wave of national motivated hostile spirits in the whole German Confederation which Metternich tried to calm down all the time and to prevent its escalation in armed conflict. Thus he followed up on his policy from previous two decades that was aimed on calming down national and revolutionary tensions, protection of principle of legitimacy and preservation of European peace and order.

Already during the founding of the German Customs union (Zollverein) Metternich warned against the formation of German commercial unity led by Prussia. He thought this development from a long-term point of view could lead to Austria’s exclusion from German area. He meant not only economic but also political exclusion. He was aware of increasing importance of Economy for both inner market and foreign policy. According to his opinion the most important was that Austrian will create a counterweight to Prussia in the German Confederation. For this reason he supported the joining of Austria to the German customs union when the prolongation of its treaties in 1841 was debated. Otherwise he proposed to reform the Austrian’s customs system and thus approximate it to the German customs union’s one. In his effort he encountered many internal obstacles. When his plans failed he proposed several alternatives of possible economic connection between Austria and Germany.

The last crisis he had to deal with in the 1840s was the Swiss civil war. The course of events which aimed to the establishment of the united and centralized state regarded Metternich as dangerous for entire Europe, especially for states of the German Confederation and Austria. He was afraid that victory of radical party in Switzerland will stir up the liberals and they afterwards arouse a revolution in Germany. He tried to prevent this happened with all his strength. In this case he was prepared to use not only diplomatic means but also armed intervention. He failed. Sonderbund was defeated and a new constitution in Switzerland was granted. His fears fulfilled when victory of the Swiss radicals became one of the impulses for triggering a revolution in Germany and Italy in 1848.

Between the years 1840 and 1848 Metternich started to lose his influence on political events in the German Confederation from several reasons. The main one was a fact that nationalism became a mass movement and Prussia under Frederick William IV extricated from Metternich's system and went his own way which was independent on Metternich's will. That became evident in February 1847 when Prussian king despite advices of Austrian Chancellor gathered united diet in Berlin. There were a few other causes. The first Metternich's room for maneuvering was between 1840 and 1848 to a large extent limited, it was above all from the reasons of power rivalry in State conference and financial difficulties of the monarchy. In addition German affairs were not the only priority for the Habsburg Empire in the 1840s. The main interest of Austria laid in the European policy, more precisely in preservation its European position. Only if the German affairs were perceived as menace for the European peace and order, paid them Metternich more significant attention. This was related with reality that primary for Austria was its role of the protector of Italy. At the same time Metternich's system was collapsing and Austrian Chancellor was the one who contributed to its undermining when he was forced to agree with the Austrian annexation of Cracow and thus he violated Vienna treaties from 1815. At this place it is necessary to point out once again that inviolability and even sanctity of treaties was one of the moral pillars on which Metternich based his policy inside monarchy and beyond its frontier all his life. Another blow for Metternich's system was the defeat of Sonderbund. The national movement of the Swiss Confederation violated Vienna treaties from 1815 and remained unpunished.